



ԶՄԻԱԾԻՆ





ԽՐ

ՏԱՐԻ



ԷԶՄԻԱԾԻՆ



ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԱԹՈՌՈՒՅ
Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ

Կոլեմբեր - Կեկրեմբեր

1985



ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆԻ ԱՌԱՋՆՈՅ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱՋՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ





ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿՈՆԴԱԿԸ
Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ Տ. ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐԷ
ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆԻ ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՍՈՒՆ ԵՎ ՊԱՏՐԻԱՐԷԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՔՍԱՆՀԻՆԳԱՄՅԱԿԸ ՆՇԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՆՈՐԻՆ ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ Տ. ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ,
ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԲԻՈՅ,
ՀԱՐԱԶԱՏ ՈՐԴԻՈՅ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԱԾՆԻ
ՈՂՋՈ՞ՅՆ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ

Ս Թ ա ն պ ու լ

Սիրեցեալ Եղբայր Մեր ի Քրիստոս,

Գոհութիւն Աստուծոյ ամենակալին որ իր կենարար հովանիին ներքն անջարժ ու լուսառատ կը պահպանէ մեր սուրբ Եկեղեցին, որ ահա մօտ հաւար և եօթ հարիւր տարիներէ ի վեր իր առաքելութիւնը կը շարունակէ իբրև մայր դաստիարակը և հոգիներու փրկութեան ճանապարհը հայ հաւատացեալ ազգի:

Այս սրբապան առաքելութեան ճամբուն, մեր օրերուն Ձերդ Ամենապատուութիւնը, Թուրքիոյ հայոց պատրիարքութեան պատմական Աթոռին վրայ բազմած, քսան և հինգ տարիներէ ի վեր Աստուծոյ խօսքը կը քարոզէք ձեր ժողովուրդին, անվտանգ ու պայծառ պահելով Ձեր Աթոռը և ձեր աղօթքի Տուները, մշտապէս հոգևոր սնունդ և լոյս բաշխելով ձեր հաւատացեալներուն:

Ուրախ ենք յոյժ որ ձեր հոգևոր պաւակները, Աթոռիդ Կրօնական Ժողովոյ նախաձեռնութեամբ, կը պատրաստուին յառաջիկայ տարի տօնախմբելու Ձերդ Ամենապատուութեան քահանայական ձեռնադրութեան յիսունամ-

եակը և պատրիարքական պաշտօնավարության քսանհինգամեակը արժանավայել հանդիսաւորութեամբ:

Մենք մեծ սիրով կ'ողջունենք այդ նախաձեռնութիւնը և ընդառաջելով Մեկի եղած 9 Հոկտեմբեր 1985 թուակիր Աթոռիդ Կրօնական Ժողովոյ դիմումին, այսու Մեր կոնդակով կը ներկայացնենք Մեր սրտաբուխ խնդակցութիւնը և ամենաջերմ մաղթանքները Ձեր արեւշատութեան համար, որպէսզի Ձեզի յատուկ հոգևոր ու եկեղեցաշէն հեղինակութեամբ շարունակէք Ձեր հոգեշէն գործունէութիւնը ևս բազում տարիներ մեր Մայր Եկեղեցւոյ անդաստանին մէջ: Մեր Եկեղեցին ու համայն հայութիւնը ի Հայաստան և ի սփիւռս աշխարհի Ձեր բարձր անձին մէջ յիսուն տարիներէ ի վեր տեսած են և գնահատած բարի հովիւը, նուիրեալ հոգևորականը, լուսամիտ դաստիարակը, Եկեղեցւոյ ազնիւ սպասաւորը միշտ մաքուր հոգիով, միշտ մաքուր ձեռքերով, Ձեր պաշտօնավարութեանց ընթացքին, յերուսաղէմ, ի Լոնտոն, յԱմերիկայի Միացեալ Նահանգներ և վերջին քառորդ դարուն հայոց Պատրիարքական Աթոռին վրայ ի Սթանպուլ:

Թող Աստուած անսասան պահէ Ձեր Աթոռն իր եկեղեցիներով ու իր հաւատացեալ ժողովուրդով:

Թող Աստուած Ձեզի պարգևէ կենաց ևս բազում տարիներ, վերանորոգեալ եռանդ ու ներշնչանք, որպէսզի առաջնորդէք ու մխիթարէք հաւատացեալ ձեր հօտը հոգևոր արդիւնաւէտութեամբ և խաղաղութեամբ:

Այս երջանիկ առիթով բարի եղէք Մեր հայրական օրհնութիւնները բաշխել Աթոռիդ հոգևոր դասուն, եկեղեցեաց հոգաբարձութեանց, դպրաց դասերուն և համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդին:

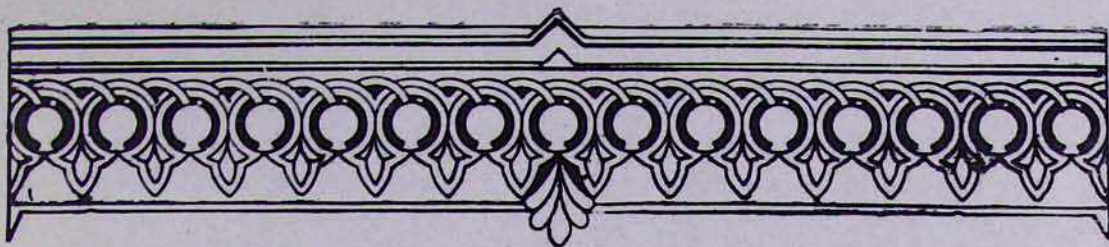
Ամենակալն Աստուած «տացէ ձեզ ըստ մեծութեան փառաց իւրոց, հաստատել զօրութեամբ ի ձեռն Հոգւոյն իւրոյ ի ներքին մարդն. բնակել Քրիստոսի հաւատովք ի սիրտս ձեր, սիրով արմատացեալք և հաստատեալք» (Եփես. Գ 16—17): Ամէն:

Զաւէթ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

Տուաւ կոնդակս ի 22 Հոկտեմբերի
1985 Փրկչական ամի,
եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԼԴ
ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի:
Հմր. 1400





ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿՈՆԴԱԿԸ
ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ Տ. ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ 25-ԱՄՅԱԿԻ
ԱՌԹԻՎ

ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ Տ. ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆԻ,
ԲԱՐԵՆՆԱՄ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԹԵՄԻՆ ՀԱՅՈՑ ՌՈՒՄԻՆԻՈՅ,
ՀԱՐԱԶԱՏ ՈՐԴԻՈՅ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԻԱՇՆԻ
ՈՂՋՈՅՆ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ

Բ ու խ ա ր ե ս տ

Գոհութիւն Աստուծոյ ամենակալին, որ մեր Առաքելական Մայր Եկեղեցին իր հոգևոր ու ազգապահպան առաքելութիւնը շարունակում է նաև մեր օրերին, թէ ի մայր հայրենիք և թէ ի սփիւռս աշխարհի ի խոր մխիթարութիւն մեր հաւատացեալ ժողովրդի:

Մեր Եկեղեցին աստուածահաճոյ իր առաքելութիւնը ի կատար է ածում մանաւանդ իր հոգևոր սպասաւորների հաւատարիմ ու նուիրեալ աշխատանքով և հոգեշէն իրազործումներով:

Դուք, սիրելի Սրբազան, պատկանում էք մեր բարձրաստիճան հոգևոր դասի այդ հոյլին, Ձեր վերջին քսանհինգ տարիների անխոնջ ու արդիւնաշատ գործունէութեամբ, իբրև թեմակալ առաջնորդ Ռումինիոյ հայոց եկեղեցիների ու հաւատացեալների, յարգուած ու սիրուած բոլորից:

Քսանհինգ տարիներ շարունակ, Ձեր արթնամիտ ղեկավարութեամբ, Ձեր ոգեշնչուած քարոյչութեամբ, Ձեր հոգատար վերաբերմունքով դէպի ձեր հօտը և Ձեր ջերմ նախանձախնդրութեամբ միշտ բարձր պահելու Հայ Եկեղեցու սուրբ անունը, Դուք մնացիք հաւատարիմ ձեր կոչման ու ձեր ժողովրդին, մնացիք հաւատարիմ որդին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի, մնացիք նոյնպէս հաւատարիմ պաշտօնատարը ռումինական պայծառ հայրենիքի ու նրա արդար օրէնքների:

Ձերդ Սրբապնութեան թեմական գործունէութեան քսանհինգամեակի շէմին, Մենք յոյժ երաջնիկ ենք, սոյն Մեր կոնդակով բերելու Ձեզ Մեր հայրական սէրն ու օրհնութիւնը, Մեր գնահատանքն ու քաջալերանքը, և բարի մաղթանքը, որ Տէրը Ձեզ պարգևի տակաւին անհատնում կենաց տարիներ

ու մշտանորոգ եռանդ՝ յիրագործումն Ձեր հոգեջէն և ժողովրդանուէր նոր ծրագրերի:

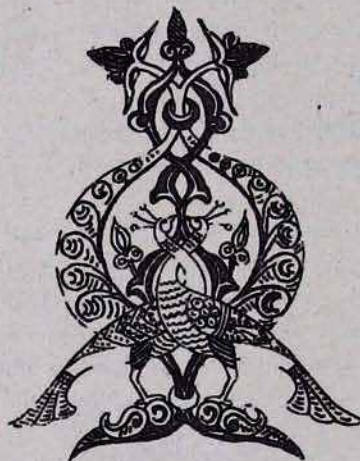
Այս ուրախ առիթով անհուն սիրով յղում ենք Մեր օրհնութիւնները տիրախնամ թեմիդ հոգևոր դասին, թեմական իշխանութիւններին, եկեղեցիների վարչական մարմիններին և համայն ռումինահայ հաւատացեալներին:

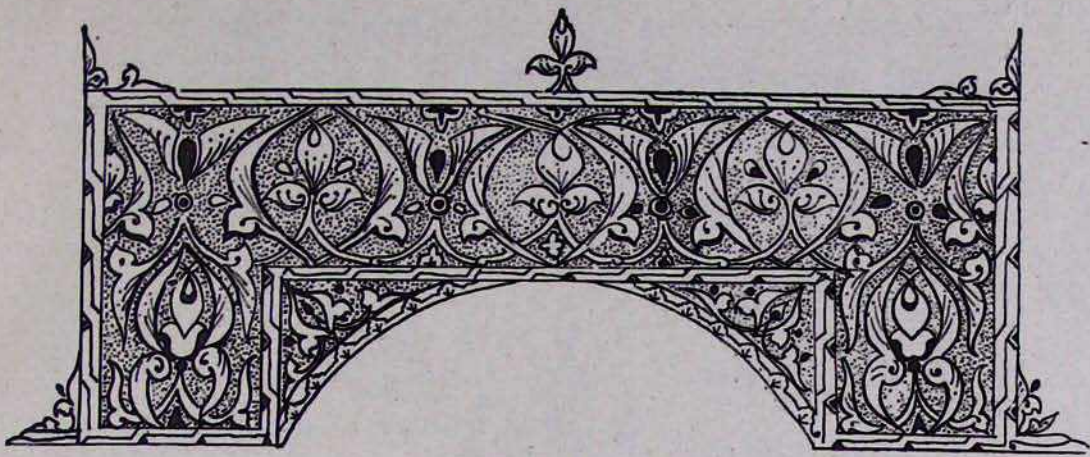
«Ձի թէպէտ և մարմնով հեռի եմ, այլ հոգւով ընդ ձեզ եմ. խնդամ իբրև տեսանեմ վկարգն ձեր և զհաստատութիւն հաւատոցն ձերոց որ ի Քրիստոս Յիսուս» (Կողոս. Բ 5): Ամէն:

Հարություն

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ կոնքակս ի 20 Մայիսի
1985 Փրկչական ամի,
և ի տունարիս Հայոց ՌՆԼԴ
ի մայրավանս Սյրոյ Էջմիածնի:
Հմր. 1350 ա





ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿՈՆԴԱԿԸ
ՇՈՒՄԵՆԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԵՎ ՕԾՄԱՆ 150-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

ՇՈՒՄԵՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴԱՍՈՒՆ, ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՌԱՏԱՅԵԱԼ
ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ՈՂՋՈՐՅՆ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ

ՇՈՒՄԵՆ

Ողորմութեամբն Աստուծոյ ամենակալին, լրացան ահա հարիւր և յիսուն տարիները Շոււմենի Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց եկեղեցիի կառուցման և օծման:

Պուկարիոյ հիւրընկալ հողին վրայ բարձրացած այս եկեղեցին մշտավառ ջահի նման ահա ուղիղ մէկ և կէս դարէ ի վեր, Քրիստոսի Աւետարանի լոյսն ու շնորհները առատօրէն կը բաշխէ ձեպի բոլորիդ, ի մխիթարութիւն ձեր հոգիներուն և ի շինութիւն ձեր կրօնական ու մշակութային կեանքին, պահպանումովը մեր նախնեաց քրիստոնէական ավանդութիւններուն:

Յոբելեան մըն է այս, որ կը հանդիսանայ մեր հեռաւոր զաւակներուն ոգեկան յաղթանակներէն մին, Պուկարիոյ հիւրընկալ ու մարդասէր ժողովուրդի ծոցին մէջ: Յոբելեան մը, որ նաև աւետիս մըն է համայն մեր եկեղեցիին և Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի համար:

Այսօր Մենք ուրախ ենք որ եկեղեցին վերջերս վերանորոգուեցաւ ու բարեկարգուեցաւ հիմնովին, շնորհիւ եկեղեցական վարչութեանդ ժրջան աշխատանքին, աշխատանք որ արժանի է գնահատանքի և գովասանքի:

Այս երջանիկ առիթով, մխիթարուած սրտով կ'ընդառաջենք թեմիդ բարեխնամ առաջնորդ՝ Գերաշնորհ Տ. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիկեանի

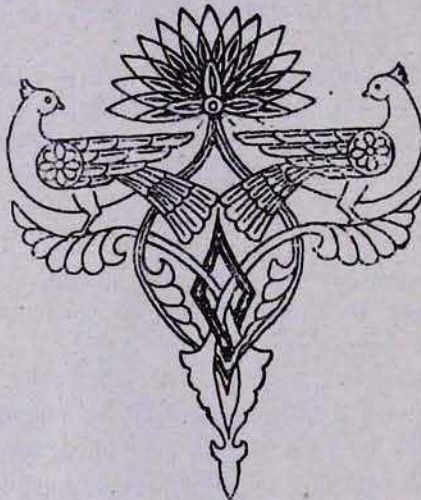
դիմումին, և ձեպի ամենուղ կը յղենք Մեր հայրապետական օրհնութիւնը և ջերմագին մաղթանքները, որ Տէրը միշտ անսասան ու լուսառատ պահէ ձեր աղօթքի Տունը և անոր սուրբ Սեղանէն երկնային լոյսը տնապէս իջնէ բոլորիդ վրայ ի խաղաղութիւն ձեր հոգիներուն:

«Թագաւոր երկնաւոր, զեկեղեցի քո անշարժ պահեա. և զերկըրպագուս անուանըդ քում պահեա ի խաղաղութեան». ամէն:

Հարպիտե Ռ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ կոնդակս ի 19 Հոկտեմբերի
1985 Փրկչական ամի,
եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԼԴ
ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի:
Հմր. 1399





ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿՈՆԴԱԿԸ
ԵԴԵՄԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ
ԵՎ ՕԾՄԱՆ ՅՈԹԱՆԱՍՈՒՆՀԻՆԳԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

ԹԵՄԱԿԱԼ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ Տ. ՎԱՉԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՅՈՎԱԵՓԵԱՆԻՆ, ԵԴԵՄԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀՈԳԵԻՈՐ ԴԱՍՈՒՆ,
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱԻԱՏԱՑԵԱԼ
ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ՈՂՋՈՐՅՆ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ

Եղեմ

Ողորմութեամբն Աստուծոյ ամենակալին, լրացան ահա եօթնասուն և
հինգ տարիները Եղեմի Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Եկեղեցին կա-
ռուցման և օծման:

Ամերիկայի հիւրընկալ հողին վրայ բարձրացած այս եկեղեցին մշտավառ
ջահի նման ահա ուղիղ երեք քառորդ դարէ ի վեր, Քրիստոսի Աւետարանի
լոյսն ու շնորհները առատօրէն կը բաշխէ ձեզի բոլորիդ, ի մխիթարութիւն ձեր
հոգիներուն և ի շինութիւն ձեր կրօնական ու մշակութային կեանքին, պահ-
պանումովը մեր նախնեաց քրիստոնէական սուրբ ավանդութիւններուն:

Յոբելեան մըն է այս, որ կը հանդիսանայ մեր հեռաւոր զաւակներուն
ոգեկան յաղթանակներէն մին, ամերիկայի հիւրընկալ ու մարդասէր ժողովուր-
դի ծոցին մէջ: Յոբելեան մը, որ ճշմարիտ աւետիս մըն է նաև համայն մեր
Եկեղեցին և յատկապէս Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի համար:

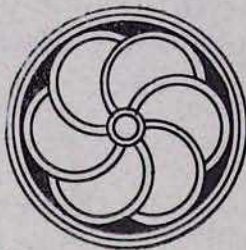
Այս երջանիկ առիթով անհունօրէն մխիթարուած և ընդառաջելով թեմիդ բարեխնամ առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Վաչէ արքեպիսկոպոս Յովսէփեանի դիմումին, ձեպի ամենուղ կը յղենք Մեր հայրապետական օրհնութիւնը և ջերմագին մաղթանքները, որ Տէրը միշտ անսասան ու լուսառատ պահէ ձեր աղօթքի Տաճարը և անոր սուրբ Սեղանէն միշտ երկնային շնորհներն առատօրէն բաշխուին ձեպի բոլորիդ, ձեր պաւակներուն և գալիք սերունդներուն, ի փառս Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ:

«Թագաւոր երկնաւոր, չեկեղեցի քո անշարժ պահեաւ և երկրգապուս անուանդ քում սրբոյ պահեաւ ի խաղաղութեան»: Ամէն:

Վաչէ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ կոտայկա ի 7 Հոկտեմբերի
1985 Փրկչական ամի,
եւ ի տունարիս Հայոց ՌՆԼԴ
ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի:
Հմր. 1381





ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐԸՆՏԻՐ
ՆԱԽԱԳԱՀ ՀՐԱՆԴ ՈՍԿԱՆՅԱՆԻՆ

ՄԵԾԱՀԱՐԳ ՀՐԱՆԴ ՈՍԿԱՆՅԱՆԻՆ,
ՆԱԽԱԳԱՀ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՍՈՎԵՏԻ

Երևան

Հանուն Հայաստանյայց Եկեղեցու և Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի ուրախ սրտով ջնորհավորում ենք Ձեզ որպես նորընտիր նախագահ մեր հայրենի Հանրապետության և ջերմապես մաղթում ենք Ձեզ արեջատ երկար տարիներ ու մշտանորոգ ջինարար եռանդ Ձեր հայրենական առաքելության ճանապարհին:

Մաղթում ենք նաև, որ Ձեր պաշտոնավարության շրջանը մեր վերածնված Մայր Հայրենիքի համար լինի հարատև վերելքի ու ծաղկումի շրջան աշխարհի խաղաղության պայմաններում:

Ընդունեցեք խորին հարգանաց հավաստիքը Մեր և համայն հայ հավատացյալ ժողովրդի, որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռք աշխարհի:

Վ Ա Ձ Գ Ե Ն Ա
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ա. Էջմիածին,
9 դեկտեմբերի 1985 թ.





ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ԾՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ
ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԵԻ ՆՈՐԸՆՏԻՐ
ՆԱԽԱԳԱՀ ԿԱՌԼԵՆ ԴԱԼԼԱՔՅԱՆԻՆ

ՄԵԾԱՀԱՐԳ ԿԱՌԼԵՆ ԴԱԼԼԱՔՅԱՆԻՆ,
ՆԱԽԱԳԱՀ ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ
ԿՈՄԻՏԵԻ

Երևան

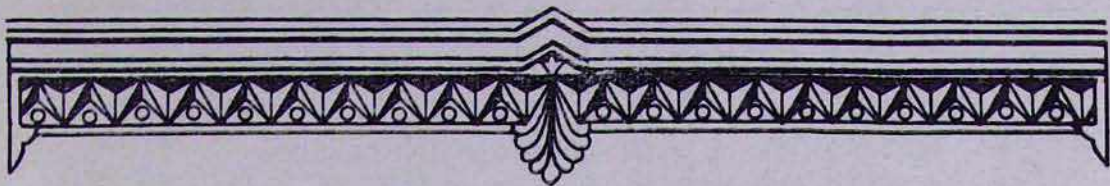
Ջերմ գոհունակությամբ ողջունում ենք Ձեր ջատ պատասխանատու նոր
պաշտոնը և շնորհավորում ենք Ձեզ հանուն Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի:

Սրտանց մաղթում ենք Ձեզ հայրենակների անսպառ եռանդ, որպեսզի Ձեր
բարձր հեղինակությամբ սկիզբ առնե գործարար մի նոր ջրջան արտասահմա-
նի հայության կյանքը արգասավորող վերածնված մայր երկրի մշակույթի լույ-
սերով:

Խորին հարգանք՝

ՎԱԶԳԵՆ Ա
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին,
12 դեկտեմբերի 1985 թ.



ՊԱՐԴԵՎԱՏՐՎԵԼ ԵՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԿՈՂՄԻՑ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ «ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐԻ
ՏՎՁՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ»
(Տես «Էջմիածին» ամսագիր, 1979, հունվար, էջ 28—30)

Ա. «Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻԶ»

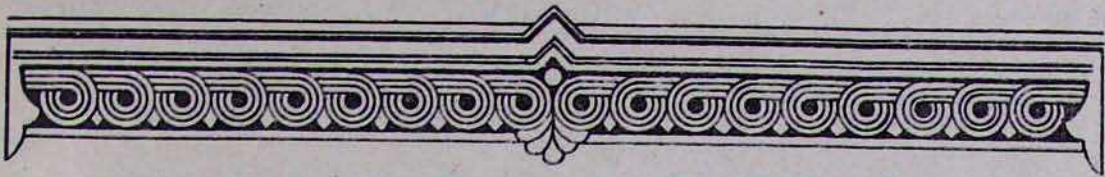
1. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՏԱՊՊԱՂ
Հալեպ, 27 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1369.
2. ԱԼՖՐԵՏ ԵՎ ՄԱՐԿՐԻԹ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆՆԵՐ
Կալիֆոռնիա, 6 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1380.
3. ՄԵԼԱՆԿԹՈՆ ԵՎ ՎԻՈԼԵՏԱ ԱՐՍԼԱՆՅԱՆՆԵՐ
Անտվերբեն, 4 նոյեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1402.
4. ՊԵՐՃ ԵՍԱՅԱՆ
Բուենոս Այրես, 2 հունվար 1985 թ., կոնդակ հմր. 1338.
5. ՎԱՀԵ ԵՎ ՏՈՐԻՍ ԶԸՆՆՈՋՅԱՆՆԵՐ
Բուենոս Այրես, 17 ապրիլ 1985 թ., կոնդակ հմր. 1346.
6. ՍՈՒՐԵՆ ՖԵՍՃՅԱՆ
Նյու Յորք, 22 ապրիլ 1985 թ., կոնդակ հմր. 1347.
7. ՃՈՐՃ ՔԵՎԵՐՅԱՆ
Էվերեթ, 20 մայիս 1985 թ., կոնդակ հմր. 1355.
8. ՍՈՒՐԵՆ ԵՎ ԱԼԻՍ ԷՎՐԱՆՆԵՐ
Տորոնտո, 6 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1364.
9. ԵՐԱՆՈՒՀԻ ԴԵՐՁԱԿՅԱՆ
Բուենոս Այրես, 1 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1373.
10. ԴՈԿՏ. ԱՐՇԱՎԻՐ ԿՅՈՆՃՅԱՆ
Մոնրեալ, 7 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1384.
11. ԲՅՈՒՋԱՆԴ ՅԱԳՈՒՊՅԱՆ
Դամասկոս, 11 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1393.
12. ԳԱՌՆԻԿ ՅԱԳՈՒՊՅԱՆ
Դամասկոս, 11 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1394:

Բ. «Ս. ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ»

1. ՎԱՀԵ ԶԲՆՆՈՉՅԱՆ
Բուենոս Այրես, 15 ապրիլ 1985 թ., կոնդակ հմր. 1345.
2. ՄԱՐՏՈՒՆԻ ՔԱՍՔԱՆՅԱՆ
Լոնդոն, 29 ապրիլ 1985 թ., կոնդակ հմր. 1348.
3. ՀԱՅԿ ԹԱՀԹԱ
Լոնդոն, 30 ապրիլ 1985 թ., կոնդակ հմր. 1349.
4. ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԳԻՍՅԱՆ
Ժնև, 3 հունիս 1985 թ., կոնդակ հմր. 1356.
5. ՄԻՆԱՍ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱԼՈՒՄՅԱՆ
Չեթընհամ, 2 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1360.
6. ԱՂԱՎՆԻ ԲԱՐՈՒՆԱԿՅԱՆ
Չեթընհամ, 3 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1361.
7. ԹՈՐՈՍ ՄԱՐԱՇՅԱՆ
Ռեյսին, 4 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1362.
8. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ
Մոսկովա, 7 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1365.
9. ԴՈԿՏ. ՆՈՒՊԱՐ ՏԵՐՈՒՆՅԱՆ
Լոնդոն, 26 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1368.
10. ՄԱՐՏԻԿ ԶԱՐԴՀԱՆԱԼՅԱՆ
Ալեքսանդրիա, 6 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1379.
11. ՀԵԳ ՀԱԿՈԲ ՀԱՆՏԻԿՅԱՆ
Կալիֆոռնիա, 7 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1381.
12. ՏՈԼՈՐԵՍ ԶՈՀՐԱՊ ԼԻՊՄԱՆ
Նյու Յորք, 9 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1387.
13. ԴՈԿՏ. ԿԱՐՈ Հ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Բոստոն, 9 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1388.
14. ԱԶԱՏ ՀԳՆԱՎՈՐՅԱՆ
Չեթնաֆըրտ, 8 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1390.
15. ԱՐԹՈ ԵՎ ԼՅՈՒՍԻ ԳԱՎՈՒՔՅԱՆՆԵՐ
Տորոնտո, 10 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1391.
16. ՆՈՒՊԱՐ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ
Դամասկոս, 12 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1395.
17. ՍՏԵՓԱՆ ՀԱՄԱԼՅԱՆ
Դամասկոս, 13 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1396.
18. ԳՐԻԳՈՐ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
Դամասկոս, 14 հոկտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1397:

Գ. «Ս. ՍԱՀԱԿ — Ս. ՄԵՍՐՈՊ»

1. ՄԱՆՈՒԿ ՅԱՆԿ
Բեկոնթ, 5 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1363.
2. Տ. ԱՐՇԱՄ ԱՎԱԳ ՔԱՀԱՆԱ ՊՈՉՈՅԱՆ
Բուենոս Այրես, 28 սեպտեմբեր 1985 թ., կոնդակ հմր. 1370:



ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆԸ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՀՈՄՍԵԱԿԱՆ ԿԱԹՈՒԿ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ
ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ-ՊՈՂՈՍ Բ ՊԱՊԻՆ

Հռոմ-Վատիկան

Ձերդ Սրբություն,

Մարտ ամսին կարճ այցելությամբ գտնվելով Փարիզ, ընդունեցի այցելությունը Վենետիկի Մխիթարյան հայկական միաբանության ներկայացուցիչների, որոնք ինձ հանձնեցին բովանդակալից պեկուցագիրը միաբանության ընդհանուր Տեղակալի, ի մասին Ս. Ղազար վանքի արդի տնտեսական կացության:

Այդ պեկուցագրից տեղեկացա, որ Մխիթարյան հայրերը վերջին տարիներին Կոնստանդնուպոլսի գնացել որոշ առևտրական ընկերությունների անապինով ֆինանսական գործարքների, որի հետևանքով այժմ վաճառքի են հանված վանքի բոլոր կալվածները: Եվ ավելին, վտանգի տակ են գտնվում նաև վանքում պահպանվող հայ եկեղեցական արվեստի արժեքները՝ հայկական միջնադարյան ձեռագրեր, հնատիպ գրքեր, գեղարվեստական նկարներ, եկեղեցական սրբապան սպասներ, գորգեր և այլ արժեքներ, որոնք հայ ազգի համար սրբապան մատուցներ են Ս. Ղազար վանքին հանձնված ու այնտեղ ապահով պահպանված վերջին ավելի քան երկու դարերի ընթացքում:

Ինձ համար և համայն հայ ժողովրդի համար որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռք աշխարհի, անսպասելի մի աղետ է այս կացությունը և ծանր հարված հայ ազգին ու նրա կրոնական մշակույթին:

Ինձ ներկայացնող Մխիթարյան հայրերը հայտնեցին նաև, թե դիմել են իտալական պատկան իշխանություններին, հուսալով, որ նրանք օգնության ձեռք պիտի երկարեն փրկելու համար Ս. Ղազար կղզու բնագաղթի արժեք ներկայացնող այս գանձատունը և միաբանության վարկը:

Տեղյակ դարձա նաև, որ Մխիթարյան հայրերը իրենց պատահած այս դժբախտության մասին, բնական է, պեկուցել են նաև Ձերդ Սրբության, քանի որ նրանք գտնվում են Հռոմի եկեղեցու բարձր հովանավորության ու օրհնության ներքև:

Սույն գրով, հանուն համայն հայ հավատացյալ ժողովրդի և հատկապես հանուն հայ հոգևորականության ու մտավորականության, կանխապես շնորհակալ եմ Ձեր հայրական հոգատար վերաբերմունքի համար, վստախ լինելով որ Ձեր մեծ հեղինակությամբ պիտի տնօրինեք անհրաժեշտը, որպեսզի Ձեր

Սուրբ Աթոռի կառավարչությունը Կաթողիկոսականությանը և կորնու-
տից փրկի Միսիոնարյան պատմական վանքի հոգևոր ու նյութական հարստու-
թյունները:

Երախտագրություն պիտի մնամ Ձերո՛ր Սրբության, եթե իմ սույն գիրը Ձեր
հոգածու ուշադրության առարկան դառնա մոտ ապագային, քանի ուշ չէ դեռևս:

Մնամ հարգալից եղբայրական սիրով ի Քրիստոս, մաղթելով Ձեզ մշտա-
նորոգ հոգևոր եռանդ, մեր օրերի փոթորկալի աշխարհում շարունակելու Ձեր
խաղաղարար առաքելությունը:

ՎԱԶԳԵՆ Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին,

21 մարտ 1985 թ.

**ՀՈՄԵԱԿԱՆ ԿԱԹՈՒԿ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՔԱՀԱՆԱՅԱԳԵՏ
ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ-ՊՈՂՈՍ Բ ՊԱՊԻ ՆԱՄԱԿԸ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱԾԱՌ ՀԱՅՐԱԳԵՏԻՆ**

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՎԱԶԳԵՆ Ա

ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին

Հնորհակալություն եմ հայտնում 21 մարտ 1985 թվակիր Ձեր նամակի հա-
մար, որը վերաբերում էր Վենետիկի Ս. Ղազար վանքի կացությանը, ինչպես
նաև այն հետաքրքրության համար, որ Դուք ցուցաբերում եք այդ արժանավոր
միաբանության նկատմամբ:

Ուզում եմ վստահեցնել, որ ես մեծագույն ուշադրությամբ հետևում եմ այդ
գործին, որովհետև քաջ գիտակցում եմ, թե ինչպիսի անգնահատելի արժեք են
ներկայացնում Ս. Ղազար վանքում ի պահ դրված գանձերը՝ հայ հոգևոր մշա-
կույթի և ամբողջ Հայ Եկեղեցու համար: Կանոնավորապես գործի ընթացքին
տեղյակ լինելու և ապահովելու համար Սուրբ Աթոռի օգնությունը Միսիոնարյան
միաբանությանը, ես հանձնարարեցի կարդինալ Ջուլետայե Կապրիոյին՝ ուղ-
ղակիորեն հետևել այդ ամբողջ հարցին: Հույս ունեմ, որ այսպիսով ու նաև
Միսիոնարյան հայրերի բոլոր բարեկամների աջակցությամբ, մենք կկարողա-
նանք գոհացուցիչ մի լուծում գտնել:

Ես ուրախ եմ օգտվելու այս առիթից՝ կրկին հավաստիացնելու Ձերո՛ր Սրբ-
ությանը, որ մնում եմ աղոթող՝ Ձեզ և Ձեր ամբողջ ժողովրդի համար, և հայտ-
նելու Ձեզ իմ եղբայրական սիրտ զգացումներն ի Քրիստոս:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ-ՊՈՂՈՍ Բ

Վատիկան,

27 մայիս 1985 թ.

**ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՎԱՋԳԵՆ Ա ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ**

Ս. Էջմիածին

Ամանորի և Քրիստոսի հրաշափառ Ծննդյան նվիրական առիթներով ընդունեցեք Մխիթարյան հայրերու ջերմագին շնորհավորանքը, երջանիկ արևաշատ տարիներու և շինարար բազում գործոց մաղթանոք ի բարօրություն համոզեն մեր սիրելի ազգին:

Ձերդ Վեհափառություն,

Օրհնությամբ հաճեցեք պորավիզ կանգնիլ Փարիզի ՍԻՔԱՍ նվիրյալ կոչին* և ձեռնարկին՝ քաջալերելով ազգասեր բարերարներ ի հաստատություն սուրբ Ղազարի:

Ամենախորին մեծարանոք և շնորհակալությամբ՝

ՀԱՅՐ ԲԱՐՍԵՂ ՎՐԴ. ՉԵՓԻՃՅԱՆ

Ընդհանրական աթոռակալ Մխիթարյան միաբանության

24 դեկտեմբերի 1985 թ.

**ՄԽԹԱՐՅԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱՎԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ**

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ԾՅՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. ՎԱՋԳԵՆ Ա

Ս. Էջմիածին

Ձերդ Սրբություն,

Մխիթարյան Վարժարանների Միջազգային Կոմիտեի անունից թույլ տվեք նորից դիմել Ձեզ. մեր խորին շնորհակալությունն ենք հայտնում Ձեզ Նորին Սրբություն Հովհաննես-Պողոս Բ Պապի մոտ Ձեր միջամտության համար, որպես հետևանք այն տեսակցության, որ Դուք բարեհաճեցիք ունենալ մեզ հետ Փարիզում Ձեր կեցության օրերին:

Պատիվն ունենք հայտնելու Ձեզ ի գիտություն, որ մեր վանապան բանակցությունները վերջապես հանգեցին դրական արդյունքի. գոյացավ համաձայնություն վճարելու սկզբնապես պահանջված գումարի մեկ երրորդը:

Այժմ ժամանակը հարմար ենք համարում ձեռնարկելու համազգային մի հանգանակության, որի համար Ձերդ Սրբությունը տրամադրություն էր հայտնել մի կոչ հրապարակելու: Խնդրում ենք Ձեզ, որ բարեհաճեք հրապարակել այդ կոչը: Մենք դիմել ենք նաև գերաշնորհ Տ. Գրուտ եպիսկոպոսին, որ մեր սույն խնդրանքը բանավոր փոխանցի Ձեզ: Ավելի քան որևէ մեկը Ձերդ Սրբությունը կարող է գնահատել այն էական նպաստը, որ շուրջ 300 տարուց ի վեր բերում է մեծ Մխիթարի հիմնած միաբանությունը մեր մշակութին:

Հանուն մեր կոմիտեի հայտնում են Ձերդ Սրբությանը իմ խոր երախտագիտությունը այն վստահությամբ, որ Ձեր առաջիկա կոչը պորավիզ կլինի մեզ՝ հաջողությամբ պսակելու մեր ջանքերը:

* Այս առիթով Մխիթարյան Վարժարանների Միջազգային Կոմիտեն կոչ էր հղել համայն հայությանը՝ նյութապես օգնելու Վենետիկի Մխիթարյան միաբանությանը:



Խորին հարգանքներով ի դիմաց Մխիթարյան Վարժարանների Միջազգային Կոմիտեի:

Նախագահ՝

ՎԱՀԵ ՀԱԶՄԱՏԱՐՅԱՆ

Փարիզ, 25 դեկտեմբերի 1985 թ.

ՀՈԳԵՇՆՈՐ ՀԱԹՈՌԱԿԱԼ ԲԱՐՍԵՂ ՎՐԴ. ՉԵՓԻՃՅԱՆ
ՀԱՅ ՄՆԻԹԱՐՅԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ, ՎԵՆԵՏԻԿ, ԻՏԱԼԻԱ

Սիրով ընդառաջելով Ձեր դիմումին, որոջեցինք հրապարակել կոչ-հայտարարություն համայն հայության՝ հոգուտ Միաբանությանդ նյութական կացության վերականգնման: Այս առթիվ Մայր Աթոռա տրամադրում է քանհինգ հազար դոլլար: Կհաջորդեն հայտարարությունը: Հաճեցեք Մեզ տեղեկացնել որտեղ փոխանցենք վերոհիշյալ գումարը: Աստված ձեզ օգնական:

Օրհնությամբ՝

ՎԱԶԳԵՆ Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

26 դեկտեմբերի 1985 թ.





ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մայր Աթոռ Սուրբ Եդեսիայի իրաւորութեամբ է հայտարարելու, թէ Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը, նախագահութեամբ Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, իր 24 դեկտեմբերի նիստում, ընդառաջելով Սբ. Ղազարի Մխիթարյան ուխտի աթոռակալ Հայր Բարսեղ վարդապետ Չեփիճյանի ու Մխիթարյան Վարժարանների Միջազգային Կոմիտեի՝ Սբ. Էջմիածնին հղած դիմումներին, որոշեց Մայր Աթոռ Սուրբ Եդեսիայի միջոցներից քսանհինգ հազար դոլլար տրամադրել Մխիթարյան միաբանութեան օգտին, վերջերս ստեղծված նրա ծանր կացութեան առթիւ:

Վերոհիշյալ գումարը սիրով տրամադրելով, Վեհափառ Հայրապետը և Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը հույս են հայտնում, որ համայն հայութիւնը կընդառաջի Մխիթարյան Վարժարանների Միջազգային Կոմիտեի կոչին, որպէսզի համազգային ճիգերով ու բարերար անձանց առատաձեռնութեամբ հնարավոր դառնա փրկել Սբ. Ղազարում պահպանվող ազգապատկան հոգևոր մշակութային գանձերը և այսպիսով Մխիթարյան պատմական հաստատութիւնը դուրս բերել ստեղծված ծանր կացութիւնից:

ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՐՈՒ

Սուրբ Էջմիածին,
27 դեկտեմբեր 1985 թ.





ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռիս Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը նախագահութեամբ Ս. Տ. Վալպէն Ա կաթողիկոսի, իր 1 նոյեմբեր և 11 նոյեմբեր 1985 նիստերում, քննարկելով Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Աթոռի շուրջ վերջին երեք տարիներում ստեղծուած կացութիւնը, անհրաժեշտ գտաւ հրապարակել հետևեալ Յայտարարութիւնը:

Վշտահար սրտով տեսնում ենք, որ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի շուրջ տագնապը շարունակւում է՝ հրապարակւումով Ս. Եղիշէ Պատրիարքի և նախկին դիւանապետ ու կալուածոց տեսուչ Ս. Շահէ արքեպիսկոպոս Աճեմեանի գրութիւնների, փոխադարձ ծանրակշիռ մեղադրանքներով:

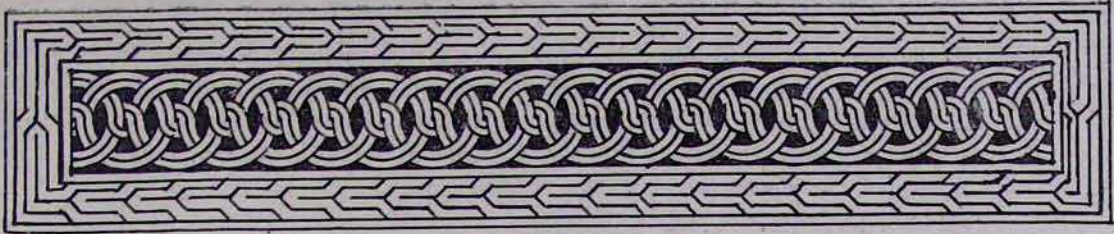
Մենք հաստատում ենք 12 սեպտեմբեր 1984 թուակիր Մայր Աթոռիս դիւանի «Յայտարարութիւն»-ը և մի անգամ ևս կոչ ենք անում Սրբազան Պատրիարքին և Սրբոց Յակոբեանց միաբանութեան, որ գումարելով միաբանական ընդհանուր ժողով՝ համաձայն Պատրիարքութեան ներքին կանոնագրութեան, ճշտեն պատասխանատուութիւնները և վերջ տան տագնապալի կացութեանց ու մեղադրանքների հրապարակման:

Այս առթիւ առաջադրում ենք, որ Սրբազան Պատրիարքը Վեհափառ Հայրապետի միջոցով հաճի Մայր Աթոռից հրաւիրել երկու ներկայացուցիչներ՝ որպէս դիտորդ մասնակցելու Սրբոց Յակոբեանց վերոյիշեալ միաբանական ընդհանուր ժողովին:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ս. Էջմիածին,
12 նոյեմբեր 1985 թ.





**ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀՈՒՆԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԴԻՈՂՈՐՈՍ Ա.-Ի
ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ՝
ԱՊՐԻԼՅԱՆ ԵՂԵՌՆԻ 70-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹՎ ՀՂԱԾ ՈՒՂԵՐՁԻ**

**ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՎԱՁԳԵՆ Ա
ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ**

Ս. Էջմիածին

Ձերդ Սրբություն,

Խորին կսկիծով հաղորդակից եղանք բովանդակությանը Ձերդ Վեհափառության 18 հունվար 1985 թվագրված հիշարժան նամակին, որ վերջերս ստացանք:

Ամբողջ սրտով վշտակցում ենք Ձեզ՝ եղեռնական այդ դեպքերի առթիվ, որոնք քսաներորդ դարում միլիոնավոր մարդկային էակներ տարան դեպի ցոհասեղանը կրոնական ատելության, ազգային խտրականության և անբացատրելի վայրագության:

Մեր հայ եղբայրների կոտորածը ոչ միայն խորապես հուլպեց մեր սրտերը, այլև հավիտյան պիտի մնա որպես խորհրդանիշ այն բանի, թե որքան աննշան է մարդկային քաղաքականության արժեքը, եթե այն հիմնված չէ Հիսուս Քրիստոսի վրա, որ կյանքի, սիրո և արդարության ճշմարիտ աղբյուրն է:

Մեր հույն ազգը, ավելի քան որևէ մեկը, հասկանում է դաժանությունը նրանց, ովքեր կատարեցին հայ ժողովրդի ցեղասպանությունը, քանի որ մեր ժողովրդի պատմությունը լի է հալածանքի և ջարդի ողբերգական դեպքերով:

Սա է պատճառներից մեկը, որ մենք, ի թիվս որպես քրիստոնյա եկեղեցի մեր այլ պարտավորությունների, մշտապես մասնակցում ենք Հայկական Եղեռնի նահատակների հիշատակին նվիրված պատարագներին և հավաքներին, և ամեն տարի, ապրիլի 24-ին, մեր եպիսկոպոսներից մեկը իր ջքախմբով պաշտոնապես մասնակցում է Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքարանի մեջ տեղի ունեցող ամենամյա սգո հանդեսին:

Արդ, արտահայտելով մեր ցավակցությունը այդ պատմական ոլբերգության առթիվ և կարևորից լինելով համայն հայությանն ու տառապյալ ժողովրդին,

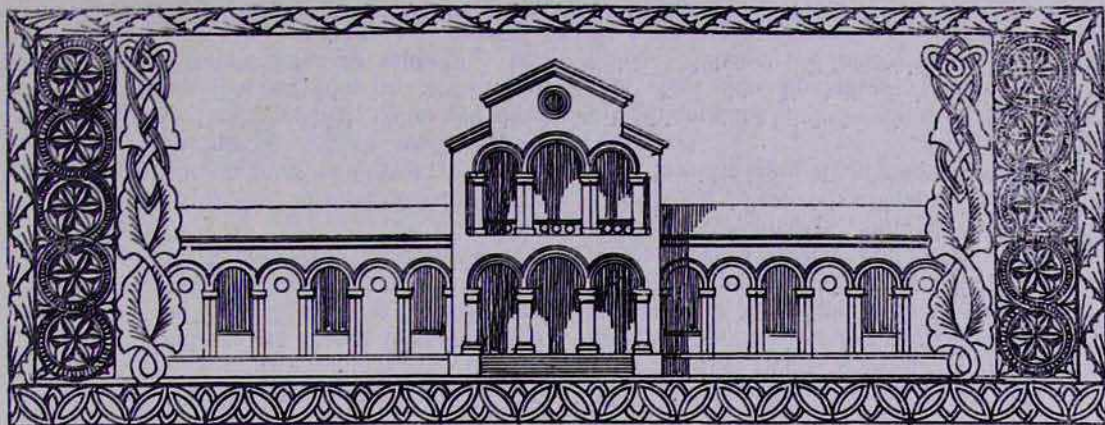
մենք ջերմեռանդ աղոթում ենք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսին, Նրա Սուրբ Գերեզմանից, որ խաղաղությամբ հանգիստ տա այս մարտիրոսների հոգիներին և խնդրում ենք Նրան, որ լուսավորի բոլոր նրանց, ովքեր կոչված են ղեկավարելու աշխարհը, որպեսզի տքնաջան աշխատեն՝ խաղաղության, սիրո և արդարության հաստատման համար:

Մնամք գորովագույթ սիրով ի Քրիստոս՝

ԴԻՈԴՈՐՈՍ Ա
ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՐՈՒՍԱԿԵՄԻ

Երուսաղեմ,
17 օգոստոսի 1985 թ.





Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ԾԵՄԱՐԱՆԻ 1985—1986 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐԶԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Սեպտեմբերի 9-ին, երկուշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 10.30-ին, Հայոց Հայրապետի նախագահությամբ տեղի ունեցավ հոգևոր ձեմարանի 1985—1986 ուսումնական տարվա հանդիսավոր բացումը:

ձեմարանի հանդիսությունը ներկա էին Մայր Աթոռի միաբանությունը, հոգևոր ձեմարանի դասախոսական կապը, ուսանողությունը և մայրավանքի պաշտոնեությունը:

Հանդիսությունն սկսվեց Վեհափառ Հայրապետի աղոթքով: Այնուհետև հնչեց Սուրբ տառնական Հայաստանի պետական հիմնը: Ապա ձեմարանի սաները կատարեցին ձեմարանի քայերգը, որից հետո ձեմարանի ծիսագիտության դասախոս Ս. Եղիշե քին. Բաղդամյանը ընթերցեց «Սերմնացանի առակը» (Մատթ. ԺԳ 4—9): Ընթերցումից հետո ձեմարանի սաները, ղեկավարությամբ ձեմարանի եկեղեցական երաժշտության դասախոս Հայկ Ֆրունջյանի, երգեցին «Աշակերտք Քրիստոսի» և «Որք վարդաբեցին» շարականները:

Ե լսարանի ուսանող Ռազմիկ Իսախանյանը ընթերցեց Գրիգոր Նարեկացու «Մատենան ողբերգություն» գրքից Սուրբ Հոգուն ուղղված շնորհաբաշխ աղոթք-աղերսը (Բան ԼԴ):

Հանդիսության բացման խոսքով հանդես եկավ ձեմարանի տեսուչ Ս. Եվսիկ քին. Պետրոսյանը:

Վեհափառ Տեր,
Գերաշնորհ սրբապան հայրեր,
Հոգեշնորհ և արժանապատիվ հայրեր,
Սիրելի դասախոսներ և սաներ,

Ուղիղ 40 տարի առաջ այս շենքի կամարների տակ հնչեց Ս. Էջմիածնի վերաբացված հոգևոր ձեմարանի առաջին պանգը: Անցան 40 տարիներ: Քիչ հետո կհնչի նոր՝ 40-րդ հոբելյանական տարվա առաջին պանգը:

Բոլորիս հայտնի է, թե ինչ դեր և ինչ նշանակություն ունի հոգևոր ձեմարանը Հայ Եկեղեցու և հայ ժողովրդի կյանքում: Անցած տարիների ընթացքում կարելի է ասել, որ ձեմարանը բավարար չափով կատարել է իր վրա դրված պարտականությունը՝ հասցնելով պարգացած հոգևորականներ վերապարթոնք ապրող Հայ Եկեղեցու համար:

Գիտակից մարդը կյանքում միշտ ձգտում է ավելիին: Այդ իսկ պատճառով մեկ այսօր չպետք է գոհացնի անցած տարիների ձեմարանի արդյունքի բնական շարունակությունը: Մենք պետք է ձգտենք ավելիին: Այս գիտակցությունը առավել պատասխանատվությամբ է լցնում մեր բոլորի մտքերը, սրտերն ու հոգիները հատկապես այսօր, հոբելյանական տարվա սեմին: Եվ թող բացման այս հանդիսությունը ուխտի պահ լինի մեր բոլորի համար:

Վեհափառ Տեր, համաձայն Հայ Եկեղեցու վարդապետության՝ Ս. Թադեոս և Ս. Բար-

թուղիմենու առաքյալների հաջորդ Հայոց ընդհանրական կաթողիկոսը «իր մեջ ամփոփում է Ս. Հոգու բոլոր շնորհների պեղումը»:

Հետևաբար, ձեմարանի տեսչությունը այս կարևոր պահին հայցում է Ձերդ Սրբության օրհնությունը՝ հոգևոր ձեմարանի տեսչության, դասախոսական կազմի և ուսանողության գործերի հաջողության համար»:

Հոգևոր ձեմարանի բացմանը օրհնության խոսքով հանդես եկավ Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ատենապետ Տ. Սիոն արքեպ. Մաևուկյանը:

«Վեհափառ Տեր, Ձեր արտոնությամբ, պատիվ է ինձի համար հանուն Վեհափառ Հայրապետի և Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի և Մայր Աթոռու միաբանության, ողջունել հոգեվոր ձեմարանի այս տարվան բացումը: Ես կմտածեի, թե ինչպես մենք ալ Երուսաղեմի մեջ Եղիշե Պատրիարք Դուրյանի և Թորգոմ Պատրիարքի շրջանին կսկսեինք ուսումնական տարին, աղոթքով և ուխտով: Եվ ես վստահ եմ, թե հոգևոր ձեմարանի տեսչությունը, ուսուցիչներու կազմը և ուսանողությունը մեծապես գիտակից են այն մեծ Տեսիլքին և նպատակին, որուն նվիրված է այս հաստատությունը: Հոգևոր ձեմարանը շատ մեծ, շատ կենսական դեր ունի կատարելիք մեր Եկեղեցվո կյանքին մեջ: Այսօր իրականությունը, երբ նկատի ունենանք ամբողջ Հայ Եկեղեցին ի հայրենիս: և արտասահման, երեք հոգևոր ձեմարաններ միայն ունի, և ադոնց ուսանողության թիվը՝ 150-են ավելի չըլլար: Եվ արդարև, Ավետարանին պատգամին համաձայն «Հունձք բազումք են և մշակք սակաւք»: Հայ ժողովուրդը կարոտ է հոգևոր խոսքի՝ Հայ Եկեղեցվո պատգամին և մեր հայրերու ժառանգության, մեր մշակույթին, ցրված ի սփյուռս աշխարհի: Եվ հոգևոր ձեմարանի նպատակն է, ոչ միայն հոգևոր հովիվներ, այլ նաև հոգևոր առաքյալներ պատրաստել՝ մեր ժողովրդի հոգևոր, բարոյական և ազգային առաջնորդության համար: Արդարև, դուք բախտավոր եք, սիրելի ուսանողներ, որ կվայելեք Մայր Աթոռ, Ս. Էջմիածնի և Վեհափառ Հայրապետի հայրապետական խնամքը, հոգածությունը և սերը: Վեհափառ Հայրապետը հակառակ իր բազմապեղով վիճակին, հանձն առած է դասավանդել սարկավագներու դասարանին: Եվ

այդ շնորհքին արժեքը պետք է լավ գիտնաք դուք: Եվ այդ բախտը և շնորհքը, որ ձեզի կընծայվի՝ լավ հասկնաք: Արդարև, ձեր ուսուցչական կազմը և տեսչությունը կաշխատին Ավետարանի սերմնացանի առակին պես՝ բարի սերմեր ցանել ձեր մտքին և սրտին մեջ:

Կմաղթենք և դուք պոյուշ եղեք, որ այդ սերմերը չիյնան ժայռերու վրա և թռչունները չգողնան վանոնք, այլ այդ բարի հոգևոր սերմերը իյնան ձեր մաքուր սիրտին և հոգիին վրա և արդյունք տան: Եվ դուք այս հոգևոր ձեմարանի շնմեն դուրս պիտի ելլեք շրջանավարտ ըլլալով և ուխտելով ծառայելու Հայ Եկեղեցիին և հայ ժողովրդին: Մեր ժողովուրդը մեծ կարիք ունի հոգևոր առաջնորդներու, քարոյիչներու, հոգևոր հովիվներու: Հոգևոր ձեմարանը, սակայն, միայն կրոնական դպրոց մը չէ, որովհետև եկեղեցականը պետք է, որ գիտակից ըլլա բոլոր գիտություններու՝ արվեստի, գրականության, և ոչ միայն մեր ազգային պատմության, մեր Եկեղեցվո, մեր հոգևոր մշակույթին, այլ նաև ժամանակակից հարցերուն և խնդիրներուն: Համակողմանի ընդհանուր ուսում պետք է ստանա հոգևորականը, որպեսզի՝ կարենա ժողովրդի պահանջներուն, հարցերուն գոհացում տալ, և վանոնք առաջնորդել այսօրվա նյութապաշտ աշխարհին մեջ:

Կմաղթեմ, որ դուք իրապես արժեքը գիտնաք և հոգևոր սիրով նվիրվիք ձեր ուսումներուն, և օգտվիք այդ բոլոր բարի խրատներեն և դաստիարակութենեն, զոր ձեզի կջամբեն ձեր ուսուցիչները և դաստիարակները:

Կմաղթեմ, որ Աստված ձեզի առատորեն շնորհք պարգևե, և դուք աճիք-մեծանաք հոգիով և սիրտով, և նվիրվիք Հայ Եկեղեցվո ծառայության և Աստուծո փառքին»:

Ապա հոգևոր ձեմարանի սաները երգեցին «Էջմիածին», «Հայրապետական մաղթանք», «Նորահրաշ» երգերը, որից հետո նորընծա Տ. Երասա արքեպ. Ներսիսյանն ընթերցեց Գևորգյան ձեմարանի առաջին շրջանավարտներից Կարապետ սարկավագ Տեր-Մկրտչյանի խոսքը՝ արտասանած Գևորգ Դ կաթողիկոսի շիրիմի վրա:

Հանդիսությունը վերջացավ Վեհափառ Հայրապետի «Պահպանիչ»-ով և խմբովին երգած Տերունական աղոթքով:



ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՌՈՒՄ

Սեպտեմբերի 8-ին, կիրակի.—Տօն Ծննդեան Սրբուհւոյ կուսին Մարիամու յԱննայե:

Մայր տաճարում, ս. պատարագի ընթացքում, ձեռամբ Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես եպս. Պոպապայանի, քահանայական կոչում և ձեռնադրություն ստացան հոգևոր ձեմարանի շրջանավարտ հինգ շնորհալի սարկավագներ՝ Ստեփան արկ. Կարապետյանը, Մեսրոպ արկ. Խաչիկյանը, Վահան արկ. Խաչատրյանը, Մկրտիչ արկ. Ներսիսյանը և Գուրգեն արկ. Մարտիրոսյանը:

ԿՈՉՈՒՄ ՆՈՐԸՆԾԱՆԵՐԻ

Սեպտեմբերի 7-ին, շաբաթ օրը, երեկոյան, տեղի ունեցավ «Յերեկոյէ կոչումն քահանայութեան» կարգը՝ խարտավիակությամբ Տ. Աբել արքեպ Օղուգյանի, որը վկայեց նորընծաների հոգեկան և մտավոր պատրաստվածության և արժանիքների մասին: Ապա նորընծաները խոստացան «յանձն առնուլ և կատարել զամենայն հրամանս սրբոց առաքելոցն և հայրապետացն և կալ ըստ կանոնաց նոցա», «ամենայն պատրաստութեամբ և առանց ձանձրանալոյ կալ ի պաշտօնն Աստուծոյ» և պահել «պղաւնութիւն ուղղափառ հաւատոյ, ընդ սուրբ Հայրապետսն ըստ երից սուրբ ժողովոց»:

Կոչման արարողության ավարտին նորընծաները հրապարակորեն արտասանում են Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցւոյ «Հաւատոյ խոստովանութիւն»-ը, ըստ Գրիգոր Տաթևացւոյ սահմանած բանաձևի (Մաշտոց, Վաղարշապատ, 1876, էջ 36—37):

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՕԾՄԱՆ ԿԱՐԳ

Սեպտեմբերի 8-ին, կիրակի օրը, Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց Տ. Ներսես եպիսկոպոս Պոպապայանը:

Ս. պատարագը շարունակվեց մինչև «Ձի ողորմած և մարդասեր ես Աստուած» աղոթքը: Վեհաշուք հնչեց «Այսօր Աստուածութիւնն զուարճանայ» շարականը:

Նորընծաները, Աբել արքեպ Օղուգյանի առաջնորդությամբ, ծնրադիր, ձախակողմյան աստիճաններով բարձրացան Ավագ խորան և, հավատացյալների խոշոնեւում բազմությանը դառնալով, բարձրացրեցին իրենց ձեռքերը՝ ի նշան աշխարհից հրաժարման:

Մայր տաճարի խնկաբույր կամարների տակ հանդիսավորությամբ ու հաղթական հնչեց «Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ որ միշտ լնու պպետս սրբոյ սպասաւորութեան առաքելական եկեղեցւոյ» շարականը: Նույն պահին ժողովուրդը, հոգեպես միաձուլվելով արարողությանը, համուլումով ու գոհունակությամբ վկայեց. «Արժանի են»:

Ապա նորընծաները ծնրադիր շրջվեցին դեպի Ավագ սեղան, և ձեռնադրող սրբապան հայրը, ընթերցելուց հետո ձեռնադրության մեծ աղոթքը, խաչաձև «դնէ վաջն ի վերայ գլխոյն նուիրելոյ»:

Այնուհետև սրբապանը «ձեռամբ բերէ զուրարն զպարանոցան ի ձախմէ ի յաջ»:

Ս. Գրքից օրվա ընթերցվածքից հետո, միաբերան տավեց «Հաւատամք»-ը: Եվ ս. պատարագը շարունակվեց մինչև «Ողջոյն տուք միմեանց», որից հետո աղոթքով և



Մի պահ ձեռնադրության արարողությունից

սրբությամբ նորընծաները ստանում են քահանայական փիրոն և պատարագի զգեստներ: Հնչում է զգեստավորման «խորհուրդ խորին» շարականը:

Ձեռնադրության հանդիսավոր արարողությունը հասնում է իր հոգևոր վերացման սրբական բարձունքին:

Օծման խորհրդավոր պահն է: Ձեռնադրիչ սրբականի դիմաց քահանայական լրիվ զգեստավորման մեջ, ավագության կարգով, կանգնել են նորընծաները: Ձեռնադրող սրբականը մեկ առ մեկ սրբալույս մեռնող օծում է նորընծաների ճակատն ու ձեռքերը՝ նրանց վերանվանելով նոր անուններով:

Ստեփան սրկ. Կարապետյանը դարձավ Ս. Պսակ, քահանա, Մեսրոպ սրկ. Խաչիկյանը՝ Ս. Մաշտոց քահանա, Վահան սրկ. Խաչատրյանը՝ Ս. Ջավեն քահանա, Մկրտիչ սրկ. Ներսիսյանը՝ Ս. Եղրաս քահանա, Գուրգեն սրկ. Մարտիրոսյանը՝ Ս. Պարզև քահանա:

Այնուհետև Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանը նորընծաներին է տալիս «զսկին և զմաղվան», որպես պատարագ մատուցելու իշխանության նշանակ: Դառնալով ժողովրդին, նորընծաները տալիս են իրենց առաջին օրհնությունը՝ «խաղաղություն ամենեցուն»:

Ապա պատարագիչ սրբականը բովանդակալից ու խրախուսական շնորհավորական քարոզով դիմում է նորընծաներին՝ նրանց ցանկանալով հավատք, կորով, կարողություն՝ փառավորելու համար իրենց սրբական կոչումը՝ ի պայծառություն մեր Ս. Եկեղեցու:

«Ողջոյն»-ի պահին պատարագիչ սրբականը ողջագուրվում է նորընծաներին: Ներան հետևում են բոլոր «քահանայք և սարկաւազք»:

ՎԵՂԱՐԻ ՏՎՉՈՒԹՅՈՒՆ

Նույն օրը, երեկոյան, կատարվում են «օրհնություն արեղայի» և «օրհնություն վեղարի» կարգերը:

Աստվածաշնչական համապատասխան ընթերցումներից, շարականներից և աղոթքներից հետո, Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանը հանում է նորընծաների գլխից սարկավագական ջբուներ (գդակ) և այն փոխարինում՝ կուսակրոն քահանայության խորհրդանիշ վեղարով:

«Հանցե Աստուած զհին մարդն գործովք իւրովք: ...Աստուած զգեցուցե քեզ զնոր մարդն՝ որ ըստ Աստուծոյ հաստատեալ է արդարութեամբ և օրհնութեամբ»:

«Պահպանիչ»-ով ավարտվում է վեղարի տվչության սույն կարգը, որից հետո նորընծա Ս. Պսակ, Ս. Մաշտոց, Ս. Ջավեն, Ս. Եղրապ, Ս. Պարզև արեղաները Մայր տաճարի լուսարարապետ Ս. Հուսիկ արքեպ. Սանթրույանի և ձեռնադրող Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի առաջնորդությամբ ներկայանում են Վեհափառ Հայրապետին:

Վեհարանում Նորին Սրբությունը գոհունակությամբ և սիրով ընդունում է Իր հոգեվոր զավակներին, շնորհավորում նրանց և մաղթում, որ լինեն հավատավոր ու հարակատ զավակները Մայր Աթոռի և արժանավոր սպասավորները Հայ Եկեղեցու:

Նորընծա հինգ արեղաները իրենց կանոնական-ավանդական քառասունքը անցկացրին Մայր Աթոռի վանական և խաղաղ մղթնություն:

*
* *

Հոկտեմբերի 5 և 6 օրերին, շաբաթ և կիրակի, ուրախության և հոգևոր մխիթարության օրեր եղան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի համար: Այդ օրերին հոգևոր ձեռնարանի նախկին ջրջանավարտ բարեշնորհ Գրիգոր սրկ. Ջմրուխտյանը ԱՄՆ-ի արևմտյան թեմի առաջնորդ Ս. Վաչե արքեպ. Հովսեփյանի կողմից ստացավ քահանայական ձեռնադրություն:

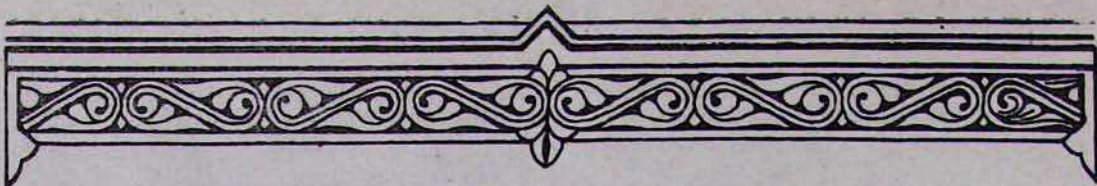
Շաբաթ օրը, երեկոյան, Ս. Վաչե արքեպ. Հովսեփյանի ձեռամբ կատարվում է նորընծայի կոչման կարգը՝ խարտավիակությամբ Ս. Վիգեն վրդ. Այթապյանի:

Կիրակի օրը, հրնթացս ս. պատարագի, տեղի ունեցավ ձեռնադրությունը:

Հավուր պատշաճի ոգեշունչ և խրատական քարոզ ասաց ձեռնադրող սրբականը:

*
* *

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը այս ուրախ առիթով ջերմորեն շնորհավորում է նորընծաներին, ցանկանում նրանց հաջողություն՝ իրենց պաշտոնի ու ծառայության մեջ՝ ի պայծառություն Մայր Աթոռի և մեր Եկեղեցու, ի մխիթարություն հավատացյալ ժողովրդի:



ՊՍԱԿ ԱՔԵՂԱ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Ծնվել է 1959 թ. մարտի 20-ին, Էջմիածին քաղաքում: Ավագանի անունն է Ստեփան: 1976 թ. ավարտել է Էջմիածնի № 2 միջնակարգ դպրոցը և նույն տարում ընդունվել հոգևոր ճեմարան:

1980 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Ս. Ստեփանոսի տոնի օրը, ձեռնադրվել է սարկավագ Ս. Հուսիկ արքեպ. Սանթուրյանի կողմից:

1982 թ. հաջողությամբ ավարտել է հոգևոր ճեմարանի լրիվ դասընթացը և հաջորդ տարվա մարտին պաշտպանել «Հայրապետական Աթոռի փոխադրությունը Սսից Էջմիածին 1441 թ.» թեմայով իր ավարտաճանդ՝ արժանանալով «գերազանց» գնահատականի:

Պսակ արքեղան իր աշխատակցությունն է բերում նաև Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագրին:

1984 թ. օգոստոսի 1-ից Պսակ արքեղան աշխատում է Մայր Աթոռում՝ որպես պարետ և Վանատան տնօրեն:

1983—1985 թթ. Պսակ արքեղան մասնակցել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի ռոմանո-գերմանական բաժնի հայագիտական և լեզվաբանական որոշ առարկաների դասընթացներին՝ որպես ազատ ունկնդիր:

1985 թ. սեպտեմբերի 8-ին Մայր տաճարում, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հրամա-



նով, ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա՝ ձեռամբ Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի:





ՄԱՇՏՈՑ ԱԲԵՂԱ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

Ծնվել է 1962 թ. հոկտեմբերի 2-ին, Էջմիածին քաղաքում: Ավապանի անունն է Մեսրոպ: 1969—1977 թթ. հաճախել է Էջմիածին քաղաքի Երվանդ Օտյանի անվան № 7 միջնակարգ դպրոցը:

1977 թ. ընդունվել է Ս. Էջմիածնի հոգևոր ճեմարան: 1980 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Ս. Ստեփանոսի տոնի օրը, Մայր Աթոռի լուսարարապետ Ս. Հուսիկ արքեպ. Սանթրույանի կողմից ձեռնադրվել է սարկավազ: Հաջորդ տարվա մայիսին գորակոչվել է վինվորական ծառայության: Վերադառնալով վինծառայությունից, Մաշտոց արքեղան ջարունակել է իր ուսումը հոգևոր ճեմարանում և այն հաջողությամբ ավարտել 1984 թ. դեկտեմբերին՝ ավարտաճառ ներկայացնելով «Քահանայաթաղ Մաշտոց»-ը սկզբից մինչև ԺԴ դարը ներառյալ՝ թեմայով:

1985 թ. սեպտեմբերի 8-ին, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հրամանով, Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի ձեռամբ ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա:

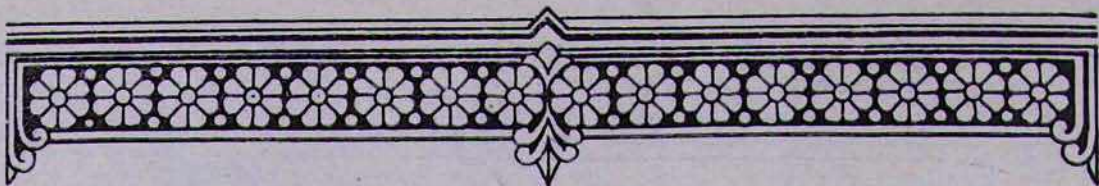
Մաշտոց արքեղան երկար տարիներ ծառայել է Մայր եկեղեցում որպես լուսարար:

1985 թ. հոկտեմբերի 20-ից Մաշտոց արքեղան



Մայր տաճարում պաշտոնավարում է որպես ավագ լուսարար:





ԶԱՎԵՆ ԱՐԵՂԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ծնվել է 1958 թ. մայիսի 26-ին, Եղեգնաձորի շրջանի Եղեգնաձոր ավանում: Ավանի անունն է Վահան:

Զավեն արեղան սովորել է տեղի միջնակարգ դպրոցում, որից հետո 1973 թ. տեղափոխվել է Երևան քաղաք և ընդունվել Փանոս Թերլեմեյանի անվան գեղարվեստի ուսումնարանի «Գեղանկարչության» բաժինը:

1978 թ. Զավեն արեղան գերազանց պաշտպանելով իր ավարտաճառը գեղարվեստի ուսումնարանում՝ զորակոչվել է զինծառայության:

1980 թ. զորացրվելուց հետո Զավեն արեղան ընդունվել է հոգևոր ճեմարան:

1983 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Ս. Ստեփանոսի տոնին, ձեռամբ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի, ստացել է սարկավագական աստիճան:

1984 թ. հաջողությամբ ավարտել է հոգեվոր ճեմարանը՝ ավարտաճառ ներկայացնելով «Թեմատիկ պատկերազարդումը ձեռագիր Ավետարաններում մինչև 12-րդ դարը» թեմայով:

1985 թ. սեպտեմբերի 8-ին Մայր տաճարում, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հրամանով և ձեռամբ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի, ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա:

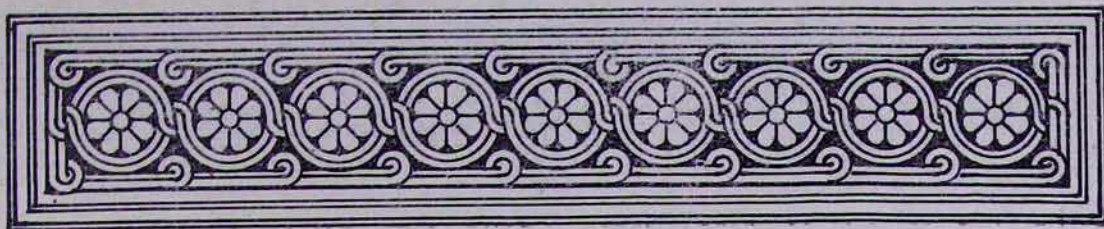
Զավեն արեղան 1984 թ. հունիսի 15-ից



աշխատանքի է անցել Վեհարանում՝ որպես քարտուղար:

Սույն թվականի հոկտեմբերի 16-ից Զավեն արեղան աշխատում է որպես «Գանձատան» տնօրեն:





ԵԶՐԱՍ ԱՔԵՂԱ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

Ծնվել է 1959 թ. հոկտեմբերի 3-ին, Էջմիածնի շրջանի Ոսկեհատ գյուղում: Ավականի անունն է Մկրտիչ: Ավարտել է ծննդավայրի միջնակարգ դպրոցը 1977 թ.:

1978 թ. մեկնել է Կինվորական ծառայության: Չորացրվելուց հետո 1980 թ. ընդունվել է Ս. Էջմիածնի հոգևոր ճեմարան:

1983 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Ս. Ստեփանոսի տոնի օրը, Ս. Ներսես եպս. Պոպապալյանի ձեռամբ ձեռնադրվել է սարկավագ:

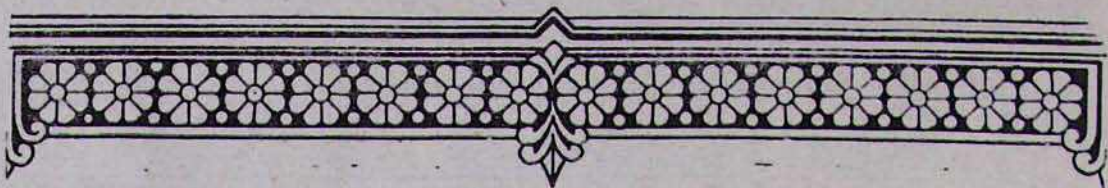
1984 թ. բարձր առաջադիմությամբ ավարտել է հոգևոր ճեմարանի լրիվ դասընթացը և պաշտպանել իր «Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու «Ձեռնադրության Մաշտոցի» վարգացումը Ժ—ԺԴ դդ.» թեմայով ավարտաճառը՝ արժանանալով «գերազանց» գնահատականի:

1985 թ. սեպտեմբերի 8-ին, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հրամանով, ձեռամբ Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպապալյանի, ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա:



Եզրաս արքեղան 1984 թ. հունիսի 20-ից առ այսօր ծառայության է անցել հոգևոր ճեմարանում՝ դասավանդելով «Ներածություն Հին Կտակարանի» առարկան:





ՊԱՐԳԵՎ ԱԲԵՂԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Ծնվել է 1954 թ. մարտի 20-ին, Սումգայիթ քաղաքում (Ադրբեջանական ՍՍՀ): Ավագանի անունն է Գուրգեն:

Նախնական կրթությունը ստացել է տեղի միջնակարգ դպրոցում:

1966 թ. ընտանիքով տեղափոխվել են Երևան, որտեղ Պարզև աբեղան, շարունակելով իր միջնակարգ ուսումը, ավարտել է № 132 միջնակարգ մաթեմատիկական դպրոցը:

1971—1972 թթ. ուսանել է Երևանի Կ. Մարքսի անվան պոլիտեխնիկական ինստիտուտի էլեկտրական բաժնում:

1972 թ. ընդունվել է Վ. Բրյուսովի անվան ռուսաց և օտար լեզուների ինստիտուտը (ռուսաց լեզվի և գրականության բաժին), որն էլ փախուց կերպով ավարտել է 1976 թ., և իր ներկայացրած՝ Մ. Ա. Բուլգակովի «Վարպետը և Մարգարիտան» վեպի «Արվեստի և բարոյականության խնդիրը» թեման Մոսկվայի համամիութենական ավարտաճառերի մրցանակաբաշխությունում արժանացել է ոսկե մեդալի:

1976 թ. օգոստոս-նոյեմբեր ամիսներին դասավանդել է Հոկտեմբերյանի ջրջանի Եղեգնուտ գյուղի դպրոցում: Նույն տարվա նոյեմբերին պորակաչվել է պինժառայության: Վերադառնալով պինժառայությունից, 1978—1980 թթ. աշխատել է թեթև արդյունաբերության մինիստրության ապրերի բաժնում:

1980 թ. ընդունվել է Ս. Էջմիածնի հոգեվոր ճեմարան:

1983 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Ս. Ստեփանոսի տոնի օրը, ձեռամբ Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի, ստացել է սարկավագական աստիճան:

1984 թ. գերազանց պաշտպանելով իր ավարտաճառը՝ «Ջրադաշտության արձագանքները 5-րդ դ. հայ մատենագրության մեջ և պայքարը նրա դեմ», ավարտել է ճեմարանը և նույն թվականի հունիսի 22-ից



անցել է աշխատանքի Մայր Աթոռի «Գանձատանը»:

1985 թ. հունիսի 20-ից դարձել է «Գանձատան» տնօրեն:

Պարզև աբեղան իր աշխատակցությունն է բերում նաև Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագրին:

1985 թ. սեպտեմբերի 8-ին, ձեռամբ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանի, ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա:

Պարզև աբեղան, իր անդրանիկ պատարագը մատուցելուց հետո, Վեհափառ Հայրապետի բարձր կարգադրությամբ մեկնեց Լենինգրադի հոգևոր ճեմարանին կից ասպիրանտուրա, իր ուսումը շարունակելու:



Նույն թվականին Սասուն արքեղան Տո-
րոնտոյից տեղափոխվեց Միացյալ Նահանգ-
ների Մասաչուսեթս նահանգի Բոստոն քա-
ղաք, ուր ընդունվեց Քեմբրիջի «Եպիսկո-
պոսական Աստվածաբանական Համալսա-
րան»։ Հետևելով համալսարանի աստվածա-

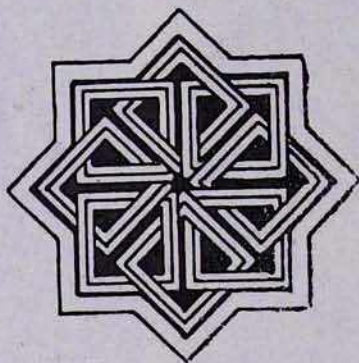
բանական եռամյա դասընթացներին, Սասուն արեղան հաջողությամբ ավարտեց այն 1985 թ.՝ ստանալով «Աստվածաբանության Մագիստրոսի» աստիճան, մասնագիտանալով Ս. Գրոց և հովվական աստվածաբանության մեջ:

Համալսարանում ուսանելու տարիներին, Սասուն արեղան ծառայել է նախ Ուղթըրթաունի Ս. Հակոբ եկեղեցում և ապա 1984 թ. Հելվրիի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում որպես հոգևոր մատակարար: Շարունակելով իր հասարակական-եկեղեցական գործունեությունը, Սասուն արեղան Մասաչուսեթսի Ուղթըրթաուն և Քեմբրիջ քաղաքներում հիմնել է «Մեսրոպ Մաշտոց» կրթօջախը՝ կազմակերպելով չափահասների համար հայոց լեզվի, ինչպես նաև հայագի-

տական այլ առարկաների դասընթացների շարքը: Սասուն արեղայի ջանքերով կրթօջախում ուսանողների թիվը 8-ից հասնում է 65-ի:

1985 թ. Վեհափառ Հայրապետի հրավերով Սասուն արեղան, տասը տարվա ընդմիջումից հետո, վերադարձավ հայրենիք՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, որտեղ հոկտեմբերի 6-ին ԱՄՆ-ի արևմտյան թեմի առաջնորդ Տ. Վաչե արքեպ. Հովսեփյանի ձեռամբ օծվեց կուսակրոն քահանա:

Մայր Աթոռում օրինական-ալմանդական քառասունքը անցկացնելուց հետո, Սասուն արեղան ուղևորվեց ԱՄՆ-ի Կալիֆոռնիա նահանգի կենտրոն Սաքրամենթո, որպես հոգևոր հովիվ Ս. Հակոբ եկեղեցու:





ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վեհափառ Հայրապետի բարձր կարգադրությամբ, Երևանի Ս. Սարգիս եկեղեցում, ձեռամբ Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Ս. Գեվորգ եպս. Սերայդարյանի, կատարվեց Միսակ սրկ. Սարիբեկյանի և Սահակ սրկ. Կյուրեղյանի քահանայական ձեռնադրությունը:

Դեկտեմբերի 14-ին Երևանի Ս. Ջորավոր եկեղեցում, երեկոյան ժամերգությունից հետո, կատարվեց «Յերեկոյէ կոչումն քահանայութեան» կարգը, ըստ ձեռնադրության Մաջտոցի՝ խարտավիդակությամբ Ս. Արամ ավագ քին. Բոյաջյանի: Արժանապատիվ տեր հայրը վկայեց նորընծաների հոգեկան ու մտավոր պատրաստվածության մասին՝ արժանի քահանայական ձեռնադրության:

Հաջորդ օրը, դեկտեմբերի 15-ին, Ս. Սարգիս եկեղեցում, հընթացս ս. պատարագի, կատարվեց նորընծաների ձեռնադրությունը:

Պատարագիչ Ս. Գևորգ սրբապանը մեռնով օծեց նորընծաների ճակատն ու ձեռքերը՝ վերակոչելով Միսակ սրկ. Սարիբեկյանին՝ Ս. Մխիթար քահանա, իսկ Սահակ սրկ. Կյուրեղյանին՝ Ս. Միքայել քահանա:

«Ողջոյն»-ի պահին Ս. Գևորգ սրբապանը ողջագուրվեց և շնորհավորեց նորընծաներին. նրան հետևեցին բոլոր «քահանայք և սարկաւաքք»:

Այա պատարագիչ սրբապանը արտասա-

նեց ոգեշունչ քարոզ՝ վեր հանելով Հայ Առաքելական Եկեղեցու հոգևորականաց դասի նվիրվածությունը իր ժողովրդին ու հայրենիքին, և մաղթեց նորընծաներին՝ պատվով շարունակելու նախնայաց սուրբ ավանդույթները:

Ս. պատարագին ներկա էր Արարատյան թեմի առաջնորդական փոխանորդ գերաշնորհ Ս. Գարեգին եպս. Ներսիսյանը:

Դեկտեմբերի 16-ին նորընծաները, Ս. Գեվորգ եպս. Սերայդարյանի գլխավորությամբ, առաջնորդվեցին Վեհարան, որտեղ Նորին Սրբությունը գոհունակությամբ և հայրական սիրով ընդունեց նրանց, մաղթեց, որ լինեն իրենց կոչմանը նվիրված և չթերանան ծառայելու Հայ Եկեղեցուն և հայ ժողովրդին:

Նորընծաները իրենց ավանդական-օրինական «քառասունքը» կանցկացնեն Մայր Աթոռի խաղաղ մթնոլորտում:

Տ. ՄԽԻԹԱՐ ՔԱՀԱՆԱ ՍԱՐԻԲԵԿՅԱՆ

Ծնվել է 1960 թ. մայիսի 11-ին, Էջմիածնի շրջանի Ներքին Ձեյվա գյուղում: Ավագանի անունն է Միսակ:

1977 թվականին ավարտել է ծննդավայրի միջնակարգ դպրոցը:

1978 թ. ընդունվել է Ս. Էջմիածնի հոգևոր ձեռնարակ:

1979—1981 թթ. եղել է գինավորական ծառայության մեջ, որից հետո շարունակել է իր ուսումը հոգևոր ճեմարանում:

1984 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Ս. Ստեփանոսի տոնի օրը, Մայր Աթոռում ձեռնադրվել է սարկավագ՝ ձեռամբ Ս. Հուսիկ արքեպ. Սանթուրյանի:

1985 թ. Ս. Մխիթար քահանան, ավարտելով հոգևոր ճեմարանի լրիվ դասընթացը, ծառայության է անցել Խորվիրապի վանքում:

Տ. ՄԻՔԱՅԵԼ ՔԱՀԱՆԱ ԿՅՈՒՐԵՂՅԱՆ

Ծնվել է 1940 թ. ապրիլի 18-ին, Կիպրոսի մայրաքաղաք Նիկոսիայում: Ավագանի անունն է Սահակ:

Նախակրթարանն ավարտելուց հետո, Ս. Միքայել քահանան ուսումնական երկու տարեջրան սովորել է Կիլիկիայի Կաթողիկոսության Անթիլիասի դպրեվանքում:

Այնուհետև ընդունվել է ավարտել է Կիպրոսի Մելքոնյան կրթական հաստատության մանկավարժական բաժինը, որից հետո աշխատանքի է անցել նույն տեղում որպես ուսուցիչ:

1962 թ. հայրենադարձվել է Մայր Հայաստան և բնակություն հաստատել Լենինական քաղաքում:

Ս. Միքայել քահանան հեռակա կարգով ավարտել է Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան ռուսաց և օտար լեզուների ինստիտուտի անգլերեն լեզվի բաժինը:

Ս Միքայել քահանան երկար տարիներ անգլերեն լեզվի ուսուցիչ է եղել Լենինականի դպրոցներում:

1984 թվականից մասնակցել է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հոգևոր ճեմարանի դասընթացներին, որպես ապատ ունկնդիր:

1985 թ. դեկտեմբերի 8-ին Մայր Աթոռի լուսարարապետ Ս. Հուսիկ արքեպ. Սանթուրյանի կողմից ստացել է սարկավագական աստիճան:

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը այս ուրախ առիթով ջնդրհավորում է նորընծաներին, ցանկանում նրանց հաջողություն՝ իրենց պաշտոնի ու ծառայության մեջ՝ ի պայծառություն Մայր Աթոռի և մեր Եկեղեցու, ի մխիթարություն հայ հավատացյալ ժողովրդի:





ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲԵՄ. ԼՈՒՐԵՐ

Նոյեմբերի 3-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ է մատուցում Ս. Չավեն արեղա խաչատրյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսում «Եւ եթէ Քրիստոս չիցէ յարուցեալ, ընդունայն են հաւատքն ձեր. եւ տակաւին ի նմին մեղս կայցեք» (Ա Կորնթացիս ԺԶ 17) բնաբանով:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

*
*
*

Նոյեմբերի 6-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի է ունենում միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
*
*

Նոյեմբերի 10-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ է մատուցում Ս. Եկրաս արեղա Ներսիսյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսում «Իւրաքանչիւր յոր կոչումն կոչեցաւ, եղբարք, ի նմին կացցէ առաջի Աստուծոյ» (Ա Կորնթացիս Է 24) բնաբանով (տես «Էջմիածին», 1985, ԺԱ—ԺԲ, էջ 58):

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

*
*
*

Նոյեմբերի 13-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի է ունենում միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
*
*

Նոյեմբերի 17-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, իր անդրանիկ ս. պատարագն է մատուցում Ս. Սասուն արեղա Չմրուխտյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսում «Տէր, եթէ պշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ պօրհնութիւնս քո» (Սաղմոս Ծ 17) բնաբանով:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

*
*
*

Նոյեմբերի 19-ին, երեքշաբթի.—Այսօր Ճապոնիայի Սինթոեիստական նավթի ընկերության տեսուչ պրն. Պակասասի Խիսոսի

կիսյիկիտոն և իր օգնականը այցելեցին Վեհարան և Նորին Սրբության հետ պրուց ունեցան միջազգային խաղաղության մասին:
Հյուրերը եղան Վեհարանի պատկերասրահում և «Գանձատանը»:

*
* *

Նոյեմբերի 20-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի է ունենում միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Նույն օրը ՍՍՀՄ-ում լեհ-սովետական եղբայրության ընկերության նախագահության գլխավոր մարմին «Փշիպն» թերթի մշտական թղթակից պրն. Յան Ցիխոցկին Վեհարանի դիվանատանը հանդիպում ունեցավ Մայր Աթոռի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպալայանի հետ:

Սրբապան հոր ուղեկցությամբ հյուրը այցելեց Վեհարանի պատկերասրահ և «Գանձատուն»:

*
* *

Նոյեմբերի 24-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ է մատուցում Ս. Նարեկ քին. Մատարյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսում «Այր դու, ո՞ կացոյց պիս դատաւոր կամ բաժանարար ի վերայ ձեր» (Ղուկաս ԺԲ 14) բնաբանով:

*
* *

Նոյեմբերի 27-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի է ունենում միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Նոյեմբերի 30-ին, շաբաթ.—Տօն Սրբոց Առաքելոցն և առաջին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի և Բարթոլոմէոսի:

Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ է մատուցում Ս. Մաշտոց աբեղա խաչիկյանը:

*
* *

Դեկտեմբերի 1-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ մատուցեց Արարատյան թեմի առաջ-

նորդական փոխանորդ Ս. Գարեգին եպս. Ներսիսյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսեց՝ «Եկ կեր ուրախութեամբ պիաց քո և արբ սրտիս ցուարճացելով զգինի քո, պի արդէն իսկ հաճեցաւ Աստուած ի գործս քո» (Ժող. Թ 7) բնաբանով (տես «Էջմիածին», 1985, ԺԱ—ԺԲ, էջ 56):

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

*
* *

Դեկտեմբերի 4-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Դեկտեմբերի 8-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ մատուցեց Ս. Հայկապուն վրդ. Նաջարյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսեց՝ «Յոր եւ աղօթս առնենք վասն ձեր յամենայն ժամ, պի զձեզ արժանիս արասցէ կոչմանն ձերում Աստուած» (Բ Թեսաղ. Ա 11) բնաբանով:

Պատարագիչ հայր սուրբը իր քարոզի ընթացքում խոսեց Պողոս առաքյալի կոչման և թեսաղոնիկեցիների հետ նրա կապի մասին, ապա ցույց տվեց Պողոս առաքյալի անձնական նամակի՝ քրիստոնյաների համար ուղեցույց հանդիսացող գաղափարները: «Կոչման գիտակցությունը պարզապես անուսին հետևել չէ, այլ ավելի հիմնական մի իրողություն. ճիշտ է՝ քրիստոնյա ենք լինում մկրտվելով, սակայն քրիստոնյա մնալու արժանի ենք մեր խոսքով և հավատքով, մեր ամբողջ գործունեությամբ և կյանքով»:

Ս. պատարագի ընթացքում Մայր Աթոռի լուսարարապետ գերաշնորհ Ս. Հուսիկ արքեպ. Սանթրուքյանը Սահակ կիսասարկավագին շնորհեց սարկավագական աստիճան:

*
* *

Դեկտեմբերի 11-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Դեկտեմբերի 15-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ մատուցեց ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Ս. Հովնան վրդ.

Տերտերյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսեց՝ «Եթե կոյրք էիք, ոչ էր ձեր մեղ. բայց արդ ասեք եթե Տեսանեմք, եւ մեղքն ձեր ի ձեզ հաստատեալ են» (Հովհաննէս Թ 41) բնաբանով:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

*
* *

Դեկտեմբերի 18-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ միաբանական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Դեկտեմբերի 22-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ մատուցեց Տ. Զավեն արեղախաչատրյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսեց՝ «Աստուած, քաւեա՛ւ զիս զմեղաւորս» (Ղուկաս ԺԸ 13) բնաբանով:

*
* *

Դեկտեմբերի 24-ին, երեքշաբթի.—Տօն Սրբոյն Ստեփաննոսի նախավկային և առաջին մարտիրոսին.

Այսօր Մայր տաճարում, Ս. Ստեփաննոսի խորանի վրա, նախավկայի մեծ տոնի առթիւ, հանդիսավոր ս. պատարագ մատուցեց

Տ. Պսակ արեղա Կարապետյանը և հավուր պատշաճի ոգեշունչ քարոզ խոսեց:

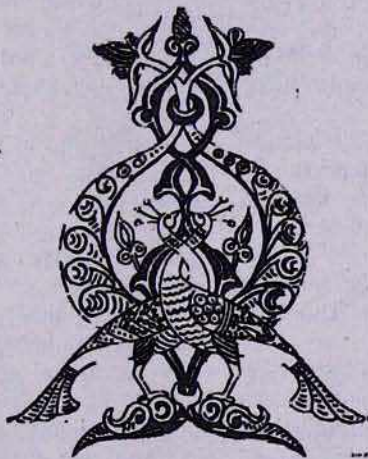
Հավարտ ս. պատարագի Մայր Աթոռի և Արարատյան թեմի սարկավագաց դասը, գլխավորությամբ Մայր Աթոռի լուսարարապետ Տ. Հուսիկ արքեպ. Սանթրոյանի և Արարատյան թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Գարեգին եպս. Ներսիսյանի, առաջնորդվեց Վեհարան, որտեղ Նորին Սրբությունը շնորհավորելով և օրհնությունները բաշխելով սարկավագներին՝ իր խոսքում վեր հանեց Ս. Ստեփաննոսի անձնավորության ու սրբության գաղափարները և այդ օրինակելի նվիրումի արդիական անհրաժեշտությունը:

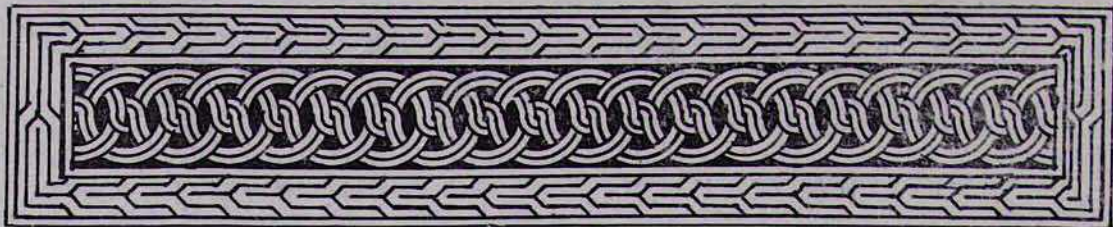
*
* *

Դեկտեմբերի 25-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ ամսվերջի միաբանական հավաքույթ:

*
* *

Դեկտեմբերի 29-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ մատուցեց Տ. Մաշտոց արեղախաչիկյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսեց՝ «Որ ունիցի՛ տացի. եւ յայնմանէ որ ոչն ունիցի, եւ զոր ունիցին՝ բարձցի ի նմանէ» (Ղուկաս ԺԹ 26) բնաբանով:





ԵՐԱՆԵԼԻ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՊԼՈՒՋ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ ՍԻՐՈ ՄԱՍԻՆ

(Կարդացվում է Ավագ հինգշաբթի օրը, Ոսնկվայի ժամանակ)

«Աստված սեր է. և ով սիրո մեջ է, նա Աստուծո մեջ է բնակվում, և Աստված՝ նրա մեջ»¹, ասում է Որոտման Որդին՝ Քրիստոսի սիրելի աշակերտ Հովհաննեսը:

Եվ արդ, եղբայրներ, լսեցե՞ք և ի մտի ունեցե՞ք սիրո ճառը: Ով սիրում է Աստծուն, սիրում է նաև իր եղբորը, որովհետև Աստուծո նկատմամբ սերը եղբոր հանդեպ ունեցած սիրուց է երևում:

Քանի որ, եթե չես սիրում եղբորդ, որին տեսնում ես, ինչպե՞ս կարող ես սիրել Աստծուն, որին չես տեսնում:

Եթե մեր եղբորը սիրում ենք հոգեկան սիրով և ոչ մարմնավոր, սրանով իմանում ենք, որ սիրում ենք Աստծուն: Այլ է հոգու սերը և այլ՝ մարմնի սերը, որի մասին առաջ գնալով կասենք իր տեղում:

Արդ, ով սիրում է, ճանաչվում է Աստուծո կողմից, և ինքը ճանաչում է Աստծուն: Եվ ով արացավորեն չի սիրում իր եղբորը, անհաղորդ է Աստծուն և չի կարող աստվածային ջնորհներ ստանալ:

Ով իր եղբորը սիրում է սուրբ սրտով, նա Աստուծո բնակարան կլինի, և Աստված կբնակվի նրա մեջ:

Որովհետև Տերն ինքը սիրեց մեզ և ձըջ՝ մարիտ Հոգուն ուղարկեց, որ բնակվի մեր մեջ, քանի որ մեր իմանալի հոգին սիրով է կապակցվում Աստուծո անիմանալի հոգու հետ:

Եվ ինչպես ինքը սիրեց մեզ, նույնպես ուզում է, որ մենք սիրենք միմյանց:

Տես, թե ինչ ուժականություն ունի սերն Աստուծո նկատմամբ, որ Աստծու նման է դարձնում մարդուն, քանի որ Աստված իր սիրով նմանվեց մարդկանց և ցույց տվեց, որ մարդիկ իրենց սիրով է, որ պիտի նմանվեն Աստծուն:

Քանզի Աստված այնքան սիրեց այս աշխարհը, որ մինչև իսկ իր Միածին Որդուն ուղարկեց աշխարհի փրկության համար:

Եթե մենք միմյանց սիրենք այնպես, ինչպես Աստված սիրեց մեզ, ոչ մի չար բան չի խափանի մեր սերը: Ով սիրում է, հայտնի է մարդկանց մեջ և համարձակ՝ Աստուծո առջև, քանի որ վախ չունի մահացու մեղքերից, այլ պինված է Աստուծո սիրով և չի վախենում բոլոր սարսափալից վտանգներից:

Որտեղ կա սեր, այնտեղ երկյուղ չկա, ինչպես ասում է Հովհաննեսը. «Սիրո մեջ երկյուղ չկա, այլ կատարյալ սերը հեռու է վախում երկյուղը, որովհետև երկյուղը տանջանք է բերում»², իսկ սերը՝ համարձակություն, քանի որ երկյուղը հալածվում է սիրուց: Եվ որտեղ սեր չկա, այնտեղ կա դատաստանի երկյուղ և կորստյան սարսափ՝ մեծ ու ահեղ դատաստանի օրը:

Իսկ սերը մարդուն անվախ է դարձնում բոլոր տանջանքներից:

Սերը այն է, որ բոլորովին հեռու է կասկածամտությունից, որովհետև կասկածն ու սերը միասին չեն ապրում:

¹ Հովհաննես Ա թուղթ Դ 16:

² Հովհաննես Ա թուղթ Դ 18:

Եվ պետք է գիտենալ, որ սերը ոչ միայն հավիտենական կյանքում է իր խաղաղության պտուղները տալիս, այլև այս աշխարհում հեռու է վանում ամեն թշնամություն, նախանձ և ատելություն, դիակալություն և չարաչքություն, չարախոսություն և հայհոյություն, տրտունջ և բամբասանք, հպարտություն և գոռոզություն, մանավանդ բոլոր չարիքների մայր արծաթսիրություն և ագահություն:

Արդ, ով սեր ունի, այս բոլոր չարիքներից հեռու կմնա և ամբողջապես ապահով կհասնի երկնային անվտանգ և խաղաղ նավահանգիստ:

Ինչն է ավելի խաղաղարար, քան սերը՝ ապատ լինել բոլոր տեսակի խռովություններից և կատարել աստվածահաճո [գործեր]:

Սերը երկնքի արքայության բանալին է և ճանապարհ՝ հավիտենական կյանքի:

Սերը մարդկանց դարձնում է Աստուծո որդիներ և երկնքի արքայության ժառանգորդներ:

Սերը ապականացու բնությունը դարձնում է անապական և մահկանացուն վերափոխում անմահության:

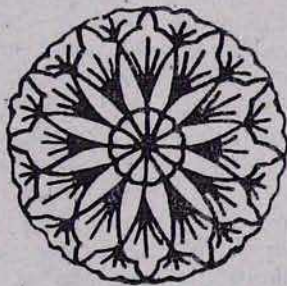
Սերը երկնայինն է արարում և հողեղենը դարձնում հրեղեն:

Եվ արդ, ո՞վ կարող է պատմել սիրո անչափ մեծությունը, քանի որ անպատում է և անճառելի: Ինչպես անքննելի է Աստուծո անեղ բնությունը, այնպես էլ [անքննելի] է սիրո բնությունը:

Եվ ինչպես Աստված անպարփակելի է, բայց մոտ է բոլորին և բնակվում է հեզերի, խոնարհների և նրանց մեջ, որոնք երկյուղ ունեն նրա խոսքերից, այնպես էլ սերը մոտ է բոլորին, ով կամենում է այն, և ինքը գալով բնակվում է իրեն փնտրողների մեջ, քանի որ սերը սիրում է իրեն սիրողներին և ատում է իրեն ատողներին:

[Սերը] աստվածապես մոտ է նրանց, ով փնտրում է նրան, որովհետև Աստված սեր է և կամենում է սեր, որ բխում է մաքուր սրտից և անկեղծ հավատքից:

Թարգմ.՝ Ե. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆԻ





ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐՂԱՊԵՏԻ ՄԱՀՎԱՆ 50-ԱՄՅԱ
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏՅԱՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱԾԱՐՈՒՄ

Նոյեմբերի 3-ին, կիրակի օրը, Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց նորընծա Տ. Չավեն արեղա խաչատրյանը:

Հավարտ ս. պատարագի հոգևոր ճեմարանի փոխտեսուչ Տ. Հայկապուն վարդապետ Նաջարյանը Կոմիտաս Վարդապետի մահվան 50-ամյա տարելիցի առթիվ ընթերցեց Վեհափառ Հայրապետի՝ 1969 թ. Կոմիտաս Վարդապետի 100-ամյակի ոգեկոչման առիթով հրատարակված հոբելյանական կոնդակը, որտեղ Նորին Սրբությունը ի մասնավորի ասում է.

«Ամենայն Հայոց Հայրապետը, մօտ ինը տասնեակ տարիներ առաջ, 1881 թուին, կը լսէր երկչոտ այլ քաղցր ձայնը փոքրիկ Սողոմոնին, որ կու գար հեռավոր Կուտիսայի հայոց համայնքէն, ուսանելու Գեորգեան ճեմարան, ի Սուրբ Էջմիածին:

Մայր Աթոռոյ հոգեւոր դպրոցը, ուսման տարիներու ընթացքին, լոյս եւ ձեւ տուաւ անոր մտքին, հոգիին եւ աճեցուց անոր շնորհները, Փրկչի Իջման Սեղանի ահեղ պօրութեամբ:

Այսպէս ծնունդ առաւ եւ շողալ սկսաւ՝ հանձարը Կոմիտաս Վարդապետին:

Սողոմոն, նախախնամութեան ընծան եղաւ՝ Սուրբ Էջմիածնին: Կոմիտաս Վարդապետ Սուրբ Էջմիածնի ընծան հանդիսացաւ՝ հայ ժողովուրդին:

Կոմիտաս Վարդապետ բարենորոգիչն է հայ եկեղեցական եւ ժողովրդական երաժշտութեան եւ գիտարարը, դրուն գործը կարելի է արժեւորել միայն Մեսրոպեան չափանիշով: Հազար հինգ հարիւր տարիներ յետոյ, Կոմիտաս Վարդապետ եկաւ շարունակելու Օջականի Մեծ Վարդապետին գործը, երգի անդաստանին մէջ, վասն զի երգը՝ խօսքի շարունակութիւնն է եւ պայծառակերպումը անոր:

Արդարեւ, ինչպէս Սուրբ Մեսրոպ քառսէն դուրս բերաւ եւ բիւրեղեց ձայները հայ բարբառին, եւ իր ազգին ու աշխարհին պարգեւեց կոթողը հայերէն լեզուին, այնպէս ալ Կոմիտաս Վարդապետ՝ պեղեց, մաքրեց ու լոյս աշխարհ բերաւ կոյս աղբիւրը հայ երգին: Եւ բազում տարիներ, անդու, անյոգնաբեկ, միշտ նոր աւիւնով ու ստեղծարար տենդով, այդ աղբիւրէն հայ երգին լոյսը բաշխեց իր ժողովուրդին:

Հայ ժողովուրդը, Կոմիտասեան երգին մէջ գտաւ, ճանչցաւ իր հոգին, իր ոգեկան ինքնութիւնը: Կոմիտաս Վարդապետ սկիզբ մըն է, որ վախճան չունի: Ան պիտի ապրի հայ ժողովուրդով, հայ ժողովուրդը պիտի ապրի իրմով, ինչպէս երէկ, ինչպէս այսօր, այնպէս ալ յաւիտեան: Առանց Կոմիտաս Վարդապետի չկայ հարապատ հայ երաժշտութիւն: Ամէն հայ երգի մէջ, գոնէ ճառագայթ մը պետք է շողացնել Կոմիտաս Վարդապետի հոգիէն:

Եւ մանաւանդ՝ ոչ իսկ յովտ մը պէտք է պակսեցնել կամ աւելցնել Վարդապետի երաժշտութեան մէջ, որ «Մէկ ձայնանիշի համար պատրաստ էր արին թափելու», ինչպէս ինք ըսած էր առիթով մը:

Ու երբ Կոմիտաս Վարդապետ, իր ստեղծագործո՞ր հանձարի ամենաբեղուն շրջանի սեմին կը գտնուէր եւ կը պատրաստուէր ոգեկան նոր ուսումով, հայ երգը հասցնել այնպիսի բարձունքներու եւ հնչեցնել այնպէս, որ անոր լոյսով բեղմնաւորուէր երաժշտական աշխարհը համայն, ոճրագործ ձեռք մը փշրեց քնարը անոր երգին, անոր կեանքին:

Այդ պատահեցաւ 1915-ի սեւ ու դաժան տարին, երբ արեան մէջ խեղդամահ կըլլար ժողովուրդ մը ամբողջ:

Տէր Աստուած, ինչպէ՞ս պատահեցաւ այդ: Ինչպէ՞ս հանդուրժեցին երկինք ու աշխարհ:

Ու այլեւս լռեց Կոմիտաս Վարդապետ: Ու տարիներ անցան: Տարիներ տառապանքի, մաքառումներու, հերոսական ճիգերու: Եւ վերջապէս, վերջապէս՝ յաղթանակ, եւ նոր ու խաղաղ կեանք ապահով: Ծագած էր նոր առաւօտը Հայոց մայր հողին, հայոց պատմութեան:

Իր ժողովուրդով, վերածնաւ նաեւ նախատակ Վարդապետը, Կոմիտասը ամենայն

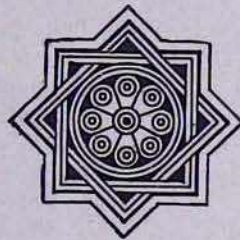
հայոց: Այո՛, կենդանի է ան եւ իր երգը՝ յաւերժ: Ինչպէս ոգին՝ հայոց հերոս արծիւին, քսյօր Հայաստանի լեռներուն եւ ձորերուն վերեւ կը սաւառնի, նոյնքան յաղթական՝ երգը Կոմիտասին, շունչը Կոմիտասեան: Կը հնչէ ան վճիտ ու ազատ, նոր լոյս ու թափով, նոր ծնունդ առած, աճած բազում տաղանդներով, որոնք մեր օրերուն, փառքը կը հիւսեն հայ երաժշտութեան, մինչեւ հեռաւոր ափերը օվկիանոսներուն:

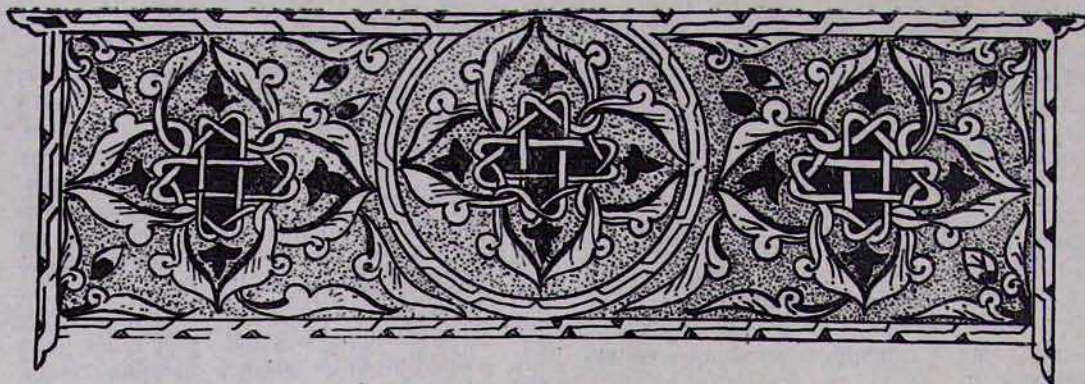
Լսէ Կոմիտաս, Վարդապետ արդար, երգը նոր Հայաստանին: Այդ քու երգդ է, որ քեզի կու գայ: Այդ երգի թելերով, ամբողջ ազգը հայոց, որ ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, երախտապարտ սրտով կը խոնարհի քու յիշատակիդ եւ մեծ գործիդ առջեւ, քու տեսիլքներուդ յաւէտ հաւատարիմ մնալու սրբազան ուխտով:

Այսօր Հայրապետը Հայոց, օրինութիւն եւ անթառամ պսակ կը բերէ քեզի՝ Սուրբ Էջմիածինէն, ծննդավայրը քու լոյս հոգիիդ»:

Կոնդակի ընթերցումից հետո կատարվեց հանդիսավոր հոգեհանգստյան արարողություն:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը, ինչպէս նաև սփյուռքահայ հյուրեր:





ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆՑ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ*

Ա

Հայրենի երգն ես դու մեր՝
Վերադարձած հայրենիք:—
Դեմքիդ տանջանքն է դրել
Անագորույն մի կնիք:—
Եվ հանճարի հեռակա
Հուրն է հանգչում ճակատիդ,
Ինչպես մարող ճառագայթ
Արարտի գագաթին:—

Բ

Հայրենի երգն ես դու մեր
Հալածական, ինչպես ամպ,
Որ քամիներն են ցրել
Եվ տարիներն ապստամբ:—
Ժողովրդի հանճարեղ
Սրտով երկնած ձայն ու ջունջ,
Որ բարբառել ես դարեր
Օտարության մշուշում:

Գ

Առանձին ձայնն է ինչպես
Դառնում հնչյուն հայրենի —

Դաշնության մեջ լույս հնչեղ
Հայրենական ձայների,—
Այդպես մեր հին դաշնության
Ով մարգարե տարագիր,—
Դու գտանում ես ահա
Ե՛վ ժողովուրդ, և՛ երկիր:

Դ

Հայրենի երգ մեր վսեմ,
Հալարամյա՝ մեր հանճար,—
Լույս ժողովուրդն է հյուսել
Քո դաշնությունը պայծառ,—
Քեզ ժողովուրդն է խոնարհ
Տառապանքով իր ծնել,
Իր ավյունով պահել վառ,
Իր ոգու մեջ ընդունել...

.

Ե

Դու աշխատանքն ես երգել
Եվ քրտինքը մաճկալի,—
Անջուր հանդեր ու հերկեր,
Սիրո երգեր անձկալի...
Դու պանդուխտի տարագիր
Սիրտն ես երգել կարոտող՝
Անհայրենիք արագիլ՝
Կապված հուշի նարտով:—

* Կոմիտաս Վարդապետի աճյունը Հայրենիք տեղափոխելու առիթով: Խմբագրություն:

Ձ

Հնչյուններ ես հավաքել
Հենքի համար քո երգի
Դու՝ հանդերից մահաբեր
Հայրենական եզերքի.—
Եվ հայրենի հանդերի
Մրմունջներից չմարող
Հյուսել ես երգ անթերի
Սերունդների համար նոր:—

Ժ

Մեղմ՝ կարկաչում էր քո ջերմ
Երգը՝ երկրում մեր անշող —
Տանիքների վրա մեր
Եվ սրտերի դողանջող:
Կարկաչում էր նա հուշիկ,
Մինչև խորշակն այն դաժան
Հո՛ւշ դարձրեց ու փռեց
Երկիր ու երգ սրբազան...

ԺԴ

Ջարիուրելի եռանդով,
Ինչպես քաղցած մի գազան —
Սրբեց կամքով մի քանդող
Երկիր ու տուն սրբազան...
Լափեց եզերքը քո հին՝
Ե՛վ ժողովուրդ, և՛ վաստակ,—
Եվ անապատ ամայի
Դարձավ երկիրն Հայաստան...

Ի

Հալածակա՛ն, որպես քո
Ո՛ղջ ժողովուրդն այն պահին —
Խելակորույս քո ոգով
Չտրվեցի՛ր դու Մահի...
Ո՛չ.—չմեռա՛ր այնժամ դու,
Այլ սարսափից խելագար՝
Երազեցիր դառնալ տուն,
Որ աշխարհում էլ չկար...

ԼԴ

Ո՛վ հայրենի մեր երգի
Հրե հանճար տառապած.
Դու չտեսա՛ր քո երկրի
Արջայույսը փառապանծ...
Իբրև աճյո՛ւն դու եկար,
Իբրև մեռա՛ծ տարագիր,—
Հին դաշնության դու վկա
Եվ առաջին քարակիր...

ՃԴ

Արդյոք կարո՞ղ էր քո սուրբ,
Բեկված հոգին երազել,
Որ դառնալու ես մի օր
Քո հայրենիքը վսեմ,
Որ պիտի շուրջդ բուրի
Սերն ու զգվանքը մեր այս
Եվ Չարենցը համբուրի
Քո շրթունքները մեռած...

ՃԵ

Կարոտով խոր իբրև վերք
Եվ երկյուղով սրբազան —
Խոնարիվել եմ ահա ես
Աճյունիդ դեմ երգաձայն,—
Սիրտն ու հոգին իմ ահա
Նույն ափսոսանքն են հորդում՝
Օ՛, իմ անդարձ ննջած հայր.
Որ չտեսար քո որդուն...

ՃԻԶ

Կարդում եմ ես քո հանգած,
Մագաղաթյա կոպերին
Եվ ճակատի վրա բարձր —
Մտերմություն մի վերին:—
Նույն մտորումն ու անհուն
Նայիրյան խոհն հարապատ,—
Նույն երազանքն անանուն՝
Հապարամյա՛ երապած:—

ՃԻԵ

Ճգնավորի դեմքով ծեր՝
Մարտիրոսի դեմքով սուրբ,—
Օ՛, ուրվական դու վսեմ,
Թափառական մեր Հիսուս,—
Ճգնավորի ճակատով
Եվ մորմոքով վկայի՝
Նո՛ր ես հառնում ահա դու
Իբրև վկա ներկայի...

ՃԻԹ

Ո՛վ նայիրյան հանճարի
Հապարամյա դու տեսիլ,—
Որքան պրկանք ու չարիք
Դու աշխարհում կրեցիր.—
Մարտիրոսյալ հավիտյան,
Որպես անհող մարգարե —

Դու հանգրվան չգտար
Կյանքում—դարեր ու դարեր:—

ՃԼԱ

Իբրև աճյո՛ւն դու դարձար
Քո հայրենիքը ապատ,—
Իբրև մատունք մի պայծառ,
Իբրև նշխար հարապատ,—
Եվ հայրենի քո հողում,
Հին հանձարի իբրև սերմ
Կբարձրանա՛ նա բեղուն,
Երկրիդ ցողով ցողված ջերմ:—

ՃԽ

Թո՛ղ ամոքվի՛ վերջապես
Հապար սրով վարկած խոր —
Սիրտդ հողում մեր հրկեպ,—
Որպես գրկում սիրած մոր:—
Որպես վսե՛մ ողջակեպ՝
Հոգնած աճյունը քո թո՛ղ
Գտնի հանգի՛ստ վերջապես
Եվ հայրենի դառնա հող...

ՃԽԱ

Եվ հայրենի այդ հողից,
Չանցած գարուն մի քանի —
Կեկնեն ջքե՛ղ և ուղիղ
Երգի ջուղե՛ր կենդանի:—
Եվ ջշունջում երգեցիկ,
Հնչեղ երգում նրանց խոր —
Կապրի հանձարը քո ջինջ՝
Անմահ երթի՛ ելած նոր...

ՃԽԲ

Կխաղաղվի՛ վերջապես
Խոնջած աճյունը քո հար —
Դարձած մոխի՛ր կենսաբեր,
Դարձած ավյո՛ւն, դարձած քար:—
Անէացա՛ծ, սրբացած
Կապրի ոգիդ հմայող՝
Դարձած եկո՛ղ երգի ձայն —
Եվ հայրենի՛ դարձած հող...

1936 թ.

(ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆՑ, Պոեմներ, բանաստեղծություն-
ներ, Երևան, 1984 թ., էջ 610—652)



ԿՈՄԻՏԱՍՅԱՆ ՀԱՆՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ

Գիրքը կոչվում է «Կոմիտասի հանճարը»։ Հնարավոր է անտարբեր լինել։ Եվ անմիջապես խորասուզվում ես գրքի էջերի մեջ, որոնք կարդացվում են մեծ հետաքրքրությամբ, որովհետև կոմիտասյան հանճարի բացահայտման յուրահատուկ, միայն Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանին պատկանող փորձ է։

Երաժշտաներ սրբապանը գրքի բացատրականում համեստորեն խոստովանում է. «Ոչ բեմական երգիչ եմ, և ոչ երաժշտական տեսաբան», բայց ամբողջ գրքում սփռված ճիգը և այդ ճիգի արդյունք հանդիսացող գիրքը վկայում են այն մասին, որ հեղինակ սրբապանը կարողացել է վերարտադրել կոմիտասյան երգի հմայքը և՛ իբրև «բեմական երգիչ»՝ մանրամասնորեն նկարագրելով յուրաքանչյուր երգի ձայնեղևներն ու արտահայտչական նրբությունը, և՛ իբրև «երաժշտական տեսաբան»՝ քննելով տվյալ երգը կոմիտասյան երգերի հյուսվածքում և հայ ժողովրդական երգի հոլովության ու արտահայտչական մթնոլորտի մեջ ընդհանրապես։

Նախ ընթերցողը համառոտ կերպով տեղեկանում է Կոմիտաս Վարդապետի կենսագրությանը։ Եվ այստեղ հեղինակ սրբապանը հատուկ կարևորություն է տվել Կոմիտասի եկեղեցական լինելու հանգամանքին, Գևորգյան ճեմարանի մթնոլորտին և Էջմիածնի Մայր տաճարին, ուր Կոմիտաս Վարդապետը աճեց իբրև երաժիշտ և հաղորդվեց հայ երաժշտության անաղարտ ակունքներին։ Հայ ձայնին ավելացավ հայ հոգևոր ընկալումը և բյուրեղացավ կոմիտասյան հանճարի հայկական անխաթար երգի զգացողությունը, որը դարձավ երաժշտական տեսություն՝ զատորոշելու զուտ հայկականը հարևան, երբեմն նմանակ երաժշտական ոլորտում, և սահմանելու հայկական երաժշտության օրենքն ու օրինաչա-

փությունը՝ ի տարբերություն եվրոպական երաժշտության. եվրոպացությունը մեկ է. «Հայը ինքնուրույն երաժշտություն ունի»։ Ճիշտ է Թորգոմ արքեպիսկոպոսի և այն հաստատումը, որ Կոմիտասի երաժշտական որոնումները ինքնանպատակ չէին. «Կոմիտաս Վարդապետի նպատակը եղած է նաև հայ երաժշտության միջոցով **ազգային ինքնագիտակցություն արթնցնել**»։ Եթե նկատի ունենանք ժամանակաշրջանի հայ գեղարվեստական մտքի ընդհանուր ուղղվածությունը՝ Դանիել Վարուժանի հեթանոս երգերից մինչև հացի երգը, Լևոն Շանթի հին աստվածներից մինչև Սիամանթոյի հերոսի երգելով մեռնելու վճռականությունը, ապա հատուկ կարևորություն է ստանում Կոմիտասի ջանքը՝ հայ երգով հայ ժողովրդին հույս ու հավատ ներշնչելու սեփական արժեքի ու սեփական ուժի նկատմամբ։ Կոմիտաս Վարդապետի այս դերի բացահայտումը հավելյալ արժեք է հաղորդում Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանի գրքին, քանի որ գիրքը հրատարակվել է Ամերիկայում առաջին հերթին ամերիկահայ երիտասարդության մեջ սեր և գիտակցություն արթնացնելու Կոմիտասի գործի և Կոմիտասի հանճարի միջոցով մայր ժողովրդի երաժշտական արվեստի և գեղագիտական ոգու նկատմամբ։ Այս իմաստով «Կոմիտասի հանճարը» գիրքը ամբողջապես ծառայում է իր նպատակին, հատկապես որ հեղինակ սրբապանը օգտակար մտածումն է ունեցել դնել նաև կոմիտասյան երգերի ձայնանիշերը, որպեսզի ընթերցողն ու գանկացողը անմիջականորեն հաղորդվեն հայ երգի հմայքին և պետք զգան յուրացնել այն և տարածել։

Ապա վերլուծվում են Կոմիտաս Վարդապետի երաժշտական գործունեության ոլորտները՝ Կրոնական երգեր, Մանկական երգեր, Բնության երգեր, Հայրենասիրական երգեր,

Հերոսական երգեր, Երգիծական երգեր, Պարեր ու պարերգեր, Հարսանեկան երգեր, Սիրո երգեր, Պանդուխտի երգեր, Թատերական երգեր և Աշխատանքի երգեր: Այս բոլոր ենթագույններում հեղինակ սրբապանը որոշակի երգի ու եղանակի օրինակով տալիս է ի՛ր մտածումները, կոմիտասյան երգի ի՛ր ընկալումը, որ հաճախ դառնում է գերապանցապես անհատական և շոշափելի այնքան, որ երգչի և ղևառնասիրողի համար մեկնաբանության նոր աղբյուր կարող է լինել:

Հետո հետևում են վերլուծված (և ոչ միայն վերլուծված) երաժշտական կտորների ձայնանիշերը ըստ վերոհիշյալ գլխակարգման: Հայերեն կարդալ չիմացող երաժշտասերը նույնպես կարող է օգտվել երգերի բառային տարապից, որովհետև նոտաների տակ բառերը հայերենից բացի գրված են նաև անգլերեն տառադարձումով, կա շատ երգերի ֆրանսերեն թարգմանությունը՝ ըստ «Կոմիտաս Վարդապետի բարեկամների կոմիտեի» հրատարակությունների:

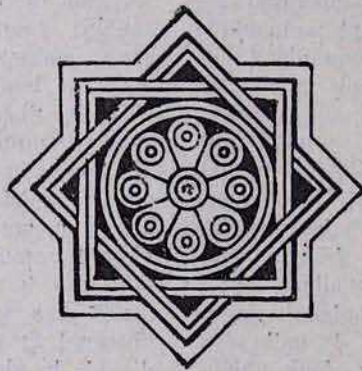
Գրքին առավել հմայք են պարգևում Գրի-

գոր Խանջյանի՝ Պարույր Սևակի «Անյունի Չանգակատուն» պոեմի ձևավորման համար ստեղծված նկարները, որոնք օգտագործված են մեծ հստությամբ ու ճաշակով: Հուպական են նաև Կոմիտասի կենսագրության ու կյանքի այս կամ այն դրվագի հետ կապված լուսանկարները:

Սեդանի վրա է գրավիչ, օգտաշատ և արժեքավոր մի գիրք, որ արգասիքն է Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանի հոգու ձայնի. ձայնը հնչել է և վկայում է, որ այդ հոգին շատ կենսունակ է. ուրեմն հույս ունենանք, որ այն կլինի նաև արդյունավոր, և մենք կծանոթանանք հեղինակ սրբապանի բեղմնավոր մտքի ու գրչի նոր արդյունքներին:

Հավարտ մեր խոսքի այս գրքի առիթով Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանի հետ ձայնակցաբար կրկենք. «Եւ այս է Կոմիտասը, հանձարը հայուն, և այն յաւերժօրէն պիտի ապրի ծոցին մէջ իր ժողովուրդին անմեռ հոգիին»:

Ե. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ



ԿՈՄԻՏԱՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԻՏՈՒՄՆԵՐ

Կոմիտաս վարդապետի երևանյան դիվանի նյութերի հետապոտությունը ավելի ու ավելի է բերում այն համոզման, որ մեծ արվեստագետն ու մտածողը իր ազգագրական, գիտական ու ստեղծագործական կարևորագույն աշխատանքներն սկսել է Գևորգյան ճեմարանում սովորելու տարիներին (1880-ական թվականների երկրորդ կեսին) և չուզահեռաբար առաջ է տարել դրանք մինչև գիտակցական կյանքի վերջը: Այդ աշխատանքներն են՝ հայ գեղջուկ երգերի հավաքումը, դրանց կազմության քննությունն ու ներդաշնակության սկզբունքների մշակումը, խաղաբանական արդյունավետ որոնումները և հոգևոր անտիպ մեղեդիների (այդ թվում և արդեն հայտնի միավորների հետաքրքիր տարբերակների) գրառումն ու բավաճայման նոր հնարավորությունների կոնադատումը:

Ասվածը վերաբերում է նաև, մասնավորապես, Պատարագի երգեցողություններին և առհասարակ նրա երաժշտական ողջ բաղադրիչի նորոգման-ներդաշնակման հետ կապված աշխատանքներին:

Պարզվում է, որ Կոմիտաս վարդապետը շատ վաղ է սկսած եղել Պատարագի՝ այն ժամանակ կենցաղավարած մեղեդիների նկատմամբ սեփական վերաբերմունք մշակելու, ինչպես և դրանց տարբեր երգվածքները հավաքելու, գրանցելու, համեմատելու, ընտրելու և հարդարելու գործը:

Դա վկայող նյութերից է, մասնավորապես, Կոմիտաս վարդապետի 1892 թ. հոգևոր երգերի անտիպ ժողովածուն¹: Այն կազմված է վարդապետի ծննդավայրում՝ Կուտինայում (Քեթթահիա), 1892 թ. օգոստոսին, ուր նա՝ դեռևս Գևորգյան ճեմարանի նախավեր-

ջին լսարանի ուսանող, էջմիածնից հատուկ թույլտվությամբ եկել էր հանգստանալու և ապաքինվելու:

Նրանում ամփոփված նյութերը՝ մեներգեր, միաձայն խմբերգեր, քարոզներ և այլն, Պատարագից են: Դրանք ամբողջապես գտնվում են Կոմիտասյան այն որոնումների շրջանակներում, որոնք ի վերջո վարդապետին պիտի հանգեցնեին՝ Ն. Թաշճյանի ձայնագրած Պատարագի մեղեդիների ռճական առանձնահատկություններն իրենց նշանակությամբ համահայկական համարելու մրտքին²:

Այս, ինչպես և դիտարկվող ժողովածուի մասնավոր ուսումնասիրության հետ կապված այլ հարցերին մենք կանդրադառնանք մոտիկ ապագայում:

Իսկ այժմ նշենք, որ Պատարագի մեղե-

² Բավական է հիշեցնել, որ դեռևս անցած հարյուրամյակի վերջին քառորդում էջմիածնում ընդունելություն էին գտել Ն. Թաշճյանի ձայնագրած Պատարագի երգերը, որոնք երկու հրատարակություն էին ունեցել (հայկական ձայնանիշերով, 1874 և 1878 թվականներին): 1890-ական թվականների սկզբներից, երբ Կոմիտասը ձեռնարկում էր նաև Պատարագի մեղեդիների այլ երգվածքների գրառումն ու համեմատությունը, Մ. Եկմայանը, որ իր «Պատարագի» եռաձայն ներդաշնակությունը ավարտել էր արդեն և անցել քառաձայնի հետ կապված աշխատանքներին, մայր եղանակները քաղում էր գլխավորապես Ն. Թաշճյանի ձայնագրություններից: Կոմիտասը, ավելի ուշ, 1898 թվականին «Արարատի» էջերում հրապարակած Եկմայանի «Պատարագին» նվիրված իր գրախոսականում, դրվատանքով էր նշում այդ հանգամանքը, ու ինքը ևս զգալի չափով օգտվում նույն աղբյուրից:

¹ ՉԱԳԱԹ, Կոմիտասի դիվան, ծրար. № 337:

դիներով Կոմիտասը պահպանել է նաև հոգևոր երգերի 1893 թ. ժողովածուն կապելին³:

Նույն տարվա աշնանից, երբ, Գևորգյան ճեմարանը ավարտելուց հետո, այստեղ, Քր. Կարա-Մուրզայի փոխարեն երաժշտության դասատու և դպրապետ-խմբավար է նշանակվում Կոմիտասը, նա կանոնավոր կերպով, թեև ոչ առանց ընդմիջումների, աշխատում է ընտրություն կատարել Պատարագի իրեն ծանոթ մեղեդիների մեջ, կանոնավորել, ապա և ներդաշնակել դրանք:

Այդ աշխատանքը նա խորացնում է Բեռլինում սովորելու տարիներին ևս (1896—1899)⁴:

Վերադառնալով Էջմիածին, Կոմիտասը կրկին ստանձնում է ճեմարանի երաժշտության դասատուի և դպրապետ-խմբավարի պաշտոնները: Քառաձայն խումբ է կազմում և ջանքերն ուղղում է արդեն ի՛ր «Պատարագի», նրա երաժշտական բաղադրիչի ի՛ր սեփական, աստիճանաբար հստակվող մտահղացման մարմնավորմանը:

Տարիների ընթացքում խմբերգային մշակման ու նաև կատարման առումներով այն բարձրացնելով մասնագիտական զանկալի մակարդակի, Կոմիտասը Էջմիածնի Մայր տաճարում, 1908 թ. հնչեցնում է մեծ նուալի բազմաձայն ստեղծագործությունը (Մատթեոս Իսկրիյանի կաթողիկոս ընտրվելու առթիվ):

Այնուհետև, Կ. Պոստոլ. դառնալ լաբելով բոլոր ճիգերը, 1912 թ. ձեռնամուխ է լինում ներդաշնակված «Պատարագի» վերջնական հղկմանը, ճշտվածո և նոոիզ ու նորից խմբագրվածո հետույիտե սովորեցնելով երգեցիկ հմտին:

1913-ին, Ղաասթիո II Փոփոս եկեղեցում, Կոմիտասի ղեկավարությամբ հնչում է նրա

«Պատարագը»՝ նոր, ավելի ևս կատարյալ խմբագրությամբ:

Եվ սակայն, դրանով էլ դեռևս չբավարարվելով, աքսորից վերադարձին որոնող արվեստագետը մեկ անգամ ևս վերանայում է աշխատության բազմաթիվ ձեռագրերը, նոր ճշգրտումներ է անում և սկսում մաքրագրել ամբողջը:

Գործն ընդհատվում է ճակատագրական հիվանդության սաստկացմամբ: Մխիթարական այն է միայն, որ Կոմիտասի երևանյան դիվանում կենտրոնացված նրա ձեռագրերը հնարավորություն են տալիս իրագործելու հանձարեղ վարդապետի «Պատարագի» նոր, ավելի ամբողջացված ու համեմատված-ճրգրտված հրատարակությունը, քան այն, ինչ արված է շուրջ կես դար առաջ⁵:

Անկախ դրանից, նախընթացից պարզ հետևում է, որ հայոց Պատարագի երաժշտական բաղադրիչը Կոմիտասի մտահոգությունների առարկան է եղել 1892 թվականից: Բայց եթե հաշվի առնենք, որ Կուտի-նայում տեղի հոգևոր երգերը հավաքելու միտքն իսկ ծագած պետք է լիներ հայ եկեղեցական երաժշտության մասին ավելի ևս վաղ ժամանակների վերաբերող մտորումների և նույնիսկ կատարված որոշակի աշխատանքի հիման վրա⁶, պետք է ելրակացնենք հետևաւո. «Պատարագին» Կոմիտասը նվիրել է իր գիտակցական գրեթե ողջ կյանքը, գործն սկսելով կենդանավարած միաձայն երգեցողությունների ուսումնասիրությունից և նոր, անտիպ մեղեդիների գրառումից:

Ստորև առաջ ենք բերում մի էջ Կոմիտաս վաղապետի 1892 թ. հոգևոր (Պատարագի) երգերի ժողովածուից և մի քանի նմուշ նրա նվազ հայտնի նկարներից⁷:

³ Տես մեր հրապարակումը՝ Կոմիտասի 1893 թ. հոգևոր երգերի ժողովածուն, «Կոմիտասական», հտ. 2, Երևան, 1981, էջ 83—116: Ավելի առաջ, ժողովածուիս նյութերը եվրոպական ձայնանիշերի փոխադրելով, կարճամիտի բացատրություններով մաս առ մաս հրապարակել էինք «Էջմիածին»-ի էջերում: Տե՛ս ամսագրի 1969, № 12 և 1970, № № 2, 4 ու 6—7-ը:

⁴ 1898 թ. «Արարատի» 111—117 էջերում լույս տեսած Կոմիտասի գրախոսականը Մակար Եկմայանի «Պատարագի» հրատարակության առթիվ ցույց է տալիս, որ դեռևս այն ժամանակ, Բեռլինում երաժշտական բարձրագույն կրթություն ստացող գրախոսն ունեցել է իր «Պատարագի» մտապատկերը:

⁵ Նկատի ունեն փարիզյան հրատարակությունը՝ Կոմիտաս վարդապետ, Դաշնաւորեալ երգեցողութիւնք Սրբոյ Պատարագի Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ, վասն միասեռ արական խմբի (վերատեսեալ ի ձեռն Վարդան Սարգսեանի), Փարիզ, 1933:

⁶ Իսկ որ այդպիսին եղել է՝ ապացուցվում է Հրեշտակապետաց կանոնի օրհնության կոմիտասյան 1887 թ. ձայնագրությամբ, որը նույնպես հրատարակել ենք ժամանակին: Տե՛ս «Էջմիածին», 1969, № 12, էջ 58:

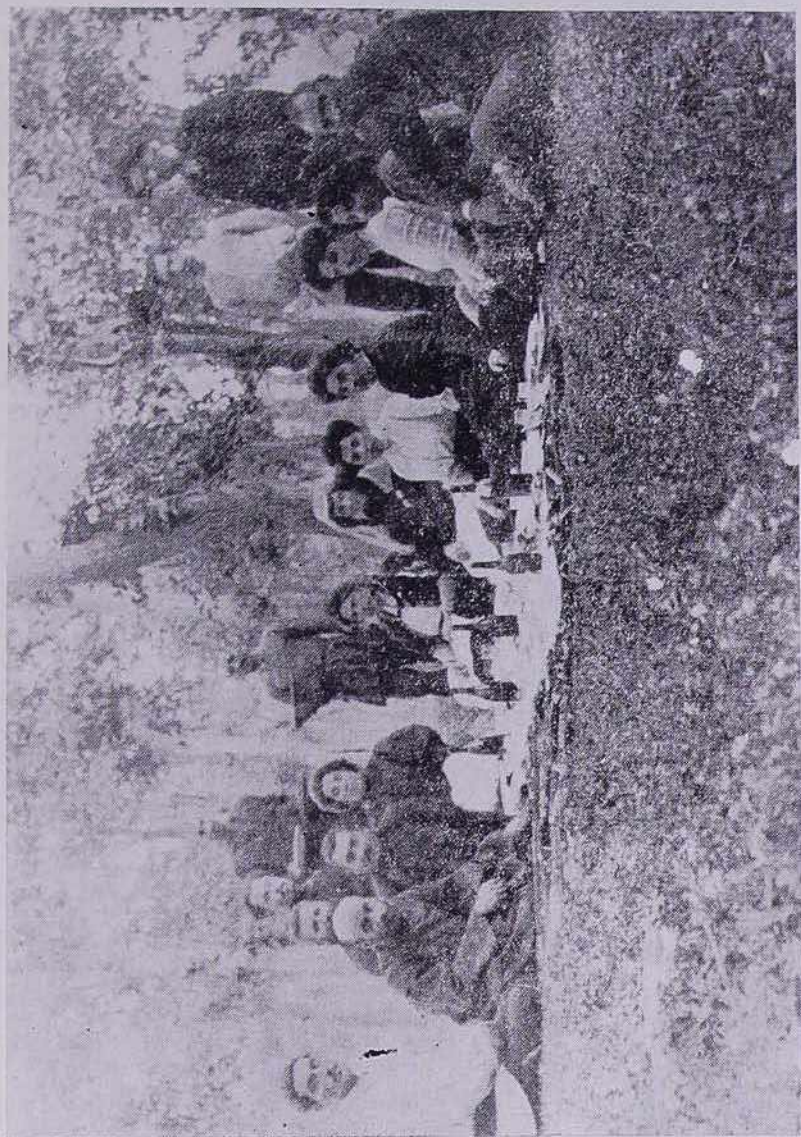
⁷ Բոլորն էլ Ե. Չարեկցի անվան Գրականության և արվեստի թանգարանում պահվող Կոմիտասի դիվանից:



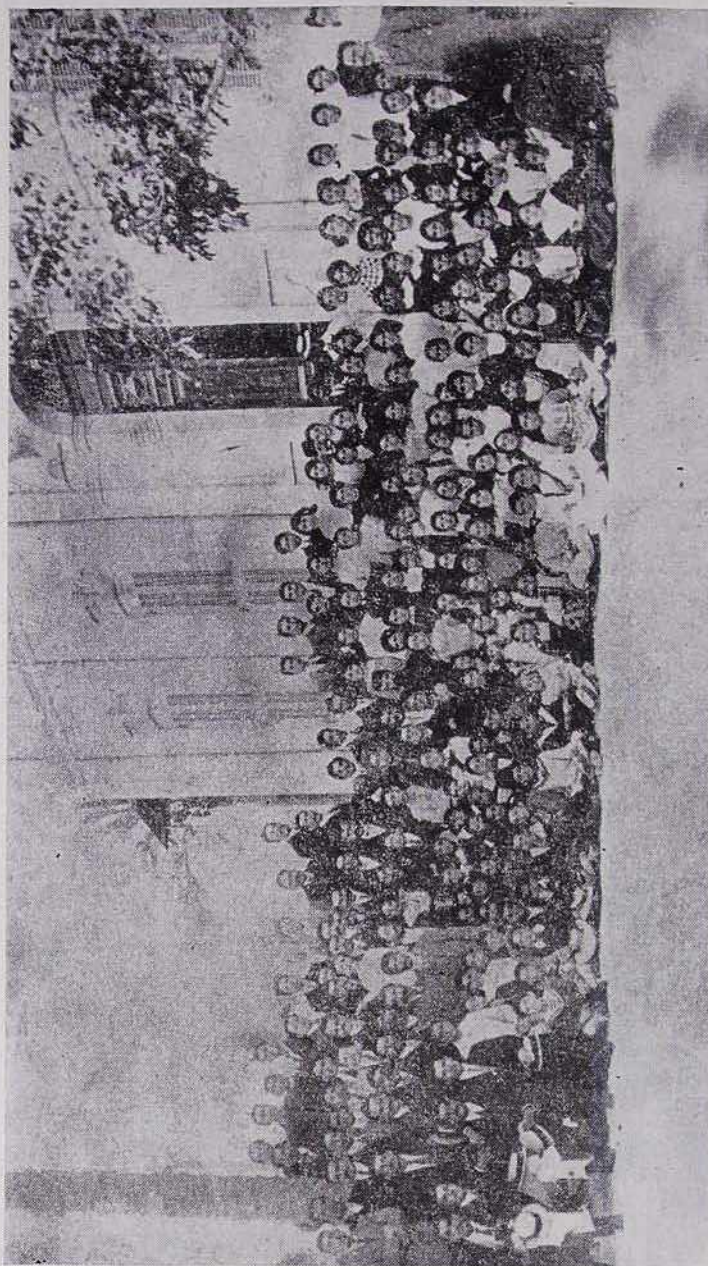
Կոմիտաս Գարգապեան



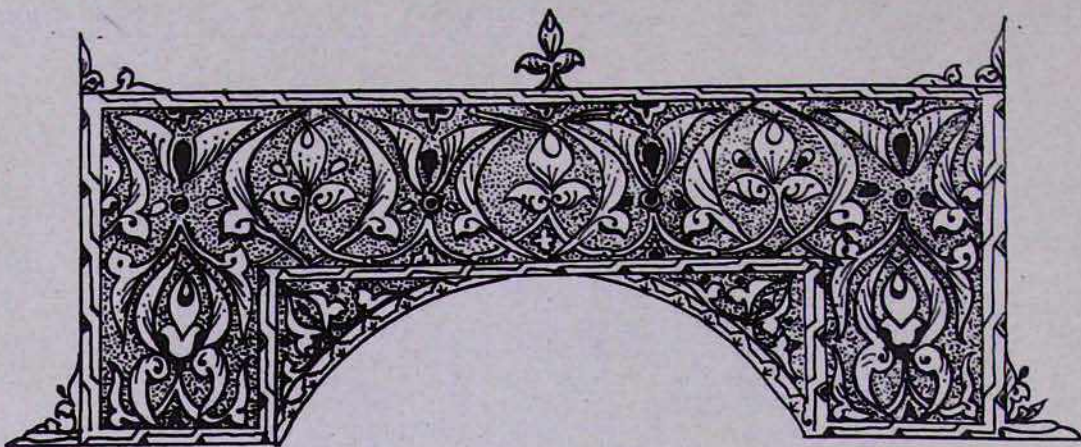
Կոմիտաս վարդապետը շուրակահար Դ. Դավթյանի (ցածուն նստած), երգիչ Բ. Ամիրջանյանի (աջից առաջինը, կանգնած) և այլոց հետ. Էջմիածին, 1910 թ.



Օշականի վանքի այգում, 17 սնպտեմբերի 1909 թ., ձախից երկրորդը՝ Կոմիտաս վարդապետը
(ստամ), աջից առաջինը՝ Գ. Լևոնյանը (կանգնած)



Կոմիտաս վարդապետը (մեջտերում) երգչախմբի հետ. Ալեքսանդրիա, 1911 թ.



Ք Ա Ր Ո Ջ

«Եկ կեր ուրախութեամբ զհաց քո, և արբ սրտիս զուարճացելով զգինի քո. զի արդեն իսկ հաճեցաւ Աստուած ի գործս քո» (Ժող. Թ 7) :

«Եկ, կեր ուրախութեամբ քո հացը և խմիր զվարճալի սրտով քո գինին, որովհետեւ Աստուած արդեն իսկ հաճախություն տվեց քո գործերին»:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ, գրեթե հինգ և կես դար էր անհրաժեշտ, որպեսզի հայ ժողովրդի համար կրկին հնչեր աստվածաշնչական բաղձալի այս ավետիսը:

Կիլիկյան թագավորության անկումից մինչև 1920 թ. նոյեմբեր 29-ի լույս առավոտը հայ ժողովրդին վիճակված էր անցնել դառն փորձությունների, կենաց և մահու մաքառումների և հերոսացման մի նոր ջրջան:

Հաճախ հայ կյանքում այսպես է եղել: Երբ Արծիվն հայոց, հաղթահարելով իր վրա ճնշող օտար ուժերը, թևերը տարածած ձըգտել է հառնել և վեր բարձրանալ, ճիշտ այդ պահին հենց «հարևան» կոչված թշնամու նետը խոցել է նրան:

Խաներ ու շահեր, սուլթաններ, բեգեր ու երիտթուրքեր մեկը մյուսից վայրագ, մեկը մյուսից անարգ, արնախում, մահաափյուռ խորջակի նման անցել են հայոց երկրով՝ իրենց սմբակների տակ թողնելով մահ ու ավեր, գաղթ ու հալածանք:

Ու մռայլվել է երկինքն հայոց աշխարհի: Սև ու մութ ամպերից հեղեղի նման թափվել են կրակ ու արյուն, ողբ ու աղաղակ, արցունք, հառաչանք:

Հայոց քարն ու գիրը, ոգին ու Եկեղեցին անցան հնոցով դաժան:

Բայց հայը գիտեր պատմության դասից, որ կարելի է ապրել մեռնելով, բայց ոչ մահանալ, տիգախոց վերքից արյան փոխարեն կյանքի սեր հորդել, արնաքամ մարմնում կրել հոգի վեհ և անխոցելի, որ ապրի հավերժ ոգին հայ կյանքի: Ով ականջ ունի, բլթակ հավատո հայոց պատմության, նա կհաստատի մտքով անվարան, որ Եկեղեցին է եղել հայկապան ազգի անմեռ այդ ոգին: Եվ ո՞վ կուրանա, որ եղել է նա ծնող մի բարի, սրբություն սրբոց ամեն մի հայի, անառիկ ամրոց: Այո, նա եղել է, և հավերժ կմնա զգաստությանց մայր, որ զարդարում է իր զավակների կյանքի ուղին անմահության անանց փառքով:

Եվ քառուղիներում փորձությունների, զգաստ հավատքի հայացքն իր ուղղած հեռվում առկայծող փրկության լույսին՝ հայը ճանաչեց խորհուրդն ու ուղին իր լինելության: Ու հայ մայր, պարզնեց ազգին խորագետ դեսպան Իսրայել Օրի, իր ժողովրդի տառապանքներից իմաստնացած լուսամիտ հայրապետ Սիմեոն Երևանցի, վեհախորխոս Ջուղայեցի Հակոբ կաթողիկոս, Մեսրոպ Թադիայան՝ ուղեցույց անձեր հայոց փրկության: Աղավնիներն այդ ավետաբեր իջան

աշխարհի Եվրոպա կոչված խորթ տանիքներին, սակայն չունեցան ոչ ոք ունկնդիր և ոչ մի տեղից տուն չբերեցին ճյուղը ձիթենյաց: Բայց դեգերումներն այդ բացահայտեցին ու հաստատեցին, որ կա փրկություն հայոց աշխարհի ու այն պիտի գա հյուսիսից սփռվող լույսի թևերով:

Բայց ավաղ, սիրելի հայորդիներ, հեռու էր դեռ ժամը փրկության:

1915 թվական... Երիտթուրքերը պատմության բեմ ելան սոված գայլերի իրենց ունակով: Հոշոտվեց ժողովուրդն հայոց: Մեկ ու կես միլիոն ձայների հառաչ մնաց օդում կախ, որ պիտի հնչեր, ուժգին թափով վրեժի կոչեր, Սարդարապատում հրաշագործներ, հայ պինդորների շուրթերին անմեռ դառնար վասն ապատության և արդարության քայլերգ հաղթական: Եվ ո՞վ է լսել երբևէ, որ խավարը կովի լույսի դեմ և հաղթի նրան, որքան էլ լույսն այդ լինի թույլ, նվաղ:

Սարդարապատով, Ղարաքիլիսայով ու Բաջ Ապարանով ձեռք բերված երկամյա անկախությունը վերստին վտանգվեց 1920 թ. Ալեքսանդրապոլի դաշնագրով, որը ոչ այլ ինչ էր, քան մահագիր: Բայց, բյուր փառք ամենակալ Աստծուն, որ այն չդարձավ հայի բնաջնջման վավերագիր: Օգնության հասած ռուս ժողովրդի հաղթական բազուկը պատռեց ամոթալի դաշնագիրն այդ, դադարեցրեց արյան հոսքը Սարդարապատի և շեփորեց բերկրալի ավետիսը աստվածաշնչական. «Եկ, կեր ուրախությամբ քո հացը և խմիր զվարճալի սրտով քո գինին, որովհետև Աստված արդեն իսկ հավանություն տվեց քո գործերին»:

Ու երկարաձիգ դարերի կուսական երկունքով ծնեց ժողովուրդն հայոց հրաշք մի մանուկ՝ երկիր Հայաստան, որի ստեղծագործ մեկ օրը համարժեք պիտի դառնար նրա պարած մեկ տարվան, նվաճումների տարին՝ ողջ դարի:

Հայոց պատմության նորաբաց գրքի առաջին էջում ոսկե տառերով արձանագրվեց նույնքեր 29-ը՝ իբրև ազգային վերածննդի նվիրական մեծ օր: Նույնքերով փոխվեց մեր ժողովրդի մարտնչումների երանգն ու ուղին:

Ընդամենը վեց և կես տասնամյակ, պատմության դարամատյանից վերցված չնչին մի հատված: Բայց պիտի հասցնեք հայ ժողովուրդը հրաշքներ գործել, իրենից խլվածը կրկին ետ բերել, ավերակների և մոխիրների տակ հևացող կայծից նոր, հզոր կյանքի իր ջահը վառել: Եվ հայրենիքը մեր նորածին, ծաղկեց, ծիրանի հագավ ու գեղեցկացավ իր հրաշագեղ, լույս Երևանով, սուրբ

տաճար դարձած Մատենադարանով, աստղերի հետ խոսող մեր Բյուրականով, տաղանդներ կերտող ակադեմիայով, համալսարանով: Դարերի բովում կուտակված արժեքները մեր, կյանքի ակնթարթ տևողության մեջ, իրենց անպուգական կատարելությամբ և ամբողջականությամբ մարմին առան նոր օրյա Հայաստանի հանձարեղ պավակների մեջ. Սևակով՝ գրականություն, Սարյանով՝ նկարչություն, Խաչատրյանով՝ երաժշտություն, Թամանյանով՝ ճարտարապետություն, և ի գլուխ այս ամենի Հայոց Հայրապետով՝ կենարար հավատք և ազգասեր ոգի:

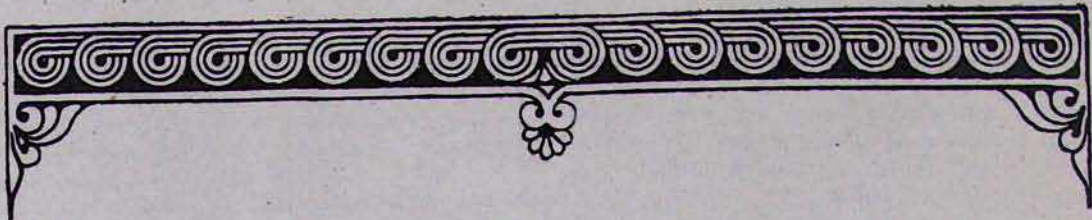
Նորհրդային ժողովուրդների անխախտ բարեկամությամբ պորացած ազգս հայոց, քայլեց գիտության ու տեխնիկայի, տնտեսության, մշակույթի նորաբաց պողոտաներով և դարձավ «հույսի և լույսի» հզոր հայրենիք՝ խրոխտ, անվեհեր:

Սիածնաեջ խնկաբույր կամարների տակ Հայաստանյայց Եկեղեցին և հոտն հայոց սրբական այս պահին, սիրելի հավատացյալներ, խնդրեք զվարթ զոդանջով և ի խորոց սրտի ողջունում է նույնքերյան կենսախիսող արշալույսը: Հիրավի, ինչպե՞ս սանձել ուրախությունը մեր հպարտաշիթ, երբ Հայ Եկեղեցին այսօր ապաստված իր ժողովրդի սգո ու տառապանքների դարավոր մշուշից՝ նոր օրհնություն է բաշխում իր զավակներին, որ ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի:

Այսօր, սիրելի հավատացյալներ, վերածնված հայրենիքի անխառն ուրախությունն է ապրում նաև սփյուռքի ամեն մի հայորդի: Հայրենիքի լույս պատկերը իրենց հոգում և նրա պայծառ ապագայի վառ հավատքով շերմացած, նրանք մղում են իրենց ազգային գոյապայքարը աշխարհի տարբեր մասերում: Մենք վստահ ենք, որ գեղեցիկ մի օր հայը պիտի վերադառնա ու ամբողջանա Մայր Հայրենիքում:

Եվ այս հավատքով ու բարի հույսով գոհաբանության այս նվիրական պահին եկեք, սիրելի հավատացյալներ, միասիրտ և միահոգի վերառաքենք առ Աստված հինավուրց, հոգեբուխ մի աղոթք «հրաշափառ Աստված և միշտ բարեխնամող, որ լառաջ գիտութեամբ զփրկութիւն Հայաստանեայց սկզբնաւորեալ...» անսասան ու անվրդով պահիր հայրապետությունը և հանրապետությունը ազգիս հայոց: Օրհնիր, սիրո ու խաղաղության մեջ պահիր արևելյան, արևմտյան, հյուսիսային, հարավային կողմն աշխարհիս և բնակյալ ժողովուրդս ի նոցա. այժմ և միշտ և հավիտյանս. ամեն:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ



Ք Ա Ր Ո Ջ

«Իւրաքանչիւր յոր կոչումն կոչեցաւ, եղբարք, ի նմին կացցէ առաջի Աստուծոյ»:

(Ա Կարնք, Է 24)

Ուղիղ վեց տարի առաջ, դեռևս քսան տարեկան մի երիտասարդ, սնված, մեծացած ու դաստիարակված այլ մթնոլորտում, դեռևս չճաշակած կյանքի բարին ու քաղցրը, որոնումների ճանապարհին կանչող ձայնով առաջնորդող մի լույսով ոտք դրեցի հոգևոր ճեմարանի նվիրական շեմից ներս: Անցնող տարիների ընթացքում այդ ձայնը և այդ լույսը փարատեցին խավարի մեջ խարխափող, մեզ ու մշուշի քողով պարուրված հոգու և մտքիս վարագույրը, և իմ առջև վեր հանեց մեր գոյության շուրջ 1700-ամյա բաբախող այն սիրտը՝ եկեղեցին հայոց, որն իր կենսունակ արյունատար երակների՝ Գրիգորների, Սահակ Պարթևների, Մեսրոպների, Նարեկացիների, Շնորհալիների ու Կոմիտասների շնորհիվ միշտ կենդանի է, միշտ բաբախուն և անջեջ:

Ու այս տեսիլքով ծնրադրած Սուրբ Էջմիածնի լուսո սուրբ սեղանի առաջ, ձեռնադրության սրբական խորհրդով շնորհընկալ դարձա հաղորդակից լինելու աստվածային սիրով և անսասան հավատքով առ լեցուն մեր սուրբ հայրերի հոգիներին: Արդարև այդ պահը Միածնաէջ սուրբ սեղանի առջև մեզ համար անխառն ուրախություն էր միայն: Ցնծությունն ու բերկրանքը պարուրվել էր երկյուղի սարսուռով, երկյուղ, որը, սակայն, թերահավատության նշան չէր, այլ նոր կոչման ու պարտքի ծանրության գիտակցություն:

Մենք հանձնառուներս, որ պատրաստակամություն հայտնեցինք լծվելու մեր Տիրոջ մաճին և կրելու լուծը ծանր, ի նկատի չունեինք մեր երիտասարդական ուժն ու ալյունը, մեր կարողությունների ու հնարավորությունների ինքնավստահությունը, այլ մեր նախնայաց աներկբա հավատքով և վառ գիտակցությամբ ապավինել էինք Տիրոջը, որ Ինքն է լինելու մեր լծակիցը, որ Ինքն է ինքնավստահությունը, առաջնորդն ու շավիղը մեր ընթացքի: Ու համոզված էինք, որ հավատքը մեր սուրբ նախնայաց՝ լուծն այդ ծանր դարձնելու է քաղցր և բեռը՝ թեթև:

Մենք գիտենք, որ մեր կյանքի հառաջիկա օրերին ունենալու ենք պահեր Պետրոսյան ու Թովմասյան, վարանումի ու թերահավատության, սակայն համոզված ու հավատացած ենք, որ այդ պահերին մեր հոգուն հասնելու է Տիրոջ հուսատու և գոտեպնդող այն ձայնը, թե «Քաջալերեցարուք, ես եմ, մի երկնջիք»: Ահա քաջալերիչ, հուսադրող և հավատք ներշնչող այս ձայնն էր, որ, դառնալով իմ կյանքի ապավինությունն ու ինքնավստահությունը, համարձակություն տվեց կոչվելու համեստ մշակ ու սպասավոր՝ մեր գոյությունը ապահովող, մեր կենդանությունը հավերժացնող Հայոց Եկեղեցուն:

Մեր ժողովրդի ու ազգի պատմությանը քիչ թե շատ տեղակ մարդիկ գիտեն դերն ու նշանակությունը մեր Եկեղեցու, արժեքն ու արժանիքը մեր սրբության, գիտեն, որ

մեր կյանքում շատ են եղել օրհասական, լինել-չլինելու պահեր, շատ են մղվել մեռնել-ապրելու կռիվներ, և ինչպես կասեր մեր մեծ մտածողներից մեկը՝ «Սուր էր թշնամությունը, ծանր էր թշնամու լուծը, սակայն սրագույն էր հայի գրիչը, տապալիչ էր նրա կենդանի խոսքը և ամուր էր նրա հավատքի Ոգին արյունածորան մարմնի մեջ»:

Նրանք գիտեն, որ մեր կյանքի անհույս ու մռայլ պահերին, վտանգների ու չարիքների ժամանակ մեր Եկեղեցին, ինչպես մայր արծիվ, իր թևերի ներքո է հավաքել իր ձագուկներին:

Խավարի և մթության մեջ ընկած ու մոլորված իր զավակներին, որպես փարոս, տուն է կանչել, որպես խաչ՝ առաջնորդ դարձել:

Փոթորիկների ու մրրկաշունչ ալիքների դիմաց միշտ եղել է խաղաղ ու ապահով նավահանգիստ:

Այսօր դուք և մենք, որ վկաներն ենք այս ճշմարտությունների, մեկ անգամ ևս հաստատում ենք, որ «Հայ ազգին է Հայաստանյայց Եկեղեցին, և Հայաստանյայց Եկեղեցուն է հայ ազգը», ճիշտ այնպես, ինչպես սիրտն է կյանքը մարմնի, և մարմինը՝ կյանքը սրտի: Մեկը մյուսից անբաժանելի, մեկը մյուսին պայմանավորող: Իսկ մենք, որպես հոգևորականներ՝ ծառա ու սպասա-

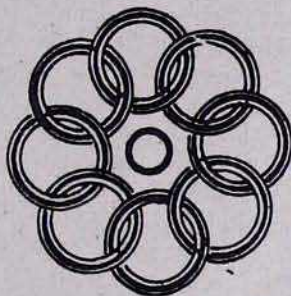
վոր մեր Տիրոջ և ազգի, մեր սրբապան պարտքն ենք համարում միշտ կենդանի ու անբասիր պահել ակունքն այս ճշմարտությունների:

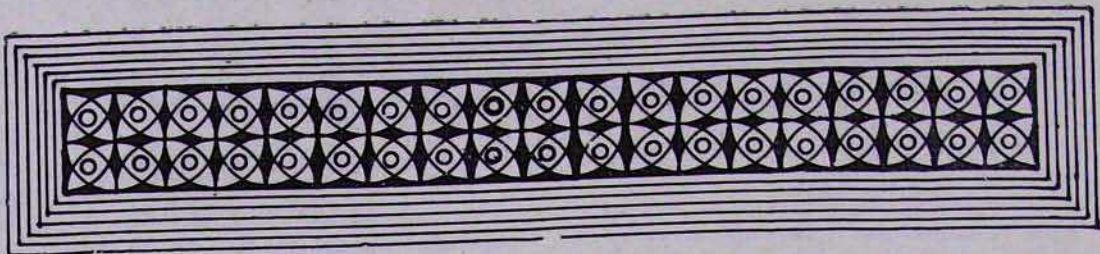
Եվ արդ, հավատքի այս համուլումով, գիտակցական այս ըմբռնումով և սիրո այս նվիրումով աղոթենք և ուխտենք, որ երբեք չխցանվի արյան հոսքը կենսաբեր այն երակներում, որով սնվում է մեր Եկեղեցին, որ երբեք չտկարանա մեր սրտի վարկերակը՝ Հայոց Հայրապետությունը, որպեսզի միշտ կենդանի ու կենսաբաբախ լինի մեր սուրբ Եկեղեցին:

Ավարտելով խոսքս, իմ աղոթահայաց պաղատանքս եմ վերառաքում առ Աստված և հայցում, որ Իր հայրական օրհնություններով մեզ միշտ պահի սիրո, խաղաղության, հավատքի ու աստվածապաշտության մեջ:

Իմ խնդրանքն է նաև ձեզ, որ առ Աստված ուղղված ձեր աղոթքներում հիշեք և ինձ՝ նվաստիս, աղոթելով ինձ համար հայցեք Աստծուց, որ «Յոր կոչումն կոչեցաւ, եղբարք, ի նմին կացցէ առաջի Աստուծոյ»: Թող մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի սերը, շնորհքը և խաղաղությունը լինի ձեզ հետ և ամենքի: Ամեն:

ԵԶՐԱՍ ԱԲԵՂԱ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ





ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ IV ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅՆԱՑՄԱՆ 65-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

Վաղուց արդեն Հայաստանը դարձել է հայագիտության, հայ մշակույթի ու ժողովրդի պատմության ուսումնասիրության կենտրոն: Մեծ են Հայաստանի գիտնականների նվաճումները հայագիտության բոլոր ասպարեզներում, և պատահական չէ, որ ամենալուրջ խնդիրներին նվիրված գիտաժողովներ են գումարվում նորոգ ծաղկյալ մայրաքաղաք Երևանում:

Հայ արվեստին նվիրված միջազգային գիտաժողովները անգնահատելի նշանակություն ունեն ոչ միայն մեր ժողովրդի բազմադարյան արվեստի հետագա ուսումնասիրության ու արժեքավորման, այլև միջազգային լայն ճանաչման համար:

Թվով չորրորդ գիտաժողովի (11—17 սեպտեմբեր, 1985) աշխատավայր՝ Երևան էին ժամանել գիտնականներ և արվեստաբաններ, արտասահմանյան 18 երկրներից, Սովետական Միության բազմաթիվ քաղաքներից ու գիտական կենտրոններից:

ՀՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիայի նիստերի դահլիճում կայացած գիտաժողովի բացման արարողության ժամանակ ներածական խոսքով հանդես եկավ ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահի տեղակալ Յու. Խոջամիրյանը, որը ողջունելով ներկաներին, մասնավորապես ասաց. «Իտալիայի Բերգամո քաղաքում տասը տարի առաջ տեղի ունեցած հայ արվեստին նվիրված միջազգային առաջին գիտաժողովով հիմք դրվեց մի ավանդույթի, որի նշանակությունը դժվար է գերազնահատել մեր ժողովրդի գեղարվես-

տական ժառանգության, հայ մշակույթի պատմության ուսումնասիրության ասպարեզում: Այդ և հաջորդ գիտաժողովների շնորհիվ մենք վերստին առիթ ունեցանք համոզվելու, թե մի ժողովրդի մշակույթի ուսումնասիրությունը որքան ավելի իմաստալից և արգասավոր է դառնում, երբ դրան իրենց բանիմաց և անջահախնդիր մասնակցություն են բերում մյուս ժողովուրդների գիտնականները»:

Այնուհետև ելույթ ունեցավ Հայաստանի Գիտությունների Ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումյանը: Նա հաջողություն մաղթելով գիտաժողովի մասնակիցներին, ընդգծեց նման միջոցառման հույժ կարևորությունը: «Գոհունակությամբ պետք է նշել,—ասաց նա,—որ հայ արվեստի լավագույն ավանդները կենդանի են Սովետական Հայաստանի նորագույն ճարտարապետության մեջ և գեղարվեստում: Հայ ժողովուրդը այսօր իր անցյալի ժառանգության լիիրավ տերն է»:

Գիտաժողովի հաջորդ օրերը խիստ հագեցած էին զեկուցումներով, որոնք կարգացվում էին չորս մասնաճյուղերում՝ «Հին Հայաստանի արվեստը: Ժողովրդական և կիրառական արվեստ», «Միջնադարյան ճարտարապետություն», «Միջնադարյան արվեստ», «Նոր և սովետական ջրջանի արվեստն ու ճարտարապետությունը»: Չեկուցումների զգալի մասը հայ արվեստի այս կամ այն հարցին վերաբերող ուշագրավ նորություններ էին պարունակում, ուստի հե-

տարբերական էին ոչ միայն մասնագետների համար: Այդ պատճառով էլ նիստերի դադարները բազմամարդ էին Արևմտյան Հայաստանի ճարտարապետական հուշարձաններին, արտասահմանում գտնվող հայկական ձեռագրերին, սփյուռքահայ և սովետահայ նկարչությանը նվիրված զեկուցումների ժամանակ:

Գիտաժողովի աշխատանքային առօրյան ուղեկցվում էր հյուրերի համար կազմակերպված լանսպան միջոցառումներով: Բալական է նշել, որ համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցում նրանք եղան Աշտարակում, Սաղմոսավանքում, Արուճում, Թալինում, Լենինականում, Չվարթնոցում, Էջմիածնում, Եղեգնաձորում (Թանատի վանք, Ամաղու Նորավանք, Գլաձորի համալսարանի թանգարան): Այցելեցին Մաշտոցի անվան Մատենադարան, Հայաստանի պետական պատկերասրահ, Մանուկների գեղագիտական դաստիարակության կենտրոն, ունկնդրեցին համերգներ:

Էջմիածնում գտնված ժամանակ (14 սեպտեմբերի), Մայր Աթոռում հյուրերն ընդունվեցին Վեհափառ Հայրապետի կողմից:

Ութնատիպ էր Եղեգնաձորում կազմակերպված հանդիսությունը. «Մոմիկի պոսայգում» կատարված ծառատնկումից հետո հյուրերին ներկայացվեցին ազգագրական, կենցաղային տեսարաններ, բազմաթիվ արհեստներ, ժողովրդական երգ ու պար, մատուցվեցին ազգային կերակրատեսակներ, հայոց շոալ բնության աշնանային պարզանքներ: Այս ամենը հիացմունք պատճառեցին գիտաժողովի մասնակից հյուրերին, որոնք հնարավորություն ստացան հայ արվեստի մասին ունեցած տեսական գիտելիքներին ավելացնել այդ արվեստն ստեղծող ժողովրդի հետ ունեցած անմիջական շփման անմոռաց տպավորությունները:

Աշխատանքային յոթ օր և կարդացված ավելի քան 200 զեկուցում, այսպիսին է հայ արվեստին նվիրված միջազգային IV գիտաժողովի արդյունքը, որն իր նշանակալից ավանդն է բերում մեր մշակույթի և արվեստի ուսումնասիրության գործին:

Հայ արվեստին նվիրված IV միջազգային գիտաժողովի օրերին Հայաստանի պետական պատկերասրահը միաժամանակ կազմակերպեց երկու արժեքավոր ցուցադրություն: Առաջինում ներկայացված էր հայ հին և միջնադարյան գեղանկարչությունը՝ որմնանկարչություն և մանրանկարչություն: Երկրորդն ընդգրկում էր սփյուռքահայ բազմաթիվ նկարիչների պատկերասրահում պահվող լավագույն ստեղծագործությունները՝ շուրջ 150 աշխատանք: Ցուցադրանյութի

հարստությամբ և բազմապնդությամբ աչքի ընկնող երկու ցուցահանդեսներն էլ բարձր գնահատվեցին ինչպես գիտաժողովի մեծաթիվ մասնակիցների, այնպես էլ երևանյան արվեստասերների կողմից:

Պատկերասրահում հայ հին արվեստը ներկայացված էր գեղանկարչության երկու հուշարձաններով: Էրեբունիի որմնանկարները (մ. թ. ա. VIII դար) և Գառնիի խճանկարը (մ. թ. III դար):

Ցուցահանդեսը կազմված էր հիմնականում քրիստոնեական արվեստի նմուշներից՝ հայ միջնադարյան որմնանկարչության և մանրանկարչության նշանավոր հուշարձանների ընդօրինակություններից:

Պատկերասրահում ներկայացված էին որմնանկարներ հետևյալ հուշարձաններից. Արուճի Ս. Գրիգոր, Լմբատավանքի Ս. Ստեփանոս (VII դար), Տաթևի Պողոս-Պետրոս, Գնդկանք (X դար), Հաղբատի Ս. Նշան, Անիի Գրիգոր Լուսավորիչ (Տիգրան Հոնենգի եկեղեցի), Ախթալայի Ս. Աստվածածին, Առաքելոց վանք (Իջևանի շրջան), Քոբայրի Մեծ եկեղեցի (XIII դար), Ղրիմի Ս. Խաչ (XIV դար), Ղրիմի Ս. Ստեփանոս (XV դարի սկիզբ), Էջմիածնի Մայր տաճարի վանգակատուն (XVIII—XIX դդ.), Մեղրիի Ս. Աստվածածին (XIX դարի կեսեր): Հորինվածքների բազմապնդությունը, պատկերագրության ինքնատիպությունը, գունաչափի հարստությունը աներկբայորեն վկայում են միջնադարյան Հայաստանում որմնանկարչության արվեստի նշանակալից վերելքի և տեղական գեղարվեստական ավանդների գոյության մասին:

Հայ մանրանկարչությունը իր դարրոցների և ուղղությունների բազմապնդությամբ, ոճական և կառուցվածքային առանձնահատկություններով, ինքնատիպ գունային լուծումներով և ընդհանրապես գեղարվեստական բարձր որակներով, ուրույն տեղ է գրավում գեղարվեստի համաշխարհային գանձարանում:

Պատկերասրահում հայկական մանրանկարչությունը ներկայացված է Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահվող շքեղապարզ ձեռագրերից կատարված մեծաթիվ ընդօրինակություններով:

Սփյուռքահայ նկարչության ցուցահանդեսում ներկայացված էին 80 նկարիչների ստեղծագործություններ, որոնք առանձնապես են ոճերի ու դարրոցների, թեմատիկայի և արտահայտչաձևերի արտակարգ բազմազանությամբ. Գառնու (Գառնիկ Չուրմյան), Առջի Գորկի, Ժանսեմ (Ժան Սեմերջյան), Ռիշար Ժերանյան, Ժիրայր Օրաքյան, Գրիգոր Շլյան, Տիրիթ (Հարություն Տիրիթ

յան), Սարգիս Խաչատրյան, Պոլ Կիրակոսյան և շատ ուրիշներ: Ֆրանսահայ հանրաճանաչ նկարիչ Գառպուն ասել է. «Երիտասարդները թող չմոռնան այն կապերը, որոնք մեզի կկապեն հիներու արվեստին. այդ կապերը որքան սերտ ըլլան, այնքան շատ կարելի պիտի ըլլա սրհնդեղ հայկական մեծ ար-

վեստ մը, որ մեր հին նշանավոր ճարտարապետության և մանրանկարչության արժեքով արվեստ մը դառնալով, փոքր Հայաստանը պիտի մեծցնէ այնքան, որ սն չափովի աշխարհի խոշորագույն արժեքներու հետ»:

ԿԱՐԵՆ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ





ՄԱՆԿԱԿԱՆ «ՁԱՐԹԻՐ» ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Արդեն մի քանի տարի է, ինչ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայոց արևելյան թեմի նախաձեռնությամբ հրատարակվում է «Ձարթիր» պարբերաթերթը:

«Մենք Հայաստան կերթանք...», այսպես է սկսվում մանկական «Ձարթիր» պարբերաթերթի նոր համարը, որը լույս է տեսել սույն թվականի հունիս ամսին:

Պարբերաթերթի էջերը (24) պարունակում են Միացյալ Նահանգների դպրոցականների և ուսուցիչների բազմապես տպավորությունները Հայաստան այցելության մասին:

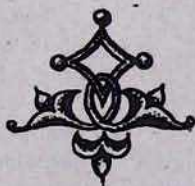
Թերթիկի առաջին էջում Միացյալ Նահանգների հայոց արևելյան թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանը մաղթանքով դիմում է հայ մանուկներին՝ ասելով. «Դուք կմեկնիք տեսնելու համար Մայր Հայրենիք՝ Հայաստանը: Կուզեմ որ լավագույնս օգտագործեք այս բացառիկ առիթը: Դիտեցեք ձեր շուրջը: Պիտի տեսնեք այնտեղ ապրող ձեր եղբայրներուն հրաշալի իրագործումները: Բազմաթիվ պատճառներ պիտի ունենաք հպարտ ըլլալու, որ մեկ մասնիկն եք տասնհալարամյա պատմություն և մշակույթ ունեցող ազգի մը: Երբ ոտք դնեք Հայրենի հողին վրա և տեսնեք վեհանիստ Արարատը՝ այն ատեն միայն պիտի ըմբռնեք թե ի՞նչ ըսել է Հայ ըլլալ...»:

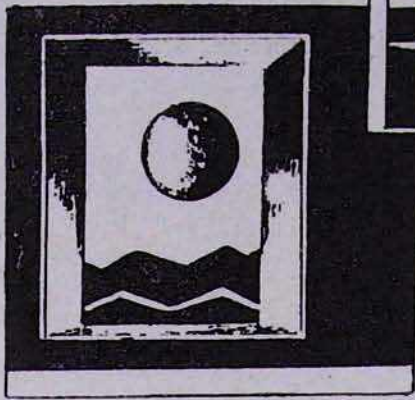
Ապա զետեղված է հայ դպրոցների կրթա-

կան կենտրոնի տնօրեն օր. Սիլվա Տեր-Ստեփանյանի խոսքը. «Հայրենիքի ձեր եղբայրներն ու քույրերը գիտեն, թե կրնաք լավ անգլերեն խոսիլ: Բայց դուք անոնց ցույց պիտի տաք, թե գիտեք նաև խոսիլ լավ հայերեն: Անոնք կբնակին հոն, կտքնին և մեծ իրագործումներ երևան կբերեն, որպեսզի յուրաքանչյուրդ կարենաք հպարտանալ ըսել. երկիր մը ունիմ՝ Հայաստան անուն»:

Հիրավի անչափ մեծ է ուրախությունը Հայաստան այցելած ամերիկահայ այս պատանիների ու աղջիկների, որոնք Մայր Հայաստանի մասին ամբողջական և իրական պատկերացում ունեցան: Պարբերաթերթը հորդում է ջերմ զգացումներով և սիրալեղ արտահայտություններով՝ Մայր Հայրենիքի ամեն մի հաջողության, հայրենի բնության գողտրիկ մի անկյան և հայրենակիցների հետ սրտահույզ հանդիպումների մասին: Ուծացման դեմ պայքարի համար առավել կարևոր է արդի Հայաստանի գիտակցված ճանաչումը՝ որպես հպարտության աղբյուր սփյուռքահայության ազգային դիմագծի պահպանման: Ուրախալի է, որ Հայրենիք այցելությունների կազմակերպման գործը անձնապես հովանավորում է ԱՄՆ-ի հայոց արևելյան թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանը:

ՍԱՄՎԵԼ ՍՐԿ. ԿՃՈՅԱՆ





ԷԿՈՒՄԵՆԻԿ

ԿՅԱՆՔ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՆԱՏԱՇՐՋԱՆԸ ԲՈՒԵՆՈՍ ԱՅՐԵՍՈՒՄ

Սույն թվականի հուլիսի 27-ից օգոստոսի 8 օրերին Արգենտինայի մայրաքաղաք Բուենոս Այրեսում տեղի ունեցավ ԵՀԽ-ի Կենտրոնական Կոմիտեի հերթական նստաշրջանը:

Նստաշրջանի գլխավոր նպատակն էր Կենտրոնական Կոմիտեի անդամների միջոցով ԵՀԽ-ի անդամ Եկեղեցիներին ծանոթացնել Լատինական Ամերիկայում և հատկապես Արգենտինայում ապրող ժողովուրդների ներկա կյանքի պայմաններին և այդ երկրների Եկեղեցիների գործունեությանը: Ժողովի գումարման նախօրեին քսանմեկ Էկումենիկ խմբեր շրջել էին Լատինական Ամերիկայի զանազան երկրներում (Էլ Սալվադոր, Հոնդուրաս, Նիկարագուա, Կոստա Ռիկա, Պերու, Բոլիվիա, Չիլի, Պարագվայ, Ուրուգվայ, Բրազիլիա, ինչպես նաև Արգենտինայի տարբեր շրջանները) և այցելություններ տվել այդ երկրներում ապրող Եկեղեցիներին: Այս այցելությունները հարուստ փորձառություն էին ընծայել թե՛ այցելուներին և թե՛ հյուրընկալներին ու հանդիսացել Եկեղեցիների միջև փոխանակված «կենդանի նամակներ»:

Մեծապես տպավորիչ էին Բուենոս Այրեսի Եկեղեցիներին տրված այցելությունների

անդրադարձները: Ժողովի մասնակիցներին խորապես հուզեցին այն տպավորությունները, որ նրանք ստացան անցած տասնամյակի ընթացքում Արգենտինայում տեղի ունեցած իրադարձություններից տուժած մարդկանց վկայություններից, երբ Արգենտինան փնվորական տիրակալության տակ հեծում էր, և շուրջ 30.000 մարդիկ անհետ կորել էին, ու երկիրը տնտեսական քայքայման եզրին էր հասել: Այս տխուր տպավորությունները մասամբ չքացան հանրապետության պրեզիդենտ դոկտ. Ռաուլ Ալֆոնսինի կողմից արտասանված խոսքերից (Կենտրոնական Կոմիտեի նստաշրջանին հրավիրված), որոնք Արգենտինայի ապագայի նկատմամբ լավատեսություն ներշնչեցին ժողովի մասնակիցներին:

Կենտրոնական Կոմիտեի սույն ժողովի նշանաբանն էր՝ «Աստուծո արդարությունը— խոստում և իրագործում»: Այս թեմայի շուրջ աստվածաշնչային խորքով պատրաստված ներածական խոսքով հանդես եկավ Ստոկ-հոլմի եպիսկոպոս Քրիստեր Ստենդալը: Վերոհիշյալ թեման ավելի մանրամասն ուսումնասիրման և խորհրդածության առարկա դարձավ ենթախմբերի հանդիպումների ընթացքում հետագա օրերին:

Նստաշրջանում Կենտրոնական Կոմիտեն խմբագրեց մի շարք նամակներ և հայտարարություններ. դրանցից են՝ ՄԱԿ-ի հիմնադրման քառասնամյակին նվիրված հայտարարությունը, Հարավային Աֆրիկայի ապարտեհություններին վերաբերվող հայտարարությունը, Կենտրոնական Ամերիկայի Եկեղեցիներին ուղղված հովվական թուղթը, միջազգային պարենավորման անկանոնությանը վերաբերվող հայտարարությունը, վարձացող երկրների կուտակված պարտքերի մասին հայտարարությունը, Արգենտինայի բնակիչներին և Եկեղեցիներին ուղղյալ պատգամը, Հոմեական Կաթոլիկ Եկեղեցու եպիսկոպոսների արտահերթ Սինոդին ուղղված գիրը, ինչպես նաև Մերձավոր Արևելքի անդամ Եկեղեցիներին ուղղված նամակը:

Ժողովի ընթացքում ընթերցվեց «ԵՀԽ-ի դերը միջազգային հարցերում» վերնագրով փաստաթուղթը, որը պատրաստել էին ԵՀԽ-ի Գործադիր Կոմիտեն և միջազգային հարցերով զբաղվող բաժինը: Կենտրոնական Կոմիտեի քննարկմանը ենթարկված սույն փաստաթուղթը որոշվեց ի գիտություն և ի քննարկումն ուղարկել բոլոր անդամ Եկեղեցիներին:

Ժողովի ընթացքում ներկայացվեցին երկու կարևոր ղեկուցումներ. առաջինը վերաբերում էր «Երիտասարդներին նվիրված միջազգային տարվան», իսկ երկրորդը՝ «Կանանց նվիրված տասնամյակի» ավարտին: Այս վերջին հարցը քննարկվել էր Նայրոբիում, ուր ոչ-կառավարական մակարդակի կազմակերպություններ գումարել էին մի հանդիպում, որին նախագահել էր ԵՀԽ-ի նախագահներից տիկ. Նիդա Բարոն:

Նստաշրջանում որոշումներ ընդունվեցին հինգ կարևոր խորհրդակցություններ գումարելու մասին, սկսած սույն թվականից մինչև ԵՀԽ-ի 7-րդ համագումարն ընկած ժամանակաշրջանը (1991 թ.): Այս հինգ հանդիպումների ընթացքում քննարկվելու են

ԵՀԽ-ի գործունեության տարբեր երեսները և ծրագրեր են մշակվելու նրա ապագա աշխատանքների վերաբերյալ: ԵՀԽ-ի Գործադիր Կոմիտեն իր հաջորդ ժողովում, որը գումարվելու է 1986 թվականի մարտին Չաիրում, որոշելու է վայրը և ճշգրիտ օրն ու ամսաթիվը 1991 թվականին տեղի ունենալիք համագումարի:

ԵՀԽ-ի Կենտրոնական Կոմիտեն իր առաջիկա ժողովները գումարելու համար հրավերներ էր ստացել հետևյալ վայրերից. 1988 թվականի օգոստոսի 11—22-ի համար՝ Արևմտյան Գերմանիայից, իսկ 1989 թվականի հուլիսի 16—27-ի համար՝ Մոսկվայից: Նախատեսվում է Կենտրոնական Կոմիտեի երկու ժողովներ գումարել 1987 թվականի հունվարի 14—26-ը և 1990 թվականի հուլիս ամսին ԵՀԽ-ի Ժնևի կենտրոնում:

Ժողովի ընթացքում ԵՀԽ-ի կազմում ընդունվեցին հինգ նոր Եկեղեցիներ իբրև լիիրավ անդամ և երկու Եկեղեցիներ՝ իբրև թղթակից անդամներ:

ԵՀԽ-ի Գործադիր Մարմինը և Կենտրոնական Կոմիտեն իրենց հանդիպումների ընթացքում մի շարք նշանակումներ կատարեցին ԵՀԽ-ի պաշտոնեության կազմում: Աշխարհի երիտասարդ կանանց կազմակերպության գլխավոր քարտուղար տիկ. Ռութ Սովիկը նշանակվեց ԵՀԽ-ի գլխավոր քարտուղարի օգնական՝ այդ պաշտոնում փոխարինելով Դր. Ադի Բրավորին:

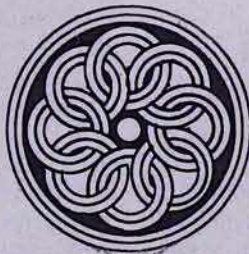
Բուենոս Այրեսի սույն ժողովը հանդիսազավ հոգևոր լիցքավորման, Եկեղեցիների եղբայրական գործակցության, ինչպես նաև հանուր մարդկության հարցերով մտահոգվելու և նոր բաոթության համար աշխատելու թանկագին մի առիթ:

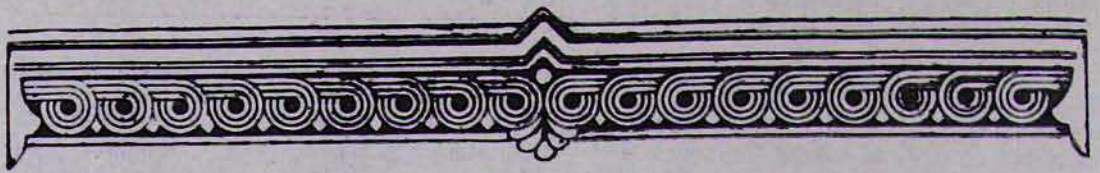
ՆԵՐՍԵՍ ԵԳԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶԱՊԱԼՅԱՆ

ԱՆԴԱՄ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ

<ԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԻ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ





ԱՆԳԼԻԿԱՆ ԵՎ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՎԱՔԸ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ

Անգլիկան խորհրդակցական Կոմիտեի հրավերով սույն թվականի հոկտեմբերի 7—11 օրերին Անգլիայի Ս. Ալբանս քաղաքում գումարվեց Անգլիկան և Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիների ներկայացուցիչների հավաքը: Հավաքին մասնակցում էին Անգլիկան Եկեղեցին ներկայացնող 13 և Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիները ներկայացնող 7 բարձրաստիճան հոգևորականներ: Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի կողմից հավաքին իր մասնակցությունը բերեց նաև Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես եպիսկոպոս Պոպապայանը:

Այս հավաքը արդյունքն էր Անգլիկան և Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիների այն ներկայացուցիչների հանդիպմանը, որոնք ներկա էին ԵՀՆ-ի Վանկուվերի 1982 թվականի Համագումարին: հավաքի նպատակն էր հնարավորություններ փնտրել՝ ուժեղացնելու համար փոխհարաբերությունները և հիմնավորելու փոխըմբռնումը գույգ Եկեղեցիների միջև:

Բարեկամական և անկեղծ մթնոլորտում եռօրյա խոսակցություններ տեղի ունեցան պանապան հարցերի շուրջ և ի մասնավորի քննարկվեցին գործակցության հնարավորություններ հետևյալ ասպարեզներում.

ա. Աստվածաբանության ուսումնառության համար նախատեսվող կրթաթոշակներ.

բ. Հովվական գործակցություն տարբեր շրջաններում.

գ. Աստվածաբանական խոսակցությունների շարունակում:

Խորհրդակցության ընթացքում եղան մի շարք առաջարկություններ, որոնց շուրջ գոյացավ լիակատար համաձայնություն մասնակիցների միջև:

1. Թելադրվեց, որ աստվածաբանական բարձրագույն ուսման համար նախատեսվող կրթաթոշակները տրվեն առավելաբար այն

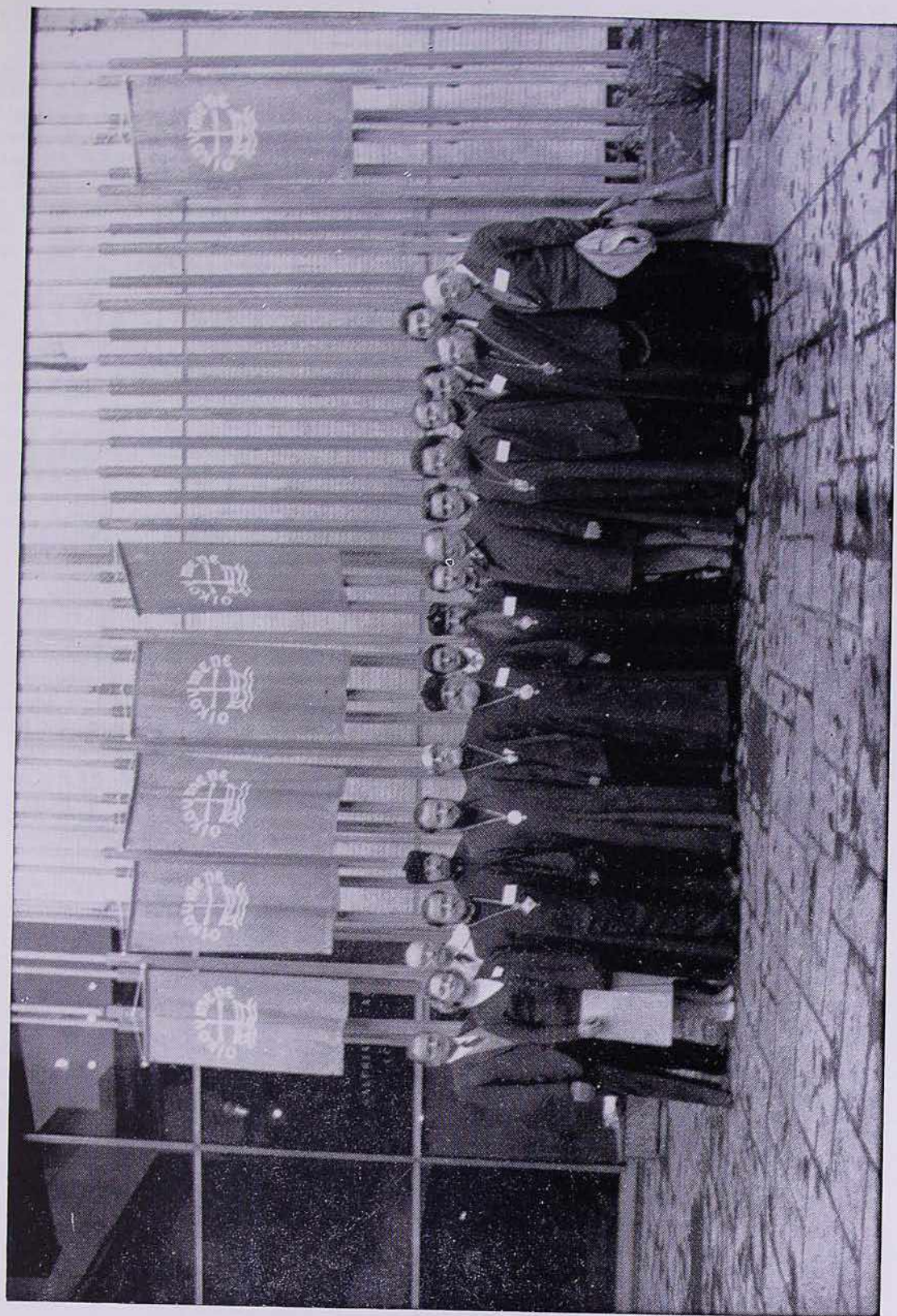
ուսանողներին, որոնք ավարտել են իրենց հիմնական կրթությունը իրենց կրթարաններում: Շեշտվեց նաև, որ Անգլիկան ուսանողները ևս քաջալերվեն լրացուցիչ կարգով շարունակելու իրենց ուսումը Արևելյան ուղղափառ աստվածաբանական դպրոցներում ու վանքերում՝ հովվական գործի անցնելուց առաջ:

2. Նախատեսվում է Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիների աստվածաբանական դպրոցներին հատկացնել նպաստներ, հատկապես գրադարանների կառուցման, նոր գրքերի առաքման և կրոնա-գիտական պարբերականների բաժանորդագրության համար:

3. Ավելի կանոնավոր կերպով փոխանակում կատարել երկու հարանվանությանց կողմից տպագրվող թերթերի և պարբերականների:

4. Խորհրդակցությունը հատկապես շեշտեց շրջանային համակարգող մարմիններ կազմելու անհրաժեշտությունը՝ հասկացողության հասնելու և գործակցության գետին ստեղծելու համար երկու հարանվանությանց Եկեղեցիների միջև ԱՄՆ-ում, Կանադայում, Մերձավոր Արևելքում, Ավստրալիայում, Նոր Զելանդիայում, Անգլիայում և այլուր: Երկու կողմերի կրոնական պետերը իրենց շրջանային հոգևոր իշխանությանց պետք է հրահանգեն, որ այն կապակցությամբ որոշ քայլեր առնվեն:

5. Հովվական ասպարեզում համագործակցության հարցի մասին երեք տարբեր վիճակներ նկատի առնվեցին. (ա), մեծ քաղաքներ, ինչպես Լոնդոն կամ Նյու Յորք, ուր բավականին թվով ուղղափառներ կան և որտեղ կարելի է հիմնել անկախ Արևելյան ուղղափառ հովվություններ պատասխանատու հոգևոր սպասավորներով: (բ), միջին մեծության քաղաքներ, ուր քիչ թվով Արևելյան ուղղափառ հավատացյալներ կան, ո-



ՄԱՀՄԵԴ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՆԵՐԱԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ: ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ՉԱՆԻՑ
ԱՌԱՋԻՆԸ՝ ԳԵՐԱՇՆՈՒՀ Տ. ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶՆԱԿԱՆՍՆ

րոնք Եկեղեցի ունենալու հնարավորություն կամ ծառայող չունեն։ (գ), առանձնացյալ Արևելյան ուղղափառներ այլ և այլ տեղերում։ Առաջին վիճակում Անգլիկանները կարող են օգնել Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիներին՝ գտնելու պաշտամունքի մի վայր և հոգևորական. նույնը նաև Անգլիկանների պարագայում։ Կարելի է ստեղծել նաև զանազան Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիներից կապված տեղական խորհուրդներ՝ փոխադարձ օգնության և գործակցության համար։ Երկրորդ վիճակում օգնություն կարելի է ցույց տալ Արևելյան ուղղափառ խմբերին հոգևոր հովվի կամ նրան փոխարինողի հսկողության տակ հանդիպումներ ունենալու՝ աղոթքի և կրոնական միախառնության համար. նույնը փոխադարձաբար Անգլիկանների պարագայում։ Երրորդ վիճակում ընտանիքների և հոգևոր հովիվների միջոցով կապ հաստատել որևէ հարանվանության պատկանող առանձին անձանց հետ։

Նկատի առնվեց նաև այն հանգամանքը, որ երկու կողմերի ի հաղորդության չլինելու պատճառով կարող է դժվարություն ստեղծվել հովվական գործակցության ընթացքում։

6. Առաջարկվեց, որ հետապնդողական նպատակով մի հանձնախումբ կապվի՝ փնտրելու համար հնարավորություններ՝

(Ա) միասնական մի աստվածաբանական հանձնաժողով ստեղծելու և քննարկելու դրա իրականացման համար անհրաժեշտ եղող ֆինանսական հնարավորությունները, ինչպես նաև որոշելու այդ հանձնաժողովի նպատակներն ու կարևոր խնդիրները։

(Բ) Որոշելու միջոցներ, որոնցով կարելի լինի աստվածաբանական խոսակցություններ նախապատրաստել տարբեր աստիճանների վրա ու փոքր խմբերով, շրջանային հանդիպումներով։

7. Առաջարկվեց գիտնականների մի խմբի խնդրել, որ պատրաստեն Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիների, ինչպես նաև Անգլիկան տարբեր Եկեղեցիների հրատարակությանց մասին մի հատուկ մատենագիտություն։

8. Ժողովը նաև անդրադարձավ հատուկ մի գրասենյակ և որոշ դրամագլուխ ունենալու

ուն անհրաժեշտությանը, որպեսզի վերոհիշյալ առաջարկությունները կարելի լինի իրագործել։

Հանդիպման ավարտին հավաքի մասնակիցները մեկնեցին Քենթերբերի՝ ներկա լինելու երեկոյան ժամերգությանը, որտեղ Քենթերբերի Արքեպիսկոպոսը հանդես եկավ բարիգալության խոսքով։ Ապա Անգլիկան և Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիների ներկայացուցիչները հրավիրվեցին Նորին Գերաշնորհություն Քենթերբերի Արքեպիսկոպոսի բնակարանը՝ ընթրիքի։

Վերջին օրը ժողովը սկսվեց Ս. Ալբանսի տաճարում՝ անգլիացի համանուն առաջին քրիստոնյա նահատակի խորանի առջև, Արևելյան ուղղափառ Եկեղեցիների միատեղ մատուցած պատարագով։

Ժողովի ավարտին պատգամավորները համատեղ խմբագրեցին մի նամակ՝ ուղղյալ մասնակից Եկեղեցիների պետերին։ Նամակում ասվում է.

«Աշխարհի քրիստոնյա Եկեղեցիները հատուկ հովվական պատասխանատվություն ունեն փոքրաթիվ քրիստոնյա համայնքների գործունեության տևականացման համար Թուրքիայի այն մասերում, ուր Աստված ներանց տեղադրել էր վաղ ժամանակներից»։

Իբրև մաս և բաժին այդ պատասխանատվության, ժողովը առաջարկում է հետևյալները՝

ա. Քաջալերել այդ քրիստոնյա Եկեղեցիներին տրվող այցելությունները համայն քրիստոնյա Եկեղեցիների ներկայացուցիչների կողմից։

բ. Պատրաստել և տարածել հանրամատչելի մի գրքույկ՝ քրիստոնյա աշխարհին ծանոթացնելու համար այդ Եկեղեցիների պատմությունն ու ներկա վիճակը։

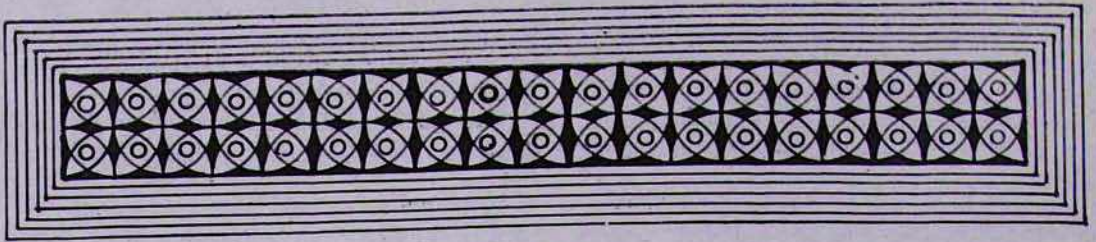
գ. Պատրաստել և տարածել լսողա-տեսողական նյութեր այդ Եկեղեցիների մասին։

դ. Բժախնդրությամբ պատրաստել տվյալներ այդ Եկեղեցիների մասին և հրատարակել դրանք եկեղեցական հրատարակչությունների կողմից։

ե. Տևաբար աղոթել այդ Եկեղեցիների համար՝ դրանով ամրացնելու համար քրիստոնեական միասնականությունը նրանց հետ։

ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶԱՊԱԼՅԱՆ





ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍՍՀՄ-Ի ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ

ՍՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի ղեկավարների բարձր մակարդակի հանդիպման առիթով, այդ երկրների Եկեղեցիների կրոնական գործիչների հանդիպում տեղի ունեցավ Շվեյցարիայի Ժնև քաղաքում:

Սովետական Միության կրոնական գործիչների պատգամավորությունը ուներ հետևյալ կազմը. Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու կողմից՝ միտրոպոլիտ ֆիլարետը իր շքախմբով, Հայ Առաքելական Եկեղեցու կողմից՝ Մայր Աթոռի միաբան Ս. Ասողիկ աբեղա Արիստակեսյանը, Ավետարանական-մկրտչական Եկեղեցու կողմից՝ դոկ. Ալեքսեյ Բիչկովը և Ալեքսեյ Ստոխանը:

ԱՄՆ-ի կրոնական գործիչների պատվիրակությունն ամբողջությամբ կազմված էր բողոքական Եկեղեցու ստորաբաժանումներից՝ ղեկավարությամբ դոկ. Արի Բրաուների:

Եկեղեցական գործիչների հանդիպումը տեղի ունեցավ սույն թվականի նոյեմբերի 16—21-ը, ԵՀԽ-ի անմիջական հովանավորության և ղեկավարության ներքո: Հանդիպման օրակարգն էր՝

ա. Էկումենիկ աղոթքներով աջակցել երկու երկրների ղեկավարների բարձր մակարդակի հանդիպմանը:

բ. Եկեղեցու ձայնը հասանելի դարձնել երկու տերությունների բարձր ղեկավար մարմիններին.

գ. Խմբագրել և հրապարակել համատեղ հայտարարություն՝ բարձր հանդիպման կապակցությամբ.

դ. Խմբագրել և առաքել նամակներ երկու տերությունների ղեկավարներին.

ե. ԵՀԽ-ի միջոցով լսելի դարձնել ՍՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի կրոնական գործիչների աջակցությունը այդ հանդիպման առիթով.

վ. Կազմակերպել Լկումենիկ աղոթքներ տեղի կրոնական համայնքների հետ.

է. Կազմակերպել մամուլի ասուլիս:

Համատեղ աշխատանքի ընթացքում կատարվեցին օրակարգի բոլոր կետերը: Հանուն ԵՀԽ-ի բազմիցս հանդես եկավ նախագահ դոկ. Էմիլիո Կաստրոն և իր գոհունակությունը հայտնեց հանդիպման մասնակիցներին՝ նաև ծրագրի իրագործման համար: Հանդիպման մասնակիցները իրենց աշխատանքները ավարտեցին խաղաղության և համագործակցության կոչ անելով երկու տերությունների ժողովուրդներին, ինչպես նաև համայն մարդկությանը:

Այս հանդիպման առիթով Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ս. Տ. Վապգեն Ա-ն հետևյալ հեռագիրն էր հղել հանդիպման մասնակիցներին.

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕՇՈՒԹՅՈՒՆ

Տ. Տ. ՎԱՉԳԵՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՈՒՂԵՐՁԸ

Այս պատմական պահին, երբ Ժնևում գերագույն մակարդակով հանդիպում են ՍՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի բարձր ղեկավարները՝ օրակարգում ունենալով ողջ մարդկությանը հույզող՝ աշխարհում խաղաղության պահպանման և վիճաբանության հարցերը, Մենք, որպես առաջին ծառան Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու, Մեր աղոթքը միացնում ենք մեր քույր Եկեղեցիների աղոթքին և կոչ անում, որ Ժնևում անցկացվող բանակցությունները բարեհաջող ավարտ ունենան, ամուր հիմք դրվի այնպիսի համաձայնության, որ կապահովի մեծ և փոքր տերու-



Մի պահ Էկումենիկ աղոթքից ժնկի Ս. Պետրոս տաճարում

թյունների համագործակցությունը և կկանխորոշի ամբողջական գինաթափման աստիճանական ավարտը, մանավանդ կարգելի ատոմական զենքի կիրառումը երկրի վրա և տիեզերքում. սա նաև պարտադիր պահանջն էր ՄԱԿ-ի 40 տարի առաջ Մանհեյմիցիսկոյում ստորագրված փաստաթղթի, որի մեջ հանդիսավորապես ասվում է:

«Պարտավորվում ենք բարի կամք ցուցաբերել, ապրել խաղաղությամբ՝ իրար նկատմամբ բարիդրացիական ոգով, միավորել մեր ջանքերը, որպեսզի ժողովուրդների միջև խաղաղություն և անվտանգություն պահպանենք»:

Ահա այն իրավական և բարոյական սկզբունքները, որոնցով մեր օրերում պետք է

առաջնորդվեն պետությունների պատասխանատու ղեկավարները:

Ասոված խաղաղության Ասոված է, և հակառակ կանգնել պատերազմին՝ նշանակում է հնազանդվել Աստուծո կամքին:

Խաղաղություն բոլորիդ. ամեն:

ՎԱԶԳԵՆ Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

14 նոյեմբերի 1985 թ.

Հանդիպման մասնակիցները հանդես եկան հանուն խաղաղության և գինաթափման համատեղ հայտարարությամբ:





ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱԾԽԱՐՀԱՅԻՆ
ԽՈՐՀՐԴԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻ ԲԱՑ
ՆԱՄԱԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ՌԵՑԳԱՆԻՆ ԵՎ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ԳՈՐԲԱՉՈՎԻՆ

Ձերդ Գերազանցություններ,

Թույլ տվեք ազատություն ստանալ այս բաց նամակով դիմելու Ձերդ Գերազանցություններին՝ նոյեմբերի 19-ին և 20-ին ժննդում Ձեր պատմական հանդիպման առիթով: Քաղաքական առաջնորդների ոչ մի գազաթ երբեք առաջ չի բերել այսքան մեծ ակնկալություն և հետաքրքրություն համաշխարհային հասարակության մեջ: Երկու ամենահզոր ժողովուրդների ղեկավարների միջև երբեք հանդիպում տեղի չի ունեցել համաշխարհային պատմության այսքան վճռորոշ պահին: Մեր ժամանակների մարդու գերագույն դժվարությունը, որ արտահայտվում է մարդկության կենդանի մնալու նկատմամբ խիստ անհանգստությամբ, և հսկայական ուժն ու պատասխանատվությունը, որ ունեն Ձեր երկու ժողովուրդները, այս առիթը դարձնում են եզակի:

Որպես Եկեղեցիների Խորհուրդ, որ իր համակարգում ունի ավելի քան 400 միլիոն մարդ, որոնք ապրում են Արևելքում և Արևմուտքում, Հյուսիսում և Հարավում, մենք հաղորդակից ենք լինում աշխարհի զանազան մասերի վտանգավոր իրավիճակներին և միջազգային հարաբերությունների լարվածությանը ընդհանրապես: Մենք բաժանում ենք տանջանքը միլիոնների, որոնք տառապում են անարդարության, պատերազմի և ռազմական սպառնալիքի պատճառով: Որպես մի կապակերպություն, որի հիմքը Աստուծո նկատմամբ հավատն է, մենք կարևոր ենք համարում այն խորունկ բարոյական և բարոյակրթական նկատառումները, որոնք պետք է գերիշխեն՝ քննարկելու ժամանակ իրերի ներկա վիճակը, որ սպառնում է վտանգել արարչագործությունը ինքնին: Այդպիսի լայնորեն տարածում գտած նկատառումներից ելնելով է, որ մենք հիշեցնում ենք Ձեզ այն պարտավորությունները, որ Ձերդ Գերազանցությունները ունեք ոչ միայն Ձեր երկու երկրների ժողովուրդների, այլ նաև ողջ

աշխարհի նկատմամբ: Մենք՝ առաջարկել ենք աշխարհի բոլոր ծագերում գտնվող մեր եկեղեցիներին, որ հիշեն հանդիպումը իրենց աղոթքներում:

Մենք խորապես հավատում ենք, որ այժմ Ձեր Գերազանցությունները կարող եք որոշակի քայլեր առնել դեպի խաղաղություն: Ձեր երկրների միջև փոխհարաբերությունների բնույթը այնքան խորունկ ներգործություն ունի ամբողջ աշխարհում, որ Ձեր հարաբերությունների մեջ որևէ առաջընթաց ողջունելի ազդեցություն պիտի ունենա բազում իրավիճակների վրա: Մենք այստեղ մեկ օրինակ կմատնանշենք, այն է՝ Միջին Արևելքը: Կան նաև ուրիշ շատ կարևոր տեղեր: Սակայն այսօր, դժբախտաբար, բավաթիվ կարգացող շրջաններում խեղաթյուրվում ու ջլատվում են արդարության և ինքնավարության իսկական ջանքեր, և շատ ժողովուրդների ինքնուրույնությունն ու անկախությունը ոտնահարվում է ներկա միջազգային հարաբերությունների պատճառով: Ձեր երկրների միջև նույնիսկ մի փոքր հասկացողություն, կարող է երկար ճանապարհ անցնել՝ լարվածության թուլացման և արդարության ու խաղաղության ի նպաստ պայմաններ ստեղծելու համար: Հնարավոր չէ՞ վերջ դնել ռազմական իրադրության լեզվին և սառը պատերազմի ոճին ու արտահայտություններին:

Ձեր հանդիպումը տեղի է ունենում ՄԱԿ-ի քառասնամյակի օրերին, որի հիմնադրումով հույս էր հայտնվում, որ վերջ պիտի գտնեն ռազմական դաշնակցությունները, ազդեցության ոլորտների և ուժերի գերակշռության մրցավազքը: Շատ բնական է, որ բոլորս հիշենք, թե աշխարհը որքան է անհաս մնացել ոչ միայն իդեալներին, այլև մեծ ազդությունների կողմից իրականացված առաջադրանքներին:

Համաշխարհային հասարակությունը իր ուշադրությունը պիտի կենտրոնացնի հատկապես այն բանի վրա, թե Գագաթի հանդիպման ժամանակ ինչպես պիտի քննարկվի սպառազինությունների մրցավազքը, մասնավորապես ատոմական սպառազինությունների մրցավազքը: Միացյալ Նահանգների պատրաստակամությունը՝ շարունակելու բանակցությունները ատոմական զենքերի մասին, գնահատելի է: Վստահություն ներշնչելու համար միլիոններին, որոնք ծարավի են խաղաղության հուսադրող մի ժեստի, այս մակարդակում անհրաժեշտ է, որ Ձեր երկրների միջև սկսվենքային մի համաձայնություն գոյանա՝ հիմնված համապարփակ ստուգմամբ-արգելող մի պայմանագրի վրա: Այս կապակցությամբ մենք ողջունում ենք միակողմանի մորատորիումը Սովետական Միության կողմից և հույս ենք հայտնում, որ այն կերկարաձգվի ՍՍՀՄ-ի կողմից և կփոխադարձվի Միացյալ Նահանգներից այնպես, որ ստուգմամբ-արգելող պայմանագրի մասին բանակցությունները ավարտի կհասնեն:

Մենք խորապես մտահոգ ենք նաև արտաքին մթնոլորտի ռազմականացման աճող վտանգով, որը թերևս աշխարհը կհասցնի ծայրակետին՝ ամենահեռու գնացող ռազմական նախօրեին, ատոմական ժամանակների սկզբից ի վեր: Սպառազինությունների պատմությունից հայտնի է, որ նոր մրցավազքից խուսափելու միակ միջոցն է՝ կանխել դրա սկսվելուց: Մի անգամ որ մրցավազքը սկսում է, համաձայնությունը դառնում է ավելի դժվար, և հաղթողը վայելում է հաղթանակի միայն մի քանի անապահով վայրկյաններ՝ նախքան մյուս կողմը առաջ կանցնի: Ուստի մենք լրջորեն հույս ենք տածում, որ Գագաթի քննարկումները կառաջնորդեն դեպի զենքերի արգելում՝ արտաքին մթնոլորտի նոր բեմում:

Դուք կարող եք համոզված լինել, որ միլիոնավոր մարդիկ պիտի պաշտպանեն յուրաքանչյուր քայլ, որ դուք կանեք դեպի խաղաղություն: Հույս ենք



ՎԵՐՋԵՐՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ ՍՏԱՅՎԵՑ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԴԴՐՈՑԻ ԱՆՀԱՅՏ ՆԿԱՐԶԻ ԱՅՍ ԳՈՐԾԸ
(227×170 սմ)

հայտնում, որ Ձեր հանդիպումը կառաջնորդի դեպի մի նոր շրջան, որ պիտի հատկանշվի Ձեր ժողովուրդների միջև բարեկամվող հարաբերություններով և համագործակցության ոգիով այնպես, որ Ձերո Գերազանցությունները միասին ներդրում պիտի ունենաք աշխարհում արդարության և խաղաղության գործում:

Մենք աղոթում ենք, որ Աստված առաջնորդ լինի մտածումներին:

ԷՄԻԼԻՈ ԿԱՍՏՐՈ

20 հոկտեմբերի 1985 թ.



ԹԵՄԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

Կ. ՊՈԼՍԻ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ Տ. ԾՆՈՐՀՔ
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՆԵՐՔԻՆ ԳԱՎԱՌՆԵՐ

Թուրքիայի հայոց Պատրիարքի հանգամանքով, Ամենապատիվ Տ. Ընտրիք արքեպիսկոպոս Գալուստյանը երկու անգամ՝ 1969 և 1977 թվականներին, հովվապետական այցելություններ է տվել Թուրքիայի ներքին գավառների մեջ գրված իր հոտին: Այնուհետև քաղաքական անբարենպաստ պայմանների հետևանքով հովվապետական այցելություններն ընդհատվել են:

Սակայն բարեղեպ գուգադիպությամբ «Ազեոլ Թուր» ճամփորդական կազմակերպությունը ծրագրել էր տուրիստական շրջագայություն կատարել երկրի կենտրոնական, արևելյան և սևծովյան շրջաններ: Առիթից օգտվելով, Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարքը մաս կազմեց այդ շրջագայությանը:

Սույն թվականի օգոստոսի 26-ին, երկուշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 8.30-ին, իրեն ուղեկից ունենալով Պատրիարքարանի դիվանապետ Տ. Մեսրոպ վարդապետ Մուշաֆյանը, Մայր եկեղեցու հոգևոր հովիվ Տ. Մյուռն քահանա Ավապյանը և դոկտ. Կարապետ Արմանը՝ որպես անձնական խորհրդական, Սրբազան Պատրիարք Հայրը փոքրիկ ավտոբուսով դուրս եկավ հովվապետական շրջագայության: Իսկ «Ազեոլ Թուր» ճամփորդական կազմակերպությունը երկու մեծ ավտոբուս էր հատկացրել 90 հոգուց բաղկացած հայ ճամփորդներին:

Անցնելով Իսմիր (նախկին Նիկողիմիա), Ատաբազար, Պոլու, Անկարա և Քըրջեհիր քաղաքները, գիշերվա ժամը 22.30-ին խումբը հասավ Կեսարիա, որտեղ պատրիարքական պատվիրակությանը դիմավորեց տեղի հայոց հոգևոր հովիվ Տ. Վարազ քահանա Պելեքյանը:

Օգոստոսի 27-ին, երեքշաբթի օրը, Կեսարիայի հայոց Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում ս. պատարագ մատուցեց և քարոզեց Սրբազան Պատրիարք Հայրը՝ իրեն առընթերակա ունենալով երկու քահանա հայրեր:

Ս. պատարագին ներկա էին հոգևոր դասը, տեղի հայությունը և ճամփորդները: Երգեցիկ խումբը, որ կազմված էր արարողությանը ներկա հավատացյալ ժողովրդից, ղեկավարում էր Տ. Մեսրոպ վարդապետ Մուշաֆյանը:

Հավարտ պատարագի տված իր քարոզի մեջ Սրբազան Պատրիարք Հայ-

րը շեշտեց այն կարևոր դերը, որ կատարում է Կեսարիայի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին, քանի որ մերձակա շրջաններում բնակվող բոլոր հայերը կապված են այս եկեղեցուն՝ հայկական այլ եկեղեցի չլինելու պատճառով:

Սրբազան Պատրիարք Հայրը, ողջ հոգևոր դասի հետ միասին, այցելեց տեղի հայոց գերեզմանատուն և մասնավոր հոգեհանգիստ կատարեց:



Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Ս. Շնորհք Պատրիարք Գալուստյան

Օգոստոսի 28-ին, չորեքշաբթի օրը, ճամփորդական խումբը այցելեց Հարբուժ (Խարբերդ):

Օգոստոսի 29-ին, հինգշաբթի օրը, առավոտյան, Երազդի սուրիանիների եկեղեցում ս. պատարագ մատուցեց և քարոզեց Ամենապատիվ Սրբազան Հայրը: Ներկա էին տեղի հայ ընտանիքների անդամները:

Հավարտ ս. պատարագի տեղի գերեզմանատանը կատարվեց հոգեհանգիստ՝ «վասն համօրեն ննջեցելոց»:

Նույն օրը, ժամը 10.30-ին, Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով

այցելեց Մալաթիա և տեղի հայոց գերեզմանատանը կատարեց հոգեհանգիստ՝ տեղում հայկական եկեղեցի չլինելու պատճառով:

Օգոստոսի 30-ին, ուրբաթ օրը, Ամենապատիվ Սրբազան Հայրը իր շքախմբով այցելեց Դիարբեքիր և այցելություններ տվեց տեղի բարձրաստիճան ղեկավար անձանց:

Այնուհետև այցելեց տեղի հայոց գերեզմանատուն և Ս. Կիրակոս եկեղեցի, որը խիստ անխնամ վիճակում է գտնվում և կարիք ունի վերանորոգման:

Օգոստոսի 31-ին, շաբաթ օրը, առավոտյան ժամը 10-ին, Ամենապատիվ Սրբազան Հայրը իր շքախմբով այցելեց Տերիք գյուղաքաղաք, որտեղ կա հայ համայնք և հայկական եկեղեցի, որը տեղական թերթերում թյուրիմացաբար ներկայացված է իբրև սուրիանիների եկեղեցի, որ կոչվում է Ս. Գևորգ:

Ամենապատիվ Սրբազան Հայրը, իր շքախմբի հետ միասին, «Հրաշափառ»-ով մուտք գործեց եկեղեցի, և կարճ ժամերգությունից հետո ս. պատարագ մատուցեց Տ. Մյուռոն քահանա Ավապյանը, որից հետո Սրբազան Պատրիարք Հայրը հավուր պատշաճի քարով խոսեց:

Նույն օրը, կեսօրվա ժամը 14-ին, Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով դուրս եկավ Տերիքից և, անցնելով Մարտին քաղաքը, հասավ նրանից ոչ հեռու գտնվող Տեյրուկաֆարան կոչված սուրիանիների հնադարյան հռչակավոր վանք: Այստեղ Սրբազան Պատրիարքին դիմավորեց վանքի ողջ բնակչությունը՝ վանականներով և ժառանգավոր դպիրներով: Կատարվեցին ասորական և հայկական երգեցողություններ և աղոթքներ:

Այնուհետև Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը ներկաներին ուղղեց իր հայրական խոսքը՝ հայտնելով իր շնորհակալություններն ու օրհնությունները այս խանդավառ ընդունելության համար՝ շեշտելով երկու՝ հայ և սուրիանի եկեղեցիների դարավոր եղբայրությունը և դավանակցությունը:

Նույն օրը, ժամը 19.30-ին, Ամենապատիվ Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր շքախմբով ուղևորվեց Մար Կապրիել ասորական վանք:

Շուրջ կես ժամ տևող սրտագին հյուրասիրությունից հետո, Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով վերադարձավ Դիարբեքիր:

Սեպտեմբերի 1-ին, կիրակի օրը, Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը տեղի հայոց Ս. Կիրակոս եկեղեցում ս. պատարագ մատուցեց, որից հետո բոլոր ներկաները մոտեցան պատարագիչ Սրբազան Հորը և ստացան Ս. Հաղորդություն:

Նույն օրը, կեսօրից հետո, Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով ուղևորվեց Վան՝ անցնելով Սիլուան, Բիթլիս, Դատվան, Կեսաշ և Արտամետ քաղաքները, ու տեղ հասավ երեկոյան ժամը 22-ին և իջևանեց «Ուրարտու» հյուրանոցում:

Սեպտեմբերի 2-ին, երկուշաբթի օրը, առավոտյան, Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը, ուղեկցությամբ Տ. Մեսրոպ վարդապետ Մուրաֆյանի և դոկտ. Կարապետ Արմանի, քաղաքավարական այցելություն տվեց Վանի նահանգապետին:

Ապա փոքր խմբով այցելեց Վարագա վանք: Ժամանակին այստեղ եղել է ծաղկյալ վանական կյանք՝ իր յոթ եկեղեցիներով. Ս. Աստվածածին, Ս. Գեվորգ, Ս. Նշան, Ս. Խաչ, Ս. Սիոն, Ս. Հովհաննես և Ս. Սոփիա: Այժմ նշված եկեղեցիները մասամբ կամ ամբողջապես ավերակ վիճակում են:

Սեպտեմբերի 3-ին, երեքշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 9.30-ին, Ամենապատիվ Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր շքախմբով, երեքուկեսժամյա նավարկությունից հետո, այցելեց Կտուց կղզի, որտեղ այցելուների սուջն իր վե-

հույսամբ պարզվեց գրեթե անաղարտ մնացած սպիտակ գմբեթով Ս. Կարապետ եկեղեցին:

Այնուհետև խումբը նույն նավով այցելեց Վանա ծովի հարավային մասում գտնվող Առտեր կղզի, որի բլրի գագաթին դեռևս պահպանվում է անշուք և շատ փոքր մի մատուռ՝ կառուցված բնական անտաշ քարերով:

Ժամը 17.30-ին Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով այցելեց Աղթամար կղզի, որը նշանավոր է իր հռչակավոր Ս. Խաչ տաճարով:

Արևն արդեն վաղուց մայր էր մտել, երբ Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով վերադարձավ Վան՝ օրվա շրջագայությունից ստացած անմոռանալի տպավորություններով լի հոգով:

Սեպտեմբերի 4-ին, չորեքշաբթի օրը, վաղ առավոտյան, Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով եղավ Արճեշում: Այնտեղ թեթևակի նախաճաշելուց հետո, խումբը շարունակեց իր ուղերթը դեպի Կարս և, տեղի Առաքելոց եկեղեցին դիտելուց հետո, կեսգիշերին, հասավ Էրզրում:

Սեպտեմբերի 5-ին, հինգշաբթի օրը, երեկոյան, պետական մարմինների խոչընդոտներն ու արգելքները հարթելուց հետո, Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով այցելեց պատմական Անիի ավերակներ՝ Ս. Փրկիչ, Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ և այլ եկեղեցիներ: Խմբի վրա ամենամեծ տպավորությունը թողեց Անիի Մայր տաճարը:

Արդեն ուշ երեկո էր, երբ Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրն ու իր շքախմբի անդամները հրաժեշտ տվեցին Անիին՝ իրենց հիշողության մեջ անջնջելիորեն դաշված տանելով նրա պատկերը և անցյալի անմոռանալի փառքը:

Սեպտեմբերի 6-ին, ուրբաթ օրը, վերադարձի ճանապարհին, Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր ուղեկիցներով եղավ Էրզրումում և ապա ուղղություն վերցրեց դեպի Տրապիզոն: Ճանապարհին եղավ հայկական և հունական պատմական վանքերում ու եկեղեցիներում և, քսանչորսժամյա ճամփորդությունից հետո, իջևանեց Սամսոնում:

Սեպտեմբերի 7-ին, շաբաթ օրը, դուրս գալով Սամսոնից, Սրբազան Պատրիարք Հայրը իր շքախմբով ապահովաբար հասավ Հայոց Պատրիարքարան:

ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄՈՒՄ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝ ՆՎԻՐՎԱԾ
ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ԵՎ ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ
ՀԱՅՈՑ ՄԻԱՅՑԱԼ ԹԵՄԵՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ
ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ Տ. ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՄԱՐՏԻԿՅԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՐՈՒԹՅԱՆ 25-ԱՄՅԱԿԻՆ

վորությամբ և շուքով տոնելու նշված հոբելյանը: Թեմական խորհուրդը որոշեց նաև, որ սույն հոբելյանը, բացի Բուխարեստից, նշվի նաև Կոնստանցա և Սուչավա քաղաքներում՝ ընդառաջելով տեղի հայ հավատացյալ ժողովրդի ցանկությանը:

Կոնստանցայում

Իբրև կատարումն այս որոշման, սույն թվականի հունիսի 28-ին Կոնստանցայի հայոց եկեղեցում տեղի ունեցավ հանդիսավոր ս. պատարագ: Պատարագիչն էր Տ. Կոմիտաս արքեպ Վովանյանը:

Ռումինիայի հայոց թեմական խորհուրդը, ստանալով Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի օրհնության և գնահատանքի սըրբատառ կոնդակը, առաջնորդ Տ. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիկյանի առաջնորդական պաշտոնավարության 25-ամյակի առթիվ, իր արտակարգ ժողովում կազմեց մի հատուկ հանձնախումբ՝ առավել հանդիսա-



Գերաշնորհ Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյան

Եկեղեցու բնից Ս. Ավետիս քահանա Մանդակյանը հանդիսավորապես ընթերցեց Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը, որից հետո պատարագիչ հայր սուրբը խոսեց առաջնորդ սրբազան հոր կյանքի և քսանհինգ տարիների առաջնորդական գործունեության մասին:

Ս. պատարագի ավարտին պատարագիչ սրբազան հայրը խոսեց սրտաբուխ մի քառույ:

Այնուհետև ներկաներից շատերը հոգեբուխ մաղթանքներ ուղղեցին հորեկար սըրբազանին:

Ապա Կոնստանդայի հայ համայնքը, ի պատիվ առաջնորդ սրբազան հոր, «Չինա» ճաշարանում տվեց ճաշկերույթ, որին ներկա էին նաև մյուս քաղաքների պատգամավորները, ներկայացուցիչները և այլ հյուրեր:

Սուչավայում

Օգոստոսի 18-ին, Սուչավայի Հաճոյակատար Ս. Աստվածածին վանքի ուխտի օրը, տեղի հայոց եկեղեցում ս. պատարագ մատուցեց առաջնորդ սրբազան հայրը:

Ս. պատարագին ներկա էին ինչպես տե-

ղի, այնպես էլ Ռումինիայի տարբեր քաղաքներից ու այլ երկրներից ժամանած հայ և օտարալզի հավատացյալների բազմություն: Պատարագի երգեցողությունը կատարեց Կոնստանդայի հայոց եկեղեցու երգչախումբը՝ ղեկավարությամբ հոգևոր հովիվ Ս. Կոմիտաս արքեպիսկոպոսի:

Ս. պատարագի ընթացքում հանդիսավորությամբ ընթերցվեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը:

Ապա վանքի բակում տեղի ունեցավ սիրո ճաշ՝ ի պատիվ առաջնորդ սրբազան հոր առաջնորդական պաշտոնավարության 25-ամյակի:

Բուխարեստում

Օգոստոսի 25-ին Բուխարեստի հայոց Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցում, ի ներկայության ռումին կառավարության, կրոնից նախարարության ներկայացուցիչների, հյուրերի և հավատացյալների հոծ բազմության, ս. պատարագ մատուցեց հոգեշնորհ Ս. Ջարեհ ծայրագույն վարդապետ Պարոնյանը:

Եկեղեցու բնից Սուչավայի հայոց հոգեվոր հովիվ Ս. Արամայիս վարդապետ Երևանյանը ընթերցեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը, որից հետո պատարագիչ հայր սուրբը խոսեց Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանի առաջնորդական գործունեության 25 տարիների մասին:

Ս. պատարագին իրենց մասնակցությունը բերեցին ռումին օպերայի մեներգիչներ Է. Թումաճանյանը և Դավիթ Հովհաննիսյանը: Իսկ եկեղեցու երգչախումբը, վաստակավոր խմբավար Կ. Հարությունյանի ղեկավարությամբ, պատարագից հետո ցուցադրեց արտակարգ մի նվագահանդես, որին նույնպես իրենց մասնակցությունը բերեցին նշված մեներգիչները:

Հավարտ ս. պատարագի առաջնորդարանի ընդունելությանց սրահում, ի ներկայության բարձրաստիճան պաշտոնական անձնավորությունների և բազմաթիվ հավատացյալների, պրոֆ., դոկտ. Գ. Բամպուքճյանը խոսեց առաջնորդ սրբազան հոր վերջին 25 տարիների արդյունավետ գործունեության մասին:

Ապա այս առթիվ տրվեց ճոխ ճաշկերույթ, որին մասնակցեցին ավելի քան 250 անձեր:

Այս ուրախառիթ բոլոր միջոցառումները անմոռանալի պահեր շնորհեցին ռումինահայ գաղութին և էլ ավելի սերտացրին կապը դեպի Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը:

ԼՈՒՐԵՐ ԿՈՆՍՏԱՆՑԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՑ

Կոնստանցա քաղաքը, Բուխարեստից հետո, երկրորդ համայնքն է ռումինահայության, որտեղ բնակվում են շուրջ հազար հայեր: Այս համայնքի կյանքի առաջընթացին իր կարևոր նպաստն է բերում տեղի հայոց հոգևոր հովիվ Տ. Կոմիտաս արքեպիսկոպոսը:

Վերջերս Ռումինիայի և Բուլղարիայի հայոց միացյալ թեմերի թեմակալ առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանի ներկայությամբ կատարվեց տեղի հայոց եկեղեցու ներքին հարկի սրահի բացումը և այն կոչվեց Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան սրահ, որտեղ հայ երկսեռ պատանիներն ու երիտասարդները պիտի հետևեն հայոց լեզվի դասընթացներին:

Այս տարի առաջնորդ սրբապան հայրը բազմաթիվ անգամներ եղավ Կոնստանցայի հայ համայնքում: Այսպես, Վարդանանց տոնի առթիվ սրբապան հայրը քարոզեց տեղի հայոց եկեղեցում մասնավորապես ծանրանալով Վարդանանց տոնի նշանակության և ներկա աշխարհի խաղաղության ու անվտանգության խնդրի վրա:

Իսկ հավարտ ս. պատարագի եկեղեցուն կից սրահում տեղի ունեցավ հանդիսություն, որի ընթացքում կատարվեցին արտասանություններ և երգչախմբի ելույթներ:

Հանդիսության ավարտից հետո տրվեց սիրտ սեղան:

Առաջնորդ սրբապան հոր երկրորդ այցելությունը տեղի ունեցավ Կոնստանցայի թաղական խորհրդի հրավերով՝ նախագահելու ապրիլի 24-ի սգո հանդեսին և բանախոսելու երկու միլիոն հայ անմեղ նահատակների հիշատակին, որոնք զոհ գնացին թուրք կառավարության կողմից կապմակերպված մեր դարի առաջին ցեղասպանությանը:

Սրբապան հոր երրորդ այցելությունը կոնստանցահայությանը տեղի ունեցավ հունիս ամսին, որտեղ նախագահեց թաղական խորհրդի տարեկան հաշվետու ժողովին, որի ընթացքում և կատարվեց թաղական խորհրդի վերընտրություն:

*
*
*

Յաջ քաղաքի հայոց եկեղեցին կառուցվել է 1395 թվականին: Եկեղեցու կառուցման թվականը քաղաքի ամենահին փաստաթուղթն է:

Վերջին երկրաշարժի ժամանակ եկեղեցին խիստ վնասվել էր: Այս առթիվ Ռումինիայի հայոց թեմական խորհուրդը կոչ ուղղեց բո-

լոր համայնքներին, որպեսզի նյութական օժանդակություն ցուցաբերվի և վերանորոգվի պատմական այս հուշարձանը: Ի պատիվ ռումինահայության պետք է ասել, որ սույն կոչը բոլոր համայնքների կողմից ընդունվեց դրականորեն, և շուտով կսկսվեն եկեղեցու նորոգման աշխատանքները:

*
*
*

Վերջերս ռումինահայ գաղութը երկու անդամնալի կորուստ ունեցավ: Կյանքին ընդմիշտ հրաժեշտ տվեցին՝ թեմական խորհրդի անդամ, հայտնի նկարիչ Չիկ Տամատյանը և բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆ. Երվանդ Սերոբյանը: Հանգուցյալ այս երկու նշանավոր անձնավորությունների մարմինները ընդմիշտ իրենց հանգիստը գտան Բուխարեստի հայոց գերեզմանատանը: Այս տխուր առիթներով դամբանական խոսեցին՝ առաջնորդ սրբապան հայրը, թեմական խորհրդի փոխնախագահ, պրոֆ., դոկտ. Գր. Բամպուքճյանը, Տիգրան Տեր-Գրիգորյանը, «Նոր կյանք» թերթի խմբագրության կողմից՝ Անդրանիկ Անտոնյանը, և ռումին արվեստաբաններ ու հայտնի բժիշկ-պրոֆեսորներ:

*
*
*

Անցյալ տարի, առաջնորդ սրբապան հոր ջանքերով, կրկին հայ գաղութին վերադարձվեց «Հայ մշակույթի տան» առաջին հարկը: Հանդիսությունների սրահի նորոգությունից հետո այստեղ փոխադրվեցին եկեղեցական թանգարանի բոլոր իրերը: Պետական համապատասխան մարմինների որոշմամբ մինչև հոկտեմբեր ամիսը ողջ շենքը պետք է վերադարձվի հայ համայնքին:

Վերանորոգվեց նաև առաջնորդարանի շենքը, և թանգարանի նախկին սրահը վերածվեց հանդիսավոր ընդունելությունների սրահի:

ԲՈՒՆԱՐԵՍՏԻ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՍԱՆ
ՁԱՆԳԱԿԱՍԱՆ ԵՎ ՄԱՏՌԱՆ
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄ

Մինչև 1868—1869 թվականները Բուխարեստի հայ համայնքը չուներ իր առանձին գերեզմանատունը: Այս բացը լրացրին Դանիել և Մարգարետա ամուսինները, որոնք այդ թվականներին գնեցին մի հողամաս և նվիրեցին տեղի հայ համայնքին:

Այնուհետև, 1927—1928 թվականներին, Գրիգոր և Մարվինե Մելիք-ձապուրով ամուսինների նվիրատվությամբ կառուցվեց մի

մատուռ, նույն գերեզմանատան տարածքում, և անվանվեց այն Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ։

Ավելի քան հարյուր տարիների ընթացքում բազմաթիվ անգամներ վերանորոգվել

րեհ Պլպուլ Պարոնյանը (1891—1961) և արվեստի, գրականության, գիտության, մամուլի ու մշակույթի բնագավառի բազմաթիվ նշանավոր դեմքեր։



Բուխարեստի հայոց գերեզմանատան մուտքը

և բարեկարգվել է հայոց գերեզմանատունը։ Մի քանի անգամներ վերանորոգվել է նաև Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ մատուռը։ Թեմակալ առաջնորդ գերաշնորհ Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանի թելադրանքով հին պանգակատան ոճը փոխարինվել է հայկական ոճով՝ ըստ հայտնի նկարիչ Զիկ Տամատյանի։

Բուխարեստի հայոց գերեզմանատանը թաղված են այնպիսի նշանավոր դեմքեր, ինչպիսիք են հոգեկույս առաջնորդ Հուսիկ արքեպիսկոպոս Զոհրապյանը (1871—1942), որը եղել է ժամանակակիցը և ճեմարանական դասընկերը Կոմիտաս Վարդապետի, Գևորգ Զ և Խորեն Ա Մուրադբեկյան կաթողիկոսների։ Այստեղ են թաղված նաև՝ իրավաբաններ Գրիգոր Պլյուլյանը, Յոան Պապիկը, բանասեր Հ. ձ. Սիրունին (1890—1973), պրոֆ. Վլադ Բընդցեանուն (1900—1963), բանաստեղծ Եղվարդ Գուլանձյանը (1880—1957), մանկավարժ Զա-

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՕԾՄԱՆ 70-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

1911 թվականին Բուխարեստի հայոց նախկին եկեղեցու հիմքի վրա կառուցվեց Ս. Հրեշտակապետաց առաջնորդանիստ եկեղեցին, որը օծվեց Ղևոնդ արքեպիսկոպոս Դուրյանի կողմից 1915 թվականին։

Վերջին 25 տարիների ընթացքում թեմակալ առաջնորդ Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոսի ջանքերով և եկեղեցական պատասխանատու մարմինների աջակցությամբ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին ենթարկվել է ներքին և արտաքին մասերի վերաշինության և որմնանկարների ու յուղանկարների վազման։

Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցու օծման 70-ամյակի առիթով խորին երախտագիտություն այն անձանց հիշատակելի անվանը, որոնց ջանքերով ստեղծվել, պարգացել ու ծաղկում է ապրում եկեղեցին։

«Յիշատակն արդարոց օրինութեամբ եղիցի»։

ԲՈՒՂԱՐԱՀԱՅ ԹԵՄՈՒՄ

Այս տարի լրացավ Ռուսինիայի և Բուլղարիայի հայոց միացյալ թեմերի թեմակալ առաջնորդ գերաշնորհ Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանի առաջնորդական պաշտոնավարության 25-ամյակը:

Այս առթիվ բուլղարահայ թեմական խորհուրդը սեպտեմբերի 6-ին «Սոֆիա» հյուրանոցի ճաշարահում պաշտոնական ճաշկերույթ տվեց, որին ներկա էին թեմական խորհրդի անդամները, եկեղեցական վարչությունների ատենապետները, բուլղարահայ թեմի հոգևոր դասը և «Երևան» Մշակութային Միության նախագահ պրն. Տիրան Բարիքյանը:

Սույն հանդիսավոր միջոցառմանը ներկա էին նաև Բուլղար Օրթոդոքս Եկեղեցու Ս. Սինոդի գլխավոր քարտուղար Կելասի Եպիսկոպոսը, Բուլղարիայի արտաքին գործերի մինիստրությանն առընթեր կրոնական գործերի ներկայացուցիչ պրն. Թոդոր Աբաջիևը և ջատ ուրիշներ:

Ճաշկերույթի սկզբին թեմական խորհրդի ատենապետ պրն. Կարո Տեր-Մեսրոպյանն իր բացման խոսքում բնութագրեց առաջնորդ սրբազան հոր կյանքի ուղին և եկեղեցասեր ու ժողովրդասեր ծառայությունը:

Այնուհետև Բուլղար Օրթոդոքս քույր Եկեղեցու պետ Նորին Սրբություն Մաքսիմ Պատրիարքի և Ս. Սինոդի անունից առաջնորդ սրբազան հորն ուղղված շնորհավորական սրտագին խոսք ասաց Կելասի Եպիսկոպոսը՝ վեր հանելով Տիրայր արքեպիսկոպոսի խաղաղասիրական և ժողովուրդների միջև համերաշխությունն ամրապնդելու շնորհակալ ջանքերը: Քույր Եկեղեցու հարգելի սրբազան հայրն իր խոսքի մեջ ընդգծեց մի քանի պատմական փաստեր, որոնք ցույց են տալիս երկու քույր եկեղեցիների դարավոր եղբայրական, քրիստոնեական սերտ համագործակցությունը:

Բուլղարիայի կրոնական գործերի ներկայացուցիչ պրն. Թոդոր Աբաջիևն իր հակիրճ խոսքում վեր հանեց Տիրայր արքեպիսկոպոսի առաջնորդական պաշտոնավարության քսանհինգ տարիների խաղաղասիրական և ժողովուրդների միջև բարեկամության համադրոճադրած ջանքերը:

Ճաշկերույթի ավարտին շնորհակալական խոսքով հանդես եկավ գերաշնորհ Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանը, ուն իր խոսքի մեջ հատկապես շեշտեց ան մասին, որ ինքը Վիտոլի փեշեր է եկել Արաղատի ստորոտից և առաջին իսկ օրից պագել եղբայրական բուլղար ժողովրդի անկեղծ ու

մարդասիրական վերաբերմունքը դեպի տարագիր հայ ժողովուրդը: Բուլղարիան այն երկիրն է, որտեղ հայերը անկաշկանդորեն և ազատ կերպով դավանում են իրենց քրիստոնեական հավատքը և հաստատակամորեն պահպանում իրենց ազգային դեմքը:

Ճաշկերույթն ավարտվեց առաջնորդ սրբազան հոր գոհաբանական աղոթքով:

ՇՈՒՄԵՆԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ
ԵԿԵՂԵՑՈՒ 150-ԱՄՅԱԿԸ

1985 թվականի հունիսի 30-ը հիշարժան օր դարձավ Բուլղարիայի Շումեն քաղաքի փոքրաթիվ հայ համայնքի համար: Այդ օրը տեղի հայությունը մեծ շուքով տոնեց իրենց Ս. Աստվածածին եկեղեցու կառուցման 150-ամյակը:

Սույն տոնակատարությանը Բուխարեստից մասնավորապես հրավիրված էր Ռուսինիայի և Բուլղարիայի հայոց միացյալ թեմերի թեմակալ առաջնորդ գերաշնորհ Ս. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանը՝ գլխավորելու համար օրվա բացառիկ տոնավաճառը:

Ս. Աստվածածին եկեղեցում, օրվա տոնի առթիվ, ս. պատարագ մատուցեց առաջնորդ սրբազան հայրը և այնուհետև հայրենաշունչ մի քարոզով դիմեց ներկա հավատացյալ հայությանը՝ շեշտելով Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու անժխտելի դերը սփյուռքի հայապահպանության, ինչպես նաև մեր լեզվի և հոգևոր ու մտավոր արժեքների պահպանության գործում:

Ս. պատարագի հոգեմամլ արարողությանը իր սրտագին մասնակցությունը բերեց Պուրկաչի հայոց եկեղեցու դպրաց դասը:

Եկեղեցական վարչության հրավերով 150-ամյա այս տոնակատարությանը հյուրաբար ներկա էին բուլղարահայ թեմական խորհրդի անդամները և Բուլղարիայի հայոց եկեղեցիների եկեղեցական վարչության ատենապետները:

Եկեղեցական վարչության ատենապետ պրն. Խաչատուր Խաչատրյանը ներկաներին համառոտակի ներկայացրեց բուլղարահայ գաղութի պատմությունը: Գաղութը դեռևս 1600 թվականին ուներ շուրջ 10—15 հայ ընտանիք, 1640-ին՝ 40—45, իսկ 1800-ական թվականներին՝ 550—600 հայեր, որոնք ունեցել են իրենց փայտաշեն եկեղեցին: Այս հայերը 1828—1829 թվականներին զոհ գնացին ռուս-թուրքական պատերազմին:

1830-ական թվականներին հավանաբար հայության թիվը ավելի մեծ է եղել Շումենում, քանի որ 1834 թվականին նրանց ուժերով կառուցվել է ներկայիս Ս. Աստվածածին եկեղեցին:

Եկեղեցական վարչության որոշումով վերջերս հիմնովին վերանորոգվեց եկեղեցին:

Շումենի հայ գաղութը թեև իր քանակով փոքր, բայց միշտ իր համեստ լուսան է ներդնում հայ մշակույթի զարգացման գործում: Բազմաթիվ անգամներ տեղի երգի և պարի անսամբլը արժանացել է պետական պանապան պարգևների:

Հակառակ այն բանի, որ Շումենի հայության թիվը աստիճանաբար պակասում է (հայերը գաղթում են ավելի հայաշատ գաղութներ), այնուամենայնիվ տեղում մնացած հայությունը, ներգրավված բուլղարահայ «Երևան» մշակութային կազմակերպության ջրջանակներում, իր հայկական ակումբով, մասնակցում է իր երկրորդ հայրենիքի՝ Բուլղարիայի տնտեսական և քաղաքական առաջընթացին՝ հանուն խաղաղության և մարդկանց բարօրության՝ միշտ բարձր պահելով հայ անունը:

ԼՈՒՐԵՐ ԻՐԱՔԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻՑ

Ժամանակներից ի վեր տեղական պայմանների բերումով՝ կիրակի օրերից բացի, սուրբ և անմահ պատարագ է մատուցվում նաև ուրբաթ օրերին, շաբաթվա հանգստի օր լինելու պատճառով:

Օգոստոսի 2-ին, ուրբաթ օրը, ս. պատարագի ընթացքում, հանդիսավոր կերպով ընթերցվեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը, որտեղ Նորին Սրբությունը արտոնում էր Խորենյան Պատարագի երգեցողությունը՝ որպես ընդունելի տարբերակ ցարդ նվիրագործված Կոմիտասյան և Եկմայան պատարագների շարքին: Ընդառաջելով Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոնդակի հրահանգին, Բաղդադի հայոց Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցում դպրաց դասը խոր պգացումով կատարեց Խորենյան Պատարագի հետևյալ հոգեղեն և սրտաշարժ շարականներն ու մեներգները՝

«Ամեն եւ ընդ հոգւոյդ քում...».

«Հայր մեր...».

«Միայն Սուրբ, Միայն Տէր...».

«Ամեն Հայր Սուրբ...».

«Տէր Ողորմեա...».

Իրաքի հայոց թեմի առաջնորդ Ավագ Եպիսկոպոս Ասատուրյանը իր քարոսի մեջ հաստատեց, որ Վեհափառ Հայրապետի գահակալության երեսուներորդ տարեդարձի առթիվ Խորենյան Պատարագը ևս մի իրագործում է, որը ճոխացնում է Նորին Սրբության աստվածահաճո, եկեղեցանվեր ու ապօգուտ գործունեությունը: Նման ճաշակով բարձրորակ և խնամքով պատրաստված իրագործումները, ասում է սրբազան հայրը, մեր հերոսական եկեղեցու կենսունակությունը ավելի են առողջացնում, նպաստում

նաև հայ ժողովրդի հոգևոր մշակույթի առավել զարգացմանը և պայծառացմանը:

ՇՐՋԱՆԱՎԱՐՏ ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՐԱՔԻ ԹԵՄՈՒՄ

Առաջնորդարանի նոր, հաճելի ձեռնարկումներից է՝ հյուրասիրությամբ պատվելը բարձրագույն երկրորդարանի, ինչպես նաև համալսարանի ջրջանավարտ աշակերտներին և ուսանողներին:

Օգոստոսի 3-ին, շաբաթ օրը, երեկոյան, տեղի ունեցավ այդ գեղեցիկ ձեռնարկման երրորդ, երեկոյթը, որտեղ ներկա էին՝ առաջնորդ սրբազան հայրը, Ազգային Կեդրոնական Վարչության անդամները, առաջնորդարանին առընթեր կազմակերպությունների վարիչ մարմինները և համայնքի մեջ գործող Միությունների ներկայացուցիչները: Իր ուղերձի մեջ սրբազան հայրը հրավիրեց երիտասարդներին հայալիայել ընթացքով մտնել կյանքի ասպարեզ, և ապա ավելացրեց. «Դուք, սիրելի աշակերտներ և աշակերտուհիներ, այս ամառ ջրջանավարտ եղաք՝ հաջողությամբ ավարտելով ձեր դասընթացները: Շրջանավարտ ըլլալ՝ կնշանակե որոշ ջրջան մը բոլորել, սկսելու համար նոր հանգրվան մը նոր կարեկիություններով, սպասումներով, երապանքներով ու խոնարհերով: Ձեզ կմաղթենք աննկուն կամք և նորանոր ներշնչանքներ:

Ընդհանրապես մարդ էակը իր կյանքի ընթացքին որոշ ժամանակ մը դպրոց հաճախելն վերջ կդադրի աշակերտ ըլլալէ, բայց իր մեջ միշտ վառ պետք է պահե աշակերտելու տենչը: Իհարկե կարելի է շատ մը արժեքներու աշակերտիլ, բայց ես կփափաքիմ ձեզի հիշեցնել, թե դուք որպես հայ երիտա-

սարգսներ ձեր կյանքի տևողության պարտիք աշակերտով բոլորիս դաստիարակ մայր հանդիսացող՝ Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցվո, Հայոց հերոսական պատմության, հայրենի հողի հրամայականին, հայկական ավանդությանց և մեր տոհմիկ սովորություններուն: Քանզի տնայես աշակերտելով մեր մշակութային իրագործումներուն ու արժեքներուն, դուք կապ հաստատած կըլլաք ձեր արմատներուն հետ՝ այսինքն հայ ժողովուրդի ցարդ ստեղծած դարավոր ժառանգությանց հետ և փորացած այս սնունդով պիտի կարողանաք վստահ քայլերով հառաջ ընթանալ ու կյանքի կոչել, իրագործել ապագայի ոլորտին մեջ գտնվող ձեր ցանկությունները:

Այնուհետև սրբազան հայրը հյուրասիրության հուշանվերներ հանձնեց շրջանավարտներին, իսկ մի քանիսին, որոնք բացառիկ հաջողությունների էին հասել ամավերջի

քննությունների ժամանակ, տվեց Մայր Աթոռի հրատարակած «Արարատ» ալբոմները: Այս տարի Բաղդադի շրջանավարտ հայ աշակերտների հունձքը առատ էր՝

Բարձրագույն նախակրթարանի շրջանավարտներ — 66

Համալսարանի վանապան ճյուղերի շրջանավարտներ — 27

Ինստիտուտի շրջանավարտներ — 4

Հիշատակության են արժանի երկու շնորհանավարտների ձեռք բերած բացառիկ և արտակարգ հաջողությունները. օրիորդ Ռիթա Լևոնի Մոսձյան (Բորսա), որը Իրաքի բոլոր բարձրագույն երկրորդական շրջանավարտների մեջ հանդիսացավ երկրորդը, և Նիկոլ Նաչիկի Նաչատրյանը, որը ինստիտուտի երկամյա շրջանը քաջալավ ավարտեց՝ արժանանալով տնօրենության ջնորհավորագիր գնահատանքին:

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՈՆԸ ԼՈՆԴՈՆԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄՈՒՄ

Հայ եկեղեցական և ազգային ամենաժողովրդական ու նշանավոր տոներից մեկն է Թարգմանչաց տոնը: Արդեն ավանդություն դարձած սովորությամբ այդ տոնը յուրահատուկ ջուքով և հանդիսավորությամբ է նշվում նաև Լոնդոնի հայոց թեմում՝ որպես հայ մշակութի օր:

Թարգմանչաց տոնի առթիվ սեպտեմբերի 13-ին, կիրակի օրը, Լոնդոնի առաջնորդանիստ Ս. Պետրոս եկեղեցում եպիսկոպոսական հանդիսավոր ս. պատարագ մատուցեց Մայր Աթոռից հյուրաբար Լոնդոն ժամանած Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիվանապետ Ս. Ներսես եպս. Պոպապայանը:

«Հայր մեր»-ից առաջ «Նմանեալ Մովսիսի տեր վարդապետ, բերելով զգիր օրինաց ի Հայաստան աշխարհս, որով յուսաւորեցան ազգ որդւոց Թորգոմայ» (Շարական) բնաբանով ոգեշունչ քարով արտասանեց սրբազան հայրը՝ վեր հանելով հայերեն գրերի գյուտի և թարգմանիչ վարդապետների կենսական դերը, որով հայ ժողովուրդը կարողացավ դիմագրավել անցյալի բոլոր փորձություններին: Եվ որպեսզի մեր ժողովուրդը այսօր նույնպես կարողանա հաղթահարել ձուլման փորձությունը, անհրաժեշտ է, որ

ամեն մի հայ ընտանիքում միշտ վառ մնան Ս. Մեսրոպի անմար ջահը, մեր պապենական հավատն ու հայրենի ավանդությունները:

Թարգմանչաց տոնի առթիվ Լոնդոնի Ս. Սարգիս եկեղեցում եպիսկոպոսական հանդիսավոր ս. պատարագ մատուցեց և քարոզեց Լոնդոնի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Եղիշե եպս. Կիպիրյանը:

Նույն օրը, երեկոյան ժամը 18-ին, Լոնդոնի «Գևորգ Թախթայան» կիրակնօրյա վարժարանի հանդիսությունների դահլիճում տեղի ունեցավ գրական-գեղարվեստական հանդես՝ նվիրված Թարգմանչաց տոնին՝ նախագահությամբ առաջնորդ սրբազան հոր:

Թարգմանչաց տոնի առթիվ պեկուցումով հանդես կավ Ս. Շնորհք աբեղա Բաղդասարյանը:

Հանդեսի ընթացքում գործադրվեց գեղարվեստական ծրագիր՝ վարժարանի սաների և համայնքի մի շարք արվեստագետների կողմից:

Հանդիսությունը օրհնության խոսքով փակեց առաջնորդ Ս. Եղիշե եպս. Կիպիրյանը:

ՇՆՈՐՀՔ ԱԲԵՂԱ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ՀՈՎՎԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ԱԽԱԼՑԻՄ ԵՎ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ

Նորին Սուրբ Օծություն S. S. Վապգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հաճությամբ, Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ S. Գևորգ եպիսկոպոս Սերայդարյանը օգոստոսի 29-ից սեպտեմբերի 2-ը թեմական գործերով գործուղվում է Ախալցխա և Ախալքալաք:

Օգոստոսի 29-ին, հինգշաբթի.—Ուշ երեկոյան առաջնորդ սրբապանը Թբիլիսիից ժամանում է Ախալցխա, որի սահմանի վրա դիմավորելու էին եկել Ախալցխայի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու հոգևոր հովիվ S. Ռուբեն քահանա Սաղոյանը, Ախալքալաքի Ս. Խաչ եկեղեցու հոգևոր հովիվ S. Շմավոն քահանա Սաղոյանը և համայնքի ներկայացուցիչները:

Օգոստոսի 30-ին, ուրբաթ.—Ժամը 12-ին գերաշնորհ Գևորգ եպիսկոպոս Սերայդարյանը, Ախալցխայի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու հոգևոր հովիվ S. Ռուբեն քահանա Սաղոյանի ուղեկցությամբ, այցելում է Ախալցխայի Գործկոմ, ուր մեծահարգ հյուրին ընդունում է Գործկոմի փոխնախագահ տիար Կարպեն Գելաշվիլին: Առաջնորդ սրբապանը փոխանցում է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի բարի մաղթանքները: Գևորգ սրբապանը շնորհակալություն է հայտնում տիար Գելաշվիլուն այն բանի համար, որ նրա օժանդակությամբ այս տարի Ախալցխայի Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու շրջափակում կառուցվել է հովվատուն:

Զրույցի պահին նրանք անդրադառնում են Հայ և Վրաց եկեղեցիների ջերմ հարաբերություններին, որոնք դարերի խորքից են գալիս և S. S. Վապգեն Ա ու S. S. Իլիա Բ կաթողիկոսների մշտական ջանքերի շնորհիվ նոր որակ են ստացել այսօր: Խոսվում է նաև այն մասին, որ երկու եկեղեցիները իրենց անընդմեջ աշխատանքներով նպաստում են աշխարհի խաղաղության պահպանման մեծ գործին: Վերջում սրբապան առաջնորդը, ուղեկցությամբ տիար Կարպեն Գելաշվիլու, այցելում է Ախալցխայի նորաբաց Ս. Աստվածածին վրաց եկեղեցի: Հայոց եպիսկոպոսին դիմավորում է Ս. Ստեփան քահանան: Կատարվում է համատեղ աղոթք: Գևորգ եպիսկոպոսը շնորհավորում է վրաց քահանային և հավատացյալներին նորաբաց եկեղեցու առթիվ, ապա Ս. Ստեփան քահանայի միջոցով իր ողջույններն է փոխանցում վրաց թեմակալ առաջնորդ գերաշնորհ Անանիա եպիսկոպոսին: Նույն օրը Գևորգ սրբապանը ծանոթանում է Ախալցխայի նորակառույցներին, ապա մեկնում Վարձիա՝

պատմական Քարանձախների խամպիրը տեսնելու:

ԳԵՎՈՐԳ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔՈՒՄ

Օգոստոսի 31-ին, շաբաթ.—Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ S. Գևորգ եպիսկոպոս Սերայդարյանը, ուղեկցությամբ Ախալքալաքի հայոց հոգևոր հովիվ S. Շմավոն քահանա Սաղոյանի, Ախալցխայից մեկնում է Ախալքալաք՝ թեմական գործերով:

Առաջնորդ սրբապանին դիմավորում և ընդունում է Ախալքալաքի Գործկոմի նախագահի տեղակալ տիկ. Թամարա Լապարաշվիլին: Խոսակցությանը ներկա էր նաև քաղաքի Գործկոմի նախագահ տիար Մեիրուժան Գոգոբյանը: Վրաստանի հայոց հոգևոր առաջնորդը նրանց փոխանցում է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս S. S. Վապգեն Ա-ի բարի մաղթանքները: Զրույցի պահին անդրադառնում են հայ և վրաց ժողովուրդների և եկեղեցիների պատմական լանջային, նաև արդի աշխարհը հույսով ամենակենսական հարցին՝ խաղաղությանը: Սրբապանը առանձնապես շեշտում է, որ Հայ եկեղեցին, քույր եկեղեցիների հետ միասին, մեծ աշխատանք է կատարում խաղաղության պահպանման գործում:

Ջերմ զրույցից հետո, փոխնախագահ տիկ. Լապարաշվիլին հյուրին առաջնորդում է տեղի գավառագիտական թանգարան, որտեղ լսում են թանգարանի տնօրեն տիար Արսեն Նարայետյանի բացատրությունները, Ախալքալաքի անցյալի շրջանի պատմությունից մինչև արդի նորագույն նվաճումները:

Վերջում սրբապան առաջնորդը շնորհակալություն է հայտնում թանգարանի տնօրենին՝ բացատրությունների համար, և իր խոսքի մեջ վեր հանում հատկապես վերջին շրջանի հայ և վրաց ժողովուրդների մշակութային և տնտեսական կյանքում կատարված աննախընթաց նվաճումները:

Թանգարան այցելությունից հետո, տիկ. Լապարաշվիլին ծանոթացնում է հյուրին քաղաքի տեսարժան վայրերին: Առ ի տես Ախալքալաքում կառուցվող 3000 բանվորություն ընդգրկող ճոպանուղու գործարանի շինության և Թբիլիսի—Ախալքալաք առաջին երկաթգիծը անցկացնելուն, սրբապան հայրն իր խորին գոհունակությունը և նորանոր հաջողություններն է մաղթում քաղաքացիներին և նրանց ղեկավարությանը:

Հետ միջօրեի տիկ. Լապարաշվիլին Գործ-

կոմի անունից, ի պատիվ բարձրաստիճան հյուրի, կազմակերպում է ճաշկերույթ, մանկավարժ Հարությունյանների հարկի տակ:

Ճաշից հետո Ս. Շմավոն քահանան կազմակերպում է պտույտ դեպի Փարվանա լիճ, Գանձայի Ս. Կարապետ եկեղեցի և Վահան Տերյանի տուն-թանգարան:

Երեկոյան սրբապան հայրը «Հրաշափառ»-ի հնչյունների ներքո, թափորով մուտք է գործում Ախալքալաքի հայոց Ս. Խաչ եկեղեցի՝ ժամերգության: Ժամերգությունից հետո առաջնորդ սրբապանն իր հայրական հորդորներն ու օրհնություններն է տալիս տեղի հավատացյալ համայնքին:

Սույն օրը, երեկոյան, սրբապանը, Ախալքալա մեկնելուց առաջ, իր գոհունակությունն ու շնորհակալությունն է հայտնում տիկ. Լավարաշվիլուն և տեղի պաշտոնական մյուս մարմիններին, որոնք բաց արտով և անխառն զգացմունքներով ընդունեցին և հյուրասիրեցին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ներկայացուցչին:

Սրբապանը, Ս. Շմավոն քահանայի ուղեկցությամբ, մեկնում է Ախալքալա:

ՍՐԲԱՋԱՆԸ ԱՆԱԼՅՈՒՄՈՒՄ

Սեպտեմբերի 1-ին, կիրակի.—Ախալքալայի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում ընդունում են սրբապան առաջնորդին «Հրաշափառ»-ի հնչյուններով: Սկսվում է առավոտյան ժամերգությունը, ապա կից պատարագ: Պատարագում է գերաշնորհ Գևորգ սրբապանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզում հավուր պատշաճի:

Ս. պատարագին ներկա էր նաև Ախալ-

ցխայի Գործկոմի փոխնախագահ տիար Կարպես Գելաշվիլին:

Ս. պատարագից հետո Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու գործադիր մարմնի նախագահ տիար Մանուկ Մինասյանը, ի պատիվ առաջնորդի, կազմակերպում է ճաշկերույթ:

Ժամը 16-ին Գևորգ սրբապանը, Ս. Ռուբեն, Ս. Շմավոն քահանաների ու դպիրների ուղեկցությամբ, մեկնում է Ախալքալայի կենտրոնական գերեզմանատուն, ուր օրհնում է Կարապետ արքեպիսկոպոս Բագրատունու շիրիմի վրա նոր կառուցված մատուռը և կատարում հոգեհանգիստ, ժողովրդի ներկայությամբ:

Արարողությունից հետո սրբապան հայրը խոսում է դամբանական:

Ժամը 17-ին սրբապանը քահանաների ուղեկցությամբ մեկնում է Ծուղրուք գյուղ, որի հին գերեզմանոցում հոգեհանգստյան պաշտոն է կատարում Աստրախանի հայոց թեմի նախկին առաջնորդ Ս. Մխիթար եպիսկոպոս Տեր-Սկրտչյանի շիրիմի վրա: Ավելի ուշ սրբապանն այցելում է գյուղում գտնվող 974 թվականի նշանավոր Ավետարանին ի տես և ի համբույր:

Սեպտեմբերի 2-ին, երկուշաբթի.—Առավոտյան ժամը 10-ին սրբապան հորը բարի ճանապարհ են մաղթում Ս. Ռուբեն քն. Սաղոյանը, Ս. Շմավոն քն. Սաղոյանը, տեղի հայ եկեղեցու գործադիր մարմնի նախագահ տիար Մանուկ Մինասյանը, վարչության անդամները և հավատացյալ ժողովուրդը:

Ժամը 15-ին սրբապան հայրը, իր հովվական այցելությունը կատարելուց հետո, լավագույն տպավորություններով վերադառնում է Թբիլիսի, իր աշխատատեղին:

ՈՍԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱԼՓԱՔՅԱՆԻ ԱՅՑԸ ԹԲԻԼԻՍԻ

Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Ս. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի արտոնությամբ և Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Ս. Գևորգ եպիսկոպոս Սերայդարյանի հրավերով սույն թվականի սեպտեմբերի 20-ին, ուրբաթ օրը, Թբիլիսի ժամանեց Հունաստանի հայրապետական պատվիրակ գերաշնորհ Ս. Ոսկան եպիսկոպոս Գալփաքյանը:

Սեպտեմբերի 21-ին, շաբաթ օրը, ժամը 17-ին, խոռոներամ ժողովրդի ներկայությամբ գերաշնորհ Ոսկան եպիսկոպոսը «Հրաշափառ»-ով առաջնորդվեց Թբիլիսիի Ս. Էջմիածին եկեղեցի, դրտեղ և կատարվեց

երեկոյան ժամերգություն՝ թեմակալ առաջնորդի և եկեղեցական դասի մասնակցությամբ:

Սեպտեմբերի 22-ին, կիրակի օրը, ժամը 11-ին, Թբիլիսիի Ս. Գևորգ Մայր եկեղեցում կատարվեց հանդիսավոր ս. պատարագ: Պատարագեց և հավուր պատշաճի քարոզ խոսեց գերաշնորհ Ս. Ոսկան եպիսկոպոս Գալփաքյանը:

Սեպտեմբերի 23-ին, երկուշաբթի օրը, ժամը 12-ին, գերաշնորհ Ս. Ոսկան եպիսկոպոս Գալփաքյանը, Գևորգ սրբապանի և Ս. Հովհաննես ավագ քահանայի ուղեկցությամբ, այցելություն սվեց Համայն Վրաստանի



Տ. Ոսկան եպիսկոպոս Գալփաքյանը Թբիլիսիի Ա. Գևորգ Մայր եկեղեցում պատարագի պահին

Պատրիարք-կաթողիկոս Իլիա Բ-ին: Տեղի ունեցավ ջերմ կրոյց:

Մեպտեմբերի 24-ին գերաջնորդ Ոսկան եպիսկոպոսը հրաժեշտ տվեց հյուրընկալ Վրաստանին և մեկնեց Մայր Աթոռ:

Մեպտեմբերի 20—23-ին Տ. Ոսկան եպիսկոպոս Գալփաքյանի այցը Թբիլիսի մեծ տպավորություն թողեց տեղի հայ հավատացյալների վրա, որոնք այդ ընթացքում ջերմ խանդավառություն ապրեցին արտասահմանի հայության հայապահպանմամբ և նրանց կատարած խաղաղասիրական աշխատանք-

ներով ու հոգևոր առաջընթացով: Նրանք գնահատեցին Հայ Եկեղեցու սպասավորների կատարած աշխատանքներն ու փառաբանեցին Վեհափառ Վազգեն Ա կաթողիկոսին՝ իբրև ռաիվիրա այդ սպասավորների:

Տ. Ոսկան եպիսկոպոսը իր այցելության ժամանակամիջոցում եղավ Թբիլիսիի մի շարք թանգարաններում, մի շարք հայկական եկեղեցիներում, այցելեց հայոց Խոջիվանքի և վրացական Մթացմինդայի պանթեոններ ու պատմական վանքեր՝ Ջվարի, Մցխեթա և այլուր:

ԿԿԱՌՈՒՑՎԻ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՖԼՈՐԻՏԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԿՈՂՄԵ

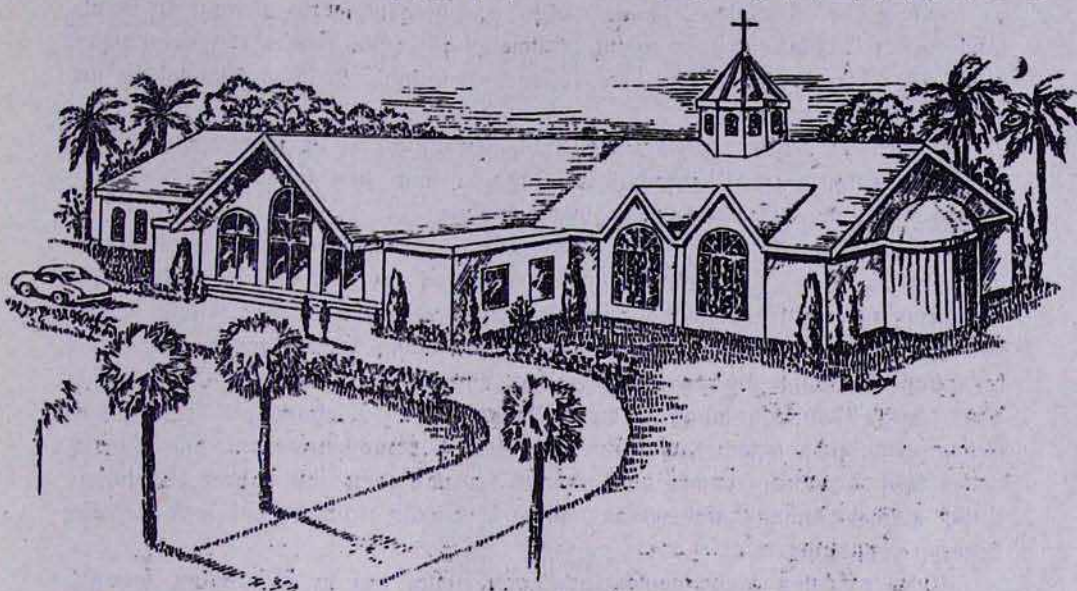
Ուրախությամբ կտեղեկացնենք որ կիրակի օգոստոս 11-ին (1985), համայնքիս բացառիկ Մխական Ժողովը միաձայնությամբ վավերացուց վերջերս պատրաստված նախագիծերն ու ընդհանուր նախատեսված ծախսը՝ կառուցանելու համար Հայաստանյայց Եկեղեցին և հարակից Մշակութային Սրահը:

Ժողովականներ հոտնկայս հետևեցան հողերը հովիվի արտասանած աղոթքին, որ-

արդյունք տալով՝ Ժողովը քվեարկեց միաձայնությամբ թե կառուցման ի նպաստ, և թե նախատեսված ծախքերուն ի նպաստ:

Ժողովի ընթացքին մեծ խանդավառություն և նորանոր հանձնառություն կտեսնվեր բոլորին արտահայտությանց մեջ, որոնք օրինականացուցին ներկայացված ծրագիրը, և նախատեսված ութ հարյուր հիսուն հազար տոլարի հասնող ընդհանուր ծախսը:

Խանդավառ չափերով լավեցավ նաև այն



ԱՄՆ-ի Հարավային Ֆլորիդայի Հայաստանյայց նորակառույց եկեղեցու և Մշակութային Սրահի նախագածը

մե ետք Մխական խորհուրդի ատենապետը բացված հայտարարեց օրինական մեծամասնությամբ գոյացած ժողովը: Օրակարգի միակ հարցը նոր շենքերու նախագիծերու քննությունը ըլլալով, իսկույն բեմ հրավիրվեցան Շինության Հանձնախումբի անդամներ՝ ներկայացնելու համար հատակագծերն ու մանրամասնությունները:

Ներկաներ խանդավառությամբ և հետաքրքրությամբ ուղղեցին ջարք մը հարցումներ, որոնք պատասխանվեցան գոհացուցիչ կերպով: Ապա քննվեցավ շինարարական ձեռնարկին նախատեսված ծախսն ու ֆինանսական դրությունը: Այս ևս գոհացուցիչ

մեծագումար նվիրատվության մասին (200.000 տոլար), զոր խոստացած են ընել մեծանուն բարերարներ տեր և տիկին Էտվըրտ և Հելեն Մարտիկյաններ՝ նոր կառուցվելիք Մշակութային Սրահին ի նպաստ: Սրահը, պիտի կոչվի բարերարներու անունով:

Այժմ իրականություն է՝ որ Հարավային Ֆլորիդայի առաջին Հայաստանյայց Ս. Եկեղեցին և Սրահը միասին պիտի կառուցվին շատ մոտիկ ապագային, թերևս նույնիսկ մինչև հառաջիկա Չատիկ:

ԶԱՎԵՆ ՔԱՀԱՆԱ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԱՑՈՒՄ ՄԵԼՊՈՒՌՆԻ ԱԿԻՆՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՕՐՅԱ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Տարվույս հոկտ. 20-ին ցնծության մեջ էր մելպուռնահայ գաղութը. այդ օր բացումը պիտի կատարվեր Ակինյան ազգային միօրյա վարժարանի:

Օրվա հանդիսությունները սկսան եկեղեցական արարողությամբ: Օրվա հանդիսավոր ս. և անմահ պատարագը մատույց, Ավստրալիո և Նոր Զելանդիայի առաջնորդ, գերշ. Ս. Ադան ս. եպս. Պալիույան, իր կողքին ունենալով Մելպուռնի հովիվ արժ. Ս. Ներսես քին. Գրուպանն ու սարկավագաց դասը:

«Հայր մեր»-ի պահուն պատարագից ս. հայրը ոգեշունչ քարոզ մը խոսեցավ, ուր և ներկա հավատացելոց փոխանցեց Ազգիս Վեհափառ Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Ս. Ս. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հայրապետական ողջույնն ու օրհնությունը:

Ս. պատարագին ներկա եղան պետական դեմքեր ու եկեղեցական ներկայացուցիչներ քույր եկեղեցիներու. ինչպես նաև հայ համայնքի ներկայացուցիչներ ու խումբներամ հայ հավատացյալներ:

Ս. պատարագի ավարտին, եկեղեցական ու աշխարհական թափորը առաջնորդ ս. հոր գլխավորությամբ հառաջացավ դեպի դպրոցի շենքին նախամուտը, ուր տեղի ունեցավ եկեղեցական արարողություն: Տրց. Վիգեն Ավետյան ի լուր ժողովրդյան ընթերցեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի սրբատառ կոնդակը. կոնդակի ընթերցումի ավարտին, առաջնորդ ս. հայրը կոնդակը հանձնեց դպրոցի հիմնադիր-տնօրեն, տիկ. Սիրպրփի Տ. Ավետիսյանին: Ազգային ու դպրոցի բարերար տիար Հարություն Ակինյանի բացակայության պատճառով, ժապավենի հատումը կատարեց Նիկոլոս Կյուպենյանը, որ երկար տարիներն է վեր դպրոցի հոգաբարձու-ատենապետն է ու մղիչ ուժերեն մին այս գեղեցիկ ծրագրի իրագործման:

Ապա թափորը հառաջացավ դպրոցեն ներս, ուր ս. հոր երկու խոսքեն ետք, տիար ճորճ Կայծքար անգլերեն լեզվով խոսք առնելով, Կայծքար և Ավետյան ընտանիքներու գոհունակությունը հայտնեց որ դպրոցի երազը իրականություն դարձավ ու իրենց ծնողաց Կարապետ և Վիթթորիա Կայծքարներու հիշատակին նվիրված ցուցատախտակի վարագույրի բացումը կատարեց: Տեղին է հիշել որ Կայծքար և Ավետյան ընտանիքները 20 (քսան) հազար տոլարի նվիրատվությամբ մասնակից դարձան դպրոցի շինարարական աշխատանքին:

Բացման արարողութենեն ետք, ներկաներ շրջագայեցան դասարաններն ներք, մինչ վարժարանի աշակերտները Մակալ Կյուպենյանի ղեկավարությամբ, հայերեն երգերու փունջով մը հանդես եկան:

Եկեղեցվո սրահը լեցուն էր երբ պաշտոնական անձնավորություններ մուտք գործեցին ուր և տեղի ունեցավ մատաղի օրհնությունն ու ապա՝ սպասարկությունը:

Օրվա հանդիսավար ու եկեղեցվո վարչական Աբրահամ Հարությունյան բնմ հրավիրեց եկեղեցվո վարչության ատենապետ տիար Պերճ Թերպանը, որ անգլերեն լեզվով բարի գալուստ մաղթեց բոլորին. ապա հաջորդաբար խոսքով հանդես եկան Գամպըրուելի քաղաքապետը, փոքրամասնությանց նախարարի ներկայացուցիչը, տիար Նուպար Հահիյան—փոխ ատենապետ հոգաբարձու մարմնի, երեսփոխաններ Սիրիլ Գենետի և Հելեն Մայլըրը: Տիկ.

Սիրարփի Տ. Ավետիսյանի հայաշունչ խոսքը մեծ խանդավառություն ստեղծեց ներկաներուն մեջ:

Եպրափակիչ խոսքը կատարեց առաջնորդ ս. հայրը, կրկին անգամ ներկաներուն փոխանցելով Վեհափառ Հայրապետի ողջույնն ու օրհնությունը, Հայրենի պետության ու ժողովուրդի սիրալիր բարևները: Իր խոսքին մեջ հայտնեց թե ՀԲԸՄ-ի ցկյանս նախագահի մեծահարգ տիար Ալեք Մանուկյան 15 (տասնհինգ) հազար ամերիկյան տոլարի նվիրատվություն մը կկատարե դպրոցին: Այս անակնկալ ավետիսը խանդավառությունը հասցուց իր զենիթին, ու ներկաներ երկարատև ծափերով ու բացականչություններով իրենց գոհունակությունը հայտնեցին ՀԲԸՄ-ի մեծ ընտանիքին ու անոր ցկյանս նախագահին: Այս առիթով եղան զանազան սրտաբուխ նվիրատվություններ, ի մի բերելով շոշափելի կոկիկ գումար մը: Սրբազան հոր «Պահպանիչ»-ով իր ավարտին հասավ հիշատակելի ու անմոռանալի օրը:

1986-ի ուսումնական տարեշրջանը տեղի պիտի ունենա Ակինյան ազգային վարժարանի շենքին մեջ, Մելպուռնի Ս. Աստվածածին Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցվո կողքին ու անոր հովանավորության ներքև:

ԴԻՎԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՎԱՏՐԱԼԻՈ ԵՎ ՆՈՐ ԶԵԼԱՆՏԱՅԻ

Հոկտ. 1985



Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԶԱՎԵՆ ՔԱՀԱՆԱ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

(Փիլիսոփայության դոկտոր)

ՈՒՆՏԱՆԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵՔԱՍՏԻՈ ԵՎ ԻՐ «ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅՈՑ» ԵՐԿԸ*

Պատմագիտական կարևոր ակնարկ մը ևս ունի Ուխտանես իր երկի Ա հատվածի վերջավորության: Վերջընթեր գլուխը (<Ե> ամբողջությամբ ընդօրինակված է հայագիտության համար տակավին կորսված և անծանոթ Շապուհ Բագրատունիի «Պատմութիւն»-էն զոր գրած էր Թ դարուն և որուն կվկայե հաստատ կերպով Ժ դարու հայտնի հեղինակ Հովհաննես Դրասխանակերտցի կաթողիկոսը: Ուխտանես հետևյալ վերնագիրը կուտա այդ գլխուն. «Յաղագս թագին երանելոյն Կոստանդիանոսի թէ ուստի» կամ ո՞րպէս յաջողեալ եղեւ նմա ի Տեառնէ, Շապիոյ որդւոյ Աշոտոյ Ապահի պատրկի ասացեալ ի Պատմութեան իւրոյ»: Շապուհ Բագրատունիի երկը կորսված ըլլալով Ուխտանեսի արտագրած լման գլուխը կրնա գլխավոր վավերական նմուշը ըլլալ Թ դարու մեր պատմիչին: Շապուհ պատմիչ թոռն էր իր համանուն Շապուհ Բագրատունիի, մեռած 824 թվականին, որ ծանոթ է պատմության մեջ որպէս մեկենասը կամ պատմիրատուն Ղևոնդ Երեց պատմիչի գրած Պատմության Ը դարուն: Շապուհ պատմիչի հայրն էր Աշոտ Պատրիկ, ինչպէս Ուխտանես կհիշատակե, որուն մասին հիշատակություն ունի նաև Ստեփանոս Ասողիկ (Պատմություն, էջ 144):

Նույն խնդրի կապակցությամբ Ուխտանես կեպրակացնէ ըսելով. «Արդ, ասացաք զորպիսութիւն թագին ի պատմութենէ Շապիոյ»: Հոն կխոսվի համառոտ կերպով Մեծն Կոստանդիանոսի թագ ստանալը, Կ. Պոլիսը

որպէս կայսերական մայրաքաղաք կառուցանելը, Հռոմէն Պետրոսի և Պողոսի նշխարներուն փոխադրությունը դեպի նոր մայրաքաղաք, Շապուհ Բ (310—379) Պարսից արքայի հնազանդությունը Կոստանդիանոսի, և երկուքին միջև գոյացած հաշտությունը, Շապուհ արքայի դրկած թագը Կոստանդիանոսի որպէս միակ օրինակ-նմուշ, որուն համաձայն շինել պիտի տար նմանօրինակ թագ մը իրեն համար, և վերջապէս Կայսեր թագադրվիլը: Վերջավորության կը նշվի Մեծն Կոստանդիանոսի տապանը որ կգտնվեր «ի հրաշալի եկեղեցւոյն», որուն բեմին տակ կհանգչեր նաև Հովհաննես Ոսկեբերան Հայրապետը:

Բ ՀԱՏՎԱԾ. «Պատմութիւն Բաժանման Վրաց ի Հայոց».

Ուխտանեսի երկին կարևորագույն մասը Բ հատվածն է — Վրաց եկեղեցական բաժանումը Հայոց եկեղեցիէն — որուն մանրամասն պատմողն է ինք, որ նաև պահած է իր երկին մեջ ընդարձակ և լրիվ թղթակցությունները ընդմեջ Հայոց և Վրաց կաթողիկոսներու, ընդմեջ Սմբատ Բագրատունի Վրկանա Մարգպանի և Վրաց Կուրիոն կաթողիկոսի: Հատկանշական է նաև այն հիմնական կարևորությունը, զոր Ուխտանես կընծայե Յուրտավի հայ եպիսկոպոս Մովսէսին, որուն ավանդապաշտ և հախուռն կեցվածքը պատճառ կդառնա Վրաց Կուրիոն կաթողիկոսի կեղծիքին երևան գալուն, և հետզհետէ Հայ-Վրացի հարաբերությանց վատթարացումին: Միայն Ուխտանեսն է, որ այս մասին մանրամասնությամբ գրած է,

* Հարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1985 թվականի № 2-ից:

ղևաքերեն մոտ 375 տարի ետք, և հաջորդող պատմաբաններ երախտապարտ եղած են իրեն իր գրած պատմության և հավաքած թղթակցությանց համար: Սիակ աղբյուրը, որ կրնա բաղդատության դրվի Ուխտանեսի այս հատվածին հետ ԿԻՒՔ ԹՂԹՈՅՆ է, որ որպես Հայ եկեղեցվո ղավանական գրոց պաշտոնական հավաքածո գոյություն ունեցած է Ուխտանեսի օրով, քանի որ ինք հաճախ կականարկե անոր «ի գիրս թղթոցն» ըսելով. կամ «ոչ գտաք գրեալ ի գիրս թղթոցն»։ «ոչ գտայ ի կարգի գրեալ ի գիրս թղթոցն»։

Մինչև է դարու սկիզբը Հայոց և Վրաց եկեղեցիներու միջև համաձայնությունը կատարյալ էր, և անկե հարյուր տարի առաջ, 506 թվին, Վրաց Գաբրիել կաթողիկոսը իր աթոռակից եպիսկոպոսներով գացած էր մասնակցելու Բաբգեն Ա Ոթմսեցի հայոց կաթողիկոսի գումարած Դվինի ժողովին, ուր Գաբրիել «նպովեաց Վժողովն Քաղկեդոնի եւ Կոստանարն Լեւոնի ընդ երանելի հարսն մեր հանդերձ աթոռակցօք իւրովք» (Ուխտանես, Բ 85—86)։ Այդ ճամբորդությունը կցուցներ Վրաց կաթողիկոսության ենթակայությունը Հայոց կաթողիկոսության, դրություն մը որ «ի վերջո հառաջ պիտի բերեր ազգային արժեքներու իրավասության հարցը», ինչպես կնշե Լեո (Հայոց Պատմ., Բ. ա. 227)

Մովսես Բ Եղիվարդեցի կաթողիկոսի օրով (574—604) կսկսին բաժանման խմորումները Կյուրիոն Վրաց եպիսկոպոսի «կեղծաւորեալ» ընթացքին հետևանքով պոր Ուխտանես կղնե «ամս հինգ. Վերկուս ամս» Մովսես Եղիվարդեցիի ատեն (602—604), և «վերիս ամս Վկնի մահուան նորա», որ է Վրթանես Քերթող Վարդապետի տեղապահության լման շրջանը (604—607)։ (Ուխտանես, Բ 16, 23)։ Կյուրիոնի Վրաց կաթողիկոս դառնալեն ետք և Աբրահամ Աղբաթանեցի Հայոց կաթողիկոսի (607—615) երկրորդ տարին տեղի կունենա Վրաց եկեղեցական վերջնական բաժանումը Հայոց եկեղեցիներն Կյուրիոնի իսկ որոշմամբ։ 608 հունիսին, ըստ Օրմանյանի, հարաբերությունը կխզվին երեք ամբողջ դարեր «սերտ և ներքին հարաբերություններ պահելե ետք լուսավորության օրեն ի վեր» պորս ամրապնդեցին, կհաստատե Աբրահամ կաթողիկոս, «նախ երանելին սուրբ Գրիգոր, և ապա Մաշտոց» (Ուխտ., Բ 84)։ Ուխտանես այս պատմական դեպքն է որ կպատմագրե իր բոլոր մանրամասնություններովն ու հարակից լրիվ թղթակցություններովը, կրկնաբանելով հաճախ, և ծանրորեն դատապարտելով Կյուրիոն Վրաց կաթողիկոսը, գործածե-

լով խիստ լեզու, երբեմն ալ անպատշաճ ոճ և բառամթերք, ցույց տալու համար թե որքան աղետաբեր պիտի ըլլար նման բաժանում մը «ուղղափառ» հավատքեն, որ Հայոցն էր։ Ուխտանես ծանրորեն կդատապարտե Քաղկեդոնի ժողովն ու Լեոնի Տոմարը և անոնց քրիստոսաբանական ուսուցումը, որուն հարեցավ Կյուրիոն և Վրաց եկեղեցին է դարու սկիզբն ի վեր։

Ուխտանեսի այս Բ հատվածը կբաղկանա 70 անհավասար գլուխներ, որոնցմե 26ը թղթակցություններ են գրված ընդմեջ Մովսես Եղիվարդեցի (1), Տեղապահ Վրթանես Քերթողի (8), Մովսես Յուրտավի եպիսկոպոսի (6), Վրաց Կյուրիոն կաթողիկոսի (5), Աբրահամ Հայոց կաթողիկոսի (4), և Սմբատ Բագրատունի Վրկանա Մարպանի (2)։ Մնացյալ 44 գլուխները Ուխտանեսի կողմն գրված պատմական կարևոր գիտելիքներով լեցուն մեկնաբանություններ են որոնք անվերջ կանդրադառնան Կյուրիոնի ընթացքին և անոր անհավատարիմ և համառ կեցվածքին՝ հանդեպ ուղիղ դավանության։ Վերջին գլուխը Աբրահամ կաթողիկոսի Կոնդակին հատկացված է, ուր մանրամասնորեն կկրկնվին առաջին երեք Տիեզերական Ժողովներու ուսուցումները և կպախարակվի քաղկեդոնականությունը, որուն հարեցան Կյուրիոն և Վրաստան։ Պատմական դեմքերը վերոհիշյալ նամակագիրներն են, որոնց մեջ ցայտուն կդառնան Կյուրիոնն ու անոր նախանձախնդիր հակառակորդ՝ Յուրտավի Մովսես եպիսկոպոսը։

Կյուրիոն վրացի հոգևորական մըն էր, լավ պատրաստված. ծնած էր Ջավախքի Սկուտրի գյուղը և աջակերտած Վրացերեն ու Հայերեն դպրությանց. հետևած էր Հունական ուսմանց, 15 տարի բնակելով Նիկոպոլիս։ Անկե եկած էր Դվին և Հայոց Հայրապետանոցին ծառայության մտած իբրև «վանաց երեց», և հետո իբրև «քորեպիսկոպոս» Այրարատյան թեմին, ուր կմնա «ամս հինգ»։ Կյուրիոն Վրաստանի կաթողիկոս կձեռնադրվի Հայոց Մովսես կաթողիկոսեն, վերջնույս 25րդ տարին, այսինքն 598 թվականին։ Մովսես միամիտ կերպով շարժած է Վինք ձեռնադրելով՝ «անգիտացեալ Վժածուկ նորա սրտին» (Ուխտ., Բ 4)։ Նույն տարին մեռած է Վրաց Սամվել կաթողիկոսը, իսկ 604ին ալ՝ Հայոց Մովսես կաթողիկոսը, որուն հաջորդող երեք տարիներուն Հայոց Տեղապահությունը կվարե Վրթանես Վարդապետ Քերթող։ Այդ ժամանակամիջոցին Կյուրիոն կհետապնդե իր բաժանարար նպատակը և Վայն ի գլուխ կհանե նորընտիր Աբրահամ Աղբաթանեցի կաթողիկոսի երկրորդ տարին։

Վրթանես Քերթոզ հեղինակավոր եկեղեցական մըն էր և «հարապատ եղբայրը օրվան Սմբատ Բագրատունի Վրկանա Մարպպանին» (Լեո, 228): Ան Հունարեն լեզվին տեղյակ և մատենագրական կարողությամբ օժտված անձ մըն էր. իսկ իր թղթակցությունները կվկայեն իր ուժեղ հակաքաղկեդոնական մը ըլլալը: Վրթանես Բագրատունիաց իշխանական տոհմէն էր և որդին Քչիկ Իշխանի: Ավելին՝ անոր երկու եղբայրները կարևոր դիրքի վրա էին, մին նոյն ինքն Սմբատ Մարպպանը, որ խոսքով Փարվելի արքայական ծառայության մեջ էր, և մյուսը Գիգ՝ Դաշտկարանի Տերը (Ուխտ. Բ 58): Սմբատ մեծարված էր իր քաջագործություններով իր ութ տարվան պաշտոնավարության ընթացքին, երբ կարողացավ զգալ Պարսից թշնամիները և վարել «բազում պատերազմներս ի Հայս, ի Յոյս, եւ ի Պարսիկս»: Վերկանի մեջ Սմբատ զբաղեցավ նաև հայ գաղթականներով, ուր մոռցված գտավ հայերեն լեզուն և քրիստոնեական հավատքը, և «յան-իշխանութեանն Հայոց եկից զթերութիւն թագաւորի եւ զպալկասութիւն Հայրապետի»:

Սմբատ երբ Դվին այցի եկավ, շտապեց եկեղեցական ժողով գումարել տալ, Մովսէս կաթողիկոսին հաջորդ մը ընտրելու համար: Ժողովը կգումարվի 607ին, որուն կմասնակցին 50 եպիսկոպոսներ և 390 վարդապետ ու քահանա, և մեզի անհայտ պատճառով այդ ժողովը չի կրնար կաթողիկոսի ընտրություն կատարել, այլ միայն կմշակե ու կվավերացնե մի քանի կանոններ, ուղղված այն հոգևորականներուն դեմ, որոնք գիտությամբ կամ անգիտությամբ աղանդներու կհարեն, մասնավորաբար քաղկեդոնականության: Ուխտանես «Ձեռնարկ Սըմբատայ» կկոչե այս առաջին ժողովի որոշումը, որ կկնքվի Բասենի Մանասե եպիսկոպոսի և իր աթոռակից եպիսկոպոսներու կողմէ, ինչպես նաև «Սմբատ Վրկան Մարպպանի իւր եղբայրօք հանդերձ», որով կհասկըցվի «Ձեռնարկին» սկիզբը հիշված Սըմբատը, Վարդապետ Հայոց Շարսաղարը (որ է Վրթանես Տեղապահ), և Գիգ՝ Դաշտկարանի Տերը: Հոս կհայտնվի երեքին հարապատ եղբայր ըլլալը:

Դվինի 607 թվի ժողովը կորոշե, թե ինչ վերաբերմունք պիտի որդեգրե Հայոց Եկեղեցին հանդէպ իր դավանակից և ուխտակից եկեղեցիներուն՝ Վրաց, Աղվանից և Սյունյաց անջատողական ձգտումներուն: Երեք հեղինակավոր եղբայրներու, Քչկան որդիներու կառավարությունը, երբ Կյուրիոն կաթողիկոսի հետ բանակցություններու սկսավ, հիմնվեցավ ժողովի այս որոշման վրա:

Նոյն թվականին Սմբատ Մարպպանի նախաձեռնությամբ գումարվեցավ եկեղեցական երկրորդ ժողով մը դարձյալ Դվինի մեջ, և կաթողիկոս ընտրեց Ռշտունյաց Աբրահամ եպիսկոպոսը. «Գալ ժողովել ի ժամադրեալ տեղին ի հոյակապ եւ յականաւոր եւ հռչակաւոր մեծ մայրաքաղաքն Հայոց Դուին կոչեցեալ» (Ուխտ. Բ 60): Ընտրությունէն ետք ներկա եպիսկոպոսներ կձեռնադրեն Աբրահամը կաթողիկոս Հայոց «զկնիս արքոյ Չատկին յար կիրակեի, յեւս ամսոյն Նաւասարդի»:

608 թվի զարնան Սմբատ Մարպպան Պարսից արքունիք կկանչվի, ուր իրեն կըսպասեն կարևոր հանձնառություններ թե «Վրկանի մեջ և թե» Պարսկաստանի մեջ: Իր մեկնումէն առաջ Սմբատ կարողացավ կարևոր ծառայություն մը ևս մատուցանել: Ան խոսքով արքայից արքայէն արտոնություն ստանալով վերանորոգել տվավ Դվինի Ս. Գրիգոր աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին, որ կործանած էր Վարդան Մամիկոնյանի 571ի ապստամբության ժամանակ:

Ուխտանեսի ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ զատմական այս տվյալներու լույսին տակ պետք է կարդացվի: Նկատի առնելով անոր վավերականությունը և մանավանդ անոր տրամադրելի չըլլալը արևմտյան պատմագիտության, մենք հանձն առինք անոր ամբողջական թարգմանությունը կատարել և անգլերեն լեզվով զայն ծանոթացնել բոլորին, հանդերձ ծանոթագրություններով ու ներածականով:

Գ ՀԱՏՎԱԾ. «Մկրտություն Ազգին որ Ծաղն Կոչին»:

Ծաղերու մկրտության կամ դարձի մասին պիտի ըլլար Ուխտանեսի Պատմության Գ հատվածը որ, ինչպես ըսինք, մեր ձեռքը չէ հասած: Իր Նախաբանին մեջ հետևյալը կկարդանք Ծաղերու մասին.

«Եւ զամենայն կարգել մի ըստ միոջե ըստ իւրաքանչիւր խորհրդոց: Նախ զթիւ թագաւորաց եւ հայրապետաց մերոց, եւ զբաժանումն Վրաց ի Հայոց միաբանութենէ, եւ յետ այնորիկ զՍըկրտութիւն ազգին որ Ծաղն կոչի, նաեւ զգաւառս եւ զգեղս գլխաւորս, եւ զքաղաքս եւ զբերդս իւրաքանչիւր գաւառօք որ են յաշխարհին յայնմիկ, որպէս եւ կամք քո հրամայեցին, եւ զվանօրայս հանդերձ վանականօք անուամբ իւրաքանչիւրոց, եւ զանապատս միայնաւորաց, եւ որք բազմակեցք եւ որք միայնակեացք բնակեալ յապատոս եւ յանապատոս, եւ զօրինակ ցուցանիկ զօ-

յութեանն Աստուծոյ, որ ի ծածուկս եւ ի յայտնի գործեր ի մկրտեալսն երեւմամբ նշանաց եւ արուեստից, տեսեալմբ եւ յայտնութեամբ, միանգամայն եւ Վգործս հոգեւորս» (Ուխտանեսն, Ա 14):

Ծաղերը հայկական ծագում ունեցող ժողովուրդ մը ըլլալու են, և պիտի համապատասխանեն Մովսէս Խորենացիի հիշած «Ծավդեացիներուն», որոնք Առանի սերունդն էին ու կբնակէին Հայաստանի հյուսիսը, ու պաշտպանությունը կվայելէին Հայոց Վաղարշակ թագավորին (Մ. Խորենացի, Պատմ. Բ. ք): Որպէս Առանի սերունդ անոնք բնակություն հաստատած էին Սյունիքի սահմաններէն դուրս, Ուտիք նահանգին արևելյան կողմը և կամ նույնիսկ Ուտիքի մեջ, Կուր գետի ավազանի աջին, ուրկէ գետը կհոսի դեպի Կասպից ծով (Ալիշան, Այրարատ, 186): Պրոսէ կենթադրէ նաև թէ Ծաղերու սերունդն մարդիկ բնակություն հաստատած էին Շամախի շրջանի երկու գյուղերուն մեջ, ուր անոնք պահած էին Ուտեացիներու լեզուն և ավանդությունները (M. Brosset, Oukhtanes, Int. XII):

Ծաղերու մասին ակնարկություն մըն ալ ժԳ դարու պատմիչ Մխիթար Այրիվանեցիի ունի, որուն Պատմության մեջ, 821 թվականի վերաբերյալ տեղեկությանց առընթեր, կհիշվի Փարսման քահանայի մը անունը, որ նախապէս եղած է Հայ Եկեղեցվո պատկանող մը, որ սակայն կրոնափոխ ըլլալով հարած է Վրաց հավատքին, և կրոնափոխ ըրած է նաև Ծաղի բնակիչները, որոնք ժԳ դարուն տակավին Քաղկեդոնիկ ճանչված

էին Մխիթար Այրիվանեցիի կողմէ (Անդ, ծնթ. 4):

Ուստի Ծաղերու Քրիստոնյա դարձը պետք է պատահած ըլլա ժ դարէն շատ առաջ: Անոնք հաստատ մնացած են իրենց Քաղկեդոնիկ վարդապետության մեջ Ուխտանեսի ապրած ժամանակ և, ըստ Պրոսէի կարծիքին, իրենց վրա նույնիսկ թշնամությունը հրավիրած են Հայերուն: Այս պատճառով է որ, կեցրակացնէ ան, «անկասկած» դիտմամբ Ուխտանեսի Պատմության Գ հատվածը փճացված է: Պրոսէի կարծիքը հավանական կրնա ըլլալ այն ատեն միայն, երբ ընդունինք Մխիթար Այրիվանեցիի տեղեկությունը, ըստ որում Ծաղ կոչեցյալ ժողովուրդը Թ դարու սկիզբը միայն քաղկեդոնականությունը ընդունած է: Իսկ անկէ առաջ, որքան կանուխ՝ հայտնի չէ, անոնք հայ ուղղափառ դավանանքը ընդունած ըլլալու են, և այդ մասին է, որ Ուխտանես մանրամասնորեն գրած պիտի ըլլա և ջատագոված անոնց հիմնական հավատքը իր Պատմության Գ հատվածին մեջ: Հարկ է այստեղ ավելցնել, որ ժԳ դարու հայ պատմիչներ, գլխավորաբար Կիրակոս Գանձակեցի և Ստեփանոս Օրբելյան, երբ կակնարկեն Ուխտանեսի գործին, որոշ մանրամասնությամբ ալ կնկարագրեն անոր բովանդակությունը, հիշելով միայն Վրաց բաժանման նկարագրությունը Հայոց եկեղեցիէն: Շատ հավանաբար Գ հատվածը, որ Ծաղերու Քրիստոնեության դարձին կվերաբերէր, արդէն իսկ «փճացված» էր և կամ անջատված Ուխտանեսի երկէն նույնիսկ Գանձակեցիի օրով. այլապէս ինչո՞ւ Գանձակեցի և Օրբելյան պիտի չանդրադառնային նաև Ծաղերու դարձին, և երկտողով մը գոնէ ակնարկէին այդ մասին:

ՈՒՆՏԱՆԵՍԻ «ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ» Բ ՀԱՏՎԱԾԻ ՍՆԱԼՆԵՐԸ
ԸՍՏ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ 1871-Ի ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ՄԵՐ ԿԱՏԱՐԱԾ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՈՒՂՂՈՒՄՆԵՐԸ

ԷԶ

ՍՆԱԼ

ՈՒՂՂ

- 19 Կոր ի սրբոց
- 21 Ձոր ապա
- 25 ըստ առանց պտղոյ
- 29 նենգեցին
- 33 սրբոց աթոռոյոյ
- 37 նախարարք
- 41 եւ եթէ գթութիւն
- 44 վիրութիւն
- 49 ի ժամս. պնդեալ են
- 51 մահացան
- 54 եւ այլն լինէր
- 58 գեգդաշտկարին

- որ ի սրբոց
- Կորմէ ապա
- առանց պտղոյ
- նենգեցին
- սրբոյ աթոռոյոյ
- նախարարք
- եւ եթէ գթութեամբ
- վիրաւորութիւն
- ի ժամս, Կի պնդեալ են
- մահացու
- եւ այս լինէր
- Գիգ Դաշտկարանին

59	որ յառաջնորդեաց	որ յաջորդեաց
61	սակս երկուցն կորստեան	սակս երկանցն կորստեան
62	որ յաջորդեալ վաթոռն	որ յաջորդեաց վաթոռն
62	այլ եպիսկոպոս այլօք հանդերձ	այլ եպիսկոպոսք այլօք հանդերձ
63	Յունաց կողմանէ են ներկեալ	Յունաց կողմանէ են եկեալ
64	Ահարոնի Վեհնունեաց	Ահարոնի Մեհնունեաց
64	Թէոդորոս եփական գնդին	Թէոդորոս Սեփական գնդին
67	որով օծանեն եւ լուսաւորեն	որով օծանին եւ լուսաւորին
68	ցրուեցին	ցրուեցան
70	Արդ փութացաք (ցվերջ գլխոյն)	կցել 41րդ գլուխին
72	Թէ ընդէ՞ր եկն Մովսէս	Թէ ընդէ՞ր ոչ եկն Մովսէս
72	թուղթսն զոր գրեցաւ առ Կիւրիոն	թուղթսն զոր գրեաց առ Կիւրիոն
73	ի մինչ ոչ է	զի մինչ ոչ է
75	եւ տումարն Լեւոնի	եւ պտումարն Լեւոնի
76	սուրբ Աթոռ երանելոյ	պսուրբ Աթոռ երանելոյ
76	Վրացի եւ հասումն գիտէ	Վրացի եւ Հայ ուսումն գիտէ
78	զոր կարծիս տայ տեսողաց	որ կարծիս տայ տեսողաց
86	պպուման	պայման նամակն
88	քաջասատարութիւն	քաջաստարութիւն
94	ամենայն հակառակութիւն եղել	ամենայն հակառակութիւն ոչ եղել
95	Ձթուղթս զոր արարեալս էր	Ձթուղթս զոր առաքեալդ էր
95	գրեալս էր	գրեալդ էր
99	երկմտեցոյց ինձ պէս	երկմտեց ինչ պէս
99	եւ է եւ ի հեռագոյն տեղիս	եւ թէ եւ ի հեռագոյն տեղիս
	քննութիւն իմիջ	քննութեան իմիջ
99	պատուհաս՝ զոր արժան է առնել	պատուհաս՝ զայն արժան է առնել
100	եւ զեպիսկոպոսն Նեստորական,	եւ եպիսկոպոսն Նեստորական,
	զոր արարին դպրութիւն, զի եւ	զոր արարին դպրութիւն, զի եւ
	Վրացերէն գիտէ՝ որպէս արժանն	Վրացերէն գիտէ՝ որպէս արժանն
	է՝ թող թէ Հայերէն, եւ անյայտ է:	է, թող թէ Հայերէն, մեզ անյայտ է:
101	աշխարհականաց լուեալ էր յաղագս	աշխարհականաց լուեալ էր մեր յաղագս
105	յանիշխանութեան հայել աշխարհ	յանիշխանութեան կայր աշխարհ
	Հայոց	Հայոց
105	անօրէնութեան Տեառն	տնօրէնութեան Տեառն
116	պատաճառն միայն խնդրէր	պատաճառ միայն խնդրէր
	խռովութիւն	խռովութեան
118	եւ անկաւ զմահ ի միոյ՝ ասէ	եւ ընկալաւ զմահ ի միոյ՝ ասէ
120	առնուլ ձեռնադրութեան յԱղուանից	առնուլ ձեռնադրութիւն յԱղուանից
120	եւ մեռն Սիւնք ի յԱղուանից	եւ մեռն Սիւնիք յԱղուանից
120	Իսկ Հայրապետն Աբրահամ լինել	Իսկ Հայրապետն Աբրահամ լինել
	ասէր յառաջահաւատ քան զՎիրս,	ասէր զԱղուանս յառաջահաւատ
		քան զՎիրս,
120	եսուր զԱրք Եպիսկոպոսութիւնն	ես զԱրք Եպիսկոպոսութիւնն
134	զձայնքն որ յիշեն	զձայնքն որոշեն
135	փախմանցն	փոխմանցն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ուխտանէս Եպիսկոպոս, Պատմութիւն Հայոց եւ Պատմութիւն Բաժանման Վրաց ի Հայոց, 1871, Վարդապատ:

2. Deux Historiens Arméniens: Kirakos de Ganizac, XIIIeS. Histoire d'Arménie, Oukhatnès d'Ourha, XeS. Histoire en Trois Parties. Tr. par M. Brosset, St. Petersburg, 1970.

3. Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմություն, Երևան, 1961:

4. Պողարեան, Նորայր, Արք. Մայր Յուցակ Երուսաղէմի, Դ հտ., Երուսաղէմ, 1969.

5. Մովսէս Խորենացի, Պատմություն Հայոց, Սո. Մալխասյանց, Երևան, 1968.

6. Մանանդյան, Հ. Քննական Տեսություն Հայ ժողովրդի Պատմության, Բ ա. Երևան, 1957.

7. Պատմա-բանասիրական Հանդես, 1976, Բ և Դ, Երևան:



ԵՍԱՅԻ ՆՉԵՑՈՒ ԹՂԹԵՐԸ

Եսայի Նչեցին (1260—1338) ԺԳ դարի վերջին քառորդի և ԺԴ դարի Ա կեսի հայ իրականության նշանավոր դեմքերից մեկն է՝ իբրև մանկավարժ, եկեղեցական գործիչ և մատենագիր:

Նրանից մեկ է հասել հարուստ մատենագրական ժառանգություն, այդ թվում՝ «Մեկնություն Եզեկիելի»¹, «Մեկնություն քերականի»², «Լուծմունք Դիոնիսիոս Արիստարքացու Յաղագս երկնային քահանայապետության»³, «Դաւանություն և խոստովանություն ի Սուրբ Երրորդություն...»⁴,

«Սուղ ինչ պատճառ ձեռնադրության քահանայի»⁵, «Յաղագս կարգաց եկեղեցու»⁶, «Յաղագս եկեղեցու խորհրդեան»⁷, քարոզներ⁸, թղթեր և այլն:

Մեր այս հոդվածի նպատակն է ներկայացնել Եսայի Նչեցու թղթերը:

1. Թուղթ վասն կարգաց եկեղեցու և ժամուց⁹.

Սույն թուղթը մի արժեքավոր գրություն է Հայ Եկեղեցու ժամակարգության պատմության, ինչպես նաև եկեղեցական ջենքի (տաճարի) բաղկացուցիչ մասերի խորհրդրդապաշտության վերաբերյալ: Նչեցին այս թուղթը գրել է Սյունյաց վարդապետների և վանահայրերի խնդրանքով, որոնք ցանկացել են հստակ տեղեկություններ ստանալ Հայ Եկեղեցու ժամակարգության մասին:

¹ Գրել է 1303 թ. Ստեփանոս արք. Օրբելյանի խնդրանքով: Հիմնվել է Որոգինեսի, Հովհան Ոսկեբերանի, Կյուրեղ Ալեքսանդրացու, Եփրեմ Ասորու, Ստեփանոս Սյունեցու և այլ համապատասխան մեկնությունների վրա: Երկն անտիպ է: Մեկ է հասել ավելի քան 30 ձեռագրով (տես Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի №№ 5566, 5717, 5906, 6573, 6730, 10083 և այլն): Սույն երկի մասին հանգամանորեն տես Գաբրելյան արք. Հովսեփյան, Խաղբակեանք կամ Պողոսեանք հայոց պատմության մեջ, հտ. Բ, Երուսաղեմ, 1942, էջ 269—273:

² Տես Լ. Գ. Խաչերյան, Եսայի Նչեցի, Վերլուծություն քերականության, Երևան, 1966 թ.:

³ Տես Մատենադարանի №№ 1919, էջ 98ա—118ա, 57, 167, Երուսաղեմի 718, էջ 261—326 և այլն:

⁴ Տես Մատենադարանի №№ 8389, էջ 13ա—21ա, 614, 7255, 1043, 1337, 1476, 2283, 3192 և 4063:

⁵ Տես Մատենադարանի №№ 3937, էջ 133ա—139ա, 3276, էջ 99ա (թերի), 1098, էջ 218բ—231բ և այլն:

⁶ Տես Մատենադարանի № 3276, էջ 99ա—104բ:

⁷ Տես Մատենադարանի № 9622, էջ 754—772, Երուսաղեմի № 69 և 1279:

⁸ Տես Մատենադարանի № 9622, 1098, 1387 և Երուսաղեմի №№ 69, 1279 և այլն:

⁹ Տես Մատենադարանի №№ 5154, էջ 259ա—261ա, 1326, 1327, 1548, 2608, 4135, 4137 և այլ ձեռագրերը: Սույն տեքստը որոշ տարբերություններով տպված է Խոսրով Անձևացու «Գիրք որ կոչի Մեկնություն Աղթթից» (Կ. Պոլիս, 1730) գրքի վերջում իբրև հովելված, էջ 422—426:

Ըստ Եսայի Նշեցու, Հայ Եկեղեցու ժամերգությունները յոթն են, մի թիվ, որ հիմնված է Դավիթ մարգարեի հետևյալ խոսքի վրա. «Եթե անգամ յաւուր օրհնեցից պքեզ» (Սաղմ. ձԺԸ 164): Ժամերգությունների կատարման ժամերը պատահական չեն ընտրվել, այլ դրանք առնչվում են մարդկության պատմության և Փրկիչ Հիսուս Բրիստոսի հետ կապված կարևոր դեպքերի հետ: Այսպես.

Երրորդ ժամին տեղի ունեցավ մարդու առաջին ախտանալը՝ երբ Եվան լսեց օձի մահաբեր խրատը:

Նույն երրորդ ժամին Բրիստոս Պիղատոսից մահվան վճիռ ստացավ՝ խաչվելու:

Երրորդ ժամին կատարվում է Առաջին Ողորմեան: Այս ժամերգությունը ուղղված է Ս. Հոգուն:

Վեցերորդ ժամին մարդը կերավ արգելված պտուղը և մերկացավ:

Բրիստոս վեցերորդ ժամին տարածեց իր ձեռքերը, խավարեցրեց արեգակն ու լուսինը և ճաշակեց լեղին:

Վեցերորդ ժամին կատարվում է Երկրորդ Ողորմեան: Այս ժամերգությունը ուղղված է Որդի Աստծուն:

Իններորդ ժամին նախամարդը անեծքը ստացավ և վտարվեց դրախտից:

Իններորդ ժամին Բրիստոս ավանդեց մարդկային հոգին:

Իններորդ ժամին կատարվում է Երրորդ Ողորմեան:

Երեկոյան սպառնեց լույսը, և խավարը ծածկեց երկիրն, ու մարդը ընկավ սատանայի լծի տակ:

Երեկոյան տեղի ունեցավ Բրիստոսի թաղումը:

Երեկոյան երբ մոտենում է գիշերը, կատարվում են գոհության և հանգստյան աղոթքները:

Գիշերային ժամերգությունը հիմնված է Ս. Գրական հետևյալ երեք վկայությունների վրա.

ա.— Դավիթ մարգարեի «Ի մեջ գիշերի յառնեի» (Սաղմ. ձԺԸ 62) խոսքը:

բ.— Բրիստոսի հետևյալ խոսքը, թե «Արթուն կացեք, պի ոչ գիտեք, յորժամ Տէր տանն գայ, երեկոյին, եթէ ի մեջ գիշերի, թէ հաւախասին» (հմմտ. Մատթ. ԻԴ 42, ԻԵ 13):

գ.— Բանտում կեսգիշերին Պողոս առաքյալի և Շիղայի աղոթելու փաստի վրա (Գործք ԺԶ 25):

Առավոտյան ժամերգությունը նույնպես հիմնված է Տիրոջ խոսքի վրա. «...և ի հաւախասին, զոր Տէր իւր գալուստն ասաց»:

Իսկ Արևագալի ժամերգությունը հիմնված է Դավիթ մարգարեի «Ընդ առաւօտս կան-

խելի խոստովան լինել» (հմմտ. Սաղմ. ԿԲ 7) խոսքի վրա:

Ինչպես նկատեցինք արդեն, սույն թղթում Հայ Եկեղեցու ժամերգությունները յոթն են. Երրորդ ժամի, Վեցերորդ ժամի, Իններորդ ժամի, Երեկոյան, Գիշերային, «Ի հաւախասին» և Արևագալի:

Այսօր, վերոհիշյալ ժամերգություններից բացի, Հայ Եկեղեցին ունի նաև խաղաղական և Հանգստյան ժամերգությունները, որոնք իբրև առանձին ժամերգություններ չեն հիշվում Նշեցու թղթում: Սակայն կա մի ակնարկություն. Երեկոյան ժամերգության մասին Նշեցին ասում է. «Իսկ երեկոյին ի մօտ ել գիշերին պգոհութեան և պհանգստեան պաղօթսն»¹⁰: Արդյոք չի՞ կարելի երակացնել՝ ա. Նշեցու ժամանակ Արևելյան Հայաստանում դեռ վերջնականապես չէին տարածվել Ն. Շնորհալու և Ն. Լամբրոնացու կողմից կատարված հավելումները խաղաղական և Հանգստյան ժամերգությունների վրա. բ. Այդ ժամերգությունները դեռ չէին առանձնացել, և գ. Դրանց նախնական հիմքը կապվում էր երեկոյան ժամերգության բաղկացուցիչ մասը:

Հայ Եկեղեցու ծեսի պատմության հարցերից մեկն այն է, թե եղե՞լ է ժամանակ, երբ բոլոր ժամերգությունները կատարվել են անխափան, ամեն օր: Նշեցու այս թույլ թալիս է այդ հարցի պատասխանը՝ այո, միշտ, երբ մեր երկիրը խաղաղ ապրելու հնարավորություն է ունեցել: Սակայն երբ ձնշել են հալածիչները, և մեր ազգը ընկել է ծանր դրության մեջ, խափանվել է կարգ ու կանոնը: Նշեցին գրում է. «Սաստիկ նեղութիւն ոչ տայր թոյլ ըստ կարգի և ժամու աղօթել, այլ շփոթեալ և խառնեալ ամիսայն կարգ և սահմանք, այլ փակեալ դռմբք և արտաքոյ ժամին պիռքակելի սուրբ պատարագն մատուցանելին առանց պգեստի և առանց արարողութեան: Չի վասն ծանր աղքատութեան վարմանական պէտսն հայթելով լնուն, և պերկու և պերեք ժամու աղօթսն ի միասին կատարեին, պի փութով ի մարմնական պէտսն դառնային»¹¹:

Սույն թղթում Նշեցին խոսում է նաև եկեղեցու և նրա բաղկացուցիչ մասերի (խոսքը քարեղեն տաճարի մասին է) խորհրդանշական իմաստի մասին:

Եկեղեցին Վերին Սիոնի դուռն է և Անմահ Արքայի քաղաքը:

Եկեղեցու կառույցը խորհրդանշում է տիեզերքը.

Նորանը, «ուր սեղանն է, որ է պատկերն Յիսուսի, և մարմինն նորին բաշխի»,

¹⁰ Մատ. № 5154, էջ 260բ:

¹¹ Անդ. էջ 260բ—261ա:

խորհրդանշում է երկինքների երկինքը, ուր «հանգուցեալ է» Աստվածությունը¹²:

Տաճարը, որ նախատեսված է մաքրակենցաղ և սրբակրոն անձանց համար, խորհրդանշում է հրեշտակների կայանը:

Իսկ գավիթը խորհրդանշում է երկիրը, որպեսզի երկնքից ընկած սատանան և դժրախտից տարագրված մարդը այստեղ տեղափոխվեն՝ լի հոգեկան և մարմնական ցավերով և հիվանդություններով:

Նչեցին կարևոր տեղեկություն է տալիս տաճարի և գավթի գործածության մասին. «Ի ժամանակս յիշխանութեան մերոյ և խաղաղութեան վեօթ ժամն եկեղեցին կատարէին, բայց արժանաւորքն միայն մտանէին, և գաւիթն կայր ի սկզբանէ յառաքելոցն որ ապաշխարողաց տեղի, զի վախտացեալսն ոչ ընդունի եկեղեցի, այլ ի ժամ ահաւոր խորհրդոյն՝ արտաքս հանէին ընդ ունկընդիսն և սարկաւագն դռնապան կայր կարգած և կամ բնաւ ոչ տային թոյլ մտանել...»¹³:

Այնուհետև Նչեցին նշում է, որ այս սովորությունը այլևս հնարավոր չէ պահել «վասն աղքատութեան և խստասիրտ տերանց մերոց, մանաւանդ վասն ծոյլ և հեղգացելոց անձանց և երկարել աղօթից...»:

2. Թուղթ Եսայեայ վարդապետին պատասխանի ընդդէմ պարոն Հեթումյ.

Սույն գրությունը մեզ է հասել միայն երկու՝ Մատենադարանի № 9622 և 573 ձեռագրերով: Սրանցից չափազանց ընտիր օրինակ է № 573 ձեռագրիկը (ԺԵ դ.): Սակայն № 9622-ը, գրված 1858 թ., ներկայացնում է ավելի ընդարձակ տարբերակ: Ըստ Գարեգին կաթողիկոս Հովսեփյանի թուղթը գրված պետք է լինի հավանորեն 1321 թ.¹⁴:

Նչեցու սույն թուղթը մի նմուշ է մեզ հասած այն թղթակցություններից, որոնք տեղի էին ունենում ԺԳ դարի վերջերին և ԺԴ դարի սկզբին արևելյան վարդապետների և Կիլիկիայի կաթողիկոս Գրիգոր Անավարպեցու և իր լատինասեր քաղաքականությանը հարող իշխանությունների միջև: Սույն թղթով Նչեցին պատասխանում է Օշին Պայի և նրա որդի Հեթումի նամակին: Թղթում խոսվում է երեք կարևոր հարցերի՝ ա. Քրիստոսի աստվածային և մարդկային բնության, բ. Հաղորդության բաժակի մեջ ջուր խառնելու սովորության և գ. Շննդյան ու Մկրտության տոների կատարման օրվա մասին:

ա.— Քրիստոսի աստվածային և մարդկա-

յին բնությունների միության հարցը պատկերում է հետևյալ կերպ. «...ձգեալ յինքն յարենէ ամենամաքուր կուսին, միացոյց ընդ աստուածութիւն իւրում անքնին և անճառ խառնամբ»¹⁵: Այդ բնությունները անճառելի և հրաշափառ գերապանցյալ միությամբ առաջ բերեցին «մի Անձ, մի Որդի և մի Տեր»: Անճառ միավորությունից հետո չենք կարող ասել՝ Աստված, և հասկանալ Բեթղեհեմում ծնվածին, ոչ էլ կարող ենք «Որդի մարդոյ» ասել և հասկանալ երկնքից իջած Աստվածային Լոգոսին: Որովհետև ոչ լոկ մարդ էր և ոչ լոկ Աստված, այլ Աստված մարմնացած և մարդացած:

Այնուհետև Նչեցին խոսում է Արիոսի և Նեստորի հերետիկոսությունների մասին, ներկայացնում դրանց երևան գալու պայմանները և ապա տալիս եկեղեցու ուղղափառ վարդապետությունը այդ հարցում:

բ.— Եսայի Նչեցին Հաղորդության Ս. բաժակի մեջ անապական ջուր խառնելու հարցը կապում է Քրիստոսի մարմնի անապականության հետ: Նա նախ հիշում է, որ բաժակի մեջ ջուր չխառնելու սովորությունը Հայ եկեղեցին ստացել է Ս. Գրիգոր Լուսավորչից, այնուհետև մի շարք մեկնաբանություններով ապացուցում է բաժակի անապականության պարտադիր լինելը: Քրիստոսի մարմինը և արյունը անապական են: Եվ գինին խորհրդանշելով Քրիստոսի արյունը պետք է որ լինի անապակ, ինչպես և Քրիստոսի արյունը և մարմինն էր անապական: Ի հաստատումն առանց ջրի պատարագելու՝ Հայ եկեղեցու սովորության, Նչեցին ասում է. «...որ Քրիստոս վայս խորհուրդ աւանդեաց եկեղեցւոյ իւրոյ ընդ չորեքեսին աւետարանչացն վկայութեամբ, գինի էառ ի ձեռս և ասաց՝ Այս է իմ արիւն, և ջուր բնաւ ոչ յիջեաց»¹⁶:

Այն եկեղեցիները, որոնք Հաղորդության Ս. բաժակի մեջ օգտագործում են գինի և ջուր, իբրև ապացույց են բերում այն դեպքը, երբ Քրիստոս խաչի վրա մահացած, քննվորը գեղարդով հարվածում է Փրկչի կողին և արյուն ու ջուր է հոսում:

Նչեցին, արտահայտելով Հայ եկեղեցու տեսակետը, նշում է, որ այստեղ ջուրը Մկրտության խորհուրդն է նշանակում, իսկ արյունը՝ Հաղորդության: Այնուհետև Նչեցին ավելացնում է, որ այսպիսի մեկնություն է տալիս նաև Ս. Հովհան Ոսկեբերանը Հովհաննու Ավետարանի մեկնության մեջ. «Երկուց աղբերացն, որ ելին ի կողիցն Տեառն, շինեցաւ եկեղեցի, քանզի ջրովն

¹² Անդ, էջ 259բ:

¹³ Անդ, էջ 261ա:

¹⁴ Գարեգին արք. Հովսեփյան, անդ, էջ 256:

¹⁵ Անդ, էջ 320ա:

¹⁶ Անդ, էջ 317բ:

ծնանիմք վերստին աւազանաւն, և արեամբ սնանիմք ճաշակել վնա»¹⁷:

գ.— Խոսելով Քրիստոսի Ս. Ծննդյան և Մկրտության տոներին մեկ օրում կատարելու Հայ Եկեղեցու սովորության մասին, Նշեցին շեշտում է, որ այդ ավանդական սովորությունն է և մինչև Նիկիայի Ա Տիեզերական ժողովը այդպէս է եղել ամենուր: Սակայն Երուսաղեմում քանի որ հնարավոր չէր մեկ օրում Ս. Ծնունդը տոնել Բեթղեհեմում և ապա գալ Հորդանան գետը՝ Մկրտության տոնակատարությունը կատարելու, բաժանվեցին այդ տոները միմյանցից և Ս. Ծնունդը սկսեցին տոնել դեկտեմբերի 25-ին, իսկ Մկրտության տոնը մնաց հունվարի 6-ին: Այս պատճառով էլ Ավետյաց տոնը ապրիլի 7-ից տեղափոխվեց մարտի 25-ը: Այս սովորությունը աստիճանաբար ընդլայնվեց և ընդունվեց մյուս տեղական եկեղեցիների կողմից:

Այնուհետև Նշեցին մեջ է բերում մի քանի ապացույցներ, որ հաստատում են Հայ Եկեղեցու ավանդության վավերականությունը:

3.— Թուղթ Եսայեայի ի Տեր Մատթեոս.

Նշեցին այս թուղթը գրել է Թավրիսի անաշնորդ Տեր Մատթեոսին և Ատրպատականի ողջ հայությանը, նրանց ունիթոռական վտանգից պաշտպանելու համար:

Թուղթը մեզ է հասել երկու տարբերակով՝ ամբողջական¹⁸ և թերի¹⁹: Վերջինս առաջացել է ընդարձակի ձեռագրից մեկ կամ երկու թերթ ընկած լինելու պատճառով:

Նշեցու այս թղթի նպատակն է պուշացնել հայ հավատացյալներին կաթողիկ թարգմանիչներից՝ պատվիրելով նրանց «մի ամենայն հոգով հաւատայք, որք ջանան թիրել զճմարտութիւն, զոր ի սուրբ Լուսաւորչէն մեր ընկալայք և ունիմք, և նա ի սուրբ հարցն գումարութենէ, որ ի Նիկիայ, առեալ մեզ աւանդեաց հաւատք Կաթողիկէ եկեղեցոյ և դաւանութիւն ուղղափառ քրիստոնէից, զոր ասացեալ է Սրբոյն Աթանասի Աղեքսանդրոս հայրապետին»²⁰:

Նշեցին նախ շարադրում է Հայ Եկեղեցու ուղղափառ դավանությունը: Այնուհետև հարց է տալիս՝ բավական է արդյոք միայն ճշմարիտ հավատքը մարդու փրկության համար: Նշեցին պատասխանում է՝ ոչ. «Ինչպէս մեռեալ անդամ չէ ինչ պիտանալու ի գործ մարմնոյն, նոյնպէս և մեռեալ

հաւատ, որ է առանց գործոց, ոչ տայ զօրութիւն հոգւոյն»²¹: Այստեղ Նշեցին հետևում է Հակոբոս Առաքյալի հետևյալ մտքին. «Հաւատք եթէ գործու ոչ ունին, մեռեալ են առանձինն (Հակ. Բ 17):

Կենդանի հավատքը բաղկացած է երկու մասից. ա. Ուղղափառ դավանության խոստովանություն և բ. Քրիստոսավայել կյանքով ապրելու կամք և սեր դեպի բարի գործերը:

Նշեցին այնուհետև խոսում է քրիստոնյայի վարք ու բարքին վերաբերվող մի քանի օրենքների և առաքինությունների մասին: Հակականոնական է համարում պահքի ժամանակ ձուկ և գինի օգտագործելը, չորեքշաբթի օրը պահքը լուծելը:

Հետաքրքրական է Նշեցու վերաբերմունքը Կաթողիկ եկեղեցու հոգևորականների նկատմամբ: Նա իր գործը գրելով ունիթոռների վտանգից իր հոտը պերծ պահելու համար, թվում է, թե ատելությամբ պիտի լցվեր դեպի Կաթողիկ եկեղեցու մարդորսական քաղաքականությունը: Իր արտահայտությունների մեջ, սակայն, Նշեցին շատ հարգալից է: Քրիստոնյաների նկատմամբ սիրո մի վառ օրինակ է Նշեցու հետևյալ արտահայտությունը. «Իսկ ֆռանկաց, ի հոռոմոց կամ յասորոց ապգէն վարդապետ կամ քահանայ և աշխարհական գան առ ձեզ, ամենայն պատուով ընկալիք իբրև պեղբայրս և ծառայակիցս ի Քրիստոս և ուրախացիք ընդ միմեանս, յաղագս միաբանութեան հաւատոյ և յուսոյն առ Քրիստոս»²²: Սակայն Նշեցին պահանջում է նաև փոխադարձ սեր և հարգանք. «Ապա թէ հակառակութեամբ գնան ընդ ձեզ և կամին շրջել ի յաւանդութենէ սուրբ հարցն և յառաջին վարդապետացն, մի ընդունիք զնոսայ իբրև զաշակերտ Քրիստոսի, այլ հակառակորդ ճշմարտութեան և գայլս ծածկեալ ստնով գառնեայ», որովհետև «Հաւատանեայցս կրօնք և աւանդութիւն ոչ խորթ է և կամ եկամուտ ոք յանձնանից բերեալ, այլ յառաքելոցն և ի հարցն սըրբոց»²³:

Այնուհետև խոսում է մի շարք առաքելական ավանդությունների մասին, ինչպես օրինակ Ս. Ծննդյան տոնը հունվարի 6-ին կատարելու, անապակ բաժակով Ս. Պատարագ մատուցելու, և այլն, որոնք անխախտ պահպանվել են Հայ Եկեղեցում և ընդհակառակն փոփոխման ենթարկվել մյուս եկեղեցիներում: Այնուամենայնիվ Նշ-

¹⁷ Անդ, էջ 317ա:

¹⁸ Մատենադարանի ձեռագրեր №№ 2776, 8245, 10008: Հր. Մ. Մարյան, «Ձեռագրեր», Մոսկվա, 1860, էջ 157—164, 205—211:

¹⁹ Մատենադարանի ձեռագրեր №№ 573, 485:

²⁰ Մատենադարանի ձեռագիր №№ 2776, էջ 235բ:

²¹ Անդ, էջ 237բ—238ա:

²² Մատենադարանի ձեռագիր № 2776, էջ 240բ—241ա:

²³ Անդ, էջ 241ա:

չեցին քրիստոնեաբար պատվիրում է. «Ի վերայ այս ամենայնի գլխադրելով պանս աղաչեմ պամենեսին պձեղ դժուարաշարժ լինել ի վիճաբանությունս և ի կոխս և դիւրաշարժ ի հաշտությունս և ի խաղաղությունս»:

Այնուհետև Նչեցին խորհուրդներ է տալիս Ս. Մկրտության, Պսակի և Ս. Հաղորդության մասին: Այս հատվածը կարևոր տեղեկություններ է տալիս ծեսի պատմության համար. օրինակ Նչեցին պատվիրում է նախ մկրտություն անել, որից հետո անպայման Ս. Պատարագ մատուցել՝ մկրտվածին հաղորդելու համար, կամ կնքահայրը կարող է լինել ինչպես այր, այնպես էլ կին, միակ պայմանը քրիստոնյա լինելն է: Այնուհետև խոսվում է կնքահոր պարտականությունների մասին իբրև հոգևոր դաստիարակի:

Պսակը կարևոր հանգրվան է մարդու կյանքում և այն պիտի լինի հասարակության «տեսությանմ» և ոչ գաղտնի: Տղան պետք է նվազագույնը 15 տարեկան լինի, աղջիկը՝ 12: Այրը ավելի տարիքոտ պիտի լինի: Այնուհետև Նչեցին նշում է արենակցական աստիճանի մասին և թույլատրելի համարում չորրորդ աստիճանի ազգակցական ամուսնությունը միայն:

Պսակի արարողությունը կարող է կատարվել առավոտից մինչև կեսօր ժամանակահատվածում: Պսակադրությունը արգելվում է «ի բուն բարեկենդակի օրէ սկսեալ մինչև ցկատարումն պահոց շաբաթուն Պենտեկոստեին, ...յամենայն կիրակիս տարոյն և յուրօրէք խաչին և Ծննդեանս»²⁴:

Ամեն մի քրիստոնյա պարտավոր է ամեն կիրակի խոստովանել և քառասուն օրը մեկ հաղորդվել: Նչեցին կտրականապես մերժում է խոստովանադրամ առնելը. «Քահանայ որ խոստովանադրամ առնու յԱստուծոյ դատի»²⁵:

Ընդհանրապես Նչեցին դեմ է Ս. Խորհուրդները դրամով կատարելուն, որովհետև Ս. Խորհուրդների միջոցով քահանան Ս. Հոգու շնորհներն է բաշխում հաւատացյալներին: Այսպես Նչեցին պատվիրում է. «Մի ոք ըստ հարկի պահանջեսցէ գին արծաթոյ անգին շնորհն վասն մկրտութեան կամ մահու հաղորդելոյ, այլ որ ունին և տան, սիրով առէք որպէս վնուէր եկեղեցւոյ և աղքատացն օգնէք»²⁶:

4.— Թուղթ շրջաբերական յաղագս ողորմութիւն տալոյ ի նպաստ Ս. Կարապետին Տաթևոյ.

Սույն գրությունը մեկ է հասել միայն

մեկ՝ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 848 ձեռագրով (էջ 100ա—106բ), ընդօրինակված 14-րդ դարում:

Շրջաբերականի առաջին մասում ողջույնի խոսքերից հետո Եսայի Նչեցին նախ գովքն է հյուսում Հովհաննես Մկրտչի, ապա հիշատակում, որ Հովհաննես Մկրտչի նշխարները «իբրև պգանձս երկնային և պարգևս անմահութեան»²⁷ Հայաստան է բերել Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը և ամփոփել Տաթևում՝ «ի սիրտ Հայաստան աշխարհիս»²⁸, որոնց պահպանության համար էլ կառուցել է գեղեցիկ շինություններ և հիմնել վանք²⁹: Եսայի Նչեցին ասում է, որ Ս. Հովհաննես Մկրտչի նշխարները և նրանց վրա հիմնված սուրբ ուխտը հանդիսանում են Հայաստան աշխարհի բոլոր բարիքների պատճառը: Այս նույն մտայնությամբ է Նչեցին բացատրում նաև այն, որ հայապգի վավակների բազում մեղքերի պատճառով այժմ ս. ուխտը «բալում նեղութիւնս կրէ և տոյժս ի ձեռաց այլապգեաց»³⁰: Այնուհետև հեղինակը դիմում է ժողովրդին նյութական նվերներով օգնելու և պորավիզ կանգնելու Ս. Հովհաննես Կարապետի վանքին:

Նամակի երկրորդ մասում Նչեցին ուսուցողական նպատակով խոսում է ուղիղ ճանապարհով ապրելու մասին և հատկապես կենտրոնանում հարբեցողության վնասների վրա: Նչեցին հարբեցողությունը նույնպիսի մեղք է համարում, ինչպիսին պոռնությունն ու գողությունը:

Նչեցու ժամանակ շատերը արդարացնելու համար իրենց խմելու մոլուցքը, պատճառաբանում էին, թե մեկը խմելով չի գողանում կամ շնանում կամ սպանում: Սակայն Նչեցին գտնում է, որ եթե մեկը խմի և սպանի, ոչ թե մի մեղք գործած կլինի, այլ երկու՝ հարբեցողություն և սպանություն: Այսպիսով հարբեցողությունը, որ ինքնին կարող է ոմանց կողմից մեղք չըդիտվել, սակայն բազմաթիվ մեղքերի պատճառ կարող է դառնալ: Նչեցին խոսում է նաև այն վնասների մասին, որ հասցնում է խմիչը մարդկային մարմնին. «ոչ միայն պոգիս ապականեն արբեցողացն զեղխութիւնք, այլև ւնարմինս փտեն և ապականեն գինոյն նեխութիւնքն, և ազգի ազգի ցաւս ի մարմին արկանեն՝ զսիրտն մեղկէ, ըզմարմինն թուլացուցանէ, ցատամոքսն խանգարէ, ցուղեղն ապականէ, ցտեսանելիսն

²⁷ Անդ, էջ 100բ:

²⁸ Անդ, էջ 101ա:

²⁹ Ազաթանգեղոս, Պատմություն հայոց, 810, աշխ. թարգմ. Արամ Տեր-Ղևոնդյանի, Երևան, 1977, էջ 130:

³⁰ Մատենադարանի ձեռագիր հմր. 848, էջ 101բ:

²⁴ Անդ, էջ 246բ—246գ:

²⁵ Անդ, էջ 246գ:

²⁶ Անդ, էջ 244ա—244բ:

զիճացուցանե, որոց բազում անգամ ըզսիրտն նեղեն և չարամահ սպանեն»³¹: Այս վնասներից շատ ավելի ծանր են, սակայն, հոգեկան վնասները. «Իսկ կոզոցն ցաւոց զի՛նչ ասասցուք, կամ ո՞ր բերան բաւական է պատմել զանհնարին աղետսն, որ ի դատաստանի մեծի ահեղ աւուրն յայտնելոց է. անողորմ տանջանք և աններելի պապակումն...»³²: Ըստ Եսայի Նչեցու Աստված մարդուն ստեղծել է բանավոր և իմաստուն, սակայն մարդը արբեցությամբ հիմարանում է, դադարում մարդ համարվելուց և անասունների կարգը դասվում. «Ձի թէպէտ և մարմին է արբեցողացն, ձեռքն ի գործոց դադարեն, ոտքն ի գնացից, լեզուն ի խօսից է համրացեալ, լսելիքն ի լսելոց են

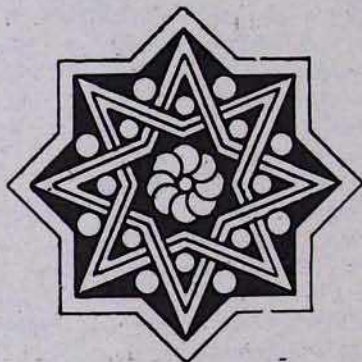
լաւացեալ, աչքն ի տեսանելոց են կուրացեալ, սիրտքն յիմաստութենէ յիմարեալ...»³³: Անշուշտ Նչեցին քաջ գիտակցում է, որ զինին ճաշակելը ինքնին մեղք չէ, այլ այն չափից ավելի օգտագործելը: Գինին տրվել է մարդկանց «ի պէտս հիւանդաց և սգաւորաց և յուրախութիւն այնոցիկ, որ ի տրտմութեան իցեն»³⁴: Սակայն այն չարաշահելն արդեն մեղք է: Եպրակացնելով, Նչեցին շեշտում է, որ արբեցողությամբ ըզբաղվողները անկասկած պիտի ենթարկվեն դժոխքի տանջանքներին: Հետևաբար Նչեցին հորդոր է կարդում ժողովրդին ապրելու կյանքի ուղիղ ճանապարհով, այն ճանապարհով, որ թելադրում է Ա. Օրենքը:

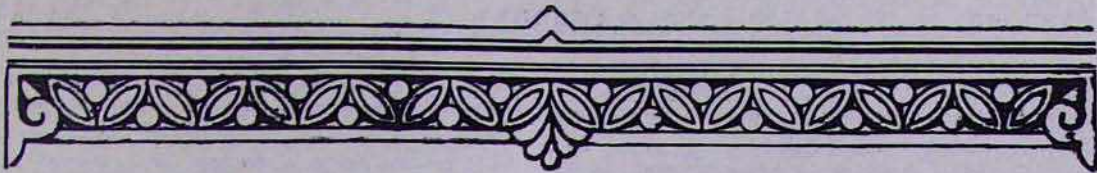
³¹ Անդ, էջ 103բ: Հմտ. Մանդակունու ճառը:

³² Անդ, էջ 104բ:

³³ Անդ, էջ 105ա:

³⁴ Անդ:





ՑՈՒՑԱԿ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՆՈՐ ՍՏԱՅՎԱԾ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ*

№ 611

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

Թերթերը՝ 246:— Պրակները՝ 15:— Մեծությունը՝ 20.9×14.8×3.1 սմ.:— **Նյութը՝** բարակ թուղթ:— **Կապը՝** մոխրագույն բարակ ստվարաթուղթ:— **Պահպանակները՝** սկզբում և վերջում կա մեկական բարակ թուղթ, ինչպես նաև երկուական թերթ մագաղաթ. գրված մանր երկաթագրով (11—12-րդ դդ.): Ունի կրոնական բովանդակություն:— **Վիճակը՝** սկզբից և վերջից պակասում է, նաև միջից:— **Գրությունը՝** երկայտ:— **Դատարկ թղթերը՝** 1ա, 34բ, 35ա, 67բ, 68ա, 100բ, 101ա, 132բ, 133ա, 158բ, 163բ, 166ա և 246բ:— **Տողերը՝ 36:— Գիրը՝** նոտորգիր: **Ձարդագրություն՝** մատյանում կան բազմաթիվ սիրուն թռչնագրեր, վարդագրեր և լուսանցավարդեր, ինչպես նաև մի հատ գլխավարդ (թ. 13բ) — **Գրիչը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** անհայտ:— **Ծաղկողը՝** անհայտ:— **Ժամանակը՝** 18-րդ դար:— **Վայրը՝** անհայտ:— **Ծանոթագրություն՝** ձեռագիրն ստացված է Նոր Վեհարանի գրադարանից 17 նոյեմբերի 1982 թ.:

ԲՈՎԱՆՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

(Զեռագիրը միկրոֆիլմով լուսանկարված քակսի-միլե մի օրինակն է այն մատյանին, որ ներկայիս

* Շարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1964 թվականի № № Ը—Թ-ից, ԺԲ-ից, 1965 թվականի № № Ը—Ժ-ից, 1968 թվականի № Է-ից, 1970 թվականի № № Դ—Ե-ից, Ժ-ից, ԺԲ-ից, 1971 թվականի № № Ե—Ը-ից, ԺԱ—ԺԲ-ից, 1972 թվականի № № Ա—Բ-ից, Դ-ից, 1973 թվականի № № Ա—Գ-ից, Ը-ից, 1974 թվականի № № Գ-ից, Է—Ը-ից, 1975 թվականի № № Ա-ից, Գ-ից, ԺԱ—ԺԲ-ից, 1976 թվականի № № Բ—Ե-ից, Է—Թ-ից, ԺԲ-ից, 1977 թվականի № № Գ—Ժ-ից, 1978 թվականի № № Ա-ից, Դ-ից, 1979 թվականի № № Բ-ից, Դ-ից, Զ—Է-ից, ԺԲ-ից, 1980 թվականի № № Բ—Գ-ից, Ը-ից, Ժ—ԺԲ-ից, 1981 թվականի № № Ա—Դ-ից, Է-ից, Թ—ԺԲ-ից, 1982 թվականի № № Ա-ից, Գ-ից, Ժ—ԺԲ-ից, 1983 թվականի № № Բ—Գ-ից, Է—Ժ-ից, 1984 թվականի № № Բ—Գ-ից, Ե—Զ-ից, ԺԱ—ԺԲ-ից, 1985 թվականի № № Բ—Գ-ից և Է—Բ-ից:

գտնվում է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգաց Լոնդոն նահանգի Անն Արթոր քաղաքի համալսարանի գրադարանում):

Թ. 159ա.— Ի խնդրոյ Թուսայ վրայի ածաբնակ սբ ուխտին Մեծոփայ վանաց և ծայաբար կտրել ածակիր հոգեկից առն այ Յակոբայ վրայի Ղրիմեց-լոյ աշկտի Գեորգեայ վրայի Եղնկացոյ յոգս ապակսեց բաժանման:

(Մատյանում կան մի շարք աղյուսակներ ապակցական կապերի, ամուսնության թույլատվության և արգելման մասին, հետևյալ էջերում՝ 159բ, 160ա, 161ա, 161բ, 162ա, 162բ, 164ա, 164բ և 202բ: Այս վերջին էջը վերնագրված է «Գիրք դատաստանի»):

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Թ. 208ա.—ապիթեպ բև.տր.կ.նէ ամցան լաւին ցնէլ և անտղալ յիրս ամ լինել. ակյն ոչ է հնար որ իշխնելւն և յապկնէ բնւիս. և այդ յոժ քաջաբանից. մի չափ և մեղմիցէ ուր ամ ինչ գծ սղալեալ եղև և գրէ թէ յիսկպբանէ. վայ վամսն պկնի մեր եկեայաղ վիարս և վեղբարս. ի պկն ժմկս աղչեմ մաղթանօք պղոլով և պո սկւ սղալանս ուղղեսշիք պահիք ընթերցմբ տառիւ. և պիրաւացի թերին լցջէք որպէս վերագոյն ծանուցաւ պի հարկ և ի վեր քան պիարկ պսխալանացն ունիմ պճո նխ պրծն անձին. պոր պնեղգծլին խափանէ հոյն, և ապա վախտս մրմնոյն. և պի փայտ անվարժին համօրէն սեռի և յապգի. և դձ անպարապի. պի ըղ ըստեամբ ախտածե տիւ վմանկոււս ունէին բանի. և պպան-դըխտի և պանտեղլի և պանտեղեկլի և գրչւն, և պկնկլի ներքնոց և արտաքնոց պգայւեց տկրլի. և վմարտս դիւաց. և պպկսլի գծեաց գծագրեւն և պաղքատի մատենից յորոց պնիթս հաւաքել ի դէպէր բանից. ապա թէ ընտանի ապգիս բարոյից սխլնցն լինիշիք պարսաւիչ. և ոչ ուղիղ գիտելով պգծ հայկապնեայցս պաղկս. միանգամայն պչափ անձին անմեղադիր ձեպ այրոցիկ լինիմք. ապա թէ սիրով մերոյս պատահիք բանից. և խնամիչ կամօք պթերին լնուցուք ի տէ պիտուցման առջիք բրց. և պգանձս բանից ձերով երկամբք լեկղցիս ամբարեւջիք. յիշտկ բրց մնալ ձեպ ի նմ. բայց ձեռն արկլի ձեպ այսմ իրողլի եղև. ի թուին հից ՈԼԳ (1185). և շրջանին երթալոյ ի բաց. ձԱ (101). որ կոչի փոքր. իսկ Հոռոմին. ՆԾ յայսմ անիշխանէ թգրն մերոյ ի վաղընջուց ի ժմկի մնացելոց սկւ իշխանց ի կողմանս հաչննոյ ըթ ժմկս անուանելոյ Հասա-

նայ կրաւորեցելոյ. և որդոյ նր Վաղտանգոյ. ի դղելի որ անուանի Հայթերք գլխաւորի այլոց իշխանաց. և կողմանց Կիլիկիայ մեծ իշխանին Ռուբենի. յամի յորում մեռաւ յաղթող թգրն վրաց Գորգի, ի հալւն տն Գրիգորի հայոց մեծագ. և դիտապետն տն Ստեփանոսի տանա աղուանից յ(աշխարհ) իս Առախայ, ի նահանգիս որ կոչի մայրաքղքին Գանձակ յնայ և եղբայրանոցս անուանեալ Բասնոյ. սկզբնաւորել ի լեռնաշէկով մեկաստանին կոչեցելոյ Հռոմաշէն. ըդ հովանեաւ սքց եկղեցեց կուսանացն յիշեցելոց ձեռնտուութի հօր Յովսէփայ և եղբօր Պոսի յորդորմբ ի յոշարկիս: Բայց գծագրելի յիշակիս ի նխադրեալ գրոց դաստի եղև քի կտծ սր ի ձեռն մեր միանգամ ոչ է 9 (=որպէս) ասցել կանխաւ պատճռն. և արդ որքան է կարի գծ արկանեմք հիսել քիկի քի. դաստի: Ընդորս և պայս ևս մաղթեմք. որ թէ պտիի և հճ ունց թուի յօրինակէ աստի քս ել քիրս դաստի ըդ նմին փսեցիք և պիշտուս պայս յիշակել նոքօք վնեպ. որովք համօրէն յիշեալ յիշիք ի Քս Յս ի տր մեր:

Ձայս մակրագիծ յիշակրես լեռո գրէ որ, թուղթ մի շրջէք որ նշան կայ:

ՀԻՇԱՏԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Կազմի առաջին երեսին գրված է)
Վեհին
24 օձ.

(նույն տեղը տպված է)

OPB

ARMENIAN MANUSCRIPT
University Microfilms, Inc.
Ann Arbor, London.

Թ. 3բ.— Պակաս են մեջէն
1, 128 և 129 թերթերը:
Պրակ Ժ և ԺԱ 18 թերթ ունին:
Պրակ ԺԵ 12 թերթ ունի,
Վերջէն 4 թերթ կը պակսի:
6 յնս. 1959

S.Ա.Ն. (Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսիսյան—Ն. Մ.):

Թ. 13ա.— (Կա մի փոքր կնիք, 2 սմ. տրամագծով, որ անընթեռնելի է):

Թ. 17բ.— Տիրան, հայր (երկաթագրով գրված):

Թ. 26բ.— Այս կանոն պարտ է պահել յետ երկրորդի կանոնաց Նիկիոյ գրեղ յառաջ 8 թուղթ. և անդ գրի՛ր:

№ 612

ՍՈՒՐԲ ՄԻՒՌՈՒՆ

Թերթերը՝ 50:— Պրակները՝ 4:— Մեծությունը՝ 20.6×17.4×0.6 սմ.:— Նյութը՝ տետրակի հասարակ թուղթ:— Կազմը՝ չունի, սակայն յուրաքանչյուր պրակ տետրակի կանաչավուն թղթյա ջապիկ ունի:— Պահպանակներ՝ չունի:— Վիճակը՝ անբավարար, առաջին սյուղը (տետրակը) պակասում

է, իսկ շրոշ թերթեր պղկված ճն:— Գրությունը՝ միասյուն:— Դատարկ թղթերը՝ բոլոր թերթերի կոնակի մասը դատարկ է, բացի 46բ էջը, ինչպես նաև 47բ—50բ էջերը:— Տողերը՝ 20:— Գծումները՝ թուղթն ինքնին գծավոր է:— Գիրը՝ ջնդագիր:— Ձարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ Սահակ արքեպիսկոպոս Տեր-Հովհաննիսյան (1879—1965):— Պատվիրատուն՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Ս. Վապգեն Առաջին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս:— Ժամանակը՝ 1959—1966 թթ.:— Վայրը՝ Ս. Էջմիածնի վանք:— Ծանոթագրություն՝ ձեռագիրն ստացված է Նոր Վեհարանի գրադարանից 17 նոյեմբերի 1982 թ.:

ԲՈՎԱՆՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 1ա.— Ծծումը Աստուածաշունչ Ս. Գրքում:
Ս. Մարմնի օծման մասին:

Թ. 5ա.— Թագավորների օծումը Հին Կտակարանում:

Թ. 6ա.— Օծումը Նոր Կտակարանում:

Թ. 10ա.— Զեռնադրությունը առաքյալների ժամանակ:

Թ. 12ա.— Օծումը առաքյալների ժամանակ:

Թ. 15ա.— Հիվանդների օծումը:

Թ. 17ա.— Ս. Միւռնի գործածությունը Հայաստանյայց եկեղեցում:

Երեխաների մկրտությունը:

Թ. 19ա.— Ս. Միւռնի գործածությունը այլ դեպքերում:

Թ. 20.— Սրբազնագործ պաշտօնյաները:

Թ. 22ա.— Զրօրինյաց կամ Աստուածահայտնության օրը Ս. Միւռնի գործածությունը:

Թ. 24ա.— Թագավորների օծումը հայերի մեջ:

Թ. 29ա.— Ս. Միւռնի մասին:

Թ. 30ա.— Ս. Միւռնի օրհնության իրավունքը:

Թ. 32ա.— Հայոց Ս. Միւռնը (այստեղ տրվում է Ս. Միւռնի բաղկացուցիչ 45 նյութերի և ծաղիկների անվանացանկը և քանակը—Ն. Մ.):

Թ. 38ա.— Ս. Միւռնի օրհնությունը:

Թ. 46ա.— Ս. Միւռնի օրհնությունները հին դարերում:

Թ. 47ա.— Ս. Միւռնի օրհնությունները քսաներորդ դարում:

(Զեռագիրն ժամանակին կարդացել է Վահան արքեպիսկոպոս Կոստանյանը (1881—1960) և մի շարք տեղեր կարմիր թանաքով որոշ սրբագրություններ է կատարել):

ՀԻՇԱՏԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Վեհափառ Հայրապետի ձեռագրով գրված է հետևյալը յուրաքանչյուր պրակի ջապիկի վրա):

(Պրակ) 2. Զեռագիր Սահակ արքեպ.

1966:

(Պրակ) 3. Զեռագիր Սահակ արքեպ.—ի Տեր-Յովհաննէսեանի:

1966:

(Պրակ) 4. Զեռագիր Սահակ արքեպ.—ի

1966:

(Պրակ) 5. Ձեռագիր Սահակ արքեպ. Տեր Յովհաննեսյանի:

1966:

(Ձեռագրում կա նաև երկու թուղթ.—

ա. ձեռագրի գլուխների ցուցակը.

բ. 11 կիշենների ցուցակը, ըստ երևույթի տպագրության համար):

№ 613

ԴԻՈՆԵՍԻՈՍ

Թերթերը՝ 379:— Պրակները՝ 32, յուրաքանչյուրը 12 թերթից, բացի Ա և ԼԱ պրակները, որոնք 10 թերթ ունեն, իսկ ԼԲ՝ 11:— Մեծությունը՝ 17.5×12.3×5.8 սմ:— Նյութը՝ սպիտակ դիմացկուն թուղթ:— Կապը՝ հայկական կազմարարական արվեստի հիմնադրի մի նմուշ է սա:— Կարմիր կաշեպատ տախտակ, որի երկու երեսին և կողքին կան ճշումով և ոսկեգույնով նկարված ծաղիկներ, թռչուններ և վարդեր: Առաջին երեսի վրա փոքրիկ օվալաձև շրջանակում նկարված է Քրիստոսի խաչելությունը, որի վերևի մասում գրված է «Յ. Ն. Թ. Հ.» տառերը, իսկ կապի կռակում, նույնիսկ փոքրիկ օվալաձև շրջանակում նկարված է Տիրամայրը, որ գրված է իր որդուն՝ Հիսուսին: Կապի կողքի մասն էլ վարդարված է ոսկեգույն վարդերով և մեծատառերով գրված է ձեռագրի մատյանի անունը, այսպես «Դիոնեսիոս»:— Պահպանակները՝ սկզբում կա մի թերթ հաստ թուղթ:— Վիճակը՝ գերազանց:— Գրությունը՝ միասյուն:— Դատարկ թղթերը՝ 3բ և 374ա—379բ:— Տողերը՝ 22:— Գծումները՝ ճշումով:— Գիրը՝ նոսրգիր:— Ձարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ Ստեփաննոս Երվակի, կամ Լեհացի (17-րդ դար):— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 1662 թ.:— Վաքը՝ Ա. Էջմիածնի վանք:— Ծանոթագրություն՝ սույն արժեքավոր ձեռագիրն ստացված է Նոր Վեհարանի գրադարանից 17 նոյեմբերի 1982 թ.:

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՐԹՅՈՒՆ

Ձեռագիր մատյանը իանդիսանում է Ա դարու հույն հոգևորական Դիոնեսիոս Արիսպագացու մեկ աշխատությունը, որ հետագայում լատիներենի է թարգմանվել, որից Ստեփաննոս վարդապետ Լեհացին 17-րդ դարում Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում հայերենի է թարգմանել:

Ինչպես հայտնի է, Դիոնեսիոս Արիսպագացին Ա դարում քրիստոնյա դարձավ Պողոս առաքյալի (-67) քարոզչությամբ և ապա ձեռնադրվեց եպիսկոպոս Աթենացոց, իսկ հետագայում՝ նահատակվեց հրով: Դիոնեսիոսը թողել է եկեղեցական բնույթի մի ընդարձակ աշխատություն, որ հետագայում թարգմանվել է նաև այլ լեզուներին:

17-րդ դարում Ստեփաննոս Լեհացին կամ Իվովցին Լեհաստանից վախճելով կաթոլիկ դարձած Նիկոլի Խալաժանյանից նկարվել է Էջմիածին և իր հետո:

թյան շնորհիվ, ինչպես գրում է Հրաչյա Աճառյանը, Փիլիպպոս Կաթողիկոսից (1633—1655 թթ.) վարդապետական աստիճան ստացավ: Նա գիտեր քաջ լատիներեն: Մայր Աթոռում սովորեց նաև հայերեն և լատիներենից թարգմանեց վանական արժեքավոր գործեր, ինչպես՝ Պատմություն Հովսեփոսի (1660), Դիոնեսիոս Արիսպագացի և լուծմունք նորին (1662), Վարք Դիոնեսիոսի և հիշատակարան յուր, Արիստոտելի մետաֆիզիկան, Հաղագս մարդկային հոգվի (1668) և այլ աշխատություններ:

Ստեփաննոս Լեհացին սույն ձեռագիրը գրել է 1662 թ., ինչպես նշված է մատյանի հիշատակարանում, Հակոբ Դ. Ջուլյայեցի կաթողիկոսի (1655—1680 թթ.) օրոք:

Թ. 2բ.— Դիոնեսիոսի Արիսպագացու եպիսկոպոսի աթենացույ՝ առ Տիմոթեոս եպիսկոպոս Եփեսացու, յաղագս երկնայնոց քահանայապետության:

Թ. 3ա.— Ցանկ գլխոյս:

Թ. 9բ.— Գլուխ երկրորդ: Եթե վայելաբար ասուածայինքն և երկնայինքն ի ձեռն անմահիցն նշանաց երկին:

Թ. 22ա.— Գլուխ երրորդ: Ձինչ է քահանայապետություն. և ցինչ քահանայապետության իմածուած:

Թ. 27ա.— Գլուխ չորրորդ: Ձինչ նշանակե հրեշտակաց մականություն:

Թ. 34ա.— Գլուխ հինգերորդ: Վասն էր ամենայն երկնայինքն Էուփինք ըստ հասարակաց հրեշտակք կոչին:

Թ. 36բ.— Գլուխ վեցերորդ: Որ առաջին վայր երկնայնոցն Էուփեան, ո՞ր միջին, և ո՞ր վերջին:

Թ. 39ա.— Գլուխ եփթերորդ: Ցաղագս սերովբեիցն և քերովբեից և ալթոռոց. և յաղագս առաջին քահանայապետության նոցա:

Թ. 50բ.— Գլուխ ութերորդ: Ցաղագս տերութեանց, և պորութեանց, և իշխանութեանց, և յաղագս միջին քահանայապետության նոցա:

Թ. 56բ.— Գլուխ իններորդ: Ցաղագս պետութեանց, և հրեշտակապետաց, և վերջին քահանայապետութեանց:

Թ. 63բ.— Գլուխ տասներորդ: Վերստին առումն և ժողովումն հրեշտակականին բարեկարգության:

Թ. 65բ.— Գլուխ մետասաներորդ: Վասն է՞ր ամենայն երկնային Էուփինք առ հասարակ պորութիւնք երկնային կոչին:

Թ. 68ա.— Բնաբան. ԲԺաներորդ: Վասն է՞ր մարդկան քահանայապետք հրեշտակք կոչին:

Թ. 70բ.— Գլուխ երեքտասներորդ: Վասն է՞ր ի սերովբեէն ասի մաքրի մարգարէն Եսայի:

Թ. 78բ.— Գլուխ չորեքտասներորդ: Ձինչ նշանակե աւանդեալն հրեշտակական թիւ:

Թ. 92բ.— Սրբոյն Դիոնեսիոսի Արիսպագացու եպիսկոպոսի Աթենացու, առ Տիմոթեոս աշակերտն Պողոսի եպիսկոպոս Եփեսոսի. յաղագս եկեղեցական քահանայապետութեան:

Գլուխ Առաջին: Ձինչ է եկեղեցական քահանայապետութեան սուսնություն և ցինչ այսորիկ պիտումն:

Թ. 100բ.— Գլուխ երկրորդ: Յաղագս ի մկրտության կատարման:

Թ. 113ա.— Գլուխ երրորդ: Յաղագս ի ժողովի կատարման:

Թ. 133ա.— Գլուխ չորրորդ: Յաղագս մեռնի կատարման. և նովա կատարելոց:

Թ. 144ա.— Գլուխ հինգերորդ: Յաղագս քահանայականաց կարգաց և կատարման:

Թ. 156բ.— Գլուխ վեցերորդ: Յաղագս նովիքցելոց կարգաց:

Թ. 163ա.— Գլուխ Է. երրորդ: Յաղագս ի վերայ նեջեցելոց կատարման:

Թ. 178ա.— Գլուխ Առաջին: Ձի՛նչ դիտաւորութիւն գրոցս, և զի՛նչ յաղագս աստուածային անուանց աւանդութիւնք և ասացեալքն:

Թ. 197ա.— Գլուխ երկրորդ: Նոյն ինքն բարերարութիւնն ի սրբական ասացելոցն օրհնաբանի. որոշել և յայտնել վկայութեան պատկան բոլոր գործութիւնն:

Թ. 212ա.— Գլուխ երրորդ: Թէ զի՛նչ է աղօթից պօրութիւն: Եւ յաղագս երանելոյն յեռթէտի: Եւ յաղագս երկնաւորութեան. և շարագրութեան աստուածաբանականի:

Թ. 216բ.— Գլուխ չորրորդ: Յաղագս բարոյ, լուսոյ, ակնութեան, տոբման, վարման, նախանձու: Եւ եթէ չար ոչ գոյէ և ոչ ի գոյից. և ոչ ի գոյսս:

Թ. 262բ.— Գլուխ Ե: Յաղագս էի. յորում և յաղագս յարացուցի:

Թ. 278բ.— Գլուխ Զ:

Թ. 282ա.— Գլուխ Է. երրորդ. Յաղագս իմաստութեան. մտաց բանի. ճշմարտութեան. հաւատոյ:

Թ. 293ա.— Գլուխ Ը: Յաղագս պօրութեան. արդարութեան. փրկութեան. փրկանաց. յորում և յաղագս անհասարկութեան:

Թ. 301բ.— Գլուխ Թ: Յաղագս մեծի. փոքու սորին. այլոյ. նմանոյ աննմանոյ կայից. շարժութեան. հաւասարութեան:

Թ. 311բ.— Գլուխ Ժ: Յաղագս ամենակալին հետն աւուրց յորում և յաղագս յաւիտենի և ժամանակի:

Թ. 314ա.— Գլուխ ԺԱ: (Թ. 314բ) Յաղագս խաղաղութեան ինքնագոյոյ. և ինքնակենաց և նոցունց նմանեաց:

Թ. 322ա.— Գլուխ ԺԲ: Յաղագս սրբոյն սրբոց թագաւորին թագաւորաց. տեառն տէրանց այն առ (Թ. 322բ) տուծոց:

Թ. 324բ.— Գլուխ ԺԳ: Յաղագս կատարելոյն. և միոյն:

Թ. 338բ.— Գլուխ Դ: Թէ ոչինչ է ի վզալեացս ամենայն վզալեաց գերունակապէս պատճառն:

Թ. 339ա.— Գլուխ Ե: Թէ ոչինչ է ի մնացականացն ամենայն իմացականացն գերունակութեան պատճառն:

Թ. 347ա.— Առ Պողիկարպոս քահանայապետ, թուոյ Է:

Թ. 352բ.— Առ Դիմոփիլոս սպասաւոր յաղագս անձնիշխան գործոյ և քաղցրութեան: Թուոյ Ը:

Թ. 364ա.— Թուոյ Ժ: Առ Յովհաննէս աստուածաբան առաջեալ և աւետարանիչ աքսորեալ ի Պատմոս կղզէ:

Թ. 365ա.— Թուոյ Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյ. առաջին եպիսկոպոսի Աթենացոց քաղաքին: Չոր գրեաց նա պատասխանի թղթոյն Տիմոսի եպիսկոպոսի Կրետացոց: Յաղագս նեջման սուրբ Աստուածածնին և միշտ կուսին Մարիամոս:

Թ. 369ա.— Թուոյ Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյ: Յաղագս մահուան Պետրոսի և Պողոսի, առ Դիմոթէոս աշակերտն Պողոսի:

ՀԻՇՏԱՍԿԱՐԱՆ

Թ. 1ա.— Յառաջաբանութիւն գրոց:

Նախ քան զձեռնարկել յիրողութիւնս՝ արժան վարկանիմ պատճառ արտագրել. թէ վասն է՛ր համարձակեցայ վերստին թարգմանութիւն առնել մի գուցէ թունացի ումեք աւելորդ գոյ աշխատութիւնս մեր: Արդ վասն զի թարգմանութիւնս սրբոյն Ստեփանոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի՝ էր դժուարիմաց, և բնաբանն ի բազում տեղիս փոփոխեալ. և մեկնութիւնս առ ի սրբոյն Մաքսիմոսէ արարեալ, կիսակատար թարգմանեալ, քանզի ոչ եթէ ինքն սուրբն Ստեփանոս մեկնեաց, որպէս ումեք կարծեն, այլ ի յունաց բարբառոյ ի մերս թարգմանեաց: Վասն որոյ եւ Ստեփանոս Եղովացի յետին ի բանասիրացն, ի խնդրոց եղբարց ուսումնասիրաց, ի դուռն Սրբոյ Աթոռոյ Էջմիածնի, համարձակեցայ միւսանգամ թարգմանել ի լատինացոց բարբառոյ ի հայոց լեզու, թէ վերաբանն, և թէ վմեկնութիւնն լիակատար և զիւրաքանչիւր գլուխ բաժանեցի ի գլխաւոր մասունս, զորոց ցանկս ըստ իւրաքանչիւր մասանց ի սկիզբն գլխոց համառօտիւք եղի, զի այսպէս դիտաւորութիւն բանիցն դիւրաւ իմացի: Եւ ապա վկնի իւրաքանչիւր մասին, բնաբանին մեկնութեան շարագրեցի: Եւ արտաքոյ մեկնութիւնս զոր արարեալ էր սրբոցն Մաքսիմոսի յունաց վարդապետին, այլուստ ևա բազում բանս մեկնողականս առ ի բացայայտութիւն նկարագրին (Թ. 1բ) դրոշմեցի: Եւ գիտելի է ուսումնասիրացն զի արտաքոյ շարագրութեանս որք այսօր առ մեզ են, զայլ ևա իրողութեանս յիշատակ իւր կորովամիտ իմաստութեան սուրբն Դիոնէսիոս թողեալ էր. որք ոչ են ի միջի այսօր և զորս ինքն յիշատակի, և են այսօրիկ: Ա. Յաղագս նշանական աստուածաբանութեան: Բ. Յաղագս անձին: Գ. Յաղագս աստուածայնոցն օրհնաբանութեանց: Դ. Յաղագս աստուածաբանական տպաւորութեանց: Ե. Յաղագս արդարոյ և աստածայնոյ իրաւագործութեան: Զ. Յաղագս իմացականացն և զգիտցն, իսկ մնացեալ շարագրութիւնքն որ այսօր առ մեզ գրտանին են այսօրիկ.....

Թ. 364բ.— Յիշատակարան գրոց:

Ընտրիւ և գրութեամբն Աստուծոյ եւ՝ Ստեփանոս Իլովացի, յետին ի բանասիրաց, տեսեալ զգիրս սրբոյն Դիոնէսիոսի այլափոխեալ և բազում տեղիս ապականեալ, փոյթ յանձին կալայ վկայութիւն

թարգմանել ի լատինացոց բարբառոյ ի մեր լեզուս և վայս աշխատութիւնս յանձն առի մանաւանդ վասն յիշելոյ:

Արդ եթէ ինչ բարոք և հաճոյ թուեսցի ուսումնասիրաց և ընթերցողացոյ, փառք և գոհութիւն տուողին պշտորիս. իսկ եթէ ինչ ոչ ուղղակի և ընդդէմ արուեստաբանութեան քերթողացն գտանիցի, աղաչեմ ներել պակասութեանս քանի այսքան մեր կար: Արդ թարգմանութիւն գրոյս եղև ի թուարեութեան տոմարիս հայոց ՌՃԺԱ (1662—Ն. Մ.), և ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ սրբապան կաթողիկոսի ամենայն հայոց, որ վկնի երիցս երանեալ Հայրապետի Տեառն Փիլիպպոսի յաջորդեաց պաթոնն Լուսաւորչին պոր Տէր Աստուած երկայն աւուրս պահեսցէ, ի պարծանս հայոց ապգիս և ի հաստատութիւն կաթողիկէ եկեղեցոյ: Եւ արդ հայցեմ ի բարեսէր ուսումնասիրաց անձանց և ի ճաշակողացոյ յայսր հոգևոր սեղանոյ, յիշատակել վիս ի մաքրափայլ մաղթանս և ինձ ներումն յանցանաց շնորհել. թերևս աղօթիւք (Թ. 365ա) ձերովք ցօղն ողորմութեան մայրաքաղաքին Աստուծոյ ցոյցեցի ի շիրիմ ոսկերաց իմոց և աւուրս գրեսցի ի դպրութիւն կենացս, որով և դուք եղիջիք ի մատեանս կենաց վերին դպրութեան ամեն:

Ընդ ամին մաղթեմ և վայս դուպնաքեայ յիշատակս դրոշմել. եթէ ոք վայս իրողութիւնս գաղափար դիցէ, ուստի և ինքն յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յախտեանս. Ամէն:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Սկզբի պահպանակի վրա գրված է)

Դիոնեսիոս:

Թ. 208բ.— Hierotheos (նույնը Թ. 237բ):

Թ. 348ա.— Apollphanos, ուսումնակից, և ապական Դիոնեսիոսի:

Թ. 352բ.— Dimophilos.

Թ. 361ա.— Cōrpus.

Թ. 363բ.— Titus Crete.

Թ. 364բ.— ՌՃԺԱ—1662:

Թ. 365բ.— Պարապոս... կեռպ:

Թ. 366ա.— Ձգայ աշխարհի:

Թ. 366բ.— Ծնեալ 9 յ. ք.:

Թ. 367ա.— Յորժամ հաւատ ... 43 ամաց ի 10 ամի Claude կարճ:

Թ. 367բ.— Publius.

Թ. 368ա.— Clement փոխանորդ Ս. Պետրոսի: Յովհաննէս արտաքսեալ ի Պատմոս, ի Domitian prophet, 90 ամաց, Pharos մինչև յամս Trajan կայսեր:

Թ. 368բ.— Spm. Fescenius, Pescenius, Rusticus Eleutherus, Catalla, 110 ամաց, St. Deny²

Թ. 372ա.— Armenon.

Թ. 373բ.— Ի սկզբանէ:

Թ. 378բ.— Մովսէսի և Եղիայի:

Թ. 379բ.— Բ. (այսինքն՝ 40—Ն. Մ.) Ղ2 (այսինքն՝ դրոշմ—Ն. Մ.):

№ 614

ԳԻՐՔ ԶԵՆՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Թերթերը՝ 130:— Պրակները՝ 12, յուրաքանչյուրը 12-ական թերթից, բացի ԺԲ պրակը 4, իսկ Ա և ԺԱ պրակները 8 թերթից են:— Մեծությունը՝ 18.4×14.2×3.1 սմ.:— Նյութը՝ դեղնած և կեղտոտած դիմացկուն հաստ թուղթ:— Կազմը՝ կաշեպատ տախտակ, որի երկու երեսին երկրաչափական գեղեցիկ պարզեր են նկարված ճշշումով: Ժամանակին եղել են երկու կապիչներ, որոնք հետագայում ընկել են: Սույն մատյանի կազմը միջնադարյան կազմարարական արվեստի գեղեցիկ նմուշներից է: Ծայրերը որոշ տեղեր պոկված են:— Պահպանակները՝ սկզբում և վերջում կա երկուական թերթ դեղնած և կեղտոտած մագաղաթ, որի վրա Նոր Կտակարանից գրություն կա, գրված մանր երկաթագրով, շուրջ 11—12-րդ դարերի:— Վիճակը՝ բավարար, սակայն որոշ թերթերի տեղաշարժ կա:— Գրությունը՝ միասյուն:— Դատարկ թղթերը՝ 122բ—126ա, 130բ:— Տողերը՝ 15:— Գծումները՝ ճշշումով:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Չարդագրություն՝ մատյանն ունի միջնադարյան շատ գեղեցիկ մանրանկարչություն: Կան երեք գեղեցիկ զուխապարզեր (թթ. 1ա, 50ա և 71ա), երեք թռչնագրեր (թթ. 1ա, 41ա և 71ա), հինգ պարզագրեր և ութ լուսանցավարդեր:— Գրիչը՝ Հակոբ աբեղա Տրապիզոնցի:— Պատվիրատուն՝ Հովակիմ արքեպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսի (հետագայում պատրիարք 1461—78 թթ.):— Ծաղկողը՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 1438 թ.:— Վայրը՝ անհայտ:— Ծանոթագրություն՝ 1983 թ. փետրվարի 4-ին ստացված է նվեր Մարի Կանինյանից (Լոս Անջելես, ՄԱՄ) ի հիշատակ իր հանգուցյալ հարազատների:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 1ա.— Սահմանադրություն դաստիարակության նորածնեցոց մանկանց, որք հրաւիրեցոց իցեն յաստիճան քահանայութեան. խրատք հարկաւորք և պիտանիք արարեալ մեծ վարժապետին Գրիգոր հռետորին:

Թ. 50ա.— Ձգենու եպիսկոպոսն և այլ քահանայք ըստ արինի. և դպիրքն բուրվառով. և լուցեալ լապտերաւք. խաչ առաջի. և գաւազանն ի ձեռինն եկեցեն արտաքս. և ասեն շարական. ըստ տաւրի աւուրըն. կամ Ուրախ լեր Սուրբ Եկեղեցի. և Եպիսկոպոսն ծխէ խունկ սրբոյ սեղանոյն. և սարկաւազն ձայնէ ...

Թ. 71ա.— Կանոն ձեռնադրութեան քահանայի: (ձեռնադրության սույն մատյանի բազմաթիվ էջերը գրված են հայկական հին խաչերով. այսպես՝ թթ. 49ա, 49բ, 65ա, 65բ, 69ա, 69բ, 71ա—72ա, 73բ, 101ա, 101բ և այլն):

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Թ. 117բ.— Գրեցաւ գիրքս ձեռնադրութեան թվ. Պ2Է (1438—Ն. Մ.). ի վաղեմն արևելակալկոպո-

սին Տեր Յովակիմին Կոստանդնուպոլսի, զոր Տեր (թ. 118ա) Աստուած վաշխեալ տացէ յամերանս ժամանակաց ամեն: Կոստանդնուպոլսի հրամայեալն ի քէն ո՛վ տէր պատուական: Չսակաւ գծիկս ընկալ յանպիտան Յակոբ արքեղէ Տրապիզոնցի, իբրև վիսէր և էշս այրոյն. և անմեղադիր լեր խոշորութեանն և անարհեստութեան և սխալանաց սորա. զի կար մեր այսչափ էր. և մի մոռանար ի մտաց քո սուրբ ի բարի մասին վանարծանա աղաչեմ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Սկզբի մագաղաթի առաջին երեսի վրա գրված է) Այս կիրիս: Այս: Այս կի:

Թ. 118ա.—Ած. զգեցուցանէ:

Թ. 118բ.— Չվերջին ստացող սուրբ տառիս, որ ձեռնադրութեան գիրք կոչի զմահդասի Մարիամն ևսու զսայ յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց և յամենայն արեան մերձաւորաց իմոց. ի ձեռն Աստուածատուր վարդապետին որ է յայժմու ժամանակին պատրիարք Կոստանդնուպոլսի (1537—1550— Ն. Մ.) մայրաքաղաքի. զոր Տեր Աստուած պինքն հաստատուն անդրդ (ո) լելի պահեսցէ մինչև ի խորին ծերութիւնն. ի վերայ գաւազանին իւրոյ ամեն:

Արդ աղաչեմ զձեզ ով հանդիպ (թ. 119ա) ողբ սուրբ տառիս կարդալով կամ տարիակելով ինչեւջիք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր զմահդասի Մարիամըս և զայրն իմ բարեւեր պետձայ Յովասափա և զորդիքն իմ վստձայ Պաղշիս և զհաճի Կիրակոսն և զամենայն արեան մերձօրոսն մեր ասացէք լիակատար սիրով. լոյս փառաց Քրիստոս որդի Աստուծոյ. ի գալստեանդ քո հայրենի փառաք ողորմեայ ամենայն վերագրելոցս ի ամայ և որք բանիս մեղասացէ գործովք նմայ. կատարէ Քրիստոս Աստուած մեր. միջնորդութեամբ մար իւրոյ Մարիամու և յամենայն սրբոց յամեն:

Գրեցաւ սակաւ գիրս ձեռամբ Աստուածատուր Պատրիարքին ի թվին ՋՂԲ (1543 — Ն. Մ.) ապրիլ ԻԱ (21 — Ն. Մ.):

992 թուիս Լուսաւորջի: ՋՂԲ ապրիլ ԻԱ:

Թ. 119բ.— Գրեցաւ գիրս 1299:

Գրեցաւ գիրս ձեռամբ Աջօտցի տիրացու գոչեցեալ Սարգիս, որ եւ ես մեղոք լցեալ, արդ դուք ինչեցէք զմաքրափայլ աղօթս ձեր, արդ տուք ինչեալ լինիջիք ի Քրիստոսէ ամեն. թվի ՌԲՃԺԹ-ին (1170— Ն. Մ.) ունիսի ԺԲ (12):

Այս գիրիս Կոռունցի Հապատուրեանց լուսայիռքի Յակոբի որդի Սիմոնըս կրեցի: թվին հայոց ՌԲՃԼԵ-ին (1786— Ն. Մ.):

Թ. 120ա.— Այս գիրս յԱջօտցի մահտեսի Արուստի սլթի Օվանեսըն կրեց թվ. հայոց ՌԲՃԲԷ (1778— Ն. Մ.): Գրեցաւ գիրս ձեռամբ Աջօտցի:

Գրեցաւ սա ստմնայ Պետրոս:

Այս գիրս յԱջօտցի Պետրոսի որթի Պապճար զվ. թվ. ՌԾԸ (?) է:

Թ. 120բ.— Գրեցաւ գիրիս Կոռունցի Պաղտուրեան

լուսայ հոքի Յակոբի որդի Սիմոնիս, ով որ կարթայ, թող մէկ Հայր մեղայ մի ասէ... թվին հայոց ... ՌԲՃԼԵ-ին (1786 — Ն. Մ.) ... ԻՐԵԹ-ին:

Գրեցաւ գր:

Թ. 121ա.— Գր.

Գրեցաւ գիրիս Կոռունցի Պաղտուրեան լուսայ հոքի Ալսեի որդի:

Թ. 121բ.— Ավ. այս գիրս Աջօտցի Իրատեան Թօրոսի որդի Յակօբս գրեցաւ ՌԲՃՂԳ-ին (1844— Ն. Մ.) թվին հայոց է:

Թ. 122ա.— ԻԱՄԲ-ին (1874—Ն. Մ.) ապրիլի v-ին (7) մեր Մեսիան աշխարհ եկաւ:

Թ. 126բ.— ԻԴԴ-ին (1843—Ն. Մ.) մայիսի ԲԵ-ին (25) Արուսիսն էմիս առ Աստված փոխեց. օվ որ Կարի Հայր մեղայ ըսէ օծարութեք:

ԻՐԵԹ (1854—Ն. Մ.) ին ունվարի ԲԴ-ին (26) Ալօբի որդի Մանուկն առ Ած փոխեցաւ: Ը (8) օրեգոյ որդին Մանուկն աշխարհ եկաւ և քորս մեռաւ: Ինչեալ թարիքին Օվեսըն առաւ զմեքսից մայիս ԻԱ-ին (18) զվեկ լուսավորն հոքիինին:

ԻԱԴ-ին (1860—Ն. Մ.) Փրկչին թղվական փետրվարի 9-ին Յակոբ էմիս առ Աստված փոխեց հորս օվ որ կարթայ օծարութեք Հայր մեղա մը ըսէ:

Գրեց որթին Նապարէք:

ԻՐԲ-ին (1855—Ն. Մ.) ապրիլ ԻԴ-ին (10) Յակոբի որթի Մարթիսորն առ Աստված փոխեցաւ:

Թ. 127ա.— ԻԴԴԳ-ին (1850—Ն. Մ.) մայիսի ԲԴ-ին (30) Մանուկն որդի Արուսիսն աշխարհ եկաւ:

ԻԴԴԳ-ին (1850—Ն. Մ.) դեկտեմբրի Ի-ին (1) Նապարէթի որդի Գելորքն աշխարհ եկաւ:

ԻՐԲ-ի (1854—Ն. Մ.) ուլիսի ԻԴ-ին (10) Օվեսի որդի Օվակիմն աշխարհ եկաւ:

Թ. 127բ.— Արքայ երկնաւոր թագաւոր բարձրալ Տր բոլորից ամենից ակնկալութե, ստեղծող տնասակականաց, հաստիչ իմանալեց, անձառ եղականութեց, կապմիչ իմանալեաց, տվիչ լուսոյ, առիթ առաւորոյ, պատրաստիչ վաղորդեան, երսեցուցիչ երեկոյ:

Թվին ԻՐԵՎ-ին (1808—Ն. Մ.) օգոստոսի մէկ Յակոբ որդի Մարտիրոսը աշխարհ եկաւ:

Թվին ԻՐԵԹ-ին (1816—Ն. Մ.) մայիսի մեկին Ակոբի որդի Նապարէթը աշխարհ եկաւ:

Թվին ԻՐԴԱ-ին (1819—Ն. Մ.) հոգեմեմբերի ԲԵ-ին (25) Ակոբի որդի Օվեսըն աշխարհ եկաւ:

Թվին ... մարտի մեկին Մանուկը աշխարհ եկաւ:

Թ. 128ա.— Թվին ՌՄԺԶ-ին (1767—Ն. Մ.) մայիսի Ա-ին Նապարէթի որդի Յովեսը աշխարհ եկաւ:

Թվին ՌՄԻԸ-ին (1779—Ն. Մ.) ունիսի ԺԵ-ին (15) Նապարէթի որդի Արուսիսըն աշխարհ եկաւ:

Թվին ՌՄԿԴ-ին (1815—Ն. Մ.) ունվարի 4-ին Նապարէթ էմմես առ Ած փոխեցաւ. յօվ որ գարթայ մէկ Հայր մեղայ ըսէ: Չայս գիրս Յովեսի որդի Ակոբս գրեցի:

Թվին ԻՐՎԲ-ին (1825—Ն. Մ.) օգոստոսի մեկին Արուսիսն որդի Թօրոսը աշխարհ եկաւ:

Թվին ԻՐՎԳ-ին (1830—Ն. Մ.) ուլիսի 10-ին Արուսիսն որդի Գիւրգորը աշխարհ եկաւ:

1748-ին (1833—Ն. Մ.) ունիսիօ-ին (5) Արուսիանի որդի Օվակիմը աշխար էկաւ:

Թ. 128բ.— Որ ես մայրիմ քաղցանու չէ կըկա ես Կորդիդ քոգայլ եցիկկ աչերս լցեր որդարասօք Կոչ ոք ունիմ. որ սրբէ: Թքին երես իմ մեղողաւորք և ոչ ոք կայ մաքրէ Սբն Օհաննէս հեռի նուէր Պետրոս գիոս ոչ ճանաչէ: Ով Մարամ մաղեղառենի գնայ մօր իմ արդաէթ է որդին քո արքանդ էր չաղ գայ. Կիս գապանէ քննի արք կենդան իմ...

Թ. 129ա.— Որ ես մայր իմ քաղցր անուշիկ, եկ տես Կորդիդ քո գեղեցիկ, Կաչերս լցեր. որդ ար-տասօք. Կոչ ոք ունիմ որ սրբէ: Թքին երես իմ մեղաւորք և ոչ ոք կայ որ մաքրէ, Սբն Օհաննէս հեռի նուէր. Պետրոս Կիս ոչ ճանաչէ: Ով Մարիամ Մագ-դաղենի գնայ մօր իմ անտէ թէ որդին քո արքա եղեր. շտով գայ Կիս գապանէ: Քննի որ ես կենդան իմ թող գայ Կիւր կարօտ եկն առնէ, Կի մի գուցէ յետոյ եկեալ և Կիս մեռեալ գտանէ:

Թ. 129բ.— Գառնուկ որդեակ մի ես ունէի

Ձայնիւ նորա կու ցնծայի.

Այսօր դարին հազար հեռի

Ձմարդիկ արար ողորմելի:

Ձարդ մի պայծառ ես ունէի

հոտով նորա վմայելի.

Այսօր եղև յինէն հե...

.... արար խեղճ ու լայի:

....յս կենաց իմ յոյս էր

Ձողորմի ողորմելոյս:

Ձվերջին համբոյր տուր իմ գերոյս

Ձի մի եղեց որդակոյոյս:

Այ իմ կարմիր վարդ որդեանակ իմ

Քեզ կասեմ թէ խիստ տեղեւացաւ.

Այ իմ շուշան խալիտակ որդեանակ

Քեզ կասեմ թէ այրեամբ ներկեցաւ.

Այ իմ աջերտ աղաւոյ

Քեզ կասեմ թէ խաւարեաց.

Շրթունքդ էր շուշան որդեակ

Քեզ (Թ. 130ա) կասեմ թէ արիւն ծրեցաւ,

Տեսիլդ գեղեցիկ որդեակ

Քեզ կասեմ թէդ գեղեցաւ.

Չեռքդ է հրաշագործ որդեակ

Քեզ կասեմ թէ արոյն թողացաւ.

Դու յէիր աննման որդեակ

Որ բնաւին չգար քեզ նմանակ.

Թէ ասեմ Աբէլ պատարաք

Նա ծառայ դու Տէր անքանդակ.

Թէ ասեմ ապնիւ ի Սահակ

Նա տղգեղ, դու լուս արեգակն.

Թէ ասեմ Օվսէփն քանտակ

Նայ յեղին, դու նախկին վաւակ:

1878 Կրպ Կանիման:

(Վերջում գտնվող մագաղաթայն պահպանակի վրա գրված է.)

Քալիւնթու ճանջիւ ապիլ դիւպէրիմ Մէլքոն Խէ-դիւլէ իլէրիմ: քիալէ քիալէ առամ լար օլունուր վէ:

հաթիրի շերդ քլեր ագդալ օլունուր: Պէնդէյի աշը-տըլը տէ իշ օղլ».

Նապարէթ ԲԲԳ (249—Ն. Մ.) սէնէսի:

Ա Բ Գ Դ Ե Զ ... (գրչավորձ):

(վերջի էջում)

Յիշատակ արդարոց

աւրինութեամբ եղիցի:

№ 615

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Թերթերը՝ 113:— Պրակները՝ 11, սկզբից 3 պրակ պակասում է, եղածներն էլ անկանոն են, այսպես ԺԴ՝ 1, Ե և Զ՝ 8, Թ, Ժ, ԺԱ և ԺԳ՝ 11, Է և Ը՝ 12, ԺԲ՝ 13, Դ՝ 16 թերթերից են բաղկացած:— Մեծու-թյունը՝ 16.4×10×2 սմ.:— Նյութը՝ դեղնած և կեղ-տոտած բարակ թուղթ:— Կազմը՝ կարմիր ստվարա-թուղթ:— Պաշտպանակները՝ վերջում կա մի թերթ թուղթ:— Վիճակը՝ վատ, սկզբից 31 թերթ (3 պրակ) և վերջից էլ պակասավոր է, բազմաթիվ թերթեր թափված են:— Գրությունը՝ միասյուն:— Դատարկ թղթերը՝ 31ա—32ա, 96բ—98բ, 101բ—103ա:— Տո-ղերը՝ 18:— Գծումները՝ ճնշումով:— Գիրը՝ բոլոր-գիր:— Ձարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 16—17-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Ծանոթագրություն՝ մատյանն ստացված է Նոր Վեհարանի գրադարանից 17 նոյեմբերի 1982 թ.:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 4բ.— Յաղագս վասն դարձեալ նենգութեամբ սպանանել զՁաքարիայ Կիսայրն Յովհաննու:

Թ. 8բ.— Յարուցեալ Յովսէփ վաղվաղակի առ Կմանուկն և Կմայրն իւր գնաց փախըստական ...

Թ. 13ա.— Յաղագս վասն Յիսուսի խորտակելոյ Կկուռն և կործանելոյ Կմեհեանս դիւացն և բազմու-թիւն մարդկան որ մեռան անդ և յարութիւն եղև իսկ:

Թ. 22բ.— Յաղագս վասն դարձեալ հրեշտակին ապդ առնելոյ Յովսէփայ գնաց յերկիրն Եղի և բնա-կիլ նոցա յաջխարն Գալիլեացոց քաղաքն Նապա-րէթ:

Թ. 32բ.— Յաղագս վասն երանելոյն նոցա յեգիպ-տոսէ և գալի կողմանս հարաւոյ յաջխարին Արա-բիայ տղայութիւն Կոր առնէր Յիսուս և մահուան որ եղև յարութիւն մեռելոց:

Թ. 40ա.— Յաղագս փոխելոյ նոցա անդրէն և գնաց նոցա յերկիրն Ասորեստանաց:

Թ. 42ա.— Յաղագս վասն երթալոյ նոցա յերկի (ր) և Քանանու և տղայութիւն Կոր առնէր Յիսուս և մահ-ուան, որ եղև իսկ և յարութիւն և մեռելութիւն Կոր առնէր Յիսուս:

Թ. 50բ.— Յաղագս վասն գնալոյ նոցա ի քաղաքն Տապարիայ տալ Կնայ ի յարմեստ ներկութեան և տղայութիւն Կորս առնէր Յիսուս և սքանչեղեացն որ եղև անդ:

Թ. 34ա.— Ժամանակագրուի Ածաշունչ գրոց ըստ Եօթնամսինց՝ ի մերս հեղինակացն հայոց, շնորհապերճ և գիտնական վրդպտցն:

Թ. 36ա.— Տարեկանաց բանալիք և հարկաւոր գլտեղիք, թուականաւ Քի և Հայոց, ի տողէ նորին, և ի գլխոյն, զաս ի մի տուփ և գտանես՝ վեօթներին, վերադիրն, գիր տարոյն, և այլն:

(Տրված է 1776—1836 թթ. վաթսուս տարվա ժամանակաշրջանը):

Թ. 37բ.— Պարզատուար միջոցաց: Տես գլխոյն ի տողն գիր տ (ա) րոյ:

Թ. 39բ.— Չայնագիւտ ի ձեռն տարեգրին. սկիւբըն ի բուն Բարեկենդանիս Կիրակին:

Թ. 40ա.— Օրացոյց մշտատն ըստ կարգի Այսմաւորաց մերոց, և համաձայնութի տօնից յունաց, և լատինաց, և տաճկաց ռուսկամէից. օր աւուր ամսոց՝ հանդերձ եօթն երկու, և վերադրաւ մերով:

Թ. 54բ.— Աղիւսակ ծագման արևուն:

Թ. 55ա.— Կէս աւուրն, և կէս գիշերին:

Թ. 55բ.— Լուսնացոյց նորագոյն՝ վերադրաւ հին Հռոմայեցոց:

Թ. 56բ.— Լուսնացոյցս այս մշտատն ըստ տաճկաց Դուռէ նամէ կամ պէշիխապի աւուրանի, որ վրունի առաջին աւուր պատկեր օրն ցուցանէ:

Թ. 57ա.— Օսմանցոց թգրուն թիւն, Սալթանաթն, և կեանքն ցուցանէ, թարքմանեալ ի նոցունց:

Թ. 58ա.— Կանոն և թիւ հրէից:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Թ. 23ա.— Փոքր տօմար հայոց, շրջանաւոր և անփոփոխ, գեղեցիկ և դիւրին ոճով: Նախապս յօրինեցեալ ի յերջանկաց հարցն մերոց յառաջնոց, շնորհապերճ և գիտնական վրդպտց: Իսկ և ի նարդենիս մեծաւ աշխատութե սրբագրեցեալ, և իբր նոր ի նորոյ յատկական խրատովք և կանօնիք, և մշտնջենաւոր պարզատուարիւ ի յոյս ածեցեալ ի փառս Այ և ի յօգուտ ազգիս հայոց:

Թ. 54ա.— Կատարումն տարոյս լիցի ի փառս ամենաւար Երրորդունեն ի միոյ Ածունեն Հօր և Որդոյ և Հոգոյն. և ի պատիւ ամ Սբց նր:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ. 1ա.— Սեփականութիւն Գարեգին քնյ. Կարապետեան, Սոֆիա:

Թ. 23ա.— (Այստեղ կա փոքրիկ մի կնիք, ուղղանկյուն, 1.3×1 սմ. չափսերով: Կապգրերով մի անուն կա, որ դժբախտաբար չի վերծանվում: Կնիքը դրված է նույն էջում գտնվող հիշատակարանի ներքև, որով շատ հավանաբար կնիքի տեղը հանդիսացել է ձեռագրի մատյանի գրիչը):

Թ. 34ա.— Մեր տան վարթը, այս հին ավուրիցն մնաց (ա) ծ Սբ Գրիգը մեզ համար:

Ղարիպեան ընտանիք:

Տարօնի Ավառիւն քիւղէն:

№ 617

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ա. ԳԵՕՐԳ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

Թերթերը՝ 19:— Մեծությունը՝ 24.3×15×0.3 սմ.:
— Նյութը՝ լուսանկարչական լավորակ թուղթ:— Կապ՝ չունի:— Պահպանակներ՝ չունի:— Վիճակը՝ լավ:— Գրությունը՝ միասյուն:— Դատարկ թղթեր՝ չկան:— Տողերը՝ փոփոխական, 23—33:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Չարդագրություն՝ ձեռագրի շապիկում կա մի մեծ պարզանկար, որ ներկայացնում է ինքնին ձվաձև մի գծանկար, կանգնած պատվանդանի վրա, իսկ վերևից երկու կողմերից կախված են երկու շղթաներ, որոնց յուրաքանչյուրի ծայրին մեկական խաչ կա: Շապիկում գտնվող հիշատակարանը գրված է ձվաձև գծանկարի մեջ: Առաջին էջում կա գեղեցիկ մի գլխավարդ և երկու թռչնագրեր: Մի թռչնագիր էլ կա 10-րդ էջում:— Գրիչը՝ դպիր Պետրոս Տեր Ստեփանյան Անդրիանուպոլսեցի:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ծաղկողը՝ շատ հավանաբար նույն ինքը գրիչ Պետրոս դպիրն է:— Ժամանակը՝ 1828 թ.:— Վայրը՝ Փիլիպպուպոլիս (այժմ Պոլդիվ, Բուլղարիա):— Ծանոթագրություն՝ բուն ձեռագրի լուսապատճենը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին է ուղարկված Բուլղարիայից մի քանի տարի առաջ: (Բուն ձեռագիրն այժմ գտնվում է Բուլղարիայում):

ԲՈՎԱՆՆԻԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեռագիր մատյանը բովանդակում է այժմ Պոլդիվում գտնվող Ս. Գեորգ եկեղեցու կառուցման, հույների կողմից գրավման, ապա կրկին հայերին վերադարձման և վերանորոգության ամբողջ պատմությունը:

Շապիկը—Ստորագրութի Սբյ եկեղեցույն:

Թ. 1.— Վիպասանութիւն աման Սուրբ Գեորգ եկեղեցույ, որ ի Մակեդոնիա ի Փիլիպպուպոլիս՝ ի ձեռաց ազգին յունաց, ի չորրորդ Սուլթան Մեհմեդ-սի ի քսան և եօթներորդ ամի թագաւորութեան նր Նորին Բարձու հրամանաւ:

Թ. 10.— Ամենայն տուրք բարիք և ամենայն պարգևք կատարեալք ի վերուստ են իջեալք առ ի Հօրէն լուսոյ. Յակոբ Առաք (եալ). Գլ. Ա. հմր Ժէ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

(Շապիկի վրա գրված է.)

Համառօտ տեսութի (և) Սբյ եկեղեցույն կառուցելոյ յանուն սրբոյն Գեորգայ ի Փիլիպպուպոլիս. և ևս անցից ժողովրդեան Գամիսնացոց:

Ի նախկին գաղափարէ ընդարձակօրէն արարեցելոյ. ի հապար հարիւր քսան և վեց, թուաբերութեան հայոց. ժողովեալ բարեյօժարութեամբ վճարուպ Եպիսկոպոս և վերորդութեամբն Աստուծոյ Առաջնորդ և վերատեսուչս քաղաքիս:

Յամի Տոն 1828, և ի Հայոց ՌՄՀէ (1828 թ.— Ն. Մ.) յունիսի 16 ի Փիլիպպուպոլիս ընդ հովանեաւ Սբ Գեորգ եկեղեցույ:

Թ. 8.— Որ արդ համառօտեալ ի դիւրութիւն իմացման հասարակօրէն յԱնդրիանուպոլսոյ Մետրոպ Եպիսկոպոսէ. ի թիւ Հայոց հապար երկու հարիւր եօ-

քանասուն և եօթն. և ի յունիսի վեշտասաներորդ ի Փիլիպպուպոյն:

Իսկ արդ՝ վերստին առ օրինակեալ սոյն սա ի նոյն օրինակէ անտի, Պետրոս Դարեա Տէրեայ Ստեփանեան, բնիկ Անդրիանուպոլսեցոյ, ի թիւ Հայոց ՌՄՀէ-ին (1828 թ.—Ն. Մ.):

Թ. 9.— Ստորագրութի

Սրբոյ եկեղեցոյն, որ ի Փիլիպպուպոյն քաղաք նորոգ կառուցելոյ, յանուն սրբոյն Գեորգայ քաջամարտիկ Ջորավարին Քրիստոսի:

Ի պատրիարքութեան սրբոյն Սաղիմայ՝ Տեան Տեան Գաբրիէլ Աստուածաբեալ և սրբական Արքեպիսկոպսին:

Եւ ի պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսոյ Տեան Տեան Կարապետ Աստուածընտիր և սրբական Արքեպիսկոպոսին:

Եւ ի յառաջնորդութեան քաղաքի՝ Տեան Տեան Մեսրոպէ Առաքելաշաւիղ Արքեպիսկոպոսին:

Սմի Տեան մերոյ՝ 1828, և ի Հայոց ՌՄՀէ, գրեալ ի Փիլիպպուպոյն բարեճոխ քաղաքի, ի սեպտեմբեր ամսոյ 25:

Թ. 15.— Որով և այլով ապա կառուցեալ Սբ. եկեղեցոյս ի հիմանց մեծադիր նորոգութեք, ընդ նմին վայելուչ Առաջնորդարանիս և Դպրատանս՝ եղով ի նմա ներկայ վարիչ Անդրիանուպոլսեցոյ Տէրեայ Ստեփանեան հանձարամիտ տրցւ Պետրոսին՝ (թ. 16) կայ մնա յիշատակ մշտնջենաւոր դրամոյս վերակացու իշխանապետիս և հոգաբարձու իշխանիս և իւրաքանչիւր իշխանաց և համայն ժողովորդոց մանկանց եկեղեցոյ՝ առ յապա եկելոց եղբարց սիրելեաց ի վայելումն՝ հոգևոր և անպատում ուրախութեք, ի ներքին և յարտաքին աչաց տեսութիս:

Չոր և ուրեմն վՄանուկ իշխանապետ աղայս և Վորդիս իւր՝ ՎՏիրապարգևս, ՎԳրիգոր և ՎՅովակիմ Չէլէպիսն պահեսցէ Տէր ընդ երկայն աւուրս բազում խաղաղութեք՝ անվնաս յամ վնասակար դիպումնոց, և առատացուցէ վամ ինչս իւրեանց՝ առաւել քան պառաւել մինչև պաւիտեան: Նոյնպէս ՎԴաւիթ աղայն պիտաբարձու շինութեանս այստիկ տանն Այ խնամեսցէ Տէր ըստ իւրում ողորմութե հանդերձ Աստուածաշնորհ վաւակօք իւրովք և վարձահատոյց լիցի ի կրկին կեանս՝ պահելով յամ հոգևոր և ի մարմնաւոր վն(ա)սուց և վարդարելով ընդ երկայն աւուրս յամ բարութեանս իւր:

Նան՝ ՎՄահտեսի Կարապետ աղայն, ՎՄիրիճան աղայն, ՎՄեսրոպ աղայն, և ՎԱւետիս աղայն, ընդ մերձաւոր պարագայս իւրեանց՝ ի շնորհս ողորմութեան իւրոյ պահեսցէ Տէր, և վարդարեսցէ վանական բարութեամբ՝ հոգևոր և մարմնաւոր վայելչութեամբ: Ընդ որս և վմանկունս սրբոյ եկեղեցոյս՝ Վհամայն բարեսէր ժողովորդոյ, ըստ ամ չափու և հասակի՝ ամենապօր աջովն իւրով խնամեսցէ և պահպանեսցէ Տէր. և ամ բարութեամբ ճոխացուցէ ընդ երկայն աւուրս և վամն՝ ի վախճանի՝ սուրբ արքայութե իւրում արժանացուցէ: Ձի սոքայ ամենեքեան ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի և արդեանց և աշխատանաց և ջերմեռանդն բաղձանաց՝ արժանի են յիշա-

տակի և մաղթանաց առ Աձ. Վի (թ. 17) ըստ վարձուց իւրեանց արժանի լիցին երանական մասին՝ առտ բարեպէս քաղաքավարեալ, ըստ որում յաւուրս սոցա եղև շինութիւն Տանն Այ. և սոքա եղևն աշխատ լատ իւրաքանչիւր պայմանի և կարողութեան: Որոյ վս ապա խնդրեսցուք ի Տեանէ, Վի տացէ սրբոյ եկեղեցոյս՝ հաստատութիւն անդորոնելի յամ վնասուց՝ ըստ հոգևորին և ըստ մարմնաւորին՝ Աստուածային աջովն պաշտպանեալ մինչև ի կատարած աշխարհի, որ և առասցեն ամ հրեշտակք և մարդիկք եղիցի եղիցի:

Հուսկ ուրեմն արժանի տեսչիք յիշման ի բարի ՎՄեսրոպ եպիսկոպոս վնտաստ հոգի, և Վներդողութեամբն Այ առաջնորդ և վերատեսուչս քաղաքիս, որ ներկայ գտեալ նորոգութե սրբոյ եկեղեցոյս այս գծագրեցի Վհամառտ ծանօթութիւնս: Խնդրեմ, որ գաղափարէ վաս, և Վփոքր յիշատակիս գրեսցէ, և որ արասցէ՝ Վվարձս ի Տեանէ ընկալցի:

Ի ՌՄՀէ (1828 թ.— Ն. Մ.), և ի սեպտեմբերի ԻԵ (25), ի Փիլիպպուպոյն քաղաք:

Սոյն եկեղեցոյս բազմամեայ երախտաւոր՝ Ջաքարիա մաքրակրօն վարդապետն մեր, ի շինման սրբոյ եկեղեցոյս վերակոչեաց Տէր առ ինքն ի սեպտեմբերի ԻԹ (29), և ի թուին Հայոց ՌՄՀէ (1828 թ.— Ն. Մ.). յաւուր տօնի սրբոյն Գեորգայ քաջայարդ Վօրաւարին Քրիստոսի Տոն մերոյ, որ և եղաւ առ դրան տաճարիս սրբոյ եկեղեցոյս՝ ի դիր հանգըստեան՝ արժանաւոր իւրոյ հոգեջան երախտաւորացն, Վոր Տէր ընդ սբ դասեսցէ և կենդանի օրհնութիւն ի մէջ մի վերջացի. ամէն:

Թ. 18.— Իսկ արդ՝ վերստին առ օրինակեալ սոյն սա ի նոյն օրինակէ անտի՝ ի յամենախոնարհ և նուաստագունել մարգէ տեղոյս՝ Պետրոս անուն ևեթ դարեա Անդրիանուպոլսեցոյ, յորդոյ վաճառական Տէրեայ Ստեփանի հանգուցելոյ ի Տէր:

Սմի Տոն՝ 1828, և նոյնմբերի 7 ի սոյն Փիլիպպուպոյն բարեհամբաւ քաղաքի: Վերջ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 19. Սուլթան Մեհմեմետ Դ-րդ գահակալեց յամին Քրստի. 1648: Հայոց գաղթականութիւնը իւր գահակալութեան 27-րդ տարին գաղթած են Բօլնիսիոյ Քամէշ քաղաքէն Անդրիանուպոլիս և անտի մաս մը Փ. Պօլիս (Ծանոթ.— այսինքն այժմյան Փոլովդիլ քաղաքը—Ն. Մ.). այն է յամին Քսի. 1675:

Հաստուք Օսմանեան կայսրութեան թուականն է 1299:

Աչքէ անցուցինք 10 հոկտեմբեր 1923-ին:

(այստեղ կան չորս ստորագրութիւններ)

Կ. Գ. Փափապեան

Թ. Արզուման (Զան)

Պ. Ս. Աբգարեան

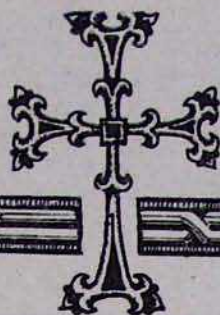
Գ. Իսն (մնացած մնալ չի գրված—Ն. Մ.):

(Այս թերթի վերին աջ անկյունում կա մի փոքրիկ պիտակ, որի վրա արձանագրված է հետևյալը)

№ 23

1917:

(Շարունակելի)



ՀԱՆԳԻՍ
Տ. ՊԵՏՐՈՍ ՔԱՀԱՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆԻ
(1886—1985 թթ.)

1985 թվականի հունիսի 18-ին, կյանքի 99-րդ տարում, Արտաշատի շրջանի Մասիս գյուղում վախճանվեց Տ. Պետրոս քահանա Մարգարյանը:

Հանգուցյալը ծնվել է 1886 թվականին Վանի շրջանի Տիրամայր գյուղում, հողագործի ընտանիքում:

Նախնական կրթությունը ստացել է տեղի ծխական դպրոցում, ապա ուսումը շարունակել Լիմ անապատում:

1913 թվականին նույն անապատում ձեռնադրվել է քահանա՝ ձեռամբ գերաշնորհ Տ. Հովսեփ արքեպիսկոպոս Ռշտունու:

1913—1915 թվականներին քահանայագործել է նույն վանքում:

1915 թվականի Մեծ եղեռնի օրերին, բազմահազար հայերի հետ, գաղթել է Արևելյան Հայաստան և բնակություն հաստատել Արտաշատի շրջանի Մասիս գյուղում:

1915—1937 թվականներին քահանայագործել է Արտաշատի շրջանի վանական գյուղերում, իսկ 1956—1973 թվականներին՝ Մրգավանի Ս. Հակոբ եկեղեցում:

1973 թվականին, առաջացած տարիքի պատճառով, անցել է հանգստի:

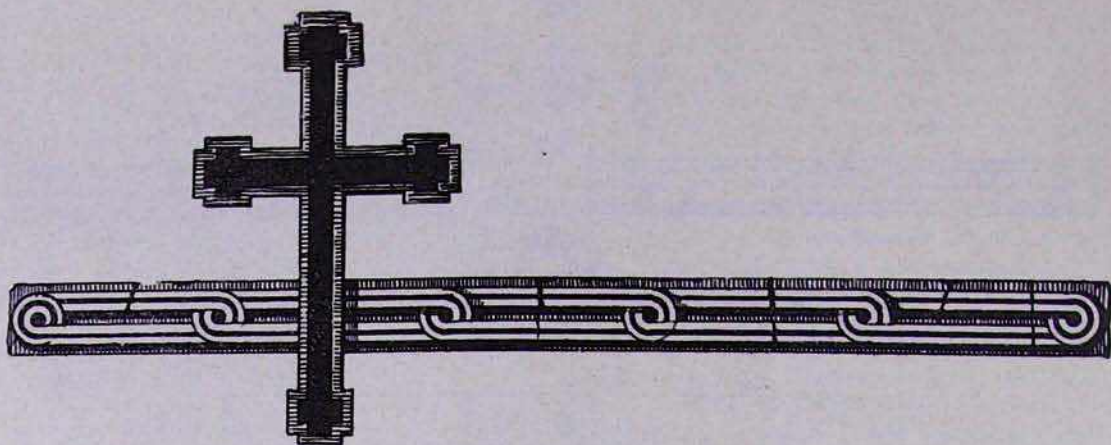
Սույն թվականի հունիսի 20-ին, հինգշաբթի օրը, Մրգավանի Ս. Հակոբ եկեղեցում ս. աստարագ մատուցեց և հանգուցյալի վերջին օծման կարգը կատարեց արժանապատիվ Տ. Կարապետ քահանա Գրիգյանը՝ ի նեոկալության ռազմաթիվ հավատացյալների և քահանա հայրերի:



Հանգուցյալի մարմինն ամփոփվեց Արտաշատի քաղաքային գերեզմանատանը:

Հանգուցյալն իր ողջ գիտակցական կյանքն ապրել է որպես համեստ և հավատավոր եկեղեցական:

Թող Աստված լուսավորի հանգուցյալ Տ. Պետրոս քահանայի հոգին:



ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ՄԿՐՏԻՉ ԶԱՀԱՆԱ ԱՏԵՓԱՆՅԱՆԻ
(1914—1985 թթ.)

1985 թվականի սեպտեմբերի 12-ին, կյանքի 71-րդ տարում, վախճանվեց արժանապատիվ Տ. Մկրտիչ քահանա Ստեփանյանը:

Հանգուցյալ տեր հայրը ծնվել է 1914 թվականին Իրանի Փերիա գավառի Շուրիշկա գյուղում:

Նախնական կրթությունը ստացել է տեղի դպրոցում:

Մինչև 1970 թվականը պաշտել է հողագործությամբ և միաժամանակ հայոց եկեղեցիներում մասնակցել եկեղեցական արարողություններին՝ որպես դպիր:

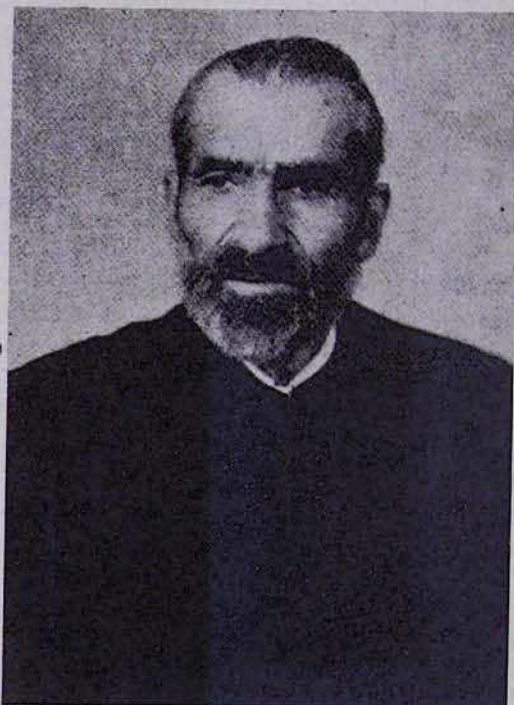
1970 թվականին ընտանիքով ներգաղթել է Մայր Հայրենիք և բնակություն հաստատել Հրապղան քաղաքում:

1971 թվականի օգոստոսի 1-ին Երևանի Ս. Սարգիս եկեղեցում, ձեռնադրվել է քահանա՝ ձեռամբ գերաշնորհ Տ. Վահան եպիսկոպոս Տերյանի:

Սույն թվականի սեպտեմբերի 13-ին, ուրբաթ օրը, Հրապղանի ջրջանի Աթարբեկյան գյուղի Ս. Աստվածածին եկեղեցում ս. պատարագ մատուցեց և հանգուցյալի վեոջին օման կարգո կատարեց արժանապատիվ Տ. Արամ քահանա Բուաջյանը:

Հանգուցյալի մարմինն ամփոփվեց Հրապղանի քաղաքային գերեզմանատանը:

Հանգուցյալը համեստ և հավատավոր եկեղեցական էր:



Թող Աստված լուսավորի հանգուցյալ Տ. Մկրտիչ քահանայի հոգին:

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ԳՈՒՐԳԵՆ ՔԱՀԱՆԱ ՀԱՄԵԹՅԱՆԻ
(1890—1985 թթ.)

Սույն թվականի նոյեմբերի 21-ին, ինըսունհինգ տարեկան հասակում, վախճանվեց Տ. Գուրգեն քահանա Հաճեթյանը:

Հանգուցյալ Տ. Գուրգեն (ավագանի անունով՝ Միհրան) քահանա Հաճեթյանը ծնվել է 1890 թ. Մալաթիա քաղաքում:

Նախնական կրթությունը ստացել է Արաբկիրի Ազգային վարժարանում, ապա շարունակել Մալաթիայի Ազգային վարժարանում:

1903 թ. ընտանյոք տեղափոխվում են Հեքիմյան գյուղաքաղաք, որտեղ սովորում է կոջակարություն:

1914 թ. ընտանյոք տեղափոխվում են Արաբկիր, ուր և 1920 թ. գավառական ժողովի որոշմամբ և ձեռամբ Տ. Գյուլտ եպիսկոպոս Մխիթարյանի ձեռնադրվում է քահանա խառբերդ քաղաքի Ս. Սարգիս եկեղեցում:

1920—1930 թթ. հովվում է Արաբկիրի Ս. Աստվածածին եկեղեցու հավատացյալ համայնք:

1924 թ. հանգուցյալը նշանակվում է Արաբկիրի առաջնորդական փոխանորդ:

1930 թ. ընտանյոք տեղափոխվում է Սիրիա. բնակություն հաստատում Հալեպ քաղաքում, ուր և պաշտոնավարում է Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցում մինչև 1946 թվական:

1940 թ. ընտրվում է Կրոնական ժողովի անդամ:

1946 թ. ներգաղթում է Մայր Հայրենիք և ռեակուսիտն հաստատում քաղաքամայր Երևանում:

1950—1963 թթ. որպես ծխակատար քահանա ապշտոնավարում է Երևանի Ս. Սարգիս և Ս. Հովհաննես եկեղեցիներում:

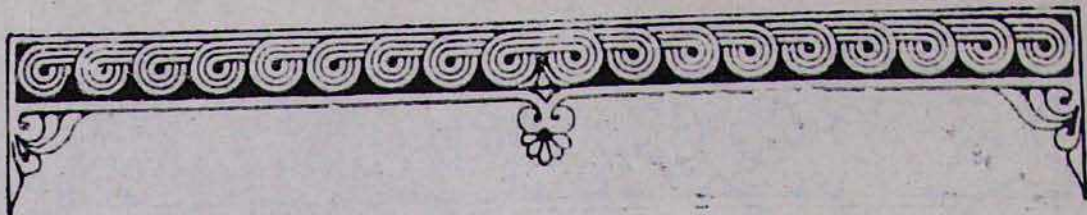
1963 թ. կոչվում է վաստակած հանգստի: Հանգուցյալի վերջին օծման և թաղման



կարգը կատարեց արժ. Տ. Արամ ավագ քահանա Բոյաջյանը:

Հանգուցյալը ակնիվ, համեստ, պարտաճանաչ, հավատացյալների կողմից հարգված հոգևորական էր:

Հանգիստ Տ. Գուրգեն քահանա Հաճեթյանի ոսկորներին:



Յ Ա Ն Կ
«ԷԶՄԻԱՄԻՆ» ԱՄՍԱԳՐՈՒՄ 1985 ԹՎԱԿԱՆԻ
ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՏՊԱԳՐՎԱԾ ՆՅՈՒԹԵՐԻ

Ա. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ սրբատառ կոնդակը՝ երկրորդ համաշխարհային պատերազմում Սովետական Միության տարած հաղթանակի քառասունամյակի առիթով, Բ—Գ 3:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ սրբատառ կոնդակը Այրիկյան եղենի նահատակների հիշատակը ոգեկոչելու մասին, Դ 10:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը գերաշնորհ Տ. Գնել եպիսկոպոս ձերեջանին արքայության պատիվ շնորհելու մասին, Դ 49:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Շվեյցարիայի հայոց «Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ» Հիմնարկությանը՝ տեղի Ս. Հակոբ եկեղեցուն կից «Հայ Կեդրոն» կառուցելու առթիվ, Զ 3:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը «Գալուստ Կիլպենկեան» Հիմնարկության նախագահի դոկտ. Ալբերտ Պերտիզանին՝ ազգային քարերար Գալուստ Կյուլպենկյանի մահվան 30-ամյակի առթիվ, Է 3:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Տ. Շնորհք Պատրիարք Գալուստյանի քահանայական ձեռնադրության հիսուն և պատրիարքական պաշտոնավարության քսանհինգամյակը նշելու մասին, ԺԱ—ԺԲ 3:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը գերաշնորհ Տ. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանի առաջնորդական գործունեության 25-ամյակի առթիվ, ԺԱ—ԺԲ 5:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Շումենի հայոց Ս. Աստվածածին եկեղեցու կառուցման և օծման 150-ամյակի առթիվ, ԺԱ—ԺԲ 7:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Եղեմի հայոց Ս. Աստվածածին եկեղեցու

կառուցման և օծման յոթանասունհինգամյակի առթիվ, ԺԱ—ԺԲ 9:

Ամենորի և Փրկչի հրաշափառ և Սուրբ Ծննդյան տոների առթիվ Ամենայն Հայոց Ծայրագույն Պատրիարք և կաթողիկոս, Նորին Սուրբ Օծույթուն Տ. Տ. Վալզեն Ա Հայրապետի և քույր Եկեղեցիների հոգևոր պետերի միջև փոխանակված ողջույնի հեռագրերն ու գրությունները, Ա 9:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ջնորհավորական գիրը Ամենորի և Սուրբ Ծննդյան տոների առթիվ՝ ուղղված Հայաստանյայց եկեղեցու նվիրապետական երեք Աթոռներին, թեմակալ բոլոր առաջնորդներին և եկեղեցական համայնքներին, Ա 12:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի և պետական բարձրաստիճան անձնավորությունների միջև փոխանակված հեռագրեր Նոր տարվա առթիվ (Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի, ՀՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահ Բաբկեն Սարկիսովի, ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ Կոնստանտին Խարչևի և ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր Հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Անդրանիկ Հասրաթյանի միջև), Ա 14:

Փրկչի հրաշափառ Սուրբ Հարության տոնի առթիվ Ամենայն Հայոց Ծայրագույն Պատրիարք և կաթողիկոս, Նորին Սուրբ Օծույթուն Տ. Տ. Վալզեն Ա Հայրապետի և քույր Եկեղեցիների հոգևոր պետերի միջև փոխանակված ողջույնի հեռագրերն ու գրությունները, Դ 6:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ջնորհավորական գիրը Փրկչի հրաշափառ Սուրբ Հարության տոնի առթիվ՝ ուղղված Հայաստանյայց եկեղեցու նվիրապետական երեք Աթոռներին, թեմակալ բոլոր առաջնորդներին և եկեղեցական համայնքներին, Դ 9:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի գիրք Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդին և թույր Եկեղեցիներին՝ Մեծ եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչման առթիվ, Դ 13:

Հոռմավան Կաթողիկ Եկեղեցու պետ Նորին Սրբություն Հովհաննես-Պողոս Բ-ի նամակը Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց՝ Մեծ եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչման առթիվ, Դ 15:

Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի Նորին Սրբություն Պիմեն Պատրիարքի նամակը Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց՝ Մեծ եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչման առթիվ, Դ 17:

Աթենքի և համայն Հելլադայի Արքեպիսկոպոս, Նորին Գերաշնորհություն Սերաֆիմի նամակը Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց՝ Մեծ եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչման առթիվ, Դ 19:

Քենթրբերիի Արքեպիսկոպոս, համայն Անգլիայի եպիսկոպոսապետ և միտրոպոլիտ, Նորին Գերաշնորհություն Ռոբերտ Ռեյսիի նամակը Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց՝ Մեծ եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչման առթիվ, Դ 20:

Անտիոքի և համայն Արևելքի մարտիրոսների Պատրիարք, Նորին Ամենապատվություն կարդինալ Անտուան Պիեռ խորեյի նամակը Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց՝ Մեծ եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչման առթիվ, Դ 21:

Վեհափառ Հայրապետի շնորհավորական հեռագիրը ռումինահայ նկարիչ Հրանդ Ավագյանին՝ ծննդյան ութսունհինգամյակի առթիվ, Դ 51:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ցավակցական հեռագիրը գերաշնորհ Ս. Գևորգ եպիսկոպոս Սերայդարյանին՝ Թբիլիսիի Ալեքսանդր Նևսկի ռուսաց տաճարի վանահայր, Տետրիցխարոյի միտրոպոլիտ Ս. Զինովի Մաժուգայի մահվան առթիվ, Դ 70:

Ս. Տ. Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետի ողջոյնի խօսքը ուղղեալ Միացեալ Նահանգաց արևելեան թեմի հոգևորականաց համագումարին (2 մայիս 1985 թ.), Ե 14:

Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ողջոյնի խօսքը ուղղեալ Միացեալ Նահանգաց արևելեան թեմի պատգամաւորական ժողովին (2 մայիս 1985 թ.), Ե 15:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի կողմից հաստատված կուսակրոն քահանայության թեկնածուների քննության կարգը, Զ 5:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ս. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի խոսքը Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի հանդիսավոր պլենումում նվիրված Մեծ հաղթանակի 40-ամյակին, Զ 10:

Ամերիկայի հայոց արևելյան թեմի Երիտասարդաց Կազմակերպության ատենապետ Արթուր Նաճարյանի

և վարիչ-քարտուղար Հակոբ Մանուկյանի ողջոյնը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին՝ ամերիկահայ երիտասարդների հանդեպ ցուցաբերած հայրական վերաբերմունքի համար, Ը 7:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ցավակցական հեռագիրը Լատվիայի Ավետարանական-Լութերական Եկեղեցու վարչությանը՝ Յանիս Մատուլիս Արքեպիսկոպոսի մահվան տխուր առիթով, Ը 8:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի խոսքը Վեհարանում ուղղված Մայր Աթոռում գտնվող սփյուռքահայ ուսուցիչներին, 21 օգոստոսի 1985 թ., Ը 11:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի շնորհավորական հեռագիրը Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նորընտիր նախագահ Հրանդ Ոսկանյանին, ԺԱ—ԺԲ 11:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի շնորհավորական հեռագիրը Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի նորընտիր նախագահ Կառլեն Դալլաքյանին, ԺԱ—ԺԲ 12:

Մայր Աթոռի օգնությունը Մխիթարյան միաբանությանը (Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի, Հոռմավան Կաթողիկ Եկեղեցու պետ Հովհաննես-Պողոս Բ Պապի, Ընդհանրական աթոռակալ Մխիթարյան միաբանության հայր Բարսեղ վարդապետ Չեփիճյանի և Մխիթարյան Վարժարանների Միջազգային Կոմիտեի նախագահ Վահե Ճալմատարյանի միջև փոխանակված գրություններ), ԺԱ—ԺԲ 18:

Երուսաղեմի հունաց Պատրիարք Դիոդորոս Ա-ի պատասխանը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի՝ Ապրիլյան եղեռնի 70-ամյակի առթիվ հղած ուղերձի, ԺԱ—ԺԲ 21:

Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ուղերձը՝ ուղղված ՍՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի կրոնական գործիչների ժնկի հավաքին, ԺԱ—ԺԲ 68:

Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի գլխավոր քարտուղարի բաց նամակը նախագահ Ռեյզանին և գլխավոր քարտուղար Գորբաչովին, ԺԱ—ԺԲ 71:

Բ. ՎԵՀԱՓԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՔԱՐՈՉՆԵՐ

Հայրապետական քարոզ Փրկչի հրաշափառ Սուրբ Ծննդյան տոնի առթիվ Մայր տաճարում, Ա 3:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ս. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի պատկական քարոզը արտասանուած Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարում, Դ 3:

Գ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՅԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՈՒՂԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ընդունելություն ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդում, Ա 18:

Վեհափառ Հայրապետի ուղևորությունը Փարիզ, Դ 52:
ԳՈՐԳԵՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՆ—Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց

կաթողիկոսի այցը Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցու պետ, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Պիմենին՝ նրա ծննդյան 75-ամյակի հանդիսություններին մասնակցելու համար, Ը 3:

Դ. ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գերագույն Հոգևոր և խորհրդի որոշումը (Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, հոգևոր ձեռնարանի դասախոս պր. Երվանդ Մելքոնյանին «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր նշանակելու մասին), Ա 8:
Պարգևատրվել են Մայր Աթոռի ջանքերով, ԺԱ—ԺԲ 13:

Յայտարարություն (Երուսաղեմի հայոց Պատրիարքական Աթոռի տաճարապալի վիճակի մասին), ԺԱ—ԺԲ 20:

Ե. ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՐ

Հաղորդագրություն (Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ուղերձների մասին՝ իրենց գեղագիր կոնդակներով՝ ուղղված Հորդանանի Նորին Վեհափառություն Հուսեյն Բ թագավորին, Սիրիայի հանրապետության Վսեմաշուք նախագահ Հաֆեզ Ասատին, Լիբանանի հանրապետության Վսեմաշուք նախագահ Ամին ձեռնալեզի և Իրաքի հանրապետության Վսեմաշուք նախագահ Սատտամ Հուսեյնին՝ Մեծ Եղեռնի 70-ամյակը ոգեկոչելու մասին), Դ 23:

Հայտարարություն (Մայր Աթոռի միջոցներից Մխիթարյան միաբանության օգտին քսանհինգ հազար դոլարի օգնություն տրամադրելու մասին), ԺԱ—ԺԲ 19:

Ձ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀՎՈՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԳԱՀԱՎԱԼՈՒԹՅԱՆ ԵՐԵՄՆԱՄՅԱԿԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՆՅՈՒԹԵՐ

Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության երեսնամյակի տոնակատարությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում, Թ—Ժ 5:

Հանդիսավոր նիստ՝ նվիրված Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության երեսնամյակին, Թ—Ժ 21:

Հայտարարություն (Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետական Աթոռների և թեմակալ առաջնորդների համատեղ հայտարարությունը՝ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի գահակալության 30-րդ տարեդարձի առիթով, 2 հոկտեմբեր 1985 թ.), Թ—Ժ 39:

ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին առջևդրվող կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ Կոնստանտին Միխայլովիչ Խարչևի ջնդիրավորական հեռագիրը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Թ—Ժ 40:

Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսիսյանի ջնդիրավորական գիրը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Թ—Ժ 41:

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության նախագահ Ալեք Մանուկյանի ջնդիրավորական գիրը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Թ—Ժ 43:

Ռումինիայի հայոց թեմի թեմական խորհրդի փոխնախագահ պրոֆ. դոկտ. Գրիգոր Բանալուքճյանի ջնդիրավորական խոսքը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Թ—Ժ 45:

Նորին Սրբության գահակալության երեսնամյակի տոնակատարումը Արարատյան թեմում, Թ—Ժ 47:

ԾԱՂԱՍՔԱՂ ՎԵՀՎՈՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐԻՑ

Աստված և մարդը, Թ—Ժ 55:

Քրիստոնեական, Թ—Ժ 61:

Հայ ժողովրդի պատմություն, Թ—Ժ 67:

Հայ մտքի հսկաներ, Թ—Ժ 79:

Պատգամներ, Թ—Ժ 84:

Չայն խաղաղության, Թ—Ժ 83:

«Արարատ» օրաթերթի հարցազրույցը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հետ, Թ—Ժ 99:

Հաղորդագրություն (Սույն թվականի սեպտեմբերի 25-ից հոկտեմբերի 5 օրերին Մայր Աթոռում տեղի ունեցած հանդիսությունների մասին՝ նվիրված Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության 30-րդ տարեդարձին, 6 հոկտեմբեր 1985 թ.), Թ—Ժ 104:

Պոլսահայ պրեսաշրջիկների խումբը Մայր Աթոռում, Թ—Ժ 107:

Ե. ԽՄԲԱԳՐԱՎԱՆՆԵՐ

Ամանորյա մտորումներ, Ա 6:

Վարդանանց խորհուրդը, Բ—Գ 7:

Ի հեճուկս խավարի ուժերի, Դ 25:

Հաղթանակի բերկրանքը, Ե 16:

Հոգու ջռայլությամբ, Ե 5:

Ը. ԱՊՐԻԼՅԱՆ ԵՂԵՌՆԻ 70-ԱՄՅԱԿԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՆՅՈՒԹԵՐ

ՀԱՎՈՐ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ—Մեծ եղեռնի 70-ամյակի հիշատակումը Մայր Աթոռում, Դ 27:

Հատվածներ Հովհաննես Շիրազի «Հայոց Դանթեականը» պոեմից, Դ 36:

Հատված Վ. Դավթյանի «Ռեքվիեմ» պոեմից, Դ 38:

ԷԴՈՒԱՐԴԱՍ ՄԵԺԵԼԱՅՏԻՍ—Հատված «Արարատի հանդեպ» շարքի «Քարը» բանաստեղծությունից, Դ 41:

ԲԱԲԿԵՆ ՍԻՄՈՆՅԱՆ—Անիի ավերակների առջև, Դ 42:

Ա. ԿՐԿՅԱՆԱՐՅԱՆ—Անպարտելի կամքով և զոյատևելու վճռականությամբ, Դ 43:

Թ. ՄԵԾ ՀԱՐԹԱՆԱԿԻ 40-ԱՄՅԱԿԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՆՅՈՒԹԵՐ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ուղերձը Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցու պետ Նորին Սրբու-

թյուն Պիմեն Պատրիարքին՝ Մեծ հաղթանակի քառասունամյակի առթիվ ՍՍՀՄ Եկեղեցիների և կրոնական համայնքների պետերի և ներկայացուցիչների հանդիպում կազմակերպելու մասին, Ե 3:

Ռուս Պապոսավ Եկեղեցու պետ Նորին Սրբություն Պիմեն Պատրիարքի պատասխանը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ուղերձին՝ Մեծ հաղթանակի քառասունամյակի առթիվ, Ե 5:

ՍՍՀՄ եկեղեցական և կրոնական հարանվանությունների պետերի և ներկայացուցիչների համաժողով՝ նվիրված Հայրենական մեծ պատերազմի փառապանծ հաղթանակի 40-ամյակին, 17—19 ապրիլի 1985 թ., Մոսկվա, Չագորսկ, Ե 7:

S. S. Վազգեն Ա կաթողիկոսի խոսքը Հայրենական պատերազմի ավարտի 40-ամյակի առթիվ (Չագորսկ, 18 ապրիլի 1985 թ.), Ե 9:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հայրենասիրական գործունեությունը Հայրենական պատերազմի տարիներին (Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգընտիր Տեղակալ Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքյանի, Հարավային Ամերիկահայոց կաթողիկոսական պատվիրակ Գարեգին արքեպիսկոպոս խաչատուրյանի, Հարություն Ղազարյանի (Հայ Ռազմանը պատմ Միություն) և Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության գործերի կառավարիչ Բ. Պետրոսյանի պաշտոնական գրությունները), Ե 18:

Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգընտիր Տեղակալ Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքյանի կողմից հայ հավատացյալ ժողովրդին, Ե 22:

Սովետահայ մտավորականության դիմումը արտասահմանյան երկրների բոլոր հայերին, Ե 23:

ԳԱՐԵԳՐՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՅՈՎԱԷՓԵՍՆ—Ահալուր պատերազմը և խորհրդային Հայաստանը, «Լրաբեր», 1941 թ. սեպտեմբեր 11, էջ 1—2, Ե 27:

Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգընտիր Տեղակալ Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքյանի հեռագիրը Ամերիկայի «Հաղթության Կոմիտեին», Ե 30:

«Սասունցի Դավիթ» հրապարակի զորասկզբի Գալիֆորնիոյ Գործադիր Մարմնի կողմից Գալիֆորնիոյ հայությանը, Ե 31:

«Կովկասի պաշտպանության համար» մեդալի հանձնումը Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգընտիր Տեղակալ Ամենապատիվ S. Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքյանին, Ե 33:

Հարցազրույց Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի նախագահ Վարդգես Համազասպյանի, Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Աշոտ Աբրահամյանի և բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հովհաննես Մուրադյանի հետ՝ Մեծ հաղթանակի 40-ամյակի առթիվ, Ե 35:

ԱՐԶԱԳԱՆՔՆԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՕՐԵՐԻՑ

Հովհաննես Երազ—Էջապուրտ, Ե 40:

Գևորգ Էմին—Խաչը, Ե 41:

Ասատուր Մնացականյան—Հրաժեշտ, Ե 42:

Սիրվա Կապուտիկյան—Երևանի լույսերը, Ե 44:

Ավետիք Իսահակյան—Մեծ հաղթանակի օրը, Ե 45:

Է. ՂԱԶԱՐՅԱՆ—Մենք հաղթանակել ենք հանուն խաղաղության, Ե 46:

ՀԱՎՈՐԱ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ—Հայրենական մեծ պատերազմի 40-ամյակին նվիրված հանդիսություններ Մայր Աթոռում, Զ 6:

Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի պլենումը՝ նվիրված Մեծ հաղթանակի քառասունամյակին, Զ 9:

Ժ. ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ

Սուրբ Ծննդյան հանդիսությունները Մայր Աթոռում, Ա 19:

ՎԱՐԴԱՆ ՔԱՀԱՆԱ ՄԿՐՏՉՅԱՆ—Ամանորը Մայր Աթոռում, Ա 21:

Սուրբ Ստեփանոսի տոնը և սարկավազական ձեռնադրություն Մայր Աթոռում, Ա 24:

Եկեղեցական բեմ. լուրեր, Ա 28, Բ—Գ 23, Դ 63, Զ 21, Է 7, Ը 9, Թ—Ժ 112, ԺԱ—ԺԲ 37:

«Էջմիածին» ամսագրի թղթակցի հարցազրույցը հայ ճարտարապետության ուսումնասիրության երախտավորներ Ժան-Միշել և Նիկոլ Թիերի ամուսինների հետ, Ա 31:

ՀԱՎՈՐԱ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ—Սրբոց Վարդանանց տոնակատարությունը և Վեհափառ Հայրապետի անվանակոչության տարեդարձը Մայր Աթոռում, Բ—Գ 9:

Վեհափառ Հայրապետի խոսքը Վեհարանի հանդիսությանը դաշիճում Վարդանանց տոնի առթիվ, 11 փետրվար 1985 թ., Բ—Գ 13:

Ծայրագույն վարդապետական աստիճանի տվչություն, Բ—Գ 17:

Աստվածաշնչական Ընկերության ներկայացուցիչները Մայր Աթոռում, Դ 54:

ՀԱՎՈՐԱ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ—Ավագ շաբաթը և Փրկչի հրաշափառ Հարության տոնակատարությունը Մայր Աթոռում, Դ 55:

ՀԱՎՈՐԱ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ—Մասնավոր վարդապետական աստիճանի տվչություն, Դ 59:

Կ. Պոլսի Հունաց Տիեզերական Պատրիարքի ներկայացուցիչները Մայր Աթոռում, Զ 18:

ՄՏԵՓԱՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ—Սուրբ Ալբանյակ եկեղեցու ուխտավորները Մայր Աթոռում, Զ 19:

Մայր Աթոռը իր պատմական դերին մեջ (Արտատպություն Բեյրութի «Արարատ» օրաթերթի 1985 թվականի մարտի 24-ի համարից), Է 9:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԶՈՒԼՉՅԱՆ—Ուխտագնացություն դեպի Սյունիք, Է 16:

ՄՏԵՓԱՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ—Հայրենաբաղձ կարոտով (Ամերիկահայ մի խումբ երիտասարդների Մայր Հայրենիքում գտնվելու մասին), Է 18:

Մայր տաճարի ավանդատան վերաբացումը, Ը 10:

Սփյուռքահայ ուսուցիչները Մայր Աթոռում, Ը 11:

Քահանայական ձեռնադրություն Մայր Աթոռում, ԺԱ—ԺԲ 25:

Քահանայական ձեռնադրություն, ԺԱ—ԺԲ 35:

Կոմիտաս Վարդապետի մահվան 50-ամյա հոգեհանգստյան ս. պատարագ Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարում, ԺԱ—ԺԲ 42:

ԺԱ. ՀՈԳԵՎՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆՈՒՄ

ՀԱԿՈԲ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ—Ամավերջի հանդիսություն հոգևոր ճեմարանում, Զ 12:
Վեհափառ Հայրապետի օրհնության խոսքը հոգևոր ճեմարանի ամավերջի հանդեսին, Զ 16:
Ս. Էջմիածնի հոգևոր ճեմարանի 1985—1986 ուսումնական տարեշրջանի բացումը, ԺԱ—ԺԲ 23:

ԺԲ. ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՒՄ

ԿԱՐԵՆ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ—Հայ արվեստին նվիրված IV միջազգային գիտաժողովը Երևանում, ԺԱ—ԺԲ 60:

ԺԳ. ԿՐՈՆԱ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ

Ուրուգվայի հայոց թեմի առաջնորդական տեղապահ Տ. Հակոբ վարդապետ Գլընճյանի քարոզը Մայր տաճարում, 27 հունվարի 1985 թ., Բ—Գ 30:
ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ (հոգևոր ճեմարանի ուսանող)—«Երանի ողորմածաց», Բ—Գ 32:
ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶՄԱՆՅԱՆ—Մտորումներ Սուրբ Ծննդյան տոնի առթիվ, Բ—Գ 40:
ՀԱՅԳ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՉՈՒԼՋՅԱՆ—Քարոզխոսություն, Դ 67:
ՖԻԼԱՐԵՏ ՄԻՏՐՈՊՈԼԻՏ—Ռուս եկեղեցու ծագումը, Ե 63, Զ 49:
Տ. ՆԵՐՍԵՍ ՔԱՀԱՆԱ ՆԵՐՍԵՍՅԱՆ—Քարոզ, Զ 26:
ՄԻՍԱԿ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՍԱՐԻԲԵԿՅԱՆ—Քարոզ, Զ 28:
ԳԱՐԵԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ—Քարոզ, ԺԱ—ԺԲ 56:
ԵԶՐԱՍ ԱԲԵՂԱ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ—Քարոզ, ԺԱ—ԺԲ 58:
Երանելի Հովհաննես Պոպ վարդապետի խոսքը սիրո մասին (աշխարհաբար թարգմանությունը՝ Երվանդ Մելքոնյանի), ԺԱ—ԺԲ 40:

ԺԴ. ԹԵՄԱԿԱՆ

Լուրեր ԱՄՆ-ի արևմտյան թեմից, Ա 34:
Նոր տարվա և Ս. Ծննդյան հանդիսություններ Երևակի թեմում, Ա 36:
Ողջունելի նախաձեռնություն Ուրուգվայի հայոց թեմում, Ա 36:
Եգիպտոսի և Աֆրիկայի հայոց առաջնորդ Տ. Զավեն արքեպիսկոպոս Չինչիյանին Սուրբ Սերգեյ Ռադոնեժսկու շքանշանի տվչությունը, Կահիրե, 20 դեկտեմբերի 1984 թ., Բ—Գ 27:
Հաշվետվություն Արարատյան Հայրապետական թեմի թեմական խորհրդի հոգևոր-կրոնական, վարչական, շինարարական և ֆինանսական գործունեության—1984 թվականի, Բ—Գ 28:
Վիրահայոց թեմում, Բ—Գ 34:
Քահանայական ձեռնադրություն Սիդնեյի Ս. Հարություն եկեղեցում, Բ—Գ 35:
Ողջունելի նախաձեռնություն (Ժնևի հայոց Ս. Հովոբ

եկեղեցուն կից մշակութային «Հայ Կեդրոն» կառուցելու մասին), Զ 30:

Իրաքի հայոց թեմում, Զ 33:

Լուրեր Միացյալ Նահանգների հայոց արևմտյան թեմից, Զ 34:

Մեծ հաղթանակի 40-ամյակի առթիվ հարգանքի և խոնարհման այցելություն Բաքվի Եղբայրական գերեզմանին, Զ 36:

Հավատավոր-եկեղեցասեր կինը և նվիրյալ աշխատավորուհին, Զ 36:

Եղեռնի 70-ամյակի ոգեկոչում ԱՄՆ-ի արևմտյան թեմում, Ե 12:

Լուրեր Վրաստանի հայոց թեմից, Ե 13:

Լուրեր Իրաքի հայոց թեմից, Ը 16:

Լուրեր Բուլղարիայի հայոց թեմից, Ը 18:

Հոգեհանգստյան տոնակատարությունը Սոֆիայում, Ը 19:

ԱՍՈՂԻԿ ԱԲԵՂԱ ԱՐԻՍՏԱԿԵՍՅԱՆ—Համբարձման տոնը Փարիզում, Ը 20:

Կ. Պոլսի Ամենապատիվ Տ. Շնորհք Պատրիարք Գալուստյանի այցելությունը Երևանի գավառներ, ԺԱ—ԺԲ 74:

Ռումինիայի հայոց թեմում, ԺԱ—ԺԲ 77:

Բուլղարահայ թեմում, ԺԱ—ԺԲ 81:

Լուրեր Իրաքի հայոց թեմից, ԺԱ—ԺԲ 82:

Թարգմանչաց տոնը Լոնդոնի հայոց թեմում, ԺԱ—ԺԲ 83:

Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդի հովվական այցը Ախալցխա և Ախալքալաք, ԺԱ—ԺԲ 84:

Ոսկան եպիսկոպոս Գալիաթյանի այցը Թբիլիսի, ԺԱ—ԺԲ 85:

Կկառուցվի հայ եկեղեցին Հարավային Ֆլորիդայի հայ համայնքին կողմէ, ԺԱ—ԺԲ 87:

Հաղորդագրություն: Բացում Մելքունի Ակիսյան ազգային միօրյա վարժարանի, ԺԱ—ԺԲ 88:

ԺԵ. ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԻՐՔԵՐՈՒՄ

Արևմտյան և Արևելյան Եկեղեցիների ներկայացուցիչների ժողով Կարլովի Վարի քաղաքում, Ա 37:
Նախապատրաստական ժողով Խաղաղության Քրիստոնեական Կոնֆերանսի 6-րդ համագումարից առաջ, Զ 31:

Խաղաղության Քրիստոնեական Համաժողովի վեցերորդ նստաշրջանը Պրագայում, 2—9 հուլիսի 1985 թ., Ը 14:

Հանդիպում ՍՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի կրոնական գործիչների միջև, ԺԱ—ԺԲ 68:

ԺԶ. ԳՐԱԿԱՆ

ՎԱԶԱԳԱՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ—Նոր տարվա շեմին, Ա 30:

ՎԱԶԱԳԱՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ—Անձինք, Բ—Գ 15:
ՍԱՐԳԻՍ ՅԱՓՈՒՋՅԱՆ—Նոր Վարդանանք, Թ—Ժ 109:

ԵՂԵՆԵ ԶԱՐԵՆՑ—Կոմիտասի հիշատակին (ծաղկաքաղ պոեմից), ԺԱ—ԺԲ 44:

ԺԷ. ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Նոր հրատարակություն Մայր Աթոռում (Նիկողայոս Թաշճյանցի կազմած «Չայնագրեալ շարական հոգևոր երգոց»-ի եվրոպական նոտագրության վերածելու մասին՝ կատարված Մասիս քահանա Գալստյանի կողմից), Զ 25:

ԺԸ. ԷԿՈՒՄԵՆԻԿ ԿՅԱՆՔ

Մկրտության, Հաղորդության և Չեռնադրության խորհուրդների մասին ուղղափառ եկեղեցիների ժողով Բրակլայն (ԱՄՆ) քաղաքում, Է 14:

ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶԱՊԱԼՅԱՆ—Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի Կենտրոնական Կոմիտեի տարեկան նստաշրջանը Բուենոս Այրեսում, ԺԱ—ԺԲ 64:

ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶԱՊԱԼՅԱՆ—Անգլիկան և Արեւելյան ուղղափառ եկեղեցիների ներկայացուցիչների հավաքը Անգլիայում, ԺԱ—ԺԲ 66:

ԺԹ. ՊԱՏՄԱ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԲԳԱՐՅԱՆ ՌԱՖԻԿ ՍՈՒՐԵՆԻ—Գանձասարի վանքի նորահայտ արձանագրությունը, Բ—Գ 62:

ԱՅՎԱԶՅԱՆ Ղ. Վ.—Գրիգոր Լուսավորչի պաշտամունքը Հին Ռուսիայում, Ե 53:

ԱՐԶՈՒՄԱՆՅԱՆ ԶԱՎԵՆ ՔԱՀԱՆԱ—Ուխտանեսն եպիսկոպոս Սեբաստիոն և իր «Պատմություն հայոց» երկը, Զ 38, ԺԱ—ԺԲ 90:

ԲԱՆԴԱՍԱՐՅԱՆ ԱՆԱՀԻՏ—Հայոց Պատարագը Նիկողայոս Թաշճյանի գրառմամբ, Ը 24:

ԲԱՐԹԻԿՅԱՆ ՀՐԱԶ—Փիլիպոսյանի հայկական վանքի վանահայր Հովհաննես Ատմանի դերը հայրուպանդական եկեղեցական բանակցություններում Ներսես Շնորհայի կաթողիկոսի օրոք, Է 25:

ԲՐՈՒՏՅԱՆ ԳՐԻԳՈՐ—Հայոց տոմարի որոշ հարցերի մասին, Ա 51, Բ—Գ 72:

ԳՆԸՆՃՅԱՆ ՀԱԿՈԲ ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ—Անտիպ նամակներ Կարապետ եպիսկոպոսից, քաղված իրա մասին գերմաներեն լեզվով հրատարակված գրքից, Զ 44:

ԶԱՔԱՐՅԱՆ ԼԻԼԻԹ—Ավագ ծաղկող, Է 47, Ը 51:

ԹԱՀՄԻԶՅԱՆ Ն.—Կոմիտասագիտական դիտումներ, ԺԱ—ԺԲ 49:

ԹԱՄԱՆՅԱՆ ՅՈՒ. Ա.—Կապուտանի եկեղեցու վերականգնումը, Բ—Գ 59:

ԹՈՍՈՒՆՅԱՆ Ս. Ա.—Աստվածաշնչի համաբարբառները և նրանց կազմման սկզբունքները, Է 38:

ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ ՍԱՄՎԵԼ—Հայ մշակույթի հուշարձանները Շամախու Գարդման գավառում, Ը 45:

ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ ՍՏԺԹԱՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ—Աղջոց Սուրբ Ստեփանոսի վանքը, Բ—Գ 49:

ՀԱՆՆԱՋԱՐՅԱՆ Ա.—Ատրպատականի Ա. Ստեփանոս Նախավկայի վանքը, Ա 39:

ՀԱՆՆԱՋԱՐՅԱՆ ԱՐՄԵՆ—Սուրբ Թադեի վանքը, Բ—Գ 53:

ՀԱՆՈԲՅԱՆ Մ.—Մայր Հայաստանի գաղափարը հայ ազատամարտական մտքի ոլորտներում, Դ 71:

ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ ԿԱՐԵՆ—Անիի եպիսկոպոս Հովհաննես Ոսկեկորիկի գրիչը, Ը 38:

ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ ԳՈՒՐԳԵՆ ՄՈՒՇԵՂԻ—Գևորգյան հոգևոր ճեմարանի սաների «Չարադրությունները», Է 33:

ՄԱՐԱԲՅԱՆ ՍԵՂԱ—Գրիգոր Խլաթեցու Տոնականները, Է 43:

ՄԵՐՈՊՈՒՀԻ Գ. ՄԵՍՐՈՊ—Ստեփանոս արքեպիսկոպոս Հովակիմյան Նիկոմիդիո, ապա և Բուլղարիո առաջնորդ, Բ—Գ 37:

ՆԵՐՍԵՍՅԱՆ ԴՈԿՏ. ՆԵՐՍԵՍ ՔԱՀԱՆԱ—Հին Կուրականի նշանակությունը Պողոս առաքյալի աստվածաբանության համար, Բ—Գ 44:

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ԵԶՆԻԿ ՔԱՀԱՆԱ—Աղվանից աշխարհի քաղկեդոնիկ կաթողիկոս Ներսես-Բակուրի գահընկեցության շուրջ, Է 20:

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ՍԵՐՈՎԲԵ ՔԱՀԱՆԱ—Եսայի Նչեցու թղթերը, ԺԱ—ԺԲ 95:

ՔՅՈՇԿԵՐՅԱՆ Ա.—Ներսես Շնորհալու գանձերն ու տաղերը, Ա 42, Բ—Գ 65:

Ի. ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պատկ աբեղա Կարապետյան, ԺԱ—ԺԲ 28:

Մաշտոց աբեղա Խաչիկյան, ԺԱ—ԺԲ 29:

Զավեն աբեղա Խաչատրյան, ԺԱ—ԺԲ 30:

Եկրաս աբեղա Ներսիսյան, ԺԱ—ԺԲ 31:

Պարգև աբեղա Մարտիրոսյան, ԺԱ—ԺԲ 32:

Ստուռն աբեղա Զմրուխտյան, ԺԱ—ԺԲ 33:

ԻԱ. ԳՐԱՆՈՎՈՒԹՅՈՒՆ—ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՏԵՐ-ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ Ն.—Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի ձեռագրատունը, Բ—Գ 81:

Յուզակ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի նոր ստացված ձեռագրերի, Բ—Գ 84, Է 53, Ը 58, ԺԱ—ԺԲ 101:

Ն. ՏԵՐ-ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ—«Ներածություն Աստվածաշունչի», Զ 58:

ՍԱՄՎԵԼ ՍՐԿ. ԿՃՈՅԱՆ—Ամերիկահայ «Զարթիկ» մանկական պարբերաթերթը Հայաստանի մասին, ԺԱ—ԺԲ 63:

Ե. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ—Կոմիտասյան հանձարի նորոգ բացահայտումը, ԺԱ—ԺԲ 47:

ԻԲ. ՄԱՀԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

Հանգիստ Տ. Զինովի միտրոպոլիտ Մաժուգայի, Դ 69:

Հանգիստ Տ. Հարություն քահանա Եսայանի, Զ 60:

Հանգիստ Լատվիայի Ավետարանական-Լուսեռական եկեղեցու պետ Յանիս Մատուկիս Արքեպիսկոպոսի, Ը 8:

Հանգիստ Տ. Պետրոս քահանա Մարգարյանի, ԺԱ—ԺԲ 111:

Հանգիստ Տ. Մկրտիչ քահանա Ստեփանյանի, ԺԱ—ԺԲ 112:

Հանգիստ Տ. Գուրգեն քահանա Հաճեթյանի, ԺԱ—ԺԲ 113:

«Էջմիածին» ամսագրի յուրաքանչյուր համարի վերջում տրվում են բովանդակության համառոտ թարգմանությունները ռուսերեն, անգլերեն և ֆրանսերեն լեզուներով:

«ЭЧМИАДЗИН»
ОФИЦИАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ЭЧМИАДЗИНСКОГО КАТОЛИКОСАТА
(НОЯБРЬ—ДЕКАБРЬ 1985 г.)

1. Энциклика Католикоса всех армян Вазгена I о праздновании 50-летия духовной деятельности и 25-летия в патриаршей должности, Патриарха армянской церкви в Турции Шнорка Галстяна, 22 октября 1985 г. № 1400 (стр. 3—4).

2. Энциклика Католикоса всех армян Вазгена I по случаю 25-летия предстоятельской деятельности высокопреосвященного архиепископа Тирайра Мартякяна, 20 мая 1985 г. № 1350 (стр. 5—6).

3. Энциклика Католикоса всех армян Вазгена I по случаю 150-летия основания и освящения армянской церкви св. Богородицы в Шумене, 19 октября 1985 г. № 1399 (стр. 7—8).

4. Энциклика Католикоса всех армян Вазгена I по случаю 75-летия строительства и освящения армянской церкви св. Богородицы в Эдеме, 7 октября 1985 г. № 1381, (стр. 9—10).

5. Поздравительная телеграмма Католикоса всех армян Вазгена I Гранту Восканяну по случаю назначения его председателем Президиума Верховного Совета Армянской ССР, 9 декабря 1985 г. (стр. 11).

6. Поздравительная телеграмма Католикоса всех армян Вазгена I Карлену Даллакяну по случаю избрания его председателем Комитета культурной связи с зарубежными армянами, 12 декабря 1985 г. (стр. 12).

7. Список благотворителей и деятелей науки и культуры, которые в течении 1985 года были награждены орденами: «Св. Григорий Просветитель», «Св. Нерсес Благодатный» и «Св. Саак—Св. Месроп» согласно Эчмиадзинского Верховного Духовного Совета (стр. 13—14).

8. О взаимных посланиях между Католикосом всех армян Вазгеном I и Папой Римским Иоанн-Павлом II, а также с другими официальными лицами об улучшении финансового затруд-

нительного положения Мхитарянской Конгрегации в Венеции (стр. 15—18).

9. Сообщение Канцелярии Эчмиадзинского Католикосата. О предоставлении финансовой помощи в размере 25 тысяч долларов Мхитарянской братии монастыря св. Лазаря в Венеции, 27 декабря 1985 г. (стр. 19).

10. Сообщение Эчмиадзинского Верховного Духовного Совета, о тревожном состоянии Армянской Патриархии в Иерусалиме, 12 ноября 1985 г. (стр. 20).

11. Ответ Его Святейшества Патриарха Греческой Церкви в Иерусалиме Диодороса I на послание Католикоса все армян Вазгена I по случаю 70-летия геноцида армян, 17 августа 1985 г. (стр. 21—22).

12. Открытие 1985—86 учебного года в Духовной Академии св. Эчмιάдзина (стр. 23—24).

13. В дни с 7—8 сентября и 5—6 октября 1985 г. совершались хиротонии в иеромонахи в Кафедральном соборе св. Эчмιάдзина (стр. 25—27).

14. Биографии новопостриженных иеромонахов: Псака Карапетяна, Маштоца Хачикяна, Завена Хачатряна, Езраса Нерсисяна, Паркева Мартиросяна и Сасуна Змрухтяна (стр. 28—34).

15. Священническое рукоположение диакона Мисака Сарибекяна и диакона Саака Кюрехяна в церкви св. Саркиса в Ереване, 14 декабря 1985 г. (стр. 35—36).

16. Церковная хроника первопрестольного Эчмιάдзина за ноябрь—декабрь месяцы (стр. 37—39).

17. Слово блаженного архимандрита Ованеса Плуса о любви (в переводе с габара на современный язык Ерванда Мелконяна)—(стр. 40—41).

18. Панихидная литургия в кафедральном соборе св. Эчмιάдзина по случаю 50-летия со

дня смерти архимандрита Комитаса, 3 ноября 1985 г. Также помещен отрывок из энциклики Католикоса всех армян Вазгена I по случаю 100-летия со дня рождения архимандрита Комитаса, 24 января 1969 г. № 655 (стр. 42—43).

19. Егнеше Чаренц—Памяти Комитаса (отрывки из поэмы)—(стр. 44—46).

20. Е. Мелконян—Новое открытие гения Комитаса (рецензия книги архиепископа Торгома Манукяна «Гений Комитаса»)—(стр. 47—48).

21. Н. Тагмизян — Комитасовские научные наблюдения (исследование)—(стр. 49—55).

22. Епископ Гарегин Нерсисян—Проповедь (стр. 56—57).

23. Иеромонах Езрас Нерсисян—Проповедь (стр. 58—59).

24. Карен Матевосян—Четвертая международная научная конференция, посвященная армянскому искусству в Ереване. 11—17 сентября 1985 г. (стр. 60—62).

25. Диакон Самвел Кджоян—Детская периодика «Зартир» американских армян об Армении (стр. 63).

26. Епископ Нерсес Позапалян—Годовая сессия Центрального Комитета Всемирного Совета Церквей в г. Буэнос-Айресе, с 27 июля по 8 августа 1985 г. (стр. 64—65).

27. Епископ Нерсес Позапалян—Сбор представителей Англиканской и Восточных Православных Церквей в Англии, 7—11 октября 1985 г. (стр. 66—67).

28. Встреча религиозных деятелей СССР и США в Женеве (Швейцария), 16—21 ноября 1985 г. Помещено также послание Католикоса всех армян Вазгена I участникам встречи, 14 ноября 1985 г. (стр. 68—70).

29. Открытое письмо генерального секретаря Всемирного Совета Церквей Эмилия Кастро президенту Рейгану и генеральному секретарю Горбачеву, 20 октября 1985 г. (стр. 71—73).

30. Епархиальная жизнь:

а) Посещение местных вилаетов Патриархом армянской церкви в Турции Шнорком Галстяном, с 26 августа по 7 сентября 1985 г. (стр. 74—77).

б) В армянской епархии Румынии (стр. 77—80).

в) В армянской епархии Болгарии (стр. 81—82).

г) Вести из армянской епархии Ирака (стр. 82—83).

д) Праздник Таргманчац в армянской епархии Лондона (стр. 83).

е) Пасторское посещение предстоятеля армянской епархии в Грузии в гг. Ахалциху и Ахалкалаки, с 29 августа по 2 сентября 1985 г. (стр. 84—85).

ж) Посещение епископа Воскан Галпакяна в Тбилиси, 20—23 сентября 1985 г. (стр. 85—86).

з) Будет построена армянская церковь в Южной Флориде местной армянской общиной (стр. 87).

и) Открытие национального училища Акинян в Мельбурне (стр. 88—89).

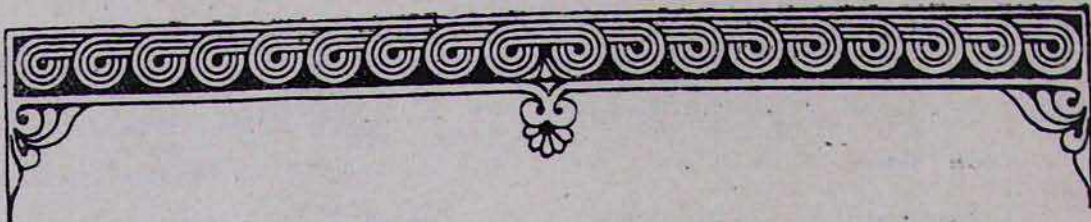
31. Священник Завен Арзуманян—Епископ Ухтанес Себасти́йский и его произведение «История армянская» (исследование. Часть вторая)—(стр. 90—94).

32. Священник Серовбе Петросян—Послание Есая Нчецу (исследование)—(стр. 95—100).

33. Нубар Микаэлян—Список новых рукописей, полученные в первопрестольном Эчмиадзине (№ 611—617)—(стр. 101—110).

34. Никрологи священников: Петроса Маргаряна, Мкртича Степаняна и Гургена Аджетяна (стр. 111—113).

35. Содержание напечатанных материалов в журнале «Эчмиадзин» за 1985 год (стр. 114—119).



"ETCHMIADZIN"
OFFICIAL JOURNAL OF HOLY ETCHMIADZIN
(NOVEMBER—DECEMBER 1985)

1. The encyclical of His Holiness, Catholicos of All Armenians, about the celebration of the 50-th anniversary of the sacerdotal ordination and the 25-th anniversary of the Patriarchal ministry of His Beatitude Archbishop Shenork Galoostian, Patriarch of the Armenians of Constantinople, 22-nd October 1985, No. 1400 (pages 3—4).

2. The encyclical of His Holiness, Catholicos of All Armenians, to the Most Reverend Archbishop Tirayr Martikyan, on the occasion of his 25-th anniversary for his activity as prelate of the Roumanian and Bulgarian Armenians, 20-th May 1985, No 1350 (pages 5—6).

3. The encyclical of His Holiness, Catholicos of All Armenians, on the occasion of the 150-th anniversary of the edification and consecration of the Holy Virgin Armenian church at Shoomen (Bulgaria), 19-th October 1985, No. 1399 (pages 7—8).

4. The encyclical of His Holiness, Catholicos of All Armenians, on the occasion of the 75-th anniversary of the edification and consecration of the Holy Virgin Armenian church at Eden (California), 7-th October 1985, No. 1381 (pages 9—10).

5. The congratulatory cable of His Holiness, Catholicos of All Armenians, to Mr. Herand Voskanian, on the occasion of his election to the post of President of the Armenian SSR's Supreme Soviet Presidium, 9-th December 1985 (page 11).

6. The congratulatory cable of His Holiness, Catholicos of All Armenians, to Mr. Karlen Dzhakian, on the occasion of his election to the post of President of the Committee for cultural relations with oversea's Armenians, 12-th December 1985 (page 12).

7. List of benefactors, persons of science and culture, who have been merited during 1985 to the decorations of "St. Gregory the Illuminator", "St. Nerses Shenorhali" and "St. Sahak-St. Mes-

rob" according to the decision of the Supreme Spiritual Council of Holy Etchmiadzin (pages 13—14).

8. Correspondence Interchanged between the Catholicos of All Armenians, the Holy Father John-Paul II, Chief of the Roman Catholic Church and the other official persons, about the improving of the grave financial situation of the Mekhitarist Congregation of Venice (pages 15—18).

9. The declaration of the Chancellory of the Holy See of Etchmiadzin about the disposed financial help of 25.000 dollars to the Mekhitarist Congregation of St. Lazar, 27-th December 1985 (page 19).

10. The declaration of the Supreme Spiritual Council of the Holy See of Etchmiadzin about the critical situation of the Armenian Patriarchate of Jerusalem, 12-th November 1985 (page 20).

11. The answer of His Holiness Diodoros I the Patriarch of the Greek Orthodox Church of Jerusalem, to the address sent by the Catholicos of All Armenians on the occasion of the 70-th anniversary of the Armenian Genocide, 17-th August 1985 (pages 21—22).

12. The opening of the 1985—1986 school year of the Spiritual Seminary of Holy Etchmiadzin (pages 23—24).

13. Ordination of bachelor priests in the Cathedral of Holy Etchmiadzin, during the days of 7—8 September and 5—6 October 1985 (pages 25—27).

14. The curriculum vitae of the newly ordained monks Bsak Karapetian, Mashtotz Khachikyan, Yezras Nersissian, Barkev Martirosian and Sasoon Zemroukhdian (pages 28—34).

15. The sacerdotal ordination of deacons Misak Saribekian and Sahak Gyureghlian in the St. Sarkis church at Yerevan, 11-th December 1985 (pages 35—36).

16. Divine liturgy services and sermons deli-

vered in the Holy Cathedral and description of church festivities in the Holy See during the months of November-December (pages 37-39).

17. The reflection of the blessed Vardapet Hovhannes Blooz about love (Yervand Melkonian translated it from the old Armenian to the modern language)-(pages 40-41).

18. Holy mass of requiem for the 50-th anniversary of the demise of Komitas Vardapet in the Cathedral of Holy Etchmiadzin, 3-rd November 1985. There is extract from the encyclical of His Holiness Vasken I, Catholicos of All Armenians, given on the 100-th anniversary of the birth of Komitas Vardapet, 24-th January 1969, No. 655 (pages 42-43).

19. Yeghishe Charentz—On the memory of Komitas (extracts from the poetry)-(pages 44-46).

20. Y. Melkonian—New discovery of Komitas' skill (a brief bibliography of the book "The skill of Komitas", author Archbishop Torgom Manookian)-(pages 47-48).

21. N. Tahmizian—Observations about the heritage of Komitas (study)-(pages 49-55).

22. Bishop Garegin Nersissian—Sermon (pages 56-57).

23. Reverend Yezras Nersissian—Sermon (pages 58-59).

24. Karen Mathevossian—The fourth international symposium in Yerevan devoted to the Armenian art, 11-17-th September 1985 (pages 60-62).

25. Deacon Samuel Kedjoyan—The infantile magazine "Zartir" of the American Armenians about Armenia (page 63).

26. Bishop Nerses Bozabalian—The annual session of the World Council of Churches' Central Committee in Buenos Aires, from 27-th July until 8-th August 1985 (pages 64-65).

27. Bishop Nerses Bozabalian—The meeting in England of the representatives of the Anglican and Oriental Orthodox Churches, 7-11-th October 1985 (pages 66-67).

28. The meeting between the religious people of USSR and USA in Geneva (Switzerland), 16-21-st November 1985. There is also the address of

His Holiness Vasken I, Catholicos of All Armenians, addressed to the participants of the meeting, 14-th November 1985 (pages 68-70).

29. The open letter of Emilio Castro, the General Secretary of the World Council of Churches, to the President Reagan and General Secretary Gorbachev, 26-th October 1985 (pages 71-73).

30. Diocesan life.—

A. The visit of His Beatitude Patriarch Shenork Galoostian the interior provinces of Turkey, from 26-th August until 7-th September 1985 (pages 74-77).

B. News from the Armenian diocese of Roumania (pages 77-80).

C. News from the Armenian diocese of Bulgaria (pages 81-82).

D. News from the Armenian diocese of Iraq (pages 82-83).

E. The feast of the old Armenian translators in the Armenian diocese of London (page 83).

F. The pastoral visit of the Armenian diocese of Georgia to Akhalkkha and Akhalkalak, from 29-th August until 2-nd September 1985 (pages 84-85).

G. The visit of Bishop Vosskan Kalpakian at Tbilisi, 20-23-rd September 1985 (pages 85-86).

H. The edification of an Armenian Church in Southern Florida (USA) by the Armenian community (page 87).

I. The opening of the Akintian national school in Melbourne (pages 88-89).

31. Father Zaven Arzoomanian—Bishop Ukhedanes of Sebast and his book "The history of Armenians" (study, second part)-(pages 90-94).

32. Father Serovbe Petrossian—The epistles of Yessayi Nechezi (study)-(pages 95-100).

33. Nubar Mikaelian—Index of the manuscripts which the Holy See of Etchmiadzin has received recently (Nos. 611-617)-(pages 101-110).

34. Necrologies of Father Petros Markarian, Father Mekerdich Stepanian and Father Georgen Hadjetian (pages 111-113).



„ETCHMIADZINE“

ORGANE OFFICIEL DU SAINT-SIEGE D'ETCHMIADZINE

NOVEMBRE—DECEMBRE 1985)

1. Encyclique No. 1400 de Sa Sainteté Vasken Ier publiée le 22 octobre 1985 pour la célébration du 50^e anniversaire de l'ordination sacerdotale de Sa Béatitude Mgr. Chenorhik Galoustian et du 25^e anniversaire de son élévation à la dignité patriarcale (pages 3—4).

2. Encyclique No. 1350 de Sa Sainteté publiée le 20 mai 1985 à l'occasion du 25^e anniversaire de l'activité religieuse de l'archevêque Tiraïr Martikian comme prélat des Arméniens de Roumanie et de Bulgarie (pages 5—6).

3. Encyclique No. 1399 de Sa Sainteté publiée le 19 octobre 1985 à l'occasion du 150^e anniversaire de l'édification et de la consécration de l'église arménienne à Choumen (Bulgarie)—(pages 7—8).

4. Encyclique No. 1381 de Sa Sainteté publiée le 7 octobre 1985 à l'occasion de l'édification et de la consécration de l'église arménienne à Eden (Californie)—(pages 9—10).

5. Télégramme de félicitations de Sa Sainteté adressé à M. Hrande Voskanian à l'occasion de son élection au poste de président du Présidium du Soviet Suprême de la R.S.S. d'Arménie (9 décembre 1985)—(page 11).

6. Télégramme de félicitations de Sa Sainteté adressé à M. Karlen Dallakian à l'occasion de son élection au poste de président du Comité des liens culturels avec les Arméniens de la Diaspora (12 décembre 1985)—(page 12.).

7. Liste des bienfaiteurs et des hommes de science et de culture qui ont été décorés des ordres „St. Grégoire l'Illuminateur“, „St. Nersès Chenorhalli“, et „St. Sahak—St. Mesrop“ au cours de l'année 1985 sur la décision du Conseil Suprême Spirituel du Saint-Siège d'Etchmiadzine (pages 13—14).

8. Echange de lettres entre Sa Sainteté Vasken Ier, Sa Sainteté Jean-Paul II et autres personnalités officielles concernant la situation financière de la Congrégation des Pères Mekhitaristes de Venise (pages 15—18).

9. Déclaration de la Chancellerie du Saint-

Siège d'Etchmiadzine concernant la donation de 25.000 dollars pour venir en aide à la Congrégation des Pères Mekhitaristes du couvent de St. Lazare (page 19).

10. Déclaration du Conseil Suprême Spirituel du Saint-Siège d'Etchmiadzine sur la situation critique du Patriarcat arménien de Jérusalem (12 novembre 1985)—(page 20).

11. Réponse de Sa Sainteté Diodoros Ier, Patriarche grec orthodoxe de Jérusalem, à la lettre que Sa Sainteté Vasken Ier lui avait adressée le 17 août 1985 à l'occasion du 70^e anniversaire du génocide de 1915 (pages 21—22).

12. Reprise des cours d'études au séminaire théologique du Saint-Siège d'Etchmiadzine (pages 23—24).

13. Ordination de prêtres célibataires dans la cathédrale de Saint-Etchmiadzine (7—8 septembre et 5—6 octobre 1985)—(pages 25—27).

14. Curriculum vitae des Pères Psak Karapétian, Machtots Khatchiklian, Zaven Khatchatrian, Yezras Nersissian, Parguev Martirosian et Sassoun Zemroukhtian (pages 28—34).

15. Ordination de prêtres dans l'église St. Sarkis d'Erévan (14 décembre 1985)—(pages 35—36).

16. Brèves informations concernant la célébration des saintes messes, les sermons prononcés à cette occasion et d'autres cérémonies religieuses qui ont eu lieu dans la cathédrale de Saint-Etchmiadzine au cours des mois novembre-décembre 1985 (pages 37—39).

17. Réflexions du bienheureux Père Hovhannès Plouze sur la charité (texte traduit de l'arménien classique en arménien moderne par Yervande Melkonian (pages 40—41).

18. Messe de requiem célébrée le 3 novembre 1985 dans la cathédrale de Saint-Etchmiadzine à l'occasion du 50^e anniversaire de la mort du Père Komitas.

Un passage tiré de l'encyclique de Sa Sainteté publiée le 24 janvier 1969 à l'occasion du

100e anniversaire de la naissance du Père Komitas (pages 42—43).

19. Yéghiché Tcharents—«A la mémoire du Père Komitas» (extrait du poème)—(pages 44—46).

20. Yervande Melkonian—«A la découverte du génie de Komitas» (compte rendu de l'ouvrage de l'archevêque Torgom Manoukian intitulé «Le génie de Komitas») —(pages 47—48).

21. Nikoghos Tahmizian—«Remarques sur la Messe de Komitas» (étude)—(pages 49—55).

22. Evêque Garéguine Nersissian—Sermon (pages 56—57).

23. Père Yezras Nersissian—Sermon (pages 58—59).

24. Karen Matévossian—Quatrième symposium international consacré à l'art arménien (tenu du 11 au 17 septembre 1985 à Erévan)—(pages 60—62).

25. Diacre Samuel Kedjoyan—Le nouveau numéro du périodique d'enfants «Zartir» consacré à l'Arménie (page 63).

26. Evêque Nersès Bozabalian—Session annuelle du comité central du Conseil Oecuménique des Eglises tenue à Buenos Aires du 27 juillet au 8 août 1985 (pages 61—65).

27. Evêque Nersès Bozabalian—Réunion consultative entre les représentants de l'Eglise anglicane et des Eglises orthodoxes orientales tenue à St. Albans du 7 au 11 octobre 1985 (pages 66—67).

28. Réunion des représentants des Eglises de l'U.R.S.S. et de l'U.S.A. tenue à Genève du 16 au 21 novembre 1985. Texte du message de Sa Sainteté Vasken Ier adressé aux participants de la réunion (pages 68—70).

29. Lettre ouverte du Dr. Emilio Castro, Secrétaire Général du COE, adressée le 20 octobre

1985 au Président Ronald Reagan et au Secrétaire Général Mikhail Gorbatchev (pages 71—73).

30. Vie diocésaine:

a) Visite de Sa Béatitude le patriarche Chenorik Galoustian aux provinces orientales de la Turquie (du 26 août au 7 septembre 1985)—(pages 74—77).

b) Nouvelles du diocèse des Arméniens de Roumanie (pages 77—80).

c) Nouvelles du diocèse des Arméniens de Bulgarie (pages 81—82).

d) Nouvelles du diocèse des Arméniens d'Iraq (pages 82—83).

e) La fête des anciens traducteurs arméniens dans le diocèse des Arméniens de Londres (page 83).

f) Visite du prélat des Arméniens de Géorgie à Akhaltsikha et à Akhalkalak (du 29 août au 2 septembre 1985)—(pages 84—85).

g) Visite de l'évêque Voskan Kalpakian à Tbilissi (du 20 au 23 septembre 1985)—(pages 85—86).

h) Edification de l'Eglise arménienne en Floride par les soins de la communauté arménienne de la région (page 87).

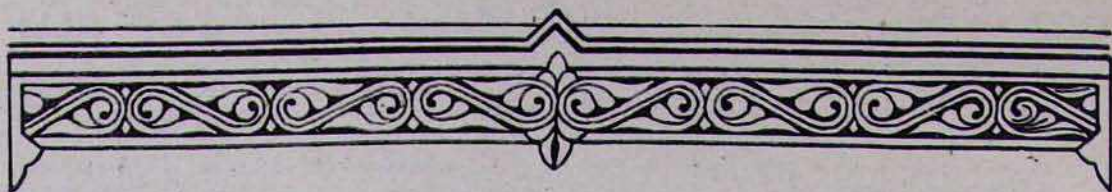
i) Ouverture de l'école arménienne «Akinian» à Melbourne (pages 88—89).

31. Père Zaven Arzoumanian—L'évêque Oukhtanès de Sébaste et son livre intitulé «Histoire d'Arménie» (suite et fin)—(pages 90—94).

32. Père Sérovbé Pétrossian—Les épîtres de Yessafe Netchétsi (étude)—(pages 95—100).

33. Noubar Mikaélian—Index des manuscrits reçus au Saint-Siège d'Etchmiadzine et placés sous les numéros 611—617 (pages 101—110).

34. Nécrologie des Pères Pétros Markarian, Mekertitch Stépanian et Gourguen Hadjéttian (pages 111—113).



ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Տ. Շնորհք Պատրիարք Գալուստյանի քահանայական ձեռնադրության հիսուսն և պատրիարքական պաշտոնավարության քսանհինգամյակը նշելու մասին . . .	3
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը գերաշնորհ Տ. Տիրայր արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանի առաջնորդական գործունեության 25-ամյակի առթիվ . . .	5
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Շումենի հայոց Ս. Աստվածածին եկեղեցու կառուցման և օծման 150-ամյակի առթիվ . . .	7
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ կոնդակը Եղեմի հայոց Ս. Աստվածածին եկեղեցու կառուցման և օծման յոթանասուհինգամյակի առթիվ . . .	9
Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի շնորհավորական հեռագիրը Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նորընտիր նախագահ Հրանդ Ոսկանյանին . . .	11
Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի շնորհավորական հեռագիրը Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի նորընտիր նախագահ Կառլեն Դավաթյանին . . .	12
Պարգևատրվել են Մայր Աթոռի շքանշաններով . . .	13
Մայր Աթոռի օգնությունը Մխիթարյան միաբանությանը, փոխանակված հեռագրեր և Հայտարարություն . . .	15
Յայտարարություն . . .	20
Երուսաղեմի հունաց Պատրիարք Դիոդորոս Ա-ի պատասխանը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի՝ Ապրիլյան եղեռնի 70-ամյակի առթիվ հղած ուղերձի . . .	21
Ս. Էջմիածնի հոգևոր ձեռնարանի 1985—1986 ուսումնական տարեշրջանի բացումը . . .	23
Քահանայական ձեռնադրություն Մայր Աթոռում . . .	25
Պսակ արեղա Կարապետյան . . .	28
Մաշտոց արեղա Խաչիկյան . . .	29
Չավեն արեղա Խաչատրյան . . .	30
Եպրաս արեղա Ներսիսյան . . .	31
Պարզև արեղա Մարտիրոսյան . . .	32
Սասուն արեղա Չմրուխտյան . . .	33
Քահանայական ձեռնադրություն . . .	35
ՄԱՅՐ ԱԹՈՐՈՒՄ—Եկեղեցական բեմ, լուրեր . . .	37
Երանելի Հովհաննես Պուլ վարդապետի խոսքը սիրո մասին (աշխարհաբար թարգմանություն) . . .	40
Կոմիտաս Վարդապետի մահվան 50-ամյա հոգեհանգստյան ու պատարագ Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարում . . .	42
ԵՂԵՇ ԶԱՐԵՆՑ—Կոմիտասի հիշատակին . . .	44
Ե. ՄԵԼԲՈՆՅԱՆ—Կոմիտասյան հանձարի նորոգ բացահայտում . . .	47
Ն. ԹԱՎՄԻՉՅԱՆ—Կոմիտասագիտական դիտումներ . . .	49
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ—Քարոզ . . .	56
ԵԶՐԱՍ ԱԲԵՂԱ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ—Քարոզ . . .	58
ԿԱՐԵՆ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ—Հայ արվեստին նվիրված IV միջազգային գիտաժողովը Երևանում . . .	60

ՍԱՄՎԵԼ ՍՐԿ. ԿՆՈՅԱՆ—Մանկական «Զարթիւր» սյարքերաթերթը Հայաստանի մասին	63
ՆԵՐՍԵՍ ԷՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶԼՊԱՅԱՆ—Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի	
Կենտրոնական Կոմիտեի տարեկան նստաշրջանը Բուենոս Այրեսում	64
ՆԵՐՍԵՍ ԷՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈԶԼՊԱՅԱՆ—Անգլիկան և Արևելյան ուղղափառ եկեղեցի-	
ների ներկայացուցիչների հավաքը Անգլիայում	66
Համոզւում ՍՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի կրոնական գործիչների միջև	68
Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի գլխավոր քարտուղարի բաց նամակը նախա-	
գահ Ռեյգանին և գլխավոր քարտուղար Գորբաչովին	71
ԹԵՄԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ	
Կ. Պոլսի Ամենապատիվ Տ. Շնորհք Պատրիարք Գալուստյանի այցելությունը	
ներքին գավառներ	74
Ռումինիայի հայոց թեմում	77
Բուլղարիայի թեմում	81
Լուրեր Իրաքի հայոց թեմից	82
Թարգմանչաց տունը Լոնդոնի հայոց թեմում	83
Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդի հովվական այցը Ախալցխա և Ախալքալաք	84
Ոսկան եպիսկոպոս Գալփաքյանի այցը Թբիլիսի	85
Կկառուցվի հայ եկեղեցին Հարավային Ֆլորիդայի հայ համայնքին կողմն	87
Հաղորդագրություն: Բացում Մելպոտնի Ակինյան ազգային միօրյա վարժարանի	88
ԶԱՎԵՆ ՔԱՀԱՆԱ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ—Ուխտանեսն եպիսկոպոս Սեբաստիո և իր «Պատ-	
մություն հայոց» երկը	90
ՍԵՐՈՎԲԵ ՔԱՀԱՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ—Եսայի Նչեցու թղթերը	95
Ցուցակ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի նոր ստացված ձեռագրերի	101
Հանգիստ Տ. Պետրոս քահանա Մարգարյանի	111
Հանգիստ Տ. Մկրտիչ քահանա Ստեփանյանի	112
Հանգիստ Տ. Գուրգեն քահանա Հաճեթյանի	113
Ցանկ «Էջմիածին» ամսագրում 1985 թվականի ընթացքում տպագրված նյութերի	114
«Эчмиадзин» официальный журнал Эчмиадзинского Католикосата	120
«Etchmiadzin» official journal of Holy Etchmiadzin	122
«Etchmiadzine» organe officiel du Saint-Siege d'Etchmiadzine	124

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՑԵՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ, ԷՋՄԻԱԾԻՆ «ԷՋՄԻԱԾԻՆ» ԱՐԴԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Армянская ССР, Эчмиадзин, Редакция журнала «Эчмиадзин».
Rédaction de la revue «Etchmiadzine», Etchmiadzine. Arménie, URSS

Հանձնված է արտադրության 29.11.1985 թ.: Ստորագրված է տպագրության 27.01.1986 թ.:
Տպագրական 8 մամուլ+2 ներդիր, թուղթ 60×84¹/₈, պատվեր 850

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան, 1985 թ.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Օրացույց, 1986 թվականի Ա. Էջմիածնի, հայերեն, 25.000
օրինակ տպաքանակով:

2. Օրացույց, 1986 թվականի Ա. Էջմիածնի, ռուսերեն, 10.000
օրինակ տպաքանակով:

